

DOSZTOJEVSZKIJ

EGY JÁTÉKOS NAPLÓJA

A SZELÍD ASSZONY

SZABÓ ENDRE, KISS DEZSŐ FORDÍTÁSAI

TARTALOM

A JÁTÉKOS NAPLÓJA

A SZELÍD ASSZONY

- I. Ki voltam én és ki volt ő?
- II. A házassági ajánlat.
- III. Én vagyok a legnemesebb lelkű ember,
de ezt magam sem hiszem el.
- IV. Csupa terv, terv, terv.
- V. A szelíd asszony lázong.
- VI. Egy szörnyű emlék.
- VII. Egy büszke álom.
- VIII. A kötélék lehull.
- IX. Most már nagyon is megértem.
- X. Csak öt perccel késtem el.

A JÁTÉKOS NAPLÓJA

**FORDÍTOTTA
SZABÓ ENDRE**

ELSŐ FEJEZET.

Végre visszatértem kétheti távollét után. A mieink már három napja, hogy Roulettenburgban vannak.

Azt hittem, hogy Isten tudja, mennyire várnak engemet - de csalódtam. A tábornok rendkívüli függetlenséget árult el, velem egészen magas lóhátról beszélt s a nővérehez utasított. Világos volt előttem, hogy valahol pénzmagra tettek szert. Sőt még azt is éreztem, mintha a tábornok némi lelkiismeret-furdalást érzett volna, mikor meglátott. Filippovna Mária szokatlanul szorgalmasan tett-vett s velem csak félvállról beszélt, hanem a pénzt átvette, megolvasta és kihallgatta egész jelentésemet.

Ebédre várták Mezenecovot, egy franciát és valami angolt; természetes, van már pénz, tehát rögtön traktát kell adni. Ez egészen moszkvai szokás.

Alexandrivna Polina, amint meglátott, azt kérdezte:

- Hol késett olyan sokáig?

De be sem várva az én feleletemet, valahová eltűnt. Természetes, hogy ezt kiszámítással cselekedte. Hanem utóvégre is szóba kell neki velem állani. Nagyon sok a megbeszélni való.

Nekem a hotelnek a negyedik emeletén mutattak egy szobácskát. Itt mindenki tudja, hogy én a tábornok kíséretéhez tartozom. Mindenből meglátszik, hogy sikerült már magukat megismertetni. A tábornokot itt mindenki dúsgazdag orosz főúrnak tartja. A tábornok még ebéd előtt különféle megbízásokkal látott el engem, a többi közt átadott nekem két darab ezer frankost, hogy váltsam fel. Fel is váltottam a hotel irodájában. Most már milliomosoknak fognak bennünket tartani legalább egy hétig.

El akartam menni a kis Mihállyal és Nádjjával sétálni, de a lépcsőről visszahíttak a tábornokhoz: eszébe jutott megkérdezni, hogy hova viszem a gyerekeket? Ez az ember határozottan nem mer nekem egyenesen a szemembe nézni; szeretne pedig, de én mindannyiszor oly merő, azaz tiszteletlen tekintettel nézem őt vissza, hogy attól ő mintha megzavarodnék.

Nagyon virágos beszédben, egyik frázist a másikra dobálva, végre pedig egészen belezavarodva, értésemre adta, hogy a gyerekeket az állomástól mentől távolabb, a parkban sétáltassam, végre pedig egészen méregbe jött s nyersen hozzátette:

- ...mert különben még megteszi, hogy oda viszi őket a váróterembe, a rouletthez. - Bocsásson meg, - tette még hozzá - de tudom, hogy ön még elég könnyelmű fiatalember s talán még a játékba is belekeveredhetnék. Mindenesetre - ha nem vagyok is önnek a mentora s ennek a szerepét nem is óhajtom magamra vállalni - van jogom azt megkívánni, hogy ön - hogy úgy mondjam - engemet ne kompromittáljon...

- De hiszen nekem pénzem sincs, - feleltem nyugodtan - ha játszani akarnék, pénzemnek kéne lenni.

- A pénzt ön azonnal megkapja - felelte a tábornok kissé elvörösödve, aztán az íróasztala fiókjában kaparászva, egy jegyzőkönyvbe nézett. Kiderült, hogy körülbelül 120 rubelt kellett még tőle kapnom.

- De hogy is számolkozzunk össze! - szólalt meg aztán, - előbb át kell a pénzt tallérokra számítani. No, fogja, itt van kerek számban 100 tallér; a többit is megkapja, ne féljen.

Én szóltanul vettem át a pénzt.

- De kérem, ne érezze magát sértve az én szavaimtól... ön oly érzékeny... Ha azt mondtam önnek, hogy önt figyelmeztetni szükségesnek tartom, hát természetesen: erre van némi jogom...

Ebédre visszatértem a gyerekekkel s egész kavalkáddal találkoztam: valami romot voltak megtekinteni. Két pompás kocsi hordta őket remek lovakkal. Mademoiselle Blanche egy kocsiban ült Filippovna Máriával és Polinával; a francia, az angol és a mi tábornokunk lóháton voltak. A járókelők megálltak, úgy nézték őket; hatást keltettek! Csak a tábornoknak nem volt valami jó kedve. Kiszámítottam, hogy azzal a négyezer frankkal, amelyet én hoztam s azzal, amit ők időközben valahonnan kerítettek, jelenleg hét vagy nyolcezer frankjuk lehet. Ez pedig mille Blanchenak igen kevés.

Mlle Blanche is a mi hotelünkben lakik az anyjával együtt; itt lakik valahol a franciánk is. Az inasok, pincérek őt úgy hívják, hogy «mr le comte», a mille mamáját pedig úgy, hogy «madame le comtesse». Nos, meglehet, hogy ők csakugyan comte és comtesse.

Előre tudtam, hogy monsieur le comte nem ismer rám, mikor az ebédhez összegyűlünk. Persze a tábornoknak eszébe se jut, hogy megismertessen bennünket vagy hogy legalább engemet bemutasson neki; - a mr le comte pedig járt Oroszországban s jól tudja, hogy milyen kis pont az, akit ott úgy hívnak, hogy outchitel.¹ Egyébiránt pedig ő igen jól ismer engemet.

Az igazat megvallva: én az ebédre hivatlanul jelentem meg. Úgy látszik: a tábornok elfeledkezett rendelkezni, különben bizonyosan a table d'hotehoz küldött volna ebédelni. Magamtól jelentem meg hát az ebéden s a tábornok nagyon elégedetlenül nézett rám. A jó Filippovna Mária rögtön helyet mutatott nekem; hanem a mister Astleyjal való találkozásom hamar kirántott engem a zavart helyzetből s ennek révén akár akarták, akár nem, úgy tűntem fel, mint aki hozzá tartozik a társasághoz.

Ezzel a különös angollal én először Poroszországban, egy vasúti kocsiban találkoztam, ahol szemközt ültünk. Akkor én éppen a mieink után siettem. Később Franciaországban jöttem vele össze s még később Svájcban. A legutóbbi két hét alatt kétszer láttam őt s íme, most egyszerre itt találtam Roulettenburgban. Soha én ilyen bátortalan embert nem láttam; bátortalan az ostobaságig s persze ezt ő maga is igen jól tudja, mert ő egyáltalában nem ostoba. Egyébiránt pedig igen csendes, kedves ember. Mindjárt első találkozásunkkor, Poroszországban, megszólítottam őt. Elmondta, hogy az idén az északi sarkon járt s hogy nagyon szeretné egyszer látni a nizsni-novgorodi vásárt.

Nem tudom, hogy ismerkedett meg a tábornokkal. Úgy tetszik nekem, hogy határtalanul szerelmes Polinába. Mikor Polina megjelent, az én angolom úgy elpirult, mint a hajnal. Nagyon örült annak, hogy az asztalnál ő mellé kerültem s úgy látszik: az ő «kitett» barátjának tart engem.

Asztalnál a francia rendkívül adta az urat; ő mindenkivel fesztelen, de fontoskodó. Pedig emlékszem rá, hogy Moszkvában éppen nem szolid üzleti ügyekben szaladgált. Rémséges sokat beszél pénzügyi dolgokról s orosz politikáról. A tábornok néha bátorságot vesz magának, hogy ellentmondjon neki - de csak szerényen, éppen csak annyira, hogy tekintélyét végkép el ne veszítse.

Én igen különös hangulatban voltam; persze: már az ebéd közepe táján feltettem magamnak az én megszokott, örökös kérdésemet: «miért járok-kelek én ezzel a tábornokkal s miért nem hagytam már itt őket réges-régen?» Néha ránéztem Alexandrovna Polinára, de ő észre sem vett engem. Az lett a vége, hogy méregbe jöttem s elhatároztam, hogy nyers leszek.

¹ Ucsitely, oroszul azt jelenti: tanító, nevelő.

Kezdttem azzal, hogy egyszer csak minden igaz ok nélkül kéretlenül hangosan beleszóltam mások beszélgetésébe. Főképpen a franciával akartam összeveszni. A tábormokhoz fordultam s egész hangosan, a szavakat megnyomva s azt hiszem, a tábormok szavaiba vágva, jegyeztem meg, hogy ezen a nyáron oroszoknak merő lehetetlenség a hotelek közös étkezéseiben részt venni.

A tábormok meglepetten nézett rám.

- Ha ön olyan ember, aki ad magára valamit, - folytattam én vakmerően tovább - akkor bizonyára sértve érezte magát azoktól a szitkozódásoktól és csípésektől, amelyek ilyen table-d'hoteoknál előfordulnak. Párizsban és a Rajna mentén, sőt Svájcban is a közös ebédeknél annyi az apró-cseprő lengyel s a velök egy követ fúvó csipp-csup francia, hogy ott az orosz embernek lehetetlen megszólalnia.

Mindezt franciául mondtam. A tábormok megütődve nézett rám, nem tudván: haragudjon-e vagy csodálkozzék azon, hogy így megfeledkeztem magamról.

- Más szóval, önt valaki valahol már megtanította, - szólt a francia fesztelenül és lenézéssel.

- Párizsban én először egy lengyellel kaptam össze, - feleltem én - azután egy francia katonatiszttel, aki a polyákot pártolta. A franciák egy része csak akkor állt az én pártomra, mikor elmondtam, hogy egyszer bele akartam köpni a monsignore kávéjába.

- Beleköpni? - kérdezte a tábormok fontoskodó szemméregetéssel s még körül is tekintett. A francia kételkedve nézett rám.

- Igenis beleköpni! - feleltem én. Mivel két teljes napon át meg voltam győződve, hogy ami dolgunkban talán Rómába is be kell kukkannom egy-két pillanatra, hát elmentem a szent atya párizsi követségének az irodájába az útleveletem láttamoztatni. Ott valami apát fogadott, - lehetett már vagy ötvenéves - száraz, ráncos arcával s udvariasan, de nagyon szárazon kihallgatva engem, azt mondta, hogy várjak. Bár siettem, természetesen mégis leültem s várni kezdtem, elővettem az «Opinion Nationale» hírlapot s abban rettenetes szidalmakat olvastam Oroszország ellen. Ezen közben hallottam, hogy a szomszéd szobán keresztül valaki a monsignorehoz ment. Láttam, amint az én apátom köszönt az illetőnek. Én újra előadtam neki a kérésemet, mire ő még szárazabban mondta, hogy várjak. Kis idő múlva bejött egy ismeretlen, valami osztrák; ezt, mihelyt kihallgatták, azonnal fölvezették az emeletre. Ez engem rendkívül megbosszantott; felálltam, hozzá mentem az apáthoz s határozott hangon azt mondtam neki, hogy miután a monsignore fogad, hát végezhet velem is. Az apát roppant ijedten hőkölt vissza. Egyszerűen nem bírta felfogni, hogy merészeli egy orosz semmiség összehasonlítani magát a monsignore látogatóival? A legszemtelenebb módon, mintha megörült volna, hogy alkalmat adtam neki a sértegetésre, fejemtől lábujjhegyemig végig mért a tekintetével és felkiáltott: «hát azt hiszi ön, hogy monsignore ön miatt félre teszi a kávéját?» Hanem erre én is kiabálni kezdtem, még pedig erősebben, mint ő: «tudja mit? köpök én a monsignore kávéjába. Ha ön most rögtön nem végez az útlevelemmel, hát én azonnal bemegyek ő hozzá magához».

- Hogyan? Akkor, mikor a kardinális van nála? - szörnyűködött az apát, aztán az ajtóhoz ugorva, kiterjesztette ott kereszt módjára a két karját, azt akarva ezzel mutatni, hogy inkább meghal, mintsem engem oda bebocsásson.

Ekkor én azt mondtam neki, hogy én eretnek és barbár vagyok, «que je suis hérétique et barbare» s hogy én az összes érsekekre, kardinálisokra, monsignorekre stb., stb. semmit sem adok. Egyszóval úgy viseltem magam, mintha nem akarnék tágítani. Az apát rettenetes dühvel nézett rám, aztán kiragadta kezemből az útleveletem és fölment vele. Egy pár perc múlva az

útlevel már láttamozva volt. Ha nem tetszik hinni, itt van - tettem hozzá s kivéve az útlevelet, megmutattam azon a római láttamozást.

- Már ez mégis... - kezdte a tábornok.

- Önt az mentette meg, hogy barbárnak és eretneknek mondta magát - jegyezte meg gúnyosan nevetve a francia. - «Cela n'était pas si bête.»

- Hát így kell bánni az oroszokkal? Ők itt meghúzzák magukat, moccanni sem mernek s talán még azt is készek volnának megtagadni, hogy oroszok. Lám, én velem az én párizsi hotelemben sokkal figyelmesebben kezdtek bánni, mikor mindenkinek elmondtam az apáttal történt összetűzésemet. Egy kövér lengyel úr, aki a legnagyobb ellenségem volt a table d'hótenál, elhallgatott. A franciák még azt is eltűrték, mikor elbeszéltem azt, hogy két évvel ezelőtt láttam otthon egy embert, akire 1812-ben csak azért lőtte ki a puskáját egy francia vadász, hogy a töltéstől megszabadítsa a fegyverét. Az az ember akkor tízéves fiú volt, ama családok egyikéből való, amelyek nem értek rá akkor Napóleon elöl Moszkvából elmenekülni.

- Az lehetetlen! - heveskedett a francia - francia katona nem lö gyermekre.

- Ez pedig megtörtént, - feleltem én - ezt egy igen komoly, nyugalmazott százados mondta el nekem és én magam is láttam az ember nyakán a golyó horzsolásának a nyomát.

A francia elkezdett nyersen és sokat beszélni. A generális az ő pártjára akart kelni, de ekkor én azt ajánlottam neki, hogy olvassa el legalább a Perovszkij tábornok emlékiratait, ki 1812-ben francia fogságba került. Végre, hogy a vitának vége legyen, Filippovna Mária más tárgyra vitte a beszélgetést. A tábornok nagyon nem volt meglegedve, mert én és a francia már hangosan kezdtünk kiabálni. De mister Astleynak, amint láttam, nagyon megnyertem a tetszését azzal, hogy a franciával úgy kikötöttem. Mikor az asztaltól felkeltünk, meghívott, hogy igyam vele egy pohár bort. Este, amint akartam, sikerült Alexandrovna Polinával vagy egy negyedórát beszélgetnem. Beszélgetésünk sétálás közben folyt le. Mindnyájan lementünk a pályaház parkjába. Polina leült egy padra a szökőkúttal szemben s Nadjenkát elbocsátotta nem messzire a gyerekekkel játszani. Én is eleresztettem a kis Misát a szökőkúthoz s így végre ketten maradtunk.

Persze legelőbb is a folyó ügyekről szóltunk. Polina egyszerűen méregbe jött, mikor mindössze csak hétszáz forintot adtam át neki. Biztosra vette, hogy Párizsból a gyémántékszereiért legalább ezer forintot vagy még többet hozok neki.

- Nekem mindenáron pénzre van szükségem - mondta - s keríteni kell a föld alól is, különben elvesztem.

Én elkezdtem kérdezősködni a felől, hogy mi történt az én távollétem alatt.

- Egyéb semmi, minthogy Pétervárról két hír érkezett: az egyik, hogy a nagymama igen rosszul van s két nap múlva a másik, hogy úgy látszik, meg is halt. Ez a hír Petrovics Timoheustól jött, - tette hozzá Polina - az pedig pontos ember. Várjuk az utolsó, végleges értesítést.

- Tehát mindenki várakozik? - kérdeztem én.

- Mindenki: egy teljes fél éve már, hogy mindenki csak ebben reménykedett.

- Kegyed is? - kérdeztem én.

- Hiszen én nem vagyok neki rokona, én csak a tábornok mostoha lánya vagyok. De azt azért biztosan tudom, hogy a nagymama meg fog emlékezni rólam végrendeletében.

- Én azt hiszem, hogy kegyed sokat fog kapni - mondtam én erős meggyőződéssel.

- Igen, ő engemet szeretett; de miért hiszi ezt ön?
 - Mondja csak, - feleltem én szintén kérdéssel - a mi marquisunk, amint látom, szintén be van avatva a családi titokba?
 - Miért érdeklődik ön ez iránt? - kérdezte Polina, szigorúan és szárazon tekintve rám.
 - Hogyne érdekelne! Ha nem csalódom: a tábournoknak már sikerült tőle pénzt kölcsönözni.
 - Nagyon jól gondolja ön.
 - No, hát adna-e az kölcsön, ha nem tudná a babulenká² dolgát? Nem vette kegyed észre az asztalnál, hogy a «marquis» úr vagy háromszor szólt valamit a nagymamáról, babulenkának nevezte őt; «la baboulinka». Mily gyöngéd, mily barátságos viszonyra valló szó ez!
 - Igaza van. Mihelyt megtudja, hogy én is kapok valamit a végrendelet szerint, rögtön megkéri a kezemet. Talán éppen ezt akarta volna ön megtudni? - nem?
 - Csak akkor kéri meg a kezét? - én azt hittem, hogy ez már rég megtörtént.
 - Ön nagyon jól tudja, hogy nem - mondta bosszúsán Polina. - Hol találkozott ön ezzel az angollal? - kérdezte kis szünet multán.
 - Tudtam, hogy mindjárt kérdezősködni fog kegyed felőle.
- Elmondtam mister Astleyjel történt további találkozásaimat.
- A mister nagyon bátoralan és szerelmes; és természetesen kegyedbe szerelmes.
 - Igen, ő szerelmes belém - felelt Polina.
 - És persze ő tízszerre gazdagabb, mint a francia. Hát tényleg van valamije annak a franciának? Nem fér ahhoz semmi kétség?
 - Nem. Van valami vára is. Éppen tegnap erősítette ezt előttem a leghatározottabban a tábornok. Nos, eleget tud már?
 - Én a kegyed helyén föltétlenül az angolhoz mennék feleségül.
 - Miért? - kérdezte Polina.
 - A francia csinosabb, de rosszabb is; az angol pedig azonkívül, hogy becsületes ember, még tízszerre gazdagabb is - feleltem én élesen.
 - Igaz, hanem a francia marquis és szellemesebb - jegyezte meg Polina a legnagyobb nyugodtsággal.
 - De igaz-e? - folytattam én a magamét.
 - Teljesen igaz.
- Polinának rendkívül nem tetszettek az én kérdéseim s láttam rajta, hogy fel akart engem dühösíteni feleleteinek hangjával és cinikusságával; ezt mindjárt meg is mondtam neki.
- Hogyne? - felelt erre Polina - engem csakugyan mulattat, hogy ön mennyire dühöng magában. Már annak is, hogy én megengedek önnek ilyen kérdezősködést és faggatódzást, meg kell hogy adja az árát.

² Babulenká, babuska: a nagymama dédelgető elnevezése.

- Én azt tartom, hogy jogom van kegyedtől ilyeneket megkérdezni - feleltem én nyugodtan - s éppen azért, mert kész vagyok ennek bármily formában megadni az árát s egész életemet nem becsülöm most már semmire.

Polina felkacagott.

- Legutóbb a Schlangenbergen ön azt mondta, hogy egy szavamra kész onnan fejtetőre ugrani, pedig az van vagy ezer lábnyi magasság. Valamikor majd kimondom azt az egy szót csak azért, hogy meglássam: mint tudja ön ezeknek az árát megadni s biztosítom, hogy én meg nem tántorodom. Én ki nem állhatom önt éppen azért, mert oly sokat megengedtem önnek, de még inkább ki nem állhatom azért, mert szükségem van önre. S ameddig szükségem van, addig meg is kell önt óvnom.

Polina felállt. Ingerülten beszélt. Utóbbi időkben mindig ingerültséggel, bosszúsággal ért véget beszélgetésünk.

- Mondja csak, kérem, miféle az a mlle Blanche? - kérdeztem aztán.

- Ön nagyon jól tudja, hogy miféle az a mlle Blanche. Azóta semmi újabb nem történt vele. Mlle Blanche valószínűleg tábornokné lesz, persze csak úgy, hogy ha a nagymama haláláról szóló hír valónak bizonyul, mert úgy mlle Blanche, mint az anyja s a harmadízigeni unoka-testvér, a cousin-marquis igen jól tudják, hogy mi tönkrementünk.

- S a tábornok végképpen szerelmes?

- Most nem az a fődolog. Hallgasson ide és értse meg, amit mondok: fogja ezt a hétszáz forintot s menjen játszani, nyerjen nekem a rouletten mentől többet, mert nekem most pénz kell, ha a föld alól is!

Ezt mondva, előkiáltotta Nádjenkát s elment a pályaház felé, ahol csatlakozott a mieinkhez. Én pedig befordultam a legközelebbi elágazó sétányon balra, gondolkozva és csodálkozva.

Mínta nyakon vágta volna, mikor azt mondta, hogy menjek roulettezni. Különös, hogy lett volna miről gondolkoznom s én mégis a Polina iránt érzett érzelmeim boncolásába merültem el. Igazán jobban éreztem magamat a kétheti távollét után, mint most, a visszaérkezés napján, bár az úton úgy búsultam, mint egy bolond, gyötrődtem, mint egy örült s néha még álmomban is láttam őt. Egyszer Svájcban elaludtam a vasúti kocsiban s úgy látszik, hangosan beszélgettem Polinával - ami az egész utazó társaságot megnevettette.

S most még egyszer feltettem magamnak a kérdést: szeretem-e őt? S még egyszer nem tudtam arra megfelelni, jobban mondva: megint és századikszor azt feleltem magamnak, hogy gyűlölöm őt.

Igen: ő gyűlöletes volt nekem. Voltak pillanatok, - s éppen mindig beszélgetéseink végén - amelyekben feleletemet adtam volna azért, hogy megfojthassam. Esküszöm, hogy ha rögtön kést márthattam volna a mellébe, hát azt hiszem, egész kéjjel megtudtam volna azt tenni. Másfelől meg esküszöm mindenre, ami szent, hogy ha a Schlangenberget divatos pontján ő tényleg azt mondta volna nekem: «ugorjon le!» hát én rögtön leugrottam volna, a legnagyobb kéjjel. Ezt jól tudtam.

Ezt hát így vagy úgy, de el kellett dönteni. Ezt ő mind jól tudja s annak a gondolata, hogy én egészen jól tudom: mennyire megközelíthetetlen ő nekem, mennyire képtelenség az én ábrándozásom - ez a gondolat, biztosan tudom, rendkívüli kéjt okoz neki, máskülönben, hogy volna ő én velem oly bizalmas, őszinte? ő, aki oly óvatos és okos?

Nekem úgy tetszik, hogy ő eddig úgy nézett reám, mint az a régi császárnő, aki fésztenül öltözködött a rabszolgája előtt, mert nem tartotta azt embernek. Igen, ő igen gyakran nem tartott engem embernek... Dehát megkaptam tőle a rendeletet, hogy nyerjek neki a rouletten, bármi áron nyerjek. Nem volt időm azon okoskodni, hogy minek és mennyi idő alatt kell nyernem s hogy micsoda új ötletek születhettek az ő örökké számító agyában? A lefolyt két hét alatt, úgy látszik, sok olyan dolog is történt, amiről nekem fogalmam sem volt. Mindezt ki kellett találnom, kutatnom, még pedig mentől előbb.

De egyelőre erre rá nem értem: menni kellett a roulettehez.

MÁSODIK FEJEZET.

Bevallom: ez nekem kellemetlen volt; föltettem volt ugyan magamban, hogy játszani fogok, de eszemágába sem jutott, hogy másvalakinek a zsebére fogom elkezdni. Ez némileg ki is hozott a sodromból s bosszús érzéssel léptem be a játékterembe. Mindjárt az első tekintetre semmi sem tetszett ott nekem.

Ki nem állhattam a világ összes hírlapjának, de különösen az oroszoknak tárcáiban azt a szolgáltságot, amellyel a mi tárcaíróink csaknem minden tavasszal két dologról irkálnak: először a rajnamenti városok játszótermeinek, roulette-házainak rendkívüli pompájáról, fényűzéséről - másodsor pedig az arany-halmazokról, amelyek azokban állítólag az asztalokon hevernek. Ezekben a termekben bizony nincs semmi pompa, arany pedig nemcsak hogy halmazokban nem látható az asztalokon, de alig-alig látható néhány darab. Igaz, hogy nagynéha megjelenik egy-egy különc, valami angol vagy valami ázsiai török személyében, mint ezen a nyáron is s az ilyen egyszeribe sokat nyer vagy sokat veszít, de a többiek mind csak apró forintokra játszanak s az asztalon közép számítással igen kevés pénz van.

Mikor beléptem a játékterembe (életemben először), egy kis ideig nem elegyedtem a játékba. Nagy volt különben a tolongás is. De ha egymagam lettem volna is, azt hiszem, akkor is inkább elmentem volna, hogysem játszani kezdjek. Bevallom, hogy a szívem dobogott s nem voltam hidegvérű; azt már régen bizonyosra vettem s régen elhatároztam, hogy Roulettenburgból nem megyek el úgy, mint oda jöttem, hogy sorsomban valami radikális, elhatározó fordulat fog beállni. Így kell lenni, hát így lesz.

Bármily nevetséges legyen, hogy oly sokat várok a roulettetől, de nekem úgy tetszik, hogy még nevetségesebb az a közfelfogás, hogy ostobaság valamit várni a játéktól. S mivel is volna rosszabb a játék más vagyonszerzési módnál, például a kereskedésnél? Az igaz, hogy száz közül csak egy nyer. De mi közöm nekem ehhez?

Elhatároztam, hogy kezdetben csak nézni fogok, és ez este nem kezdek játszani komolyan. Ha ma este történnék valami, hát az csak véletlenség és csekélység volna - tehát úgy is raktam. Különben is előbb tanulmányozni kellett a játékot, mert ámbár ezerféleképpen leírták már a roulettet s a leírásokat én mindig rendkívüli érdeklődéssel olvastam, határozottan semmit sem tudtam annak berendezéséről mindaddig, míg magam meg nem láttam.

Először is: nekem az egész piszkosnak, erkölcsi tekintetben piszkosnak és hitványnak tetszett. Világért sem azokról az éhes, nyugtalan alakokról beszélek, akik tízével, sőt százával állják körül a játékasztalokat. Én határozottan nem látok abban semmi piszkosságot, ha valaki hamar és mentől többet akar nyerni és mindig igen ostobának tartottam egy megsavanyodott öreg moralista felfogását, aki valakinek arra a mentegetődzésére, hogy «hiszen csak kicsinyben játszunk», azt felelte, hogy annál rosszabb, mert az aprólékos kapzsiság. Az igaz, hogy az aprólékos és a nagyméretű kapzsiság nem egyforma. Ez proporcionális dolog. Ami Rotschildnak kicsiny, az nekem igen nagy. S az emberek nemcsak a rouletten, de minden keresménynél és szerzésnél nem tesznek egyebet, minthogy egyik a másiktól annyit, amennyit, elvesz, elnyer. Más kérdés megint, hogy elítélendő-e a keresmény és a nyereség? Minthogy pedig én magam is erősen vágytam a nyereségre, annál fogva ez a kapzsiság - ha úgy tetszik: ez a piszkos önzés még jobban hozzám nőtt, mikor a terembe beléptem. Az a legkedvesebb dolog, ha az ember egymást nem feszélyezi s mindenki nyíltan cselekszik. Minek is akarná az ember maga-magát megcsalni? Ez a leghiábavalóbb cselekedet.

Első tekintetre csúfnak tetszett ennél a roulettező jelenetnél az a fontosság, komolyság, sőt tiszteletteljesség, amellyel a játsszók az asztalt körülveszik. Ezért is nem lehet itt csak igen ritkán megkülönböztetni, hogy melyik játék a mauvais genre s melyik az, amelyet rendes ember magának megengedhet. Kétféle játék van: gentlemanes és plebejus. Ezt itt szigorúan megkülönböztetik, pedig ez a megkülönböztetés valójában igen hibás! Gentleman az, aki például feltesz a játékra öt vagy tíz aranyat, ritkán többet, hanem azért feltehet ezer frankot is, ha igen gazdag, de éppen csak a játék kedvéért, csak mulatságból, azért hogy nézze a nyereség és veszteség folyamatját, hanem a nyereség iránt egyáltalában nem érdeklődik.

Láttam, hogy nem egy mama odavitte a játékasztalhoz oktan, csinos, 15-16 éves leánykáját s néhány darab aranyat adva neki, tanította őt játszani. A miss akár nyert, akár veszített, feltétlenül mosolygott és igen elégedetten távozott.

A mi tábornokunk szolidul, tekintélyesen ment az asztalhoz; az ott felszolgáló inas sietett széket adni neki, de ő észre sem vette az inast; nagyon sokáig húzta elő az erszényét, nagyon sokáig vett ki az erszényéből háromszáz franknyi aranyat, föltette azt a feketére és nyert. A nyereséget nem vette fel, hanem otthagya. Megint kijött a fekete; de ő ezúttal sem vette fel a pénzt s így aztán, mikor legközelebb a piros jött ki, egyszerre ezerkétszáz frankot veszített el. Erre mosolyogva távozott és nem jött ki a sodrából. Meg vagyok győződve, hogy bosszúság marta a szívét s hogyha a tét kétszer, háromszor akkora lett volna, nem bírt volna magán uralkodni s kifejezte volna bosszankodását.

A közönséges nép pedig egyszerűen piszkosan játszik. Én még azt is gondolom, hogy a játékasztalnál igen közönséges lopások is történnek. A croupeuröknek, akik az asztalok végén ülnek, vigyáznak a tételekre és megszámlálják azokat, roppant nehéz dolguk van. Hanem ők maguk is hitványok ám! Leginkább franciák.

Különben én itt csak tanulmányozom a körülményeket, de nem azért, hogy leírjam a roulettet. Előkészítem magamat, hogy tudjam majd magamat miképpen viselni. Megjegyeztem például, hogy semmi sem egyszerűbb, mint az, hogy az asztal mögül egyszerre csak előre nyúlik valakinek a keze s elemeli magának azt, amit másvalaki nyert. Ebből összezörrenés, nem ritkán kiabálás keletkezik és - tessék bebizonyítani, tanukat állítani, hogy tied a nyereség és nem az előre nyúlt kézé.

Eleinte mindez az összevisszaság érthetetlen volt előttem: csak sejtettem, hogy a téteket számokra, pár- és nempárra s színekre rakják. Az Alexandrovna Polina pénzéből ez este száz forintot akartam kockáztatni. Az a gondolat, hogy nem a magam részére fogok játszani, kihozott a sodromból. Rendkívül kellemetlenül éreztem magamat s mielőbb túl akartam a dolgon esni. Mindig úgy rémlett nekem, hogy ha Polinának játszom, elfecsérelem a magam szerencséjét. Hát nem lehet a játsszóasztalhoz lépni, hogy az emberen rögtön erőt ne vegyen a babona?

Azzal kezdtem, hogy kivettem öt Fridrichs d'ort, vagyis ötven forintot s feltettem a piros számra. A kerék megpördült s kijött 13. Vesztettem. Valami szomorú lehangoltsággal vettem ki még öt aranyat s feltettem, hogy aztán távozhassam - a vörösre. S kijött a vörös. Feltettem mind a tíz aranyat - ismét kijött a vörös. Újra feltettem mind - és újra nyertem. Fölvevén a negyven aranyat, föltettem belőlük húszat a tizenkét középszámra, nem tudva, hogy mi lesz ebből. Kétszeres összeget fizettek. Ilyenformán a tíz aranyból hirtelen nyolcvan lett.

Ekkor már túrhetetlen, különös érzés vett rajtam erőt, hogy elhatároztam magamat a távozásra. Úgy tetszett nekem, hogy egészen másképpen játszánám magamnak. Mielőtt azonban elmentem volna, föltettem mind a nyolcvan aranyat páros számra. Ezúttal a 4-es jött ki; erre

még elém öntöttek nyolcvan aranyat, mire összeszedve a százhatvan Fridrichs d'ort, elmentem Alexandrovna Polinát felkeresni.

Mindnyájan valahol a parkban sétáltak s én csak a vacsoránál találkozhattam vele.

Ezúttal nem volt ott a francia s a tábornok leckét tartott nekem; a többi közt szükségesnek vélte megjegyezni, hogy nem szeretne a játékasztal mellett látni engemet. Szerinte őt nagyon kompromittálná, ha én sokat találnék veszteni, «de még ha ön nyerni is találna, még pedig sokat, az is kompromittálna engemet», - tette hozzá jelentősen; «igaz, hogy nekem nincs jogom az ön cselekedeteit regulázni, de ön is beláthatja...» S itt szokása szerint félbeszakította magát és nem fejezte be, amit mondani akart.

Én szárazon azt feleltem neki, hogy nekem nagyon kevés a pénzem, következésképp nem veszíthetek sokat, még ha játszánám is.

A szobámba fölmenet sikerült átadni Polinának a nyereségét s kijelenttem neki, hogy többé nem játszom az ő számára.

- Miért? - kérdezte izgatottan.

- Mert magamnak akarok játszani - feleltem én, csodálkozással nézve reá.

- Tehát ön csakugyan meg van győződve a felől, hogy önnek egyedüli megmentő eszköze a roulette? - kérdezte gúnyosan.

Én megint igen komolyan feleltem, hogy igen. Ami pedig azt az én biztos reménységemet illeti, hogy nyerni fogok, hát az lehet nevetséges, de hagyjanak nekem békét.

Alexandrovna Polina követelte, hogy a mai nyereséget osszam meg vele s átadott nekem nyolcvan aranyat, azt ajánlva, hogy ezután is ilyen feltételek mellett játsszam. Én a felajánlott pénzt határozottan s végképpen visszautasítottam s kijelenttem, hogy nem azért játszom másoknak, mintha nem akarnék, hanem azért, mert biztosan vesztenék.

- Már pedig hiszen én is csak a roulettebe vetem minden reménységem, bármily ostobaság legyen is ez, - jegyezte meg Polina elgondolkozva - ugyanazért önnek mindenesetre folytatni kell velem felezve a játszást és - természetesen - folytatni is fogja.

S ezzel otthagytam, nem hallgatva további ellenvetéseimre.

HARMADIK FEJEZET.

Hanem azért tegnap egész nap nem szólt egy szót sem a játékról. Sőt egyáltalában került a velem való beszélgetést. Irántam tanusított viselkedése semmit sem változott. Éppen oly teljes fölsemvevéssel beszélt velem, ha találkoztunk, sőt bizonyos lenézést és gyűlöletet is vettem észre. Általában nem igyekszik takargatni, hogy engem ki nem állhat: azt látom. Másfelől azt sem titkolja, hogy szüksége van rám valamire s hogy engemet valami eshetőségre tartogat.

Valami furcsa, sok tekintetben érthetetlen viszony állapotodott meg köztünk, furcsa pedig azért, mert ő máskülönben mindenki irányában büszke és fennhéjázó volt. Tudja például, hogy az örülségig szeretem őt, még azt is megengedi, hogy szenvedélyemről beszéljek előtte - persze semmivel sem mutathatná ki jobban irántam való lenézését, mint éppen azzal, hogy szabadon, minden akadály nélkül engedi, hogy szerelmemről beszéljek. «Annyira lényegtelennek tartom az ő érzelmeit, - gondolja magában - hogy nekem egészen mindegy, akármiről beszél s akármit érez is irántam.»

A saját dolgairól ezelőtt is sokszor beszélt nekem, de sohasem volt teljesen őszinte. Sőt több, lenezésének még ilyen finomságai is voltak: ő tudja, hogy én előttem talán nem egészen ismeretlenek az ő életkörülményei vagy talán tudok valamit arról, ami őt oly nagyon izgatja; sőt ő maga is elmond egyet-mást életkörülményeiből, ha szükségét látja annak, hogy engemet céljaira felhasználjon, de mindig éppen csak annyit mond el, amennyi okvetlenül szükséges.

Én már vagy három héttel ezelőtt tudtam, hogy ő játszani akar a rouletten. Még azt is megmondta, hogy nekem kell majd helyette játszani, mert neki az nem illik. Szavaiból már akkor kivettem, hogy valami nehéz gond bántja s nem minden cél nélkül törekszik nyerni. Persze az a rabság, amelyben ő engemet tart, lehetővé tehetné azt, hogy egyenesen és nyersen kikérdezzem őt. Csak az a baj, hogy megengedi ugyan részemről a kérdezősködést, de nem felel rá. Sőt néha észre sem veszi. Hát így vagyunk mi ő velem!

Tegnap sokat beszéltek nálunk arról a telegrammról, amelyet már negyednapja Pétervárra menesztettek, de amelyre felelet nem jött. A tábornok láthatólag izgatott és tűnődő. Persze: a nagymamáról van szó. A francia is izgatott, különben pedig mindnyájunk iránt kimondhatatlanul büszke és lenező. Még Polinával is nyers. Én tudok némi részleteket, amelyek a francia és a tábornok összekerülését megvilágosítják: Oroszországban együtt alapítottak egy gyárat; csak azt nem tudom: megbuktak-e vagy még mindig bajlódnak vele? Ezenkívül rájöttem egy családi titokra is: a francia tényleg segített a múlt évben a tábornokon; adott neki harmincezer rubelt, hogy ez pótolhassa a pénztári hiányt, mikor hivatalából kilépett. Így tehát a tábornok a francia körmei közt van; de most, éppen most, az egészben a főszerepet mlle Blanche játssza, s biztos vagyok benne, hogy nem csalódom a feltevésemben.

Ki az a mlle Blanche? A mieink azt mondják, hogy előkelő, gazdag francia nő, aki az anyjával tartózkodik itt. Az is tudvalevő dolog, hogy ő valami rokona a mi marquisunknak, de igen távoli, valami harmadízigleni unokahúga. Azt mondják, hogy az én Párizsba utazásom előtt a francia és mlle Blanche közt sokkal finomabb, tartózkodóbb viszony volt, most azonban ismeretségük, barátságuk és rokonságuk sokkal ceremóniátlanabb. Talán már annyira rossznak nézik a mi helyzetünket, hogy nem tartják érdemesnek előttünk teketóriázni. Már tegnapelőtt észrevettem, hogy mister Astley különösen megfigyelte mlle Blanchet és ennek a mamáját. Nekem úgy rémlik, hogy ő ismeri őket, sőt hogy a mi franciánk is találkozott már valamikor mister Astleyjel. De mister Astley olyan bátortalan, jó ember, hogy az bizonyára nem viszi ki a szót a házból. Legalább a francia alig-alig köszönt neki s úgyszólván rá se nézett; következőkép nem fél tőle.

Ez még érthető. De hát mlle Blanche miért bánik szintén úgy vele? Pedig a marquis tegnap elszólta magát: beszélgetés közben egyszer csak azt mondta, - már nem tudom: micsoda alkalomból - hogy mister Astley roppant gazdag s hogy ő ezt jól tudja; hát már csak ezért is ránézhetne mlle Blanche.

Általában a tábornok rendkívül nyugtalan. Képzeltető, milyen jelentőségű lehet ő rá nézve most a nénje haláláról várt telegramm.

Jóllehet, bizonyosnak látszott nekem, hogy Polina mintegy készakarva kerüli a velem való beszélgetést s én is hideg, közönyös kezdtem lenni, mindazáltal mindig vártam, hogy egyszer csak oda jön hozzám. Máskülönben én tegnap és ma főképpen mlle Blanchera irányoztam figyelmemet. Szegény tábornok! - ő végképpen elveszett.

Mert ha valaki ötvenöt éves korában oly szenvedélyesen szerelmes lesz - az bizony szerencsétlenség. Vegyük még ehhez az ő özvegységét, gyerekeit s végre azt a nőt, akibe ő bele szeretett. Mlle Blanche szép. De nem tudom: megértik-e, ha azt mondom, hogy az ő arca egyike azoknak, amelyektől meglehet ijedni. Legalább én mindig féltem az ilyen nőktől. Mlle Blanche már bizonyosan van vagy huszonöt éves. Megtermett, széles, tömötvállú, melle és nyaka pompás; bőre szinte sötétsárgás, haja fekete, mint a korom s oly tömött, sűrű, hogy két fejre is elég lenne. Szeme fekete, a szemfehére sárgás, tekintete kihívó, foga vakító fehér, ajka mindig kifestve. Mindig mosusz-illat veszi körül. Hatásosan, gazdagon, sikkal, de ízlésesen öltözködik. Lába, keze gyönyörű! Hangja erősen kontra-alt. Néha föl kacag s e közben kimutatja valamennyi fogát, de többnyire szótlanul és, kihívóan ül - legalább Polina és Filippovna Mária jelenlétében. (Különös hír: Filippovna Mária Oroszországba készül.) Nekem úgy tetszik, hogy mlle Blanche minden műveltség nélkül való, sőt tán nem is eszes, hanem aztán gyanakodó és ravasz. S azt hiszem, eddigi élete nem volt ment némi kalandoktól. Hogy mindent kimondjak, hát meglehet, hogy a marquis neki éppen nem rokona s az anyja sem anyja. De tény, hogy Berlinben, ahol velük megismerkedtünk, neki és anyjának igen jóra való ismeretségei voltak.

Ami már a marquist illeti, hát ámbár én még most is kétségbe vonom, hogy ő marquis, de hogy például nálunk, Moszkvában s itt-ott Németországban a jobb társaságokban szokott megfordulni, ahhoz - amint látszik - nem férhet kétség. Nem tudom, mi ő Franciaországban? Azt mondják, hogy van neki valami várkastélya.

Azt hittem, hogy a legutóbbi két hét alatt sok minden történik, hanem azért még mindig nem tudom biztosan, hogy mlle Blanche és a tábornok közt történt-e komoly, határozott megállapodás? Általában most minden attól függ, hogy tud-e neki a tábornok sok pénzt mutatni? Mert ha például az a hír érkezne, hogy a babuska, a nagymama nem halt meg, hát én biztosra veszem, hogy mlle Blanche rögtön eltűnnék innen. Furcsa és nevetséges különben, hogy milyen szószátyár lett én belőlem. Oh, mennyire kiállhatatlan mindez nekem. Mily kész örömmel hagynék én itt mindent és mindenkit. De hát itt hagyhatom-e Polinát? - lehetséges-e, hogy ne spiómkodjam körülötte? Igaz, hogy a spiómkodás aljas dolog, de bánom is én?!

Tegnap és ma igen érdekes volt nekem mister Astley is. Most már meg vagyok győződve, hogy ő Polinába szerelmes. Érdekes és mulatságos, mennyit tud néha kifejezni egy szemérmes, betegesen erényes embernek a tekintete, ha az szerelmes, különösen pedig akkor, ha az ilyen ember kész volna inkább a föld alá süllyedni, mintsem valamit kimondani, akár szóval, akár tekintetével. Mister Astley gyakran találkozik velünk a sétákon. Megemelinti a kalapját s elmegy mellettünk, mialatt majd megveszekedik attól a kívánságtól, hogy hozzánk csatlakozhassék. De ha híjják, sohasem fogadja el a meghívást. A pihenőhelyeken, a pályaháznál, a zenénél vagy a szökőkútnál minden bizannyal mindig ott ólalkodik valahol közel hozzánk s

bárhol legyünk is, a parkban, az erdőben vagy a Schlangenbergen - csak széjjel kell nézni s ő bizonyosan ott settenkedik valahol vagy a legközelebbi ösvénykén, vagy valamelyik bokor mögött.

Nekem úgy tetszik, hogy ő keresi az alkalmat, hogy velem külön beszélhessen. Ma reggel találkoztunk s néhány szót váltottunk. Néha rendkívül szaggatottan beszél. Nem is köszönve, egyszeribe azon kezdte:

- Ah, mlle Blanche!... Sok olyan nőt láttam én, mint mlle Blanche.

S itt elhallgatott, jelentősen nézve reám. Hogy mit akart ezzel mondani, én nem tudom? - mert kérdésekre csak ravaszul mosolygott, fejével biccentett és azt felelte:

- Úgy van az!

Majd azt kérdezte:

- Nagyon szereti mlle Polina a virágokat?

- Nem tudom, fogalmam sincs róla - feleltem én.

- Hogyan? Ön ezt nem tudja! - kiáltott föl a legnagyobb csudálkozással.

- Nem tudom, nem vettem észre - ismételtém én nevetve.

- Hm! Ez nekem különös dolgot juttat eszembe.

Erre fejével biccentett és tovább ment. Különben elégedett arca volt.

Beszélünk pedig mi a legképtelenebb, tört francia nyelven.

NEGYEDIK FEJEZET.

A mai nap nevetséges, képtelen, haszontalan volt. Most éjjel tizenegy óra, ülök a szobácskában és átgondolok mindent. Azzal kezdődött a dolog, hogy reggel mégis csak kénytelen voltam elmenni a roulette-hez s Alexandrovna Polinának játszani.

Elvittem mind a százhatvan aranyát, de két föltétellel: először, hogy nem játszom felehaszontarra, vagyis, ha nyerek, nem fogadok el a nyereségből semmit, másodszor, hogy este megmagyarázza nekem, minek akarna ő minden áron nyerni s mennyi pénzre van hát szüksége? Mert én sehogy se bírtam azt föltételezni, hogy itt csak pénzről volna szó. Valószínű, hogy a pénzre valami különös célból van szüksége, még pedig mentől hamarább. Ő megígérte, hogy mindent elmond s én elmentem. A játékteremben roppant néptömeg volt. Mily szemtelének, mily kapzsiak ezek az emberek!

Befurakodtam a középre s megálltam a croupieur mellett, azután megkezdtem szerényen a játékot, két-három aranyával. E közben figyeltem és tanulmányoztam. Úgy láttam, hogy a kiszámítások nem sokat érnek s nem bírnak azzal a fontossággal, amelyet azoknak némely játékos tulajdonít. Ezek rubrikázott papirossal ülnek, feljegyzik a nyerő számokat, összeadják, kivonják, középszámításokat csinálnak, azután tesznek és - éppúgy vesztenek, mint mi, közönséges, számítás nélkül játszó játékosok.

Hanem egyet megjegyeztem magamnak és ez - úgy látszik - helyes: a véletlenségekben van, ha nem is rendszer, de bizonyos sorozat, ami persze igen különös. Megesik például, hogy tizenkét középső szám után a tizenkét utolsó szám jön ki, vagyis hogy például, ha kétszer az utolsó tizenkét számból jön ki némelyik, a sor átmegy az első tizenkét számon s miután ezeket néhányszor megütötte, átmegy a tizenkét középsőre - itt három-négy szám megütése után újra visszamegy a tizenkét utolsóra, ahol két ütést csinálva, megint az első tizenkét számcsoportha ugrik, itt megüt egyet és átmegy a tizenkét középsőre, ahol hármát üt meg egymásután s ez így folyik másfél vagy két óráig. Egy, három és kettő, egy, három és kettő. Ez igen mulatságos.

Némely nap például az a szeszélye a játéknak, hogy a vörös váltakozik a feketével és megfordítva, de minden percben és minden rend nélkül, úgy, hogy kétszernél, háromszornál többször nem jön ki a vörös vagy fekete. Másnap pedig vagy másnap este egymásután a vörös jön ki, úgy, hogy huszonkétszernél is többször mindig a vörös a nyerő s ez így megy egy bizonyos ideig, például egy egész napig is.

Mister Astley, aki egész délelőttöket töltött a játékasztaloknál, bár ő maga sohasem játszott, sok minden magyarázatát adta ennek.

Ami engem illet: mindent elvesztettem, még pedig nagyon gyorsan. Egyszerre föltettem páros számra húsz aranyat és nyertem, tettem újra és újra nyertem s még vagy kétszer-háromszor így. Azt hiszem, hogy valami öt perc alatt már vagy négyszáz arany volt nálam. Ekkor kellett volna elmennem, de valami különös érzés vett erőt rajtam, mintha ki akartam volna hívni a sorsot, mintha egy pofont akartam volna neki adni s kiölni rá a nyelvemet. Föltettem a legnagyobb összeget, ami csak meg van engedve, azaz négyszáz forintot - és elvesztettem. Erre aztán feldühödtem, kivettem minden pénzt, ami még nálam volt, föltettem ugyanarra a számra s újra vesztettem, mire elmentem az asztaltól, mintha leforráztak volna. Nem tudtam megérteni, hogy ez én velem történt s a veszteségről csak közvetlenül az ebéd előtt szóltam Alexandrovna Polinának. Addig folytonosan a parkban csavarogtam.

Ebédnél megint olyan ingerült hangulatban voltam, mint ezelőtt harmadnappal. A francia s mlle Blanche velünk ebédeltek. Kisült, hogy mlle Blanche délelőtt a játékszobákban volt és látta az én vitézkedésemet. Ezúttal mintha figyelmesebben szólt volna hozzám. A francia egyenesebb utat választott és egyenesen azt kérdezte tőlem, hogy vajjon a saját pénzem volt-e az, amit elvesztettem? Azt hiszem, hogy gyanakszik Polinára. Egy szóval, itt valami készül. Én hazudtam egész bátran, azt mondván, hogy a saját pénzemmel játszottam.

A tábornok roppantul meg volt lepelve, hogy hol vettem én annyi pénzt? Én azt mondtam, hogy tíz arannyal kezdtem, megütöttem egymás után hat vagy hét tételre s nyertem vagy hétezer forintot, aztán két tételre mind elvesztettem.

Ez persze valószínűnek látszott. Ezek elmondása után ránéztem Polinára, de semmit se tudtam arcából kiolvasni. Hazudni azonban engedett és ebből én azt következtettem, hogy kötelességem volt hazudni s el nem árulni, hogy ő helyette játszottam.

Azt hittem, hogy a tábornok valami megjegyzést fog tenni, de hallgatott; hanem arckifejezésében izgatottságot és nyugtalanságot vettem észre. Meglehet, hogy az ő szorult helyzetében nehezebbre esett hallani, hogy olyan szép halom arany egy negyedóra lefolyása alatt összehalmozódott és elpárolgott olyan bolond kezében, mint én.

Gyanakodom, hogy közte és a francia közt tegnap este valami parázs összeszólalkozás történhetett. Bezárkóztak és hevesen beszéltek valamiről. A francia haragosan távozott s ma reggel újra eljött a tábornokhoz, valószínűleg azért, hogy folytassák a tegnapi veszekedést.

Hallva az én veszteségemet, a francia csípősen, sőt mérgesen jegyezte meg, hogy megfontolóbbrak kéne lennem. Nem tudom, miért tette még hozzá, hogy az oroszok, bár közülök sokan játszanak, ő szerinte még a játékokra sem alkalmasak.

- Én szerintem pedig a roulette is éppen csak orosz embernek való - mondtam én s mikor a francia az én kijelentésemre gúnyosan nevetett, kijelentettem, hogy nekem mindenesetre igazam van, mert mikor az oroszokról mint játékosokról beszélek, akkor én őket inkább szidom, mint dicsérem, tehát nekem hinni lehet.

- De mire alapítja ön a véleményét? - kérdezte a francia.

- Arra, hogy a nyugati embernek az erényekről és érdemeiről szóló katekizmusában történelmi és csaknem első pont a tőkegyűjtés. Az orosz ember pedig nem képes tőkét gyűjteni, sőt még inkább elpazarolja azt meggondolatlanul, könnyelműen. Pedig a pénzre nekünk, oroszoknak is szükségünk van, ennél fogva nagyon szeretjük az olyasmit, mint például a roulette, amelyen egy-két óra alatt, minden munka nélkül, hirtelen meg lehet gazdagodni. Az ilyen minket nagyon vonz; s minthogy mi könnyelműen játszunk, hát sokat veszünk is.

- Ez részben igaz - jegyezte meg elégedetten a francia.

- Nem, ez nem igaz, önnek pedig nem illik így nyilatkozni hazájáról és honfitársairól - jegyezte meg szigorú hangon a tábornok.

- Oh, kérem, - feleltem én neki - hiszen nem tudhatni, mi a leghitványabb dolog: az oroszok könnyelműsége vagy a németeknek verejtékes munkával való tőkegyűjtése.

- Mily különös, képtelen felfogás! - kiáltott fel a tábornok.

- Mily orosz felfogás! - kiáltott föl a francia. Én nevettem. Roppant szerettem volna őket feldühösíteni.

- Már pedig én inkább akarom egész életemet sátrakban elnyomorogni, - kiáltottam fel én - mintsem hogy meghajoljak a német bálvány előtt.

- Miféle bálvány előtt? - fortyogott a tábornok, aki már komolyan haragudni kezdett.

- Annak a német szokásnak, amely tőkét gyűjt. Én nem régen vagyok itt, de amit itt láttam és tapasztaltam, az az én tatár véretem föllázítja. Isten engem: nekem az ilyen erény nem kell. Tegnap körüljártam itt vagy tíz versztányi területet. Nos, szóról-szóra ugyanazt látom mindennütt, amit a német erkölcsoktató képeskönyvecskékben: minden házban van egy családapa, a fater, aki rettenetesen erényes és rendkívül becsületes. De oly becsületes, hogy fél az ember hozzá közeledni. Ki nem állhatom az olyan becsületes embert, akihez csak félve lehet közeledni. Ennek a faternek mindnek van családja s esténként hangosan olvasnak tanulságos könyveket. A házikó felett gesztenyefák suttognak. A nap leszáll... a háztetőn gólya... mindez rendkívül poétikus és megható.

Kis szünet mulva újra folytattam:

- Ne haragudjék, tábornok úr, engedje meg, hogy még meghatóbb dolgot mondjak el. Emlékszem, hogy az én megboldogult apám is olvasott föl nekem és anyámnak ilyen könyveket esténként a hársfák alatt, egy kis lugasban. Én hát megítélhetem ezt a dolgot. Nos, hát itt valamennyi család a legalázatosabb rabja a faternek. Mindenki dolgozik, mint a barom s mindenki gyűjti a pénzt, mint a zsidó. Vegyük például azt, hogy a fater már meglehetősen összeget összekuporgatott s már arra készül, hogy átadja az idősebb fiának a mesterséget vagy a gazdaságát: e miatt azonban a leánynak nem adnak hozományt s az vén lány marad; ugyancsak e miatt az ifjabbik fiút szolgálatba küldik vagy beadják katonának s ennek a keresményét mind az itthoni tőkéhez rakják. S tény, hogy ezt itt így csinálják; én kikutattam ezt. Mindezt pedig nem egyébből csinálják, mint tisztességből, túlságos tisztességből, annyira, hogy az eladott ifjabb fiú is azt hiszi, hogy őt nem másért, mint a tisztesség kedvéért adták el, az pedig már maga az ideál, ha maga az áldozat is örül annak, hogy őt a vásárra viszik. S mi történik azután? Az, hogy az idősebbik fiú sem érzi magát jobban: van neki egy Amalchenje, akivel szívbőlileg egyesült, de akit nem vehet feleségül, mert még nincs elég forint együtt. Várnak hát ezek is erkölcsösen és őszintén s mosolyogva mennek a vágóhídra. Amalchen arca már beesik, elhervad. Végre vagy húsz év mulva a vagyon megszorodott; a forintok becsületesen és erényesen össze vannak halmozva. A fater megáldja a negyvenéves idősebbik fiút és a harmincöt éves Amalchent, akinek már elapadt a melle és megvörösödött az orra. A fater e közben sír, morált prédikál és meghal. Az idősebbik fiú átveszi az erényes fater szerepét s újra kezdődik ugyanaz a história, ötven vagy hetven év leforgása után az első fater unokája tényleg nagy kapitálissal rendelkezik s átadja azt a fiának, ez megint a maga fiának és így tovább és öt-hat nemzedék multán előáll egy báró Rotschild vagy más efféle. Nos, hát nem nagyszerű látvány: száz vagy kétszáz éves folytonos munka, türelem, okosság, becsületesség, jellem, kitartás, számítás és - gólya a háztetőn! Mi kell még több? Hiszen ennél nem lehet fenségebb s ebből a szempontból ítélik meg őket a világot és a bűnösöket - vagyis azokat, akik csak egy kissé is elütnek tőlük - rögtön készen volnának fölakasztani. No hát én már csak inkább könnyelműsködöm oroszosan és játszom a rouletten. Nem akarok öt nemzedék mulva Rotschild lenni. Nekem a pénz magamnak kell és nem tartom magamat valami nélkülözhetetlennek, a kapitálishoz tartozónak. Tudom, hogy én most nagyon is túl löttem a célon, de hát legyen úgy. Ilyen az én meggyőződésem.

- Nem tudom, mennyi igaz abban, amit ön most elmondott, - szólt a tábornok - de azt tudom, hogy ön kezd kiállhatatlanul fontoskodni, mihelyt egy kissé megengedik önnek, hogy magáról megfeledekezhesék...

Rendes szokása szerint most sem fejezte be, amit mondani akart. A mi tábornokunk, ha olyasmiről kezdett beszélni, ami csak egy hajszálnyira is eltért a mindennapi beszélgetéstől, sohasem fejezte be a mondókáját.

A francia fennhéjázón hallgatott, a szemét kissé kimeresztve, ő úgyszólván semmit sem értett abból, amit én mondtam. Polina bizonyos gögös közömbösséggel hallgatott. Úgy látszott, hogy nemcsak abból nem hallott egy szót sem, amit én beszéltem, hanem egyáltalában abból sem, amiről ezúttal az asztalnál szó volt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Polina nagyon el volt merülve gondolataiba, de mihelyt az asztaltól fölkeltek és kimentünk, azt mondta, hogy kísérjem őt el a sétájára. Magunkhoz vettük a gyerekeket és kimentünk a parkba a szökőkúthoz.

Mínt hogy rendkívül ingerült voltam, azért igen ostobán és nyersen tettem föl azt a kérdést: honnan van az, hogy a mi marquisunk, De-Griet, mostanában nemcsak nem kíséri el őt, ha valahová kimegy, hanem napokig nem is szól hozzá?

- Azért, mert gazember, - volt a Polina különös felelete.

Eddig még sohasem hallottam tőle ilyen szavakat De-Griet felől s elhallgattam, félve, hogy meg találom érteni ezt az elkeseredett hangot.

- Hát azt nem vette észre kegyed, hogy ő ma valahogy nem jóban van a tábornokkal?

- Ön tudni akarja a helyzetet - felelt ő szárazon és ingerülten. - Ön tudja, hogy a tábornok az ő összes vagyonával a De-Griet kezében van s ha a babuska meg nem hal, akkor a francia azonnal birtokába lép mindannak, ami most zálogban van nála.

- Á! hát csakugyan igaz, hogy mindene el van zálogosítva? Hallottam, de azt nem tudtam, hogy az összes vagyona.

- Hogyne!

- S még ezen kívül az is, «hogy Isten veled, mlle Blanche!» - jegyeztem meg én - nem lesz akkor a mademoiselleből generálisné! Tudja mit: nekem úgy rémlik, hogy a tábornok annyira szerelmes, hogy képes magát megölni, ha mlle Blanche őt elhagyja. Az ő korában nagyon veszedelmes az ilyen nekivadult szerelem.

- Én is azt hiszem, hogy valami fog vele történni - jegyezte meg Alexandrovna Polina eltűnődve.

- Nagyszerű! - szóltam én - durvább módon már nem lehetne bebizonyítani, hogy mlle Blanche a pénzért ment volna férjhez. Még csak az illendőséget sem tartja szem előtt. Pompás! Ami pedig a babuskát illeti, hát lehet-e komikusabbat, aljasabbat képzelni, mint telegramm után telegrammot röpíteni és kérdezősködni, hogy meghalt-e hát? meghalt-e hát? Mi? Hogy tetszik ez kegyednek, Alexandrovna Polina?

- Ez mind ostobaság! - felelt ő undorral. - Csodálom, hogy önnek olyan jó kedve van. Minek örül? Tán annak, hogy elvesztettük a pénzt?

- Minek adta ide, hogy elveszítsem? Mondtam, hogy én nem tudok mások helyett játszani s legkevésbé kegyed helyett. Én engedelmeskedem, bármit parancsoljon kegyed, de az eredmény nem tőlem függ. Előre figyelmeztettem, hogy nem érünk célt. Mondja kérem, nagyon fáj az kegyednek, hogy oly sok pénzt elvesztett? Minek kegyednek annyi?

- De minek ezek a kérdések?

- Hiszen megígérte, hogy mindent elmond nekem. Nézze, kérem, én teljesen meg vagyok győződve a felől, hogy mihelyt magának kezdek játszani s nekem van tizenkét aranyom, hát mindjárt nyerni fogok. Akkor aztán vegyen el belőle magának annyit, amennyi tetszik.

Polina lenéző tekintetet vetett rám.

- Ne haragudjék rám, - folytattam én - ne haragudjék, hogy ilyen ajánlatot teszek. Én annyira tudatában vagyok annak, hogy én kegyed előtt nulla vagyok, hogy kegyed én tőlem még pénzt is elfogadhat. Kegyedet nem bánthatja az én ajándékom. Különben is én játszottam el a kegyed pénzét.

Gyorsan rám nézett s látva, hogy én ingerülten, gúnyosan beszéltem, félbeszakított:

- Önt nem érdekelhetik az én körülményeim. Ha tudni akarja, hát megmondhatom röviden, hogy adós vagyok. Kölcsön kértem és szeretném adósságomat megadni. Az az esztelen, furcsa gondolatom volt, hogy okvetlenül nyerni fogok itt, a játékasztalnál. Hogy miért gondoltam ezt - magam sem értem, de mindig hittem e gondolatomban. Ki tudja, tán azért hittem, mert nem volt más menekülésem.

- Vagy talán azért, mert nagyon is kellett volna nyerni. Ez éppen olyan, mint mikor a vízbefúló a szalmaszál után kapkod. Ismerje be, hogyha az a fuldokló megmenekül, azért nem fogja a szalmaszálat gerendának nézni.

Polina elcsodálkozott.

- Hogy-hogy? - kérdezte - hiszen ön is abban reménykedik! Ezelőtt két héttel maga mondta nekem egyszer, hosszan és sokáig magyarázva, hogy teljesen meg van győződve a felől, hogy itt a rouletten nyerni fog s még azt is bizonyítottam, hogy ne nézzem önt bolondnak. Hát akkor ön csak tréfált? De én jól emlékszem, hogy ön oly komolyan beszélt, hogy azt semmi esetre sem lehetett tréfára venni.

- Az igaz, - feleltem én elgondolkozva - én még most is meg vagyok győződve, hogy nyerni fogok. Sőt beismerem, hogy éppen kegyed vezetett most rá engem erre a kérdésre: miért nem támaszt bennem semmi kétséget az én tegnapi meggondolatlan, képtelen játékom sem. Mert én még most is meg vagyok győződve arról, hogy mihelyt magamnak kezdek játszani, hát egész bizonyosan nyerni fogok.

- S miért van önnek ilyen erős meggyőződése?

- Ha tudni akarja, hát - nem tudom. Csak azt tudom, hogy nekem nyernem kell és hogy nekem is ez az egyedüli megmentőm. Nos, talán azért is, mert okvetlenül szükségem van a nyereségre.

- E szerint hát önnek is nagyon kell, ha oly fanatikusan meg van győződve felőle?

- Fogadni mernék, hogy kegyed kételkedik abban, hogy én képes volnék komolyan érezni valaminek a szükségességét.

- Az nekem mindegy, - felelt Polina csöndesen és közömbösen - ha tudni akarja, hát igen, kételkedem, hogy önt valami komolyan bánthatná, ön érezhet gyötrelmeket, de nem komolyan. Ön rendetlen, meg nem állapodott ember. Minek önnek a pénz? Mindazok közt az okok közt, amelyeket ön akkor felhozott, én egy komolyat sem találtam.

- Kegyed azt mondta, hogy adósságot akarna visszafizetni. Gondolom: szép adósság! Tán csak nem a franciának adós?

- Micsoda kérdések! Ön ma különösen nyers. Csak nem ittas ön?

- Kegyed jól tudja, hogy én mindent megengedek magamnak s néha igen őszinte kérdéseket teszek. Ismétlem, hogy én a kegyed rabja vagyok s a rab nem szégyenli magát, a rab nem sérthet.

- Ez mind ostobaság. Ki nem állhatom az ön rabsági teóriáját.

- Jegyezze meg, nem azért emlegetem rabságomat, mintha a kegyed rabja szeretnék lenni, hanem egyszerűen úgy beszélek erről, mint olyan tényről, amely nem függ tőlem.

- Mondja meg röviden: minek önnek a pénz?

- Minek akarja ezt kegyed tudni?

- Ahogy gondolja - felelt ő és fejét büszkén fölkapta.

- A rabság teóriáját ki nem állhatja, de a rabságot követeli: «felelni és nem okoskodni!» Jól van, legyen úgy. Azt kérdezte, minek a pénz? Hogy-hogy: minek? A pénz - minden.

- Helyes, de azért, hogy valaki óhajtja a pénzt, nem kell mindjárt őrjöngenie. Hiszen ön egyszer hol dühöngésbe esik, hol fatalizmusba. Itt valami lappang, valamely különös cél. Beszéljen minden csűrés-csavarás nélkül: követelem.

Mintha haragudni kezdett volna s nekem roppantul tetszett, hogy ő engem olyan erőszakoskodva faggatott.

- Természetesen, hogy van célom, - szóltam én - de azt nem tudom megmondani, hogy milyen. Nem más, mint az, hogy ha pénzem lesz, akkor kegyed előtt is mindjárt más embernek fogok látszani, nem rabnak.

- Hogy? Miképpen akarja ön ezt elérni?

- Miképpen? Hát kegyed még azt sem érti: miképpen érhetem én el azt, hogy kegyed ne úgy nézzen reám, mint valami rabszolgára? No, hát éppen ezt nem akarom én: ezt a csodálkozást, bámulást.

- Ön azt mondta, hogy ezt a rabságot örömmel viseli? Ezt hittem én is.

- Kegyed azt hitte! - kiáltottam én föl valami különös kéjjel; - ah! be szép kegyedtől az ilyen bávaság! Nos igen, igen: nekem gyönyörűségemre van, ha a kegyed rabja lehetek. Van gyönyörűség a megaláztatásnak és megsemmisülésnek legalsóbb fokán is, - folytattam én az őrjöngést - az ördög tudja, van talán a kancsukában is, mikor az rácsapódik a hátra és kiszakítja a húst... De én talán más gyönyöröket is meg akarok próbálni. A tábornok az imént az asztalnál a kegyed jelenlétében megleckéztetett azért a hétszáz rubelnyi évi fizetésért, amelyet talán meg sem fogok tőle kapni. Engemet De-Griet marquis fölrántott szemöldökkel néz meg, de azért ugyanakkor észre sem vesz. Viszont én meg talán rettenetesen szeretném De-Griet marquist a kegyed szeme láttára orránál fogva megragadni.

- Így csak a gyerekek beszélnek. Az ember minden körülmények közt méltóságosan viselheti magát. A küzdés inkább fölemel, mint letipor.

- Mintha csak a bibliából idézne! Kegyed azt csak gondolja, hogy én talán nem is tudnám magamat kellő méltósággal viselni. Vagyis, ha hogy én talán férfias ember is vagyok, de méltóságosan viselni magam nem tudom. Így érti ezt kegyed? Hiszen minden orosz ilyen és tetszik tudni miért? Azért, mert az oroszok sokkal több és sokkal sokoldalúbb képességekkel vannak megáldva, hogysen mindjárt kikereshetnék maguknak az illendőség formáját. Mert itt formáról van szó. Mi, oroszok, legtöbbször oly gazdagok vagyunk képességekben, hogy az illendőség formájának föltalálásához zsenialitásra van szükségünk. Nos, zsenialitás pedig a legtöbb esetben nincs, mert az általában véve igen ritka. A formaság csak a franciáknál s talán még néhány más európai népnél van annyira kidolgozva, hogy valaki a legnagyobb méltósággal viselheti magát, holott a leghitványabb ember.

Kis szünet mulva folytattam:

- Ezért is jelent önük oly sokat a forma. A francia képes elviselni a legnagyobb, legszívrehatóbb sértést is a nélkül, hogy csak a szempilláját is meghunyorítaná, hanem egy fricskát az orrán el nem tűr, mert ez sérti az illendőségnek megállapított formáját. Ezért is kapnak úgy a mi kisasszonyaink a franciákon, mert azoknál oly kidolgozott formáság uralkodik. Szerintem különben nincs is semmi forma, hanem van csak a kakas, le coq gaulois. Egyébiránt én ehhez nem érthetek, mert én nem vagyok nő. Meglehet, hogy a kakasok igazán jók. Különben már nagyon is messzire mentem s kegyed nem figyelmeztet erre. Figyelmeztessen mentől többször; mikor én kegyeddel beszélek, mindent el akarnék mondani, mindent, mindent. Elvesztek minden formát. Még azt is beismerem, hogy nemcsak a formákat nem ismerem, de semmiféle méltósághoz nem is konyítok. Most minden megakadt bennem. Kegyed jól tudja, hogy mitől. Az én fejemben nincs egy emberi gondolat sem. Már régóta nem tudom, hogy mi történik a világon, Oroszországban, sem itt. Keresztül utaztam Drezdán, de fogalmam sincs róla, hogy milyen az a Drezda. Kegyed jól tudja, hogy mi nyelt el engem ennyire. Minthogy nekem nincs semmi reménységem s én a kegyed szemében nulla vagyok, hát kimondom egyenesen, hogy én mindenütt csak kegyedet látom s minden egyéb én rám nézve nem létezik. Miért és mennyire szeretem kegyedet, azt én nem tudom. Tudja kérem, hogy kegyed talán egyáltalában nem is szép? Képzelve: én még azt sem tudom! Szép-e a kegyed arca vagy sem? A szíve valószínűleg nem jó, esze, lelke nem nemes; mindez lehetséges.

- Talán azért számít ön arra, hogy engemet pénzen megvehet, mert nem hisz a nemeslelkűségemben? - mondotta ő.

- Mikor számítottam én arra, hogy kegyedet pénzen vegyem meg? - kiáltottam én fel.

- Ön elszólta magát, elvesztette a beszéde fonalát. Ha nem engem, akkor a becsülésemet szándékozik ön megvásárolni.

- No, ez nem egészen úgy van. Mondtam már, hogy nem bírom magamat jól megértetni. Kegyed engem mintha fojtogatna. Ne haragudjék a fecsegésemért. Kegyed jól tudja, miért nem lehet én rám haragudni: mert én egyszerűen örültt vagyok. Egyébiránt nekem az is mindegy, ha haragszik. Ha én odafent, az én kis szobámban csak annyit teszek, hogy elképzelem magamnak a kegyed ruhasuhogását, hát kész vagyok a kezemet megharapni. S miért haragszik kegyed én rám? Azért, mert én magamat rabnak nevezem? Oh, csak használja ki az én rabságomat, használja ki! Tudja azt kérem, hogy én kegyedet egyszer meg fogom ölni? Nem azért fogom megölni, mert kiszereitek belőle vagy mert féltékenykedni fogok, hanem csak - úgy, egyszerűen megölöm, mert néha olyat érzek, mintha szeretném kegyedet megenni. Nevet?

- Én ugyan nem nevetek, - felelt ő haragosan; - parancsolom, hogy hallgasson.

Megállt, alig bírva lélekzeni a haragjától. Isten engem, nem tudom: szép volt-e, de mindig szerettem őt megharagítani. Meglehet, hogy ő ezt észrevette s készakarva haragudott. Ezt meg is mondtam neki.

- Mily hitvány gondolat! - kiáltott föl erre undorral.

- Nekem mindegy, folytattam én; de tudja-e azt, hogy nekünk kettesben járni veszélyes, mert engemet gyakran ellenállhatatlanul ösztönöz valami, hogy kegyedet megverjem, elégtelenítek, megfojtsam. S mit gondol kegyed, hogy ez meg nem történhetik? Kegyed engemet magamon kívüli helyzetbe fog hozni. Talán félni fogok a botránytól? Vagy a kegyed haragjától? Mit bánom én a haragját! Én reménytelenül szeretek s tudom, hogy azután még ezerszer jobban fogom kegyedet szeretni. Ha valamikor megölöm kegyedet, hát akkor persze meg kell ölnöm magamat is; nos, én mentől tovább fogom halogatni a magam megölését, hogy azt az elviselhetetlen fájdalmat kegyed nélkül érezzem át. Tudja kérem: kegyed

megfoghatatlan valami: napról-napra jobban szeretem kegyedet, ez pedig már úgyszólván képtelenség. Hát ne legyek én fatalista? Emlékezik rá, mit súgtam kegyednek ezelőtt három nappal a Schlangenbergen; csak egy szót szóljon s én leugrom ebbe a mélységbe. S ha kegyed kimondja akkor azt az egy szót, én menten leugrottam volna. Nem hiszi, hogy leugrottam volna?

- Mily ostoba fecsegés! - kiáltott fel ő.

- Bánom is én, akár ostoba, akár nem - én csak azt tudom, hogy ha én kegyeddel vagyok, hát nekem beszélnem kell, beszélnem, beszélnem - és beszélek. A kegyed jelenlétében én minden önérzetemet elvesztem, de az nekem mindegy.

- Ugyan miért ugratnám én le önt a Schlangenbergről? - szólta ő szárazon és valami nagyon is sértő hangon - abból nekem semmi hasznom sincs.

- Nagyszerű! - szisszentem föl én - készakarva azért emlegeti a hasznót, hogy engemet azzal megalázzon. Keresztül látok kegyeden. Azt mondja: semmi haszna? De hiszen a gyönyörködés mindig hasznos s a határtalan hatalom - ha egy légy fölött is - szintén gyönyört okoz. Az ember az ő természeténél fogva zsarnok s szeret másokat kínozni. Kegyed pedig különösen.

Emlékszem, hogy itt különösen állhatatos tekintettel nézett rám. Meglehet, hogy arcomon akkor ki volt fejezve minden oktalan és képtelen érzésem. Emlékszem, hogy akkori beszélgetésünk csaknem szóról-szóra úgy folyt le, mint ahogy azt itt leírtam. Szememet elfutotta a vér. Ajkam szélein megszáradt a tajték. Ami pedig a Schlangenberget illeti, hát még most is megesküszöm rá, hogyha ő úgy akarja vala, én leugrottam volna a mélységbe. Még ha csak tréfából vagy ha megvetésből, lenézésből mondta volna is, hogy vessem le magamat, én akkor is leugrottam volna.

- Ugyan miért ne hinnék önnek; - hiszek, szólalt meg Polina, de úgy, ahogy csak ő tud néha szólani, oly lenézéssel, oly gonoszul, oly gögösen, hogy bizony isten meg tudtam volna ebben pillanatban ölteni. S ő ezt megkockáztatta. Hát e tekintetben sem hazudtam, mikor ezt emlegettem neki.

- Nem gyáva ön? - kérdezte egész váratlanul.

- Nem tudom; meglehet, hogy gyáva vagyok; nem tudom... erről már régen nem gondolkoztam.

- Ha azt mondanám önnek: ölje meg ezt az embert: megtenné ön?

- Kit?

- Akit én akarok.

- A franciát?

- Ne kérdezze, hanem feleljen; azt, akire rámutatok. Szeretném tudni, hogy komolyan beszélt-e ön az imént?

S oly komolyan és türelmetlenül várta a feleletet, hogy én szinte különösen kezdtem érezni magamat.

- De mondja meg már egyszer, hogy mi történik itt? - kiáltottam föl én. - Fél tőlem vagy mi? Hiszen látom magam is, hogy itt milyen nagy a zavar. Kegyed mostohalánya egy tönkrejutott, örült embernek, akit azonfelül megejtett a szenvedély az iránt a boszorkány Blanche iránt; azután itt van ez a francia, akinek oly titokzatos hatása van kegyedre s íme: most ily komoly kérdést tesz nekem kegyed! Legalább tudjak valamit, máskülönben én itt megőrülök és

elkövetek valamit. Vagy szégyenli kegyed én irántam az őszinteségét? De hát szégyenelheti magát én tőlem kegyed?

- Én egészen másról beszélek. - Kérdést intéztem önhöz: - feleljen.

- Természetes, hogy megölöm azt, akit kegyed meg akar velem öletni, - kiáltottam én föl - de hát képes volna kegyed? Képes volna ilyet nekem meghagyni?

- Mit képzél: hogy talán önt sajnálnám? Megparancsolom és én félre állok. Képes ezt elviselni? Oh, dehogya! nem az az ember ön. Meglehet, hogy meghagyásomra képes volna valakit megölni, hanem aztán megölné engemet is azért, hogy önt föl merem használni.

E szavaknál mintha valami a fejembe ütött volna. Persze: én akkor is félig tréfának, félig kihívásnak vettem az ő kérdését, de azért ő igen komolyan beszélt. Mindazonáltal igen meg voltam lepetve, hogy ő ilyen jogot formál hozzám, hogy elfogadja ezt a felettem való hatalmát s oly egyenesen szól:

- Menj és vessz el, én pedig félre állok!

E szavakban volt valami oly cinikus őszinteség, ami az én felfogásom szerint már túlságos volt. Hát minek tart ő elvégre is engem? Hiszen ez már túlmegy a rabság és semmiség határán; ilyen esetek az embert visszaadhatják önmagának. De bármily képtelen és valószínűtlen volt is a beszélgetésünk, a szívem megrezsent.

Egyszerre csak ő kacajra fakadt. Akkor egy padon ültünk a játszó gyermekek mellett, szemben azzal a hellyel, ahol a fogatok megállni, a közönség a sétányra kiszállni szokott, a pályaház előtt.

- Látja ön azt a kövér bárónét? - kérdezte tőlem Polina - az Wurmerhelm báróné. Csak három napja, hogy ideérkezett. Látja a férjét: az a hosszú, száraz porosz ember, kezében pálcával. Emlékezik: hogy végignézett bennünket három nappal ezelőtt? Menjen rögtön, lépjen oda a bárónéhoz, vegye le a kalapját s mondjon neki valamit franciául.

- Minek?

- Ön megesküdtött, hogy leugrik a Schlangenberggről, megesküdtött, hogy kész ölni, ha én parancsolom. Mindezen ölések és tragédiák helyett én csak jót akarok nevetni. Menjen szó nélkül! Látni akarom: mint veri meg önt a báró a pálcával.

- Kegyed próbára akar engem tenni; azt hiszi: nem teszem meg.

- Igen, próbára akarom tenni; menjen, akarom!

- Tessék parancsolni, megyek, ámbár ez vad gondolat. Csak az a kérdés: nem lesz-e e miatt kellemetlensége a tábornoknak s a tábornoktól kegyednek? Lelkemre mondom, hogy nem magamért aggódom, hanem kegyedért, nos - és a tábornokért. Aztán micsoda ötlet az: elmenni és egy nőt megsérteni.

- Amint látom, önnek csak a szája jár, - felel ő megvetéssel - önnek az imént csak a szemét futotta el a vér... különben valószínűleg az is csak attól, hogy az ebédnél több bort ivott a kelleténél. Hát talán én nem tudom magamtól is, hogy ez ostobaság és hitványság s hogy ezért a tábornok megharagszik? De én nevetni akarok. Nevetni akarok s vége! S minek sértene meg ön egy nőt? - hamarabb kikap ön a pálcával.

Én sarkon fordultam s szótlánul elindultam az ő parancsát teljesíteni. Persze, hogy ez ostobaság volt s persze, hogy én nem tehettem róla, de emlékszem, hogy amint közelebb értem a bárónéhoz, magamat is mintha neki bolondított volna valami, talán valami diákos pajkosság. És rettenetesen ingerült is voltam, mintha igazán részeg lettem volna.

HATODIK FEJEZET.

Már két nap mult el amaz ostoba eset óta. S mennyi kiabálás, zaj, beszéd, lárma! És mily felfordultság, szemárság és aljasság - s mindennek én vagyok az oka. Egyébiránt néha a helyzet nevetséges is - legalább nekem. Nem tudok magamnak számot adni arról, hogy mi történt velem: magamból kikelt állapotban vagyok-e valóban vagy csak kilódultam egy kissé a kerékvágásomból és őrjöngök addig, míg meg nem kötöznek. Néha azt hiszem, hogy az elmém megzavarodott. Máskor meg úgy rémlik, hogy én még nem vagyok messze gyerekkoromtól, az iskolai padoktól és egyszerűen csak gyerekeskedem.

Ennek mindnek csak Polina az oka! Meglehet, hogy nem is gyerekeskedném, ha ő nem volna. Ki tudja: meglehet, hogy mindent csak elkeseredésből cselekszem (ámbátor itt az okoskodás egyszerűen ostobaság). Nem értem, semmiképpen sem értem, hogy mi ő rajta szép. Egyébiránt szép ő, szép; azt hiszem, hogy szép. Hiszen ő másokat is megőrjít. Magas, szép termetű. Csakhogy igen karcsú. Nekem úgy tetszik, hogy csimbókba lehetne kötni vagy kétrét hajtani. Lába nyoma keskenyke, hosszúdad - megőrjítő. Igen: megőrjítő. Haja színe rőtbe játszó. A szeme egészen macskaszem, de mily büszkén, gögösen tud azzal nézni! Vagy négy hónappal ezelőtt, mikor éppen hogy elfoglaltam állásomat, ő egy este a teremben De-Grietvel hosszasan és hevesen beszélt. S úgy nézett rá... hogy én azután, amint visszatértem a szobámba, hogy lefeküdjem, azt képzeltem, hogy pofon ütötte a franciát; t. i. hogy az előtt ütötte pofon s úgy állt aztán előtte és nézett rá... S éppen ezen az estén szerettem meg annyira.

De a dologra!

Elindultam a sétaúton, megálltam annak a közepén s vártam a bárónét és a bárót. Mikor vagy öt lépésre voltak tőlem, levettem a kalapomat és meghajtottam magamat.

Emlékszem, hogy a báróné átfoghatatlan termetén, világosszürke selyemruha volt fodrokkal, krinolinval és uszályal. A báróné kicsike, rendkívül kövér, rettentő, lefittyenő nagy tokával, amelytől elől egyáltalában nem látható a nyaka. Arca vörös. Szeme apró, mérges, kihívó. Úgy megy, mintha mindenki szerencséjének tarthatná, hogy őt láthatja. A báró szikár, magas. Arca - mint az a németeknél szokásos - görbe és ezer ránccal van borítva. Pápaszemes. Lehet vagy negyvenöt éves. A lábai csaknem mindjárt a mellénél kezdődnek. Ez persze a faj! Büszke, mint egy páva. Kissé lassú. Arcában valami birkaszerűség, ami ő szerinte a mély gondolkozás jele.

Mindez három perc alatt villant el a szemem előtt.

Az én levett kalapomat s meghajlásomat eleinte alig méltatták figyelemre. Csak a báró rántotta össze egy kissé a szemöldökét. A báróné egyenesen felém úszott.

- Madame la baronne! - szólaltam én meg hangosan és érthetően, minden szót megnyomva, j'ai l'honneur d'être votre esclave.

Erre meghajtottam magamat, fölcaptam a kalapomat s elmentem a báró mellett, udvariasan feléje fordítva arcomat és mosolyogva.

Hogy a kalapomat megemelintsem, azt Polina parancsolta, de hogy tovább gyerekeskedjem, az már a magam ötlete volt. Az ördög tudja, hogy mi vitt erre? Mintha csak valami magasságból szédültem volna ebbe.

- Hein! - kiáltott vagy jobban mondva krárogott a báró, haragos meglepetéssel fordulva hozzám.

Én visszafordultam s tiszteletteljes távolságban megálltam, folytonosan rá nézve és mosolyogva. A bárón látni lehetett, hogy nem tudta, mit csináljon s fölfonta a szemöldökét ad nec plus ultra. Arca egyre jobban elsötétült. A báróné is felém fordult s ő is meglepetéssel és haragosan nézett rám. A járókelők ránk bámultak, némelyek meg is álltak.

- Hein! - kiáltott újra a báró fokozott krákogással és haraggal.

- Ja wohl! - feleltem én, még mindig merőn a szemébe nézve.

- Sind sie rasend? - kiált ott ő fölkapva a pálcáját s amint látszott, megijedve.

Meglehet, hogy az öltözékem hozta őt zavarba. Igen rendesen, sőt elegánsan voltam öltözve, mint a legjobb társasághoz tartozó emberek.

- Ja wo-o-ohl! - kiáltottam föl már teljes erőmből meghúzva az *o* hangot, mint azt a berliniek szokták, akik minden pillanatban használják beszélgetés közben a «hja wol» kifejezést, hol hosszasabban, hol rövidebben ejtve ki az *o* hangot, ami más-más árnyalatot ad gondolataiknak és érzéseiknek.

A báró és báróné gyorsan megfordultak s csaknem futva mentek el tőlem ijedtségükben. A közönség köréből néhányan megszólítottak, mások pedig megütődve néztek rám. Egyébiránt nem emlékszem már világosan.

Én visszafordultam s rendes léptekkel indultam el Alexandrovna Polina felé. De alig tettem száz lépést az ő padja felé, láttam, hogy fölkel és elindult a gyerekekkel a hotel felé.

A kapu előtt értem utól.

- Teljesíttem az... ostobaságot - mondtam, amint elértem őt.

- Nos és aztán? Most már ám lássa, hogy mit csinál - felelt ő s a nélkül, hogy csak rám is nézett volna, fölindult a lépcsőn.

Aznap az egész estét a parkban töltöttem. A parkon és erdőn keresztül menve még egy szomszéd fejedelemségbe is átmentem. Egy parasztházban rántottát ettem és bort ittam, amely idillért másfél tallérig megnyúztak.

Csak tizenegy órakor érkeztem haza. Rögtön küldött értem a tábornok.

A mieink két lakást tartanak a vendéglőben elfoglalva. Négy szobájuk van. Az egyik egy nagy szoba - szalon, zongorával, e mellett van egy másik nagy szoba: ez a tábornoké. Itt várt ő engem a szoba közepén állva, rendkívül méltóságos pozitúrában. De-Griet a díványon vetette el magát nagy hanyagul.

- Tisztelt uram, - kezdte a tábornok hozzám fordulva - engedje megkérdeznem: mit cselekedett ön?

- Szeretném, tábornok úr, ha mindjárt a dologra térnénk - mondtam én. - Ön bizonyára a némettel történt találkozásomról akar beszélni.

- Némettel? Az a német báró Wurmerhelm, egy igen tekintélyes személyiség! Ön gorombászkodott vele és a nejével.

- Szó se lehet gorombaságról.

- Ön megijesztette őket, tisztelt uram - kiáltott a generális.

- Világért sem. Nekem még Berlinben feltűnt az az örökös «Ja wohl», amelyet a németek minden szónál használnak s oly csúnyán meghúznak. Mikor a sétányon találkoztam velük, ez a «ja wohl» - magam sem tudom: hogyan? - hirtelen eszembe jutott és ingerlően hatott rám...

Azonkívül a bárónénak, akivel most már harmadszor találkoztam, az a szokása, hogy egyenesen nekem jön, mintha én valami féreg lennék, akit a lábával is eltaposhat. Beláthatja, tábornok úr, hogy nekem is lehet önérzetem. Levettem a kalapomat és udvariasan (biztosítom önt, hogy udvariasan) szoltam: «Madame, j'ai l'honneur d'être votre esclave.» Amint a báró felém fordult s rám kiáltott, hogy «Hein», valami mintha meglökött volna, hogy azt mondjam: «ja wohl.» El is kiáltottam ezt neki kétszer, először közönségesen, másodszor pedig nyujtva és teljes erőmből. Ez az egész.

Megvallom, hogy nagyon örültem, mikor ezt a gyerekes fölvilágosítást elmondtam. Roppant szerettem volna ezt a históriát mentül képtelenebbül szétmázolni.

S mentül tovább mentünk, annál jobban bele is jöttem ebbe.

- Ön talán gúnyolódni akar velem - kiáltott a tábornok, egyben a francia felé fordult s annak elmondta franciául, hogy én egy csöppet sem mentegetődzöm. De-Griet megvetően mosolygott és csak a vállát vonogatta.

- Oh, ne gondolja a tábornok úr, szó sincs róla! - mondtam én a tábornoknak - az én tettem nem szép, ezt a legőszintebben bevallom önnek. Sőt ostoba, illetlen gyerekeskedésnek is lehetne mondani viselkedésemet, de nem is többnek. És én a legőszintebben sajnálom e tettemet. De van egy körülmény, amely én szerintem szinte fölment engemet a megbánás alól. Az utóbbi időkben, két vagy három hét óta, rosszul érzem magamat: beteges, ideges, ingerlékeny, fantasztikus vagyok s néha egészen elvesztem önuralmam. Elmondhatom, nem egyszer lett volna már kedvem De-Griet marquis úrhoz fordulni és... ah, egyébiránt nem mondtam neki semmit, meglehet, hogy sértve érezné magát. Egy szóval: mindez betegségnek a jele. Nem tudom: tekintetbe veszi-e Wurmerhelm báróné ezt a körülményt, mikor majd bocsánatot kérek tőle? (Mert bocsánatot akarok kérni tőle.)

Rövid szünet mulva folytattam:

- Azt hiszem, hogy nem fogja tekintetbe venni, még pedig azért, mert amennyire tudom, efféle körülménnyel az utóbbi időkben igen visszaéltek a jogászvilágban: az ügyvédek a büntető pörökben igen sokszor kieszközölték gonosztevő klienseik fölmentését azzal a védelemmel, hogy a bűnösök a büntett elkövetésekor nem voltak eszöknél s hogy ez állítólag olyan betegség. - «Ölt, - azt mondja - de nem tudja maga sem, hogy miképpen.» S képzelje, tábornok úr, az orvosok az ilyesmit támogatják; tényleg azt állítják, hogy van olyan betegség, olyan időleges téboly, amelyből az ember úgyszólván semmire sem eszmél vagy csak felére, negyedére eszmél. Hanem hát a báró és a báróné a régi nemzedékhez tartoznak, ezenfelül pedig porosz junkerek és birtokosok. Meglehet, hogy ők még a jogász- és orvoskarnak ezt a haladását nem ismerik s azért nem is fogadják el az én mentségemet. Mít gondol, tábornok úr?

- Elég, uram! - szolt nyersen és haragosan a tábornok, - elég. Rajta leszek, hogy egyszersmindenkorra megkíméljem magamat az ön gyerekeskedéseitől. A bárótól és bárónótól ön nem fog bocsánatot kérni. Az önnel való érintkezés, még hogyha ez egyedül csak arra szorítkoznék is, hogy ön ő tőlük bocsánatot kérjen, megalázó volna öreájuk nézve. A báró megtudván, hogy ön az én házamhoz tartozik, már végzett énvelem a pályaháznál s biztosítom önt: kis híjja volt, hogy elégtételt nem kért tőlem. Föl bírja-e ön azt fogni, tisztelt uram, hogy mibe kevert ön engem? Én... én! kénytelen voltam a bárótól bocsánatot kérni és szavamat adtam neki, hogy rögtön, még ma intézkedni fogok, hogy ön ne tartozzék az én házam kötelékébe.

- Bocsánat, tábornok úr, bocsánat, hát ő követelte azt, hogy én ne tartozzam az ön háza kötelékébe? - mint ahogy magát kifejezni méltóztatott.

- Nem; de én magamtól kötelességemnek tartottam, hogy megadjam neki ezt az elégtételt és - természetesen - a báró ezzel egészen meg volt elégedve. Mi tehát elválunk, tisztelt uram. Önnek még jár tőlem ez a négy Fridrichs d'or és három forint az itteni tartózkodásért. Ím, itt a pénz és a számlajegyzék. Vizsgálja meg. Isten önnel. E perctől kezdve idegenek vagyunk egymásra nézve. Csak bajom és kellemetlenségem volt önnel mindig. Mindjárt hivatom a pincért és kijelentem neki, hogy ezentúl nem vagyok felelős az ön szállodabeli tartózkodásáért. Volt szerencsém, alászolgája.

Én elvettem a pénzt s azt a papírdarabot, amelyre ceruzával a leszámolás volt feljegyezve, meghajtottam magamat a tábornoknak és igen komolyan így szóltam:

- Tábornok úr! Ez a dolog így, még nincs befejezve. Nagyon sajnálom, hogy önnek kellemetlenségei voltak a báróval, de - bocsásson meg - ez az ön hibája. Milyen jupon vállalta azt ön magára, hogy én értem helyt álljon? Mit jelent az a kifejezés, hogy én az ön házához tartozom? Én csak tanító vagyok az ön házánál - ennyi az egész. Én nem vagyok önnek sem fia, sem gondnoksága alá tartozó kiskorú, tehát ön az én tetteimért nem is lehet felelős. Én magam vagyok az erre kompetens jogi személy. Én huszonöt éves vagyok, azonkívül nemes ember s öntől egészen idegen. Csak az ön állása iránt érzett határtalan tisztelem akadályoz meg abban, hogy öntől mindjárt elégtételt követeljek és számon kérjem öntől, hogy miért vette magára az én értem való felelősség jogát!

A tábornok annyira meg volt lepetve, hogy csak szétterjesztette a két kezét, azután hirtelen a franciához fordult s szomorúan elmondta neki, hogy én most őt majdnem párbajra híttam ki. A francia hangosan föl kacagott.

- Hanem a báró iránt ilyen engedékeny nem leszek - folytattam én teljes hidegvérrel, egy csöppet sem engedve magamat a De-Griet kacagásától zavartatni - s minthogy ön, tábornok úr, ma kész volt kihallgatni a báró panaszát s magáévá tévén annak érdekét, maga tette magát mintegy részesévé ennek az egész históriának, hát van szerencsém önnek jelenteni, hogy a holnapi nap felelősségre fogom vonni a bárót: adja okát, hogy miért fordult ő más valakihez, mikor neki én velem volt dolga - mintha én nem volnék képes vagy nem volnék méltó neki magamért megfelelni.

Amit előre gondoltam, az bekövetkezett. A tábornok - hallva ez újabb örültséget - szörnyen megijedt.

- Hogyan? Hát ön még tovább is akarja folytatni ezt az átkozott dolgot? - kiáltott fel rémulten; de hát uramisten, mit akar ön én velem csinálni? Ne merje azt tenni, tisztelt uram, ne merje, mert különben esküszöm... Itt is van felsőség... én... egy szóval az én állásom... s a báró is... egy szóval önt letartóztatják és innen kitoloncolják, hogy ne bomoljon itt. Érti ezt?

És ámbátor a haragtól alig bírt pihegni, mégis olyan ijedt volt, mint a nyúl.

- Tábornok úr, - feleltem én neki kiállhatatlan nyugodtsággal, - rendetlenkedésért senkit sem lehet letartóztatni addig, míg nem rendetlenkedett. Én még nem kezdtem el a bárót felelősségre vonni s ön még nem tudja, hogy milyen módon akarom én ezt megcselekedni. Én csak jelezni akarom, hogy rám nézve sértés annak a föltevése, mintha én gondnoksága alá tartoznám olyan valakinek, akinek hatalma volna az én szabad akaratom korlátozására. Hiában is indulatoskodik, nyugtalankodik ön.

- Az istenért, Ivanovics Elek, hagyjon föl ezzel az esztelen szándékkal! - mosolygott a tábornok, hirtelen átváltoztatva haragos hangját könyörgőre s még a kezemet is megfogta; - ugyan csak képzelje el, hogy mi lehet ebből? Újabb kellemetlenségek. Lássza be, hogy itt nekem különösen kell magamat viselnem, főképpen most. Főképpen most. Oh, ön nem ismeri

az én összes körülményeimet. Mihelyt innen elutazunk, én kész vagyok önt újra visszafogadni. És most csak úgy - nos, egy szóval... hiszen ön megérti az okokat! - kiáltott fel kétségbeesetten - Ivanovics Elek, Ivanovics Elek!

Én az ajtó felé hátrálva még egyszer kértem őt, hogy ne nyugtalankodjék és megígértem, hogy mindent jól és illendőség határai közt fogok cselekedni és kisiettem.

Az oroszok külföldön néha igen gyávák s roppant félnek attól, hogy mit szólnak majd az emberek? Hogy néznek majd rájuk? S illik-e ez vagy az? Egyszóval: úgy tartják magukat, mintha míderbe volnának fűzve, kivált azok, akik tekintélyesebb állásúak. Nagyon szeretnek egy bizonyos kölcsönvett, megállapított formáságot, amelyet rabszolgai módon szem előtt tartanak a vendégfogadókban, sétatereken, összejöveteleken és utazás közben.

Hanem a tábornok elszólta magát aziránt is, hogy őneki ezenkívül bizonyos körülményei is vannak, amelyek miatt különösen kell viselkednie. E miatt lett ő hirtelen oly kislelkű, félénk s e miatt változtatta meg irányomban a hangját. Ezt én jól megjegyeztem magamnak. Persze: ijedtében ő holnap csakugyan a hatósághoz fordulhatott volna, tehát nekem vigyázni kellett magamra.

Különben én igazán nem akartam a tábornokot megharagítani; hanem igenis: most már Polinát akartam megbosszantani. Polina oly kegyetlenül bánt velem s oly könnyörtelen beleugratott ebbe az ostoba dologba, hogy annyira akartam őt vinni, hogy ő maga kérjen engem a továbbiak abbahagyására. Az én gyerekeskedésem utóvégre őt is kompromittálhatta. Ezenkívül bennem valami más, új érzések és vágyak formálódtak, ha például én ő előtte magamtól semmivé leszek, ez még nem azt jelenti, hogy mások előtt is semmi vagyok s hogy engemet a báró «megverhet a pálcájával.» Ki akartam nevetni mindenkit s diadalmasan kijutni a hínárból. Akkor nézzenek majd meg! Polina persze megijed a botránytól és engem visszakiált. Ha pedig nem kiált vissza, hát akkor is meglátja, hogy nem vagyok éppen olyan ágról szakadt.

(Különös hír: éppen most hallom az öreg dadától, akivel a lépcsőn találkoztam: Filippovna Mária ma egyesegyedül elindult Karlsbadba, az esti vonattal, az unokatestvéréhez. Mit jelent sen ez? A dada azt mondja, hogy már rég készülődött; de hogy van az, hogy erről senki semmit sem tudott? Különben meglehet, hogy csak én nem tudtam. A dada azt is elárulta, hogy Filippovna Mária még tegnapelőtt keményen összeszólalkozott a tábornokkal. Értem. Bizonyosan mlle Blanche van a játékban. Valami döntő lépés várható.)

HETEDIK FEJEZET.

Reggel behívattam a pincért s megmondtam neki, hogy ezután az én számlámat külön írják. Az én szobám nem volt olyan drága, hogy nagyon megijedhettem volna tőle s ki kellett volna költöznöm a fogadóból. Volt nálam tizenhat Friedrichs d'or, azután meg... azután meg talán egy egész vagyon. Különös! Még nem nyertem, mégis úgy teszek, úgy gondolkozom, mint valami nábob s nem tudom magamat másképp elképzelni.

Dacára, hogy még kora reggel volt, el akartam menni mister Astleyhez a Hotel d'Angleterre-be, amely igen közel volt hozzánk, mikor egyszer csak belép hozzám De-Griet. Ez még soha eddig meg nem történt s ezzel az úrral én az utóbbi időkben a legfeszültebb viszonyban voltam. Ő nem is titkolta irántam való lenézését, szinte igyekezett azt nem titkolni; - én pedig - nekem meg volt a magam különös oka, hogy őt ne kedveljem. Egyszerűen: gyűlöltem őt. Megjele-nésén roppant elcsodálkoztam. Mindjárt sejtettem, hogy valami különös dolog adhatta magát elő.

Igen kedvesen jött be s gratulált a szobámhoz. Látva, hogy kalapomat a kezembe tartom, azt kérdezte, hogy ilyen korán szoktam én sétálni? S mikor megtudta, hogy mister Astleyhez készülök: elgondolkozott s arcán rendkívüli gond jelei látszottak.

De-Griet olyan volt, mint minden francia, t. i. vidám, kedves, ha ez szükséges és előnyére való volt, s kimondhatatlanul unalmas, ha a vidámság és kedvesség szüksége megszűnt. A francia ritkán természetesen kedves; mindig mintha parancsra és számításból volna az. Ha például szükségét látja, hogy fantasztikus, originális és nem mindennapi legyen, akkor az ő ostoba és természetellenes fantáziája felölti előre begyakorlott s rég elköptatott formáját. A természetes francia pedig a legközönségesebb polgári, hétköznapi elemekből áll - egyszerűen a világ legunalmasabb teremtése. Szerintem csak a pipiskeleányok s az orosz kisasszonyok képesek a franciákat megkedvelni. A rendes, valamirevaló ember pedig rögtön észreveszi és ki nem állhatja a szalonok kedveskedéseinek, fesztelenedésének, vidámságának azt a raktárilag kezelt, egyszersmindenkorra megállapított formáját.

- Dolgom van önnel, - szólt De-Griet rendkívül fesztelenül, bár egyébiránt udvariasan - azt sem titkolom, hogy követségbe, közvetítőül vagyok önhöz küldve a tábornoktól. Minthogy én igen keveset tudok oroszul, az önök tegnapi beszédéből úgyszólván semmit sem értettem; hanem azután a tábornok mindent elmondott nekem s bevallom...

- De várjon csak, monsieur De-Griet, - vágtam én a szavába - lám, ön ebben az ügyben is elvállalta a közvetítést. Én persze csak «un outchitel» vagyok és sohasem igényeltem azt, hogy annak a háznak és családnak a benső barátja legyek, vagy hogy bármely más benső viszony legyen köztünk, ezért hát nem is ismerem annak minden körülményeit; de mondja csak: ön talán már végkép a család tagjául tartja magát? Mert ön már mindenbe beleártja magát és mindenben mindjárt közvetítőleg lép fel...

Ez a kérdés nem tetszett neki, mert nagyon is átlátszó volt s nem akarta magát elszólani.

- Engemet a tábornokhoz részben üzleti ügyek, részben pedig bizonyos különös körülmények kötnek - felelt ő szárazon. - A tábornok elküldött megkérni önt, hogy hagyjon fel tegnap jelzett szándékával. Mindaz, amit ön kigondolt, persze igen elmés; de éppen arra figyelmezteti önt a tábornok általam, hogy az önnek nem fog sikerülni, a báró önt el nem fogadja és végre is módjában áll neki, hogy megóvja magát az ön további kellemetlenkedéseitől. Ezt ön is bizonyára belátja. Hát mondja: minek ezt tovább folytatni? Hiszen a tábornok meg is ígérte, hogy önt a legközelebbi kedvező alkalommal visszaveszi a házhoz s addig is kijuttatja az ön fizetését, vos appointements.

Én nagyon nyugodtan feleltem neki, hogy ő egy kissé téved; hogy talán mégis csak bebocsát magához a báró; aztán kértem, ismerje be, hogy ő valószínűleg csak tapogatózni jött aziránt: hogyan szándékozom én a dolgot elkezdni?

- Istenem, hát hiszen ha a tábornok ennyire érdeklődik, akkor magától érthető, hogy örülni fog, ha megtudja, hogyan és mit akar ön tenni. Ez oly természetes.

Én elkezdtem az ügyet magyarázni, ő pedig hallgatott, félrebillentve a fejét én felém, arcán bizonyos titkolt, célzatos iróniával. Most is, mint mindig, fensőbbesnek tartotta magát. Én egész erőmből úgy tettem magamat, hogy a dolgot a legkomolyabban veszem. Előadtam, hogy miután a báró bepanaszolt engem a tábornoknál, hát először is megfosztott engem az állásomtól, másodsor pedig úgy bánt velem, mint aki nem képes magáért helyállni, s akivel nem érdemes szóba állni. Persze, hogy ez engemet sért; mindazonáltal tekintetbe véve a köztünk lévő korkülönbséget, társadalmi állásunkat stb. stb. (itt alig bírtam magamat a nevetéstől visszatartani), nem akarok újabb könnyelműséget elkövetni, vagyis elégtételt kérni a bárótól. Hanem viszont teljesen jogosítva érzem magamat abban a tekintetben, hogy a báró, különösen pedig a báróné előtt megjelenve, tőlük bocsánatot kérjek s ezt annyival inkább, mert az utóbbi tegnap az engemet annyira sértő panaszával s annak követelésével, hogy a tábornok bocsásson el állásomból, engemet olyan helyzetbe vitt, hogy most már én nem kérhetek tőle és a bárónétól bocsánatot, mert úgy ő, mint a bárónő, sőt mindenki azt gondolhatná, hogy én ijedtemben, állásom visszaszerzése érdekében kérek bocsánatot. Mindezekből az következik, hogy én most szükségesnek tartom megkérni a bárót arra, hogy előbb ő kérjen tőlem bocsánatot, a legszelídebb formában, például azt mondva, hogy neki nem volt szándékában engemet megsérteni. S ha majd a báró ezt megcselekedte, akkor már én szabad akaratomból, tiszta szívemből és őszintén fogok tőle szintén bocsánatot kérni. Egyszóval én csak azt akarom, - fejeztem én be - hogy a báró nekem szabad kezet engedjen.

- Ejha, mily aprólékosság és szőrszálhasogatás! Minek akarna ön bocsánatot kérni! No csak vallja be monsieur... monsieur... hogy mindezt ön csak azért gondolta ki, hogy a tábornokot bosszantsa... s valami különös célja van... mon cher monsieur... pardon, j'ai oublié votre nom; mr Alexis? N'est ce pas?

- De bocsásson meg, mon cher marquis, mi köze önnek mindehhez?

- Mais le général...

- Hát a generális mit akar? Tegnap azt mondta, hogy neki meg kell óvnia nem tudom én micsoda állását... és úgy idegeskedett... de én abból semmit sem értettem.

- Itt van... éppen itt van egy különös körülmény, - szólt De-Griet könyörgő hangon, amelyben különben egyre jobban érezhető volt a bosszúság - ismeri ön mlle de Comingest?

- Vagyis mlle Blanchet?

- Nos igen; mlle Blanche de Cominges... et madame sa mère... csak vallja be ön is, a tábornok... egyszóval a tábornok szerelmes, sőt tán házasság is lesz belőle. Most már képzelje a különféle botrányokat, históriákat!

- Én itt semmi olyan botrányt vagy históriát nem látok, ami a házasságot illetné.

- De a báró oly lobbanékony, porosz karakter, vous savez, enfin il fera une querelle d'Allemand.

- De hiszen az csak én rá vonatkoznék, nem önökre, mert én már nem tartozom az önök házához. (Készakarva igyekeztem mentől képtelenebbül felfogni a helyzetet.) De hát elhatározott dolog az már, hogy mlle Blanche férjhez megy a tábornokhoz? Hát akkor mire várnak még? Vagyis minek titkolják ezt legalább mielőttünk, a házhoz tartozók előtt?

- Azt én nem... egyébiránt az még nem egészen... különben... ön tudja, hogy Oroszországból híreket várnak; a tábornoknak rendezni kell a dolgait.

- Á, á! La baboulinka!

De-Griet gyűlöletes pillantást vetett rám.

- Egyszóval - folytatta ő - én teljesen bízom az ön veleszületett kedvességében, eszében, tapintatában... ön mindent meg fog tenni a családra való tekintetből, amelynek kebelében önt úgy tekintették, mint rokont, szerették, tisztelték.

- Ugyan kérem, hiszen elkergettek! Ön azt mondja, hogy ez csak a látszat kedvéért történt; de engedjen meg, ha önnek azt mondják: «én nem akarom a te füledet megcibálni, de a látszat kedvéért engedd meg, hogy a füledet megcibáljam» - hát hiszen ez csaknem egyre megy!

- Ha így van, ha semmi kérésnek nincs önre hatása, - kezdte szigorúan és gögösen - akkor van szerencsém tudatni, hogy elővigyázati rendszabályokhoz fognak folyamodni. Van itt felsőbb-ség s önt még ma kiteszik innen - que diable! Un blanc-bec, comme vous, párbajra akar hívni olyan személyiséget, mint a báró. S ön azt képzei, hogy önt itt szép csendben hagyják? S tessék elhinni: öntől itt senki sem fél. Én csak a magam jószántából kértem önt, mert ön nyugtalanítja a tábornokot. S nem hiszi ön, hogy a báró önt egyszerűen elkergetteti az inasával?

- Hiszen nem megyek én magam ő hozzá, - feleltem én rendkívül nyugodtan - ön csalódik, mr De-Griet; az egész dolog sokkal rendesebben fog lefolyni, mint ön képzei. Én most rögtön megyek mister Astleyhoz s megkérem őt, hogy legyen közbenjáróm, szekundánsom. Mister Astley engem szeret és a megbízást bizonyosan elfogadja. Ő elmegy a báróhoz és a báró őt elfogadja. Már hogyha én magam csak «outchitel» vagyok s ezért szubaltern színben tűnöm fel és itt támasz nélkül vagyok, hát jó; de mister Astley egy lordnak az öccse, egy igazi lordnak; ezt mindenki tudja. A bátyja lord Pibrok s ez a lord itt van. Biztos lehet ön, hogy a báró igen udvarias lesz mister Astleyhez s meg fogja őt hallgatni. Ha pedig meg nem hallgatja, azt mister Astley személyes sértésnek fogja tekinteni (hiszen tudja ön, hogy az angolok milyen komolyan veszik ezt) s a maga barátját fogja elküldeni a báróhoz, neki pedig igen előkelő barátjai vannak. Ezek szerint ítélje meg ön tehát, hogy mi történhetik, nem az ön reménykedései szerint.

A francia megijedt, mindaz, amit én elmondtam, nagyon is lehetségesnek látszott s így nem lehetett kétség abban, hogy én képes lehetek egy újabb «históriát» elkövetni.

- De kérem, ne tegyen ilyet, - szólalt meg De-Griet már egészen könyörgő hangon - ön mintha csak örülne annak, hogy valami botrány történik. Önnek nem elégtétel kell, hanem valami bolond eset. Mondtam már, hogy mindez igen mulatságos, szellemes és meglehet, hogy sikerül is, de egyszóval - fejezte be, látván, hogy én felállok és a kalapom után nyúlok - eljöttem, hogy átadjam önnek ezt a néhány sort egy személyiségtől; olvassa el - megvárom a feleletet.

Polina írta a következőket:

«Úgy látom, hogy ön folytatni akarja ezt a dolgot. Ön felbőszült és most gyerekeskedni akar. De itt különös körülmények vannak, amiket később tán el is mondok önnek; hát legyen esze és hagyja abba a hetvenkedést. Mily ostobaságok ezek mind! Önre nekem szükségem van s ön megígérte, hogy nekem engedelmeskedik. Jusson eszébe a Schlangenberg. Kérem s ha kell, parancsolom, hogy viselje jól magát. Az ön P.-ja. - P. S. Ha a tegnapiért haragszik rám, hát bocsásson meg.»

Mintha elkáprázott volna a szemem, mikor e sorokat elolvastam. Ajkaim elhalványodtak s reszketni kezdtem. Az átkozott francia csinált szerénységgel állt előttem s félrenézett, mintha nem akarta volna látni zavaromat. Jobb szerettem volna, ha felkacag.

- Jól van, - szóltam én - mondja meg a kisasszonynak, hogy legyen nyugodt. De kérem, - tettem hozzá aztán éles hangon - miért nem adta ön nekem mindjárt ide ezt a levelet? A helyett, hogy hiábavalóságokról fecsegyen, azt hiszem: önnek mindjárt ezzel kellett volna kezdenie... ha már éppen ezzel a megbízással jött ide.

- Oh, én át akartam adni... általában mindez oly különös, hogy ön megbocsáthatja az én természetes türelmetlenségemet: mentől hamarabb tudni akartam az ön szándékait. Különben én nem tudom, hogy mi van abban a levélben s azt hittem: ráérek átadni.

- Értem! Önnek egyszerűen meghagyták, hogy ezt a levelet csak végső szükség esetén adja át nekem; ha szóval is végezhet, akkor át se adja. Igaz-e? - csak szóljon nyíltan, mr. De-Griet.

- Meglehet - válaszolt az különös tartózkodással és furesán nézve reám.

Én fogtam a kalapomat; ő fejével biccentett és elment. Nekem úgy rémlett, hogy ajkán gúnyos mosolyt láttam. De hogy is lehetett volna az másképp?

- Majd leszámolok én még veled, rongy francia! - dörmögtem magamban a lépcsőn lemenet. Még nem tudtam semmiről sem gondolkozni, mintha valami fejen ütött volna. A külső levegő aztán kissé felfrissített.

Vagy két perc múlva, mihelyt egy kissé gondolkozni bírtam, világos volt előttem két dolog; az egyik: hogy oly semmiségből, a tegnap mondott néhány pajkoskodó szóból milyen általános izgalom keletkezett! - a második pedig: hogy micsoda befolyása lehet ennek a franciának Polinára? A franciának csak egy szavába kerül s Polina azt teszi, amit akar, levelet ír, sőt még rimánkodik is nekem. Igaz, hogy viszonyuk mindig, eleitől kezdve, talányos volt nekem; de az utóbbi napokban úgy vettem észre, hogy Polina határozottan idegenkedett tőle, sőt megvetéssel beszélt róla, az pedig rá se nézett Polinára, sőt udvariatlan volt iránta. Ezt láttam. Polina maga emlegette nekem a megvetést, idegenkedést; rendkívül jelentékeny szavakat ejtett el... Mégis: a francia egyszerűen uralkodik rajta s ő annak mintha hatalmába volna...

NYOLCADIK FEJEZET.

A promenádon - amint itt nevezik - vagyis a gesztenyefás sétányon találkoztam az én angolommal.

- Oh, oh! - szólt ő, meglátva engemet - én önhöz megyek, ön pedig én hozzám. Tehát ön már elvált a tábornokéktól?

- Mondja csak kérem: honnan tudja ön már ezt? - kérdeztem én elbámulva - hát talán már mindenki tudja?

- Oh nem; mindenki nem tudja; de nem is érdemes arra, hogy mindenki megtudja. Senki sem beszél róla.

- Hát ön, hogy tudta meg?

- Én tudom, vagyis alkalmam volt megtudni. Hova megy ön innen? Én szeretem önt, azért indultam önhöz.

- Derék ember ön, mister Astley - szóltam én (de még mindig törtem rajta a fejemet, hogy honnan tudhatta meg a dolgomat?) - s miután én még nem kávéztam, sőt valószínű, hogy ön sem, gyerünk a pályaházba kávézni; ott elüldögélünk, szivarozunk s elmondok önnek mindent... s ön is elmondja nekem, amit tud.

A kávéház vagy száz lépésre volt. Kávét adattam magamnak és cigarettára gyujtottam; mister Astley nem gyujtott rá s rám szegezve tekintetét, készült a hallgatásra.

- Én nem megyek el sehová, hanem itt maradok - szóltam én.

- Bizonyos voltam benne, hogy ön itt marad - bólintott fejével mister Astley.

Mikor elindultam mister Astleyhez, eszem ágában sem volt, hogy bevalljam neki Polina iránt táplált érzelmeimet, sőt föltettem magamban, hogy ezt nem említem. E napokban én úgy szólván egy ígét sem szóltam erről. Különben is mister Astley nagyon tartózkodó, bártortalan ember volt. Én mindjárt kezdetben észrevettem, hogy Polina rendkívül hatott rá, de ő azért sohasem említette Polina nevét. És különös; most mihelyt leült és rám szegezte az ő merő, ólomszínű tekintetét, valahogyan hirtelen szükségét éreztem annak, hogy elmondjak neki mindent, vagyis szerelmes voltomat ez érzelmem minden árnyalatával. Egész félóráig beszéltem s ez rendkívül kellemes volt nekem. Hiszen először beszéltem erről. S amint észrevettem, hogy némely helyen, különösen hevesebb szavaimnál, ő zavarba jött, készakarva még növeltem hevességemet. Egyúttal megemlítem itt, hogy talán egynémely felesleges dolgot a franciáról is mondtam...

Mister Astley velem szemben ülve, mozdulatlanul, figyelmesen, minden szóra ügyelve, minden hangot és tekintetet lesve, hallgatott és nézett a szemembe; de amint a franciát fel-említettem, azonnal nekem esett és szigorú hangon kérdezte: van-e nekem jogom e mellékes dologról beszélnem? (Mister Astley mindig igen furcsán tette fel a kérdéseit.)

- Önnek igaza van: félek, hogy ehhez nincs jogom - feleltem én.

- Arról a marquisról és miss Polináról ön pusztá föltevéseken kívül semmi bizonyosat nem tud?

Én megint elcsodálkoztam e kategorikus kérdésem olyan szerény embertől, mint mister Astley.

- Semmi bizonyosat nem tudok, - feleltem én, - persze, hogy semmi bizonyosat.

- Ha ez így van, akkor ön rosszul cselekedett, nemcsak azzal, hogy ezt nekem fölemlítette, hanem már azzal is, hogy ilyesmit gondolt.

- Jól van. Beismerem, de most nem erről van szó - vágtam én közbe, magamban még mindig csodálkozva.

Itt aztán elbeszéltem neki végig, apróra a tegnapi esetet, a Polina ötletét, a báróval történt kalandomat, az én elbocsátásomat, a tábornok rendkívüli ijedelmét s végre a De-Grietvel történt mai találkozásomat a legrészletesebb kiszínezéssel, végül megmutattam neki a levelet.

- Mit következtet ön ebből? - kérdeztem én. - Éppen azért jöttem, hogy az ön véleményét megtudjam. Ami engem illet, hát én - azt hiszem - kész volnék megölni azt a franciát s úgy lehet, meg is teszem.

- Én azt is elhiszem, - mondta mister Astley - ami pedig miss Polinát illeti, hát lássa ön: az ember kész összeköttetésbe lépni néha olyanokkal is, akiket ki nem állhat - ha erre a szükség kényszeríti. Itt lehetnek olyan körülmények, amelyeket ön nem ismer s amelyek ide nem tartozó viszonyoktól függenek. Én azt hiszem, hogy ön nyugodt lehet, persze, legalább részben. Ami a miss Polina tegnapi eljárását illeti, hát az természetesen különös, nem azért, mert meg akarván öntől szabadulni, elküldte önt a báró botja alá (amelyet az hogy miért nem használt, ha a kezében volt, nem értem), hanem azért, mert az ilyesmi az olyan... olyan páratlan misshez - nem illik. Persze: ő nem gondolhatta, hogy ön szó szerint teljesíteni fogja az ő nevetséges parancsát...

- Tudja mit? - kiáltottam én fel, merően mister Astleyre nézve - én azt kezdem sejteni, hogy ön már minderről hallott és tudja kitől? magától Alexandrovna Polinától.

Mister Astley elbámulva nézett rám.

- Az ön szemei szikráznak s én azokban gyanakodást olvasok, - szólt aztán, visszaszerezve előbbeni nyugodtságát - de önnek legkisebb joga sincs, hogy gyanakodását nyilvánítsa. Én nem ismerem el önnek ezt a jogát s megtagadok erre a kérdésre minden felvilágosítást.

- Jól van! Nem is kell! - szóltam én különös izgatottsággal s nem értve, hogy is ötlött ez nekem az eszembe. De hol is, mikor és milyen módon választhatta volna ki Polina mister Astleyt az ő bizalmasának? Az utóbbi időkből nem is igen ügyeltem mister Astleyre. Polina pedig mindig talányos volt előttem, annyira talányos, hogy most, mikor mister Astleynek egész szerelmemet elbeszéltem, elbeszélésem közben egyszerre csak meglepetve vettem észre, hogy Polinához való viszonyomról semmi bizonyost, határozottat nem tudtam mondani. Ellenkezőleg: minden csak fantasztikus, furcsa, alaptalan volt, sőt még valószínűtlen is.

- No, jól van, jól: én most magam sem tudom, mit beszélek és sok mindent nem tudok felfogni, - mondtam akadozva - különben ön derék ember. Most pedig térjünk át más dologra. Véleményt és tanácsot kérek öntől.

Szünetet tartottam s úgy folytattam:

- Mit gondol ön: miért fél úgy a tábornok? Miért kerítették őket ilyen nagy feneket az én ostoba duhajkodásomnak? Olyan nagy feneket, hogy még De-Griet is szükségesnek tartotta a beavatkozását (pedig ő csak a legfontosabb ügyekbe szokott avatkozni), meglátogatott engemet (mit szól ehhez?) - kért, könyörgött nekem - ő, De-Griet, nekem! Végre - jól jegyezze meg - kilenc órakor jött hozzám, kilenc óra vége felé s már nála volt a Polina kisasszony levele! Hát mikor íródhatott az a levél? Talán külön felköltötték e végett miss Polinát? Azonkívül, hogy mindebből azt látom, hogy miss Polina az ő rabja (hiszen a miss még én tőlem is bocsánatot kér!) - tehát ezenkívül - mi köze ehhez miss Polinának? Neki személyesen? Miért érdeklődik

annyira a dolog iránt? Miért ijedtek meg annyira egy bárótól? S mi az, hogy a tábornok feleségül veszi mlle Blanche de Comingest? Ők azt mondják, hogy különösen kell nekik magukat viselniök e körülmény miatt, - de mindez már a különösnél is különösebb - nem igaz? Mit gondol ön? A szeméből látom, hogy ön itt is többet tud, mint én.

Mister Astley elnevette magát s a fejével biccentett.

- Valóban, úgy látszik, hogy én ebben a dologban is többet tudok, mint ön - mondotta. - Itt minden csak mlle Blanchera vihető vissza s én erősen hiszem, hogy ez teljesen igaz.

- Nos: mi történik mlle Blanche-sal? - kiáltottam föl türelmetlenül. (Hirtelen reménykedni kezdtem, hogy most megtudok valamit Polináról.)

- Nekem úgy tetszik, hogy mlle Blanchenak ebben a pillanatban különösen érdekében áll, hogy ne találkozzék a báróval és bárónéval - annál kevésbé valamely kellemetlen dologban vagy éppen botrányosban.

- No, no!

- Mlle Blanche ezelőtt három évvel a szezonban már volt itt Roulettenburgban. Akkor én is itt voltam. Mlle Blanchet akkor nem hitták mlle de Comingesnek, valaminthogy akkor a mamája, mme veuve de Cominges sem létezett. Legalább akkor soha szóba sem került. De-Griet - De-Griet sem volt. Erősen meg vagyok győződve, hogy ők nemcsak nem rokonok, de ismeretségük sem régi keletű. De-Grietnek az ő marquissága sem régi, ezt is hiszem - bizonyos okoknál fogva. Sőt azt is föl lehet tenni, hogy a De-Griet nevet sem régen vette fel. Tudok itt egy urat, aki őt más név alatt ismerte.

- De hiszen tényleg igen szolid ismeretségei vannak.

- Oh, az nagyon lehetséges. Még mlle Blanchenak is igen szolid ismeretségei lehetnek. Hanem azért harmadéve mlle Blanchet ugyanennek a bárónénak a panaszára az itteni rendőrség felszólította, hogy hagyja el a várost és el is hagyta a várost.

- Hogy-hogy?

- Megjelent itt először egy olasszal, aki valami históriai nevet és hercegi címet viselt: valami Barberini - vagy efféle. Ennek minden újja tele volt gyűrűvel, gyémánttal - s még nem is hamis gyémánttal. Remek fogaton jártak. Mlle Blanche eleinte nagy szerencséjével játszott a trente-et-quarante-on, hanem aztán nagyon elhagyta a szerencséje; úgy emlékszem. Tudom, hogy egy este rendkívül nagy összeget vesztett. De a legnagyobb baj az volt, hogy a hercege un beau matin eltűnt, nem tudni hová, eltűntek a lovak is, a kocsi is, minden. A fogadóban a tartozás roppant nagy. Mlle Zelma (mert mme Barberini helyett azonnal átvedlett mlle Zelmává), kétségbe volt esve. Sírt, óbégatott, az egész fogadót majd fölvette a vinnyogásával s dühében a ruháját tépte. Ugyanabban a fogadóban lakott egy lengyel gróf (minden utazó lengyel - gróf) s mlle Zelma, aki összetépte a ruháját és gyönyörű, puha, illatszeres keze körmeivel összekarmolta a saját arcát, mint egy macska, a grófra bizonyos hatást gyakorolt. Szóbaálltak egymással s ebédre már mlle Zelma lecsöndesült. Este a lengyel gróf karonfogva jelent meg vele a pályaháznál. Mlle Zelma az ő rendes szokása szerint igen hangosan nevetett s modorában is valamivel nagyobb fesztelenség mutatkozott. Oda sorakozott a rouletten játzó hölgyek ama csoportjába, amelyhez tartozók, mikor az asztalhoz lépnek, teljes erejükkel oldalba könyöklük a játszókat, hogy magoknak helyet kerítsenek. Ez itt különösen chic ezeknél a hölgyeknél. Bizonyára ön is vette ezt észre?

- Oh, igen.

- Különben nem érdemes észrevenni. A tisztességes közönség nagy bosszúságára az ilyeneket nem távolítják el, legalább azokat nem, akik mindennap ezer-frankosokat váltanak a játékasztaloknál. Egyébként mihelyt megszűnnek ezreseket váltani, azonnal megkérik őket, hogy távozzanak. Mlle Zelma még folytatta az ezresek váltását, de játéka még szerencsétlenebbül ment. Ne feledje ön, hogy ces dames a legtöbbször nagy szerencsével játszanak; bámulatosan tudnak magukon uralkodni. Egyébiránt elbeszélésem itt véget ér. Egyszer aztán éppen úgy, mint a herceg, eltűnt a gróf is. Mlle Zelma egy este egyedül jelent meg a játéktérben; ezúttal senki sem akadt, aki karját nyújtotta volna neki. Két nap alatt mindenét végképpen elvesztette. Mikor föltette és eljátszotta az utolsó Louis d'orját, körültekintett s meglátta maga mellett Wurmerhelm bárót, aki őt igen figyelmesen és mély megbotránkozással nézegette. De mlle Zelma nem vette észre a megbotránkozást a báró tekintetében s szokott mosolyával kérte, hogy tegyen helyette tíz aranyat a vörösre. Ennek az lett a következménye, hogy a báróné panaszára a rendőrség fölszólította őt, hogy ne merje magát többé a területen mutatni. Ha ön csodálkoznék, hogy én mindezt a csúnyaságot ilyen apróra tudom, hát azt is megmondom, hogy mindezt mister Feadertől, egy rokonomtól hallottam, aki a kocsiján mlle Zelmát Roulettenburgból Spaaba vitte - még aznap este. Most már képzelje el, mlle Blanche tábornokné akar lenni, valószínűleg azért, hogy ezután ne kapjon olyan fölszólítást, mint harmadéve az itteni rendőrségtől. Most már ő nem játszik, de csak azért, mert minden jel arra mutat, hogy van egy kis tőkéje, amelyet kamatokra ad ki az itteni játékosoknak. Ez sokkal jövedelmezőbb. Én még azt is gyanítom, hogy a szegény tábornok is adós neki. Talán De-Griet is. De az is meglehet, hogy De-Griet neki üzlettársa. Most már beláthatja ön, hogy mlle Blanche nem szeretné magára vonni a báróné figyelmét, legalább az esküvőig. Egyszóval, az ő helyzetében neki a legkevésbé alkalmas bármely botrány is. Ön pedig összekötetésben áll ő velők s az ön cselekedetei könnyen botrányt idézhetnek elő annyival is inkább, mert mlle Blanche mindennap vagy a tábornokkal vagy miss Polinával karonfogva szokott a közönség közt megjelenni. Hát érti már?

- Nem, nem értem! - kiáltottam föl, egy olyat csapva teljes erőmből az asztalra, hogy a pincér ijedten, futott oda.

- Mondja csak, mister Astley, - fordultam aztán hozzá, magamból kikelve - ha ön már tudta ezt az egész esetet, következésképp azt is igen jól tudta, hogy ki-mi az a mlle Blanche de Cominges: hát miért nem figyelmeztetett ön engemet vagy magát a tábornokot, de főképpen Polina kisasszonyt, aki itt a közönség közt karonfogva szokott mlle Blanche-sal megjelenni? Hát helyén van ez?

- Nem volt mire figyelmeztetnem önöket, mert semmit sem csinálhattak volna - felelt mister Astley nyugodtan. - De meg mit is mondhattam volna? A tábornok talán még többet tud mlle Blancheról, mint én s mégis együtt sétál vele és miss Polinával. A tábornok szerencsétlen ember. Láttam tegnap, amint mlle Blanche egy gyönyörű lovon lovagolt De-Griet és annak a kis orosz hercegnek a társaságában s a tábornok a pej lovon vágatott utánok. Reggel azt mondta a tábornok, hogy fáj a lába, de azért igen szépen ült a lovon. S ebben a pillanatban jutott az nekem eszembe, hogy ő egy végkép elveszett ember. Egyébként ez nem az én dolgom s miss Polinát is csak nem régen volt szerencsém megismerni. Különben (kapott észbe hirtelen Astley) mondtam már önnek, hogy nem ismerem el önnek arra való jogát, hogy nekem bizonyos kérdéseket tegyen föl, bár őszintén szeretem önt...

- Elég, - szóltam én fölkelve - most már világos előttem, mint a nap, hogy Polina kisasszony is mindent tud mlle Blancheról s mert nem tud megválni a franciájától, hát inkább rászánja magát, hogy mlle Blanche-sal sétálgasson. Higyje el, hogy semmi más nem bírná őt arra, hogy

mlle Blanche-sal sétáljon s engemet levélben kérjen föl, hogy ne bántsam a bárót. Pedig hát ő uszított engem a báróra! Ördög vigye el a dolgát; nem lehet ezt sehogy sem megérteni.

- Ön elfelejti legalább is azt, hogy az a mlle de Cominges - a tábornok menyasszonya, másodszer pedig, hogy miss Polinának, a tábornok mostohaleányának, egy kis fivére és egy kis nővére a tábornok édes gyermekei, akiket ez az örült ember már egészen eldobott magától s úgy látszik, minden vagyonuktól meg is fosztott.

- Igen, igen! Ez igaz! Itthagyni a gyerekeket: azt jelentené, hogy végkép leveszi róluk a kezét; itt maradni pedig azt, hogy megvédje a kicsinyek érdekeit, megmentse azok örökségének foszlányait. Igen, igen, ez igaz. De azért mégis! oh, érzem én: miért érdeklődnek ők mindnyájan olyan nagyon a babulinka iránt!

- Ki iránt? - kérdezte mister Astley.

- Aziránt a moszkvai vén boszorkány iránt, aki nem akar meghalni s akinek a haláláról minden percben lesik a telegrammot.

- No persze: most minden érdek ahhoz fűződik. Minden az örökségtől függ. Mihelyt meglesz az örökség, a tábornok rögtön megházasodik, Miss Polina is föl lesz mentve minden nyűg alól, De-Griet pedig...

- Nos? De-Griet?

- De-Grietnek pedig visszafizetik a pénzét. Hiszen az csak azt várja.

- Csak? Azt hiszi ön, hogy csak azt?

- Egyebet én nem tudok - mondta makacsul mister Astley.

- No hát tudok én! - szoltam dühösen - ő is lesi az örökséget, mert Polina is kap hozományt s mihelyt pénze lesz, rögtön a nyakába ugrik a franciának. Minden nő ilyen. Még aki legbüszkébb is köztük, az is kész a leghitványabb rabságra, ha férjhez mehet. Polina csak szenvedélyes szerelemre képes, másra nem. Ez az én véleményem ő róla. Nézze meg csak őt jól, kivált mikor egyedül, gondolatokba merülve ül: hiszen egészen olyan, mintha el volna valamire ítélve, valamire kárhoztatva. Kész az élet minden szörnyűségeire s szenvedélye... ő... ő... de ki hí engem? - kiáltottam föl egyszeribe; - ki kiáltott én rám? Azt hallottam, hogy valaki oroszosan hitt: Ivanovics Elek! Női hang: hallja? hallja?

Ebben az időben odaértünk a fogadóhoz. A kávéházból már rég eljöttünk, a nélkül, hogy azt magunk is tudtuk volna.

- Női hangot én is hallottam, de nem tudom, kit hínak: oroszul nem értek; de most már látom, honnan kiabálnak, - mutatott oda mister Astley - az az asszonyosság kiabál, aki ott abban a nagy karosszékben ül s akit éppen most vittek föl az erkélyre az inasok. Utána málhát cipelnek, úgy látszik, most érkezett meg a vonat.

- De minek hína az engemet? megint kiabál; nézze csak: most meg integet.

- Látom én is, hogy integet - mondta.

- Ivanovics Elek! Ivanovics Elek! Ah, istenemuram, milyen bumfordi! - hangzott a kétségbeesett hang a fogadó erkélyéről.

Csaknem futva mentünk a kapuhoz. Fölléptem a kis kapu előtti térre... s elbámultomban leleffent a kezem és a lábam, mintha legyökerezett volna a kövek közé.

KILENCEDIK FEJEZET.

A vendégfogadó széles erkélyén ült az a nő, akit a lépcsőkön inasok szállítottak föl egy karosszékekben; akit annyi pincér és cseléd vett körül, még maga a főpincér is; aki oly nagy zajjal érkezett meg, saját cselédségével és roppant sok málhát hozván magával... ott ült... a babuska! Igen, ő volt, a rettegett, gazdag, hetvenéves Taraszevicsova Vaszilyevna Antonida, földbirtokosné és moszkvai nagyúri dáma, az a «baboulinka», aki végett annyi telegrammot küldözgettek, aki meg is halt, nem is és aki egyszerre csak a saját személyében megjelent köztünk, mintha csak az égből cseppent volna le. Mint már öt év óta mindig, úgy most is karosszékekben jelent meg, mert járni nem bírt, de szokása szerint élénk, egészséges, elégedett volt, egyenesen ült, hangosan és parancsolólag beszélt, szidott mindenkit - egy szóval egészen olyan mivoltában volt, mint amilyennek szerencsém volt őt vagy kétszer látni azóta, hogy a tábornok házában nevelősködtem. Természetes, hogy úgy álltam meg előtte, a nagy meglepetéstől, mint valamely sóbálvány. Ő pedig az ő hiúzszemével meglátott engem már száz lépésről, mikor a karosszéken vitték s rám kiáltott, még pedig az apai és keresztnememen, amit - szintén régi szokása szerint - soha senkinél sem felejtett el. «S még azt várták, hogy ilyen a sírba szálljon és itthagya a nagy örökséget», ötlött nekem rögtön az eszembe - hiszen ez mindnyájunkat, még ezt az egész fogadót is túléli. De mi történik most a mieinkkel, a generálissal? Ez az öregasszony most ezt az egész hotelt fenekestül felforgatja.

- No, bátyuskám, hát mit mereszted rám a szemedet! - folytatta rám a kiabálást a babuska - nem tudod magad meghajtani? Köszönni? Vagy talán nem ismersz? Hallod ezt, Potapycs, - fordult az ő öreg, kopasz, fekete frakkos, fehér nyakkendő udvarmesteréhez, aki őt ide kísérte - hallod ezt: nem ismer meg! Hiszen már eltemettek! Telegrammot telegramm után küldözgettek: meghalt-e, nem-e? Hiszen én mindent tudok! És látod: élek!

- Ugyan kérem, Vaszilyevna Antonida, hát miért kívánnám én kegyednek a vesztét? - feleltem én vidáman, miután bámulatomból magamhoz tértem - csak meg voltam lepetve. De hogyan ne volna az ember meglepetve: ilyen váratlanul.

- Ugyan mit csodálkozol ezen? Felültem a gőzösre és eljöttem. A vagonban igen jó ülni, nem döcögős. Sétálni voltál vagy hol?

- Igen, a pályaháznál voltam.

- Itt igen szép - mondta a babuska körülnézve - meleg van s a fák oly buják! Ezt én nagyon szeretem. Itthon vannak a mieink? - a tábornok?

- Oh, igen! Ebben az időtájban biztosan mindenki itthon van.

- Itt is órára van náluk beosztva? Itt is ceremóniáznak? Persze: tónust akarnak adni. Azt hallom: fogatot is tartanak, les seigneurs russes! Otthon megunták magukat, hát aló! Külföldre! Praszkovja³ is itt van?

- Igen, Alexandrovna Polina is.

- S a francia úrfi is? No, de majd meglátom őket mind. Ivanovics Elek: mutasd meg, merre kell menni; megyek egyenesen hozzá. Hát te jól érzed magad?

- Meglehetősen, Vaszilyevna Antonida.

³ Praszkovja: népies formája Polinának.

- Te pedig, Potapycs, mondd meg annak a tinónak, a pincérnek, hogy nekem kényelmes szobát adjanak; csinos legyen, nem magas; oda rögtön hordass be mindent. Mit akartok mindjárt százan vinni? Mit alkalmatlankodtok? Ej, milyen rabszolga nép! - Hát ez ki itt veled? - fordult újra hozzám.

- Ez mister Astley.

- Miféle mister Astley?

- Egy utas; nekem jó ismerősöm, ismerős a tábornokkal is.

- Angol. Csak néz rám s a fogát sem nyitja szét. Én különben szeretem az angolokat. No, cipeljetek föl, egyenesen az ő kvártélyukra; hol laknak azok ott?

A babuskát fölvitték; elől én mentem a széles lépcsőzeten. Fölvonulásunk igen hatásos volt. Mindenki, aki csak találkozott velünk, megállt és bámulva nézett bennünket. A mi fogadónkat tartották az egész fürdőterületen a legjobbnak, legdrágábbnak, legarisztokratikusabbnak. A lépcsőzeten és folyosókon mindig lehet látni pompás hölgyeket és komoly, tekintélyes angolokat. Sokan kérdezősködtek a babuska felől a földszinten a főpincérnél, aki maga is roppant meg volt lepelve. Ő persze mindenkinek azt felelte, hogy ez egy igen nagyúri idegen nő, une russe, une comtesse, grande dame s hogy ugyanazt a lakást fogja elfoglalni, amelyben egy héttel azelőtt la grande duchesse de N. lakott. A babuska parancsoló, hatalmas külseje volt leginkább oka a kíváncsiságnak. Mihelyt valamely idegennel találkoztunk, a babuska mindjárt végigmérte azt tetőtől talpig a tekintetével s tölem hangosan kérdezősködött felőle. A babuska olyan hatalmas termetű volt, hogy megtermett volna még akkor is mindjárt szembeötlött, ha a karosszékekben ült. Háta egyenes volt, mint a deszka és nem támaszkodott vele a szék hátához, ősz nagy feje volt, arcának éles, erős vonásai s fejét mindig egyenesen föltartotta, sőt bizonyos gög és kihívás volt tekintetében. Látni lehetett rajta, hogy tekintete és mozdulatai egészen természetesek. Dacára hetvenéves korának: arca még meglehetősen friss volt s fogai is csaknem mind épek maradtak. Fekete selyemruhát és fehér főkötőt viselt.

- Ez a hölgy nagyon érdekel engemet - suttogta mister Astley, aki velem együtt haladt föl a lépcsőn.

«Tud a telegrammokról» - ötlött nekem az eszembe, «De-Griet-t is ismeri, de mlle Blanche-t még nem nagyon.» Ezt mindjárt közöltem mister Astleyvel.

Bevallom bűnös gondolatomat: mihelyt első csodálkozásomból fölcsoúdtam, szörnyen megörültem annak a lesujtó hatásnak, amelyet megjelenésünk alkalmával a tábornok most mindjárt érezni fog. Mintha valami ördög bujt volna belém; rendkívül vígan mentem elől.

A mieink a harmadik emeleten laktak. Én nem vártam, még csak be sem kopogtattam, csak széltére nyitottam az ajtót s a babuskát bevitték nagy triumfussal. Mindnyájan együtt voltak a tábornok szobájában, mintha csak vártak volna valamire. Tizenkét óra volt s úgy látszott, mintha valami kirándulásra készültek volna; ki kocsira készült elő, ki lóhátra. Ismerősök is meg voltak híva. A tábornokon, Polinán, a gyerekeken és a dadán kívül ott voltak a szobában még: De-Griet, mlle Blanche (most is amazon ruhában), ennek a mamája, mme veuve Cominges, a kis herceg s még valami tudós német utazó, akit most láttam náluk először.

A babuskát a karosszékekkel a szoba kellő közepén tették le, a tábornoktól három lépésnyire.

Sohasem fogom ezt a jelenetet elfelejteni. Belépésünk előtt a tábornok éppen elbeszélte valamit s De-Griet valamit kiigazított az elbeszélésben. Meg kell jegyezni, hogy De-Griet és mlle Blanche már vagy két-három nap óta nagyon járt a kis herceg kedvében - nem tudni miért - s a társaság, ha talán mesterkélten is igen jó hangulatban volt, egész családivan. A babuska

láltára a tábornok hirtelen olyan lett, mint a sóbálvány, eltátotta a száját és szóközepén félbeszakította elbeszélését. Kimeresztett szemmel, mint valamely bazilikustól megbűvölten nézett a nagymamára. A babuska is szótlánul, mozdulatlanul nézett vissza őreá - de milyen diadalmas, kihívó, gúnyos volt az ő nézése. Így néztek egymásra vagy tíz percig a körülállók mély hallgatása közben. De-Griet eleinte megdermedten állt, hanem mihamar rendkívüli nyugtalanság volt arcán észrevehető. Mlle Blanche fölhúzta a szemöldökét, eltátotta a száját és vadul nézte a babuskát. A herceg s a tudós nem tudtak mit gondolni s zavarodottan nézték a jelenetet. Polina tekintetében rendkívüli csodálkozás, meglepetés volt látható, aztán hirtelen olyan fehér lett, mint a fal: majd egy perc múlva újra felszökött a vér arcába s egészen megpirosította azt.

Igen, ez a jelenet mindnyájunk katasztrófája volt. Én nem tettem egyebet, mint jártattam a tekintetemet egyikről a másikra, a babuskáról a többiekre és megfordítva. Mister Astley oldalt állt, rendes szokása szerint nyugodtan és udvariasan.

- Nos, itt vagyok én is! Már hogy a telegramm helyett! - szólalt meg végre a babuska, megszakítva a csöndet. - Úgy-e, nem vártatok?

- Vaszilyevna Antonida... nénike... de milyen módon... - motyogott a szerencsétlen tábornok.

Ha a babuska még néhány pillanatig meg nem szólal, a tábornokot tán megüti a guta.

- Mit? Hogy milyen módon? Fölültem a vonatra és eljöttem. Ti meg mind azt gondoltátok már, hogy utolsót rúgtam s rátok hagytam az örökséget? Hiszen tudom, hogy mindig telegraférozttál innen haza. Gondolom, mennyi pénzt kellett azért fizetni. Innen odáig igen drága. Én meg kaptam magam és egyenesen ide! Ez a francia? Mr. De-Griet, ha jól tudom.

- Oui, madame, - kapott a szón De-Griet - et croyez, je suis si enchanté!... votre santé... c'est un miracle... vous voir ici... une surprise charmante.

- Nono, még charmante; ismerlek én téged, te szélkakas s ennyit nem hiszek neked ni! - és odamutatta annak a kisújja végét; - hát ez miféle szerzet? - mutatott mlle Blanchera; a cifra francia hölgy lovaglórúhában, kezében ostort tartva, láthatóan meglepte őt. - Idevaló ez vagy mi?

- Ez mlle Blanche de Cominges, ez meg itt a mamája, mme des Cominges: itt laknak a mi fogadónkban - jelentettem én neki.

- Férfijnél van a fiatal hölgy? - kérdezte a babuska minden teketória nélkül.

- Mlle de Cominges még leány - feleltem én lehetőleg udvariasan és halk hangon.

- Vig?

Én nem értettem a kérdést.

- Nem unalmas velem lenni? Tud oroszul? Mert íme: ez a De-Griet nálunk Moszkvában már kotyogott valamit a nyelvünkön.

Megmagyaráztam neki, hogy mlle de Cominges sohasem volt Oroszországban.

- Bonjour! - fordult a babuska hirtelen és élesen mlle Blanchehoz.

- Bonjour, madame - felelt mlle Blanche modorosan s rendkívül szerénységet és udvariasságot tettetve, igyekezett arcának és egész magatartásának olyan kifejezést adni, mintha rendkívül bámulna a babuska furcsa kérdéseire és megszólítására.

- Oh, lesüti a szemét, modoroskodik, teketóriázik; mindjárt meglátni rajta: micsoda madár; tán valami színésznő? Itt szálltam meg a fogadó földszintjén, - fordult aztán a tábornokhoz - szomszédnőd leszek; örülsz-e neki vagy sem?

- Oh nénikém! Biztosítom, hogy a legőszintebben... Ily öröm - szólt a tábornok, aki némileg már magához tért, s minthogy adott alkalmakkor ő igen jól, tekintélyesen, sőt hatással is tudott beszélni, hát most is rákezdte - oly nyugtalanok voltunk a kedves nénike betegsége felől érkezett hírekre... Oly kétségbeejtő telegrammokat kaptunk, s íme, egyszerre csak...

- No, ne hazudozz! - szakítá őt félbe a babuska.

A tábornok úgy tett, mintha nem hallotta volna ezt a közbeszólást s hangját fölemelve folytatta:

- De hogy szánhatta magát ilyen útra? Beláthatja, hogy kora és egészségi állapota... legalább mindez oly váratlan, hogy a mi meglepetésünk egészen érthető. De azért én annyira örülök... és mi mindnyájan (itt már szeretettel, elragadtatással kezdett mosolyogni) minden erőnkől azon leszünk, hogy itteni tartózkodását a lehető legkellemesebbé tegyük.

- No, hadd el; üres fecsegés: csak jár a szád, mint mindig; magam is meg tudok én itt élni. Egyébiránt töletek sem akarok elhúzódni; hibákat én elfelejtem. Azt kérde: hogy szánhattam rá magamat az útra? Micsoda csodálatos van ebben? A legegyszerűbben. És mind úgy csodálkoztok. Jó napot, Praszkovja! Mit csinálsz te itt?

- Jó napot, babuska, - felelt hozzá közeledve Polina - sokáig utazott?

- No lám, ez kérdezte a legokosabbat, a többiek csak oh! meg ah! Hát látod, feküdtem-feküdtem, gyógyítottak-gyógyítottak, aztán elkergettem a doktorokat s elhívtam egy kuruzslót, aki ilyen betegségből széna-polyvával kigyógyított egy parasztasszonyt. No, hát az én rajtam is segített, harmadnapra erősen megizzadtam, aztán fölépültem. Erre aztán megint összejöttek a mi németeink, föltették a pápaszemeiket és elkezdtek okoskodni: «Ha most - azt mondják - külföldre mennék, valami fürdőhelyre, hát a szorulás is végkép elmúlna.» Hát - gondoltam - mért ne mehetnék? A házbeliek óbégatni kezdtek: «Ugyan hová akar menni!» azt mondják. Nahát ne neked! Egy szép nap összeszedtem magam, a múlt héten, pénteken, magamhoz vettem egy szobalányt meg Potapycsot, meg a Fjodor inast; a Berlinből való Fjodort elkergettem, mert látom, semmi szükségem sincs rá s egyes-egyedül is bátran elutazhatnám. Veszek egy külön kupét, hordárok minden állomáson vannak, akik egy dvugrivennyikért⁴ odavisznek, ahová akarom. Ejha, milyen szép kvártélyotok van nektek - tette hozzá körültekintve. - Hol veszed te erre a pénzt, bátyuska? Hiszen mindened el van zálogosítva. Csak ennek a franciának is mennyivel tartozol. Mert hiszen én mindent tudok, mindent!

- Én, nénikém... - kezdte roppant zavarodottan a tábornok - csodálkozom, nénikém... azt hiszem, hogy lehet nekem bárkinek az ellenőrzése nélkül is... különben is kiadásaim nem múlják felül jövedelmemet s mink itt...

- Nem múlják felül. No ezt megmondtad! Bizonyosan elpocsékolad már a gyermekek örökségét is.

- Ilyen... szavak után... Ilyen - kezdte a tábornok méltatlankodva - én már nem tudom, hogy...

- Ez az, hogy nem tudod. Bizonyosan mindig a roulettenél ülsz? Mindent elherdáltál már?

A tábornok annyira meg volt lepetve, hogy csaknem fuldoklott a felindulástól.

⁴ Dvugrivennyik = húsz kopejkás ezüst pénzdarab.

- A roulettenél? Én? Az én állásommal... Én? Gondolja meg, nénikém... úgy látom, még mindig beteg...

- No, csak hazudj, hazudj. Bizonyosan nem lehet téged onnan kötéllel sem elvinni. Mindig hazudsz. No, ma lesz a napja, hogy megnézem: mi az a roulette. Praszkovja, majd mondd el, hogy mi látni való van itt, különben majd megmutat nekem Ivanovics Elek mindent, te pedig, Potapycs, írd föl mindent, hogy hova megyünk? Mit kell megnézni? - fordult hirtelen az udvarmesterhez, azután megint Polinához.

- Van itt közelben egy várrom, azután a Schlangenberg - magyarázta Polina.

- Mi az a Schlangenberg? Valami erdő vagy mi?

- Nem erdő, hanem hegy; van rajta egy szép kilátás.

- Kilátás? Micsoda kilátás?

- A hegy legmagasabb pontja, körülkerítve. Onnan rendkívül szép kilátás nyílik.

- Hát oda cipeljük fel az én karosszékemet? Fölcipelik vagy sem?

- Oh, lehet hordárokat keríteni - feleltem én.

Ekkor odajött a babuskához köszönni Fedoszja, a dada, magával hozva a tábornok gyerekeit.

- No, ne nyalakodjatok. Nem szeretek gyerekekkel csókolódnival, minden gyerek nyálás. Nos, hogy vagy, Fedoszja?

- Itt nagyon, nagyon jó, matuska. Vaszilyevna Antonida, - felelt Fedoszja - hogy volt meg otthon, matuska? Már mink olyan nyugtalanok voltunk miatta.

- Tudom; te egyszerű lélek vagy. Kik ezek nálatok, - fordult újra Polinához - vendégek vagy mik? Ki az a madárijesztő azzal az okuláréval?

- Nyilszkij herceg, babuska - suttogta Polina.

- Á! orosz? Azt hittem, hogy nem ért meg. Sohse hallottam a nevét; de azért meglehet. Mister Astleyt már láttam. De hiszen itt van - tette hozzá, meglátva az angolt. - Jó napot! - szólt a mистерhez.

Mister Astley szótlanul hajtotta meg magát.

- Nos, mit mond ön nekem valami szépet? Mondjon valamit! Fordítsd le ezt neki, Polina!

Polina lefordította.

- Azt mondom, hogy nagy örömmel látom, hogy kegyed jó egészségben van - felelt komolyan, de rendkívüli készséggel mистер Astley. A babuskának lefordították a mистер Astley mondását s ez nagyon tetszett neki.

- Milyen szépen tudnak az angolok mindig felelni, - jegyezte meg - én nem tudom miért, de mindig szerettem az angolokat: össze sem lehet őket hasonlítani a franciákkal. Látogasson meg, - fordult újra mистер Astleyhez - ne féljen, nem leszek sokat terhére. Fordítsd le ezt neki és mondd meg, hogy itt lakom lent, - itt lent, itt lent - hallja: itt lent lakom - magyarázta mистер Astleynek, újjával lefelé mutogatva.

Mister Astleynek roppantul tetszett a meghívás.

A babuska figyelmesen és meglegedetten nézte végig Polinát tetőtől-talpig.

- Én téged szeretnék, Praszkovja, - szólalt meg ezután - te derék lány vagy, különb vagy, mint ezek mind, de az önfejűséged - uhhh! No, de én is olyan karakteres vagyok. Fordulj meg csak! Nem álhajat viselsz te?

- Nem, babuska; ez a magam természetes haja.

- Azért, mert nem szeretem a mai ostoba divatot. Nagyon szép vagy. Ha gavallér volnék, mindjárt beléd szeretnék. Mért nem mégysz férjhez? No, de ideje már, hogy távozzam. Szeretnék egy kicsit szétnézni is; idáig csak mindig vasút meg vasút... No, hát te meg még mindig haragszol? - fordult a tábornokhoz.

- Ugyan, kedves néném, mi jut eszébe? - kapott a szón a tábornok megörülve - meg tudom én azt érteni, hogy a néni ke korában...

- Cette vieille est tombée en enfance - súgta nekem De-Griet.

- Én itt mindent meg akarok nézni. Átengeded nekem Ivanovics Eleket? - kérdezte a babuska a tábornoktól.

- Oh, amint tetszik; de én magam is... mindnyájan kész örömmel kísérik el akárhová...

- Mais, madame, cela sera un plaisir... - fordult hozzá De-Griet szinte igéző mosolygással.

- Az, az! plaisir! Nevetséges figura vagy te én előttem, bátyuska. Hanem pénzt neked én nem adok, - fordult hirtelen a tábornokhoz - no, most gyérünk az én szobámba, először széjjel kell ott néznom, azután elmegyünk valahova. No, emeljetek föl.

A babuskát fölemelték s mi mindnyájan csapatostól elindultunk a karosszéke után a lépcsőn lefelé. A tábornok úgy ment, mintha elkábította volna valami erős ütés a fején. De-Griet valamin törte a fejét. Mlle Blanche vissza akart maradni, hanem aztán mást gondolt és velünk tartott. Vele együtt elindult a herceg is és fent, a tábornok lakásán, nem maradt más, csak a német és mme veuve Cominges.

TIZEDIK FEJEZET.

Fürdőhelyeken és úgy látszik Európában mindenütt, a szállodatulajdonosok és főpincérek, mikor a vendégeknek szállást adnak, nem annyira ezek igényeit veszik tekintetbe, mint inkább a saját maguk érdekét. S meg kell jegyezni, hogy számításaikban ritkán tévednek. De a babuskának olyan pompásan berendezett lakást adtak, hogy szinte túllóttek a célon; állt pedig a lakás négy remekül berendezett szobából, fürdőből, cselédszobából, külön helyiséggel a szobalány számára stb., stb. Tény, hogy ebben a lakásban vagy egy héttel ezelőtt valami grandeduchesse lakott, amit természetesen mindjárt tudtokra adtak az új vendégeknek, hogy annál értékesebbnek lássék a lakosztály.

A babuskát végighordták az összes szobákban s ő szigorúan, figyelmesen megnézte azokat. A főpincér, egy éltes, kopaszfejű ember, tiszteletteljesen kísérgette őt ez első szemleúton.

Nem tudom, kinek-minek nézték a babuskát, de úgy látszik, nagyon előkelő és főképpen nagyon gazdag személyiségnek. A vendégkönyvbe mindjárt be is írták, hogy: Madame la générale, princesse Tarassevitcheva, jóllehet a babuska sohasem volt hercegnő. Az első nagy hír alapjául bizonyosan a saját cselédség, a külön vasúti kupé, a szükségtelen málhák, bőröndök és ládák éktelen sokasága szolgált; a karosszék, a babuska éles, parancsoló hangja, excentrikus kérdései, amelyeket a legfesztelenebb és semmi ellenvetést nem tűrő hangon tett föl: egy szóval a babuska egész megjelenése az ő egyenességében még jobban öregbítette az iránta való tiszteletet.

A szemle közben a babuska megállította a karosszék-hordozókat, rámutatott valamely bútordarabra és egész váratlan kérdéseket intézett a hajlongó, de már ijedező főpincérhez. A babuska francia nyelven tette föl kérdéseit, de franciául is olyan törve beszélt, hogy én rendesen kénytelen voltam azt lefordítani. A főpincér feleleteivel legnagyobbbrészt nem volt megelégedve. Mert hiszen nem is tárgyilagosak voltak azok a kérdések, hanem Isten tudja, milyenek. Például megállította a karosszékét egy kép előtt, amely elég gyöngye másolata volt valami híres eredetinek, a mitológiából vett tárggyal.

- Kinek az arcképe ez?

Mire a főpincér azt felelte, hogy valószínűleg valami grófnée.

- Hogy van az, hogy még ezt sem tudod? Itt lakol és nem tudod! Minek van itt ez a kép? Miért kancsal a szeme?

Mindezekre a kérdésekre a főpincér nem tudott kielégítő feleleteket adni és egészen zavarba jött.

- No, ez is nagy számár ám! - mondta ki rá az ítéletet oroszul a babuska.

Aztán tovább vitték. Ugyanaz az eset ismétlődött egy szoborral, amelyet a babuska egy ideig nézegetett, aztán kivitetett, nem tudni, hogy miért. Azután az iránt faggatta a főpincért, hogy mibe kerültek a hálószoba szőnyegek s hol szövik azokat. A főpincér azt felelte, hogy majd megtudja.

- No számár vagy! - duruzsolt a babuska és az ágyat kezdte vizsgálni.

- Ejha, beh szép mennyezet! húzzátok csak szét.

A mennyezet szárnyait félrevonták.

- Jobban, még jobban. Most vegyétek le a párnákat, a lepedőt, emeljétek ki a derékaljat.

Mindent szétszedtek. A babuska apróra megnézett mindent.

- Jó, hogy nincs poloskájuk. A fehéreneműt mind dobjátok félre s rakjátok föl az én ágyruháimat és párnáimat. Csakhogy ez mind igen cifra. Minek nekem, vénasszonynak, ilyen szállás! Meg fogom itt magamat unni. Ivanovics Elek, látogass meg majd mentől gyakrabban, mikor a gyerekekkel nem vagy elfoglalva.

- Én tegnap óta már nem vagyok a tábornok szolgálatában - feleltem én - s egészen a magam szakállára lakom itt a fogadóban.

- Hogy és miért?

- A napokban egy tekintélyes német báró érkezett ide a feleségével Berlinből. Én tegnap a sétatéren megszólítottam őket németül, még pedig berlini kiejtéssel.

- Hát aztán?

- Ő ezt szemtelenkedésnek vette s bepanaszolt a tábornoknál, a tábornok ugyancsak tegnap elbocsátott.

- Hát összeszidta a bárót vagy mi? - (Különben, ha összeszidta volna, az se lenne valami nagy baj.)

- Oh nem. Ellenkezőleg: a báró sértett meg engem: rám emelte a pálcáját.

- Hát te nyálas, - fordult a babuska a tábornokhoz - így bánysz te a házi tanítóddal? Még el is kergetted? oh, pipogyák, pipogyák! úgy látom: mind pipogyák vagytok.

- Legyen nyugodt, kedves néném, - felelt a tábornok, bizonyos felsőbbbséggel és familiáris bizalmassággal - tudom én, hogy mit teszek. Különben pedig Ivanovics Elek nem egészen helyesen adta elő a dolgot.

- És te ezt eltúrted? - fordult hozzám a babuska.

- Párbajra akartam híni a bárót, - feleltem én lehetőleg szerényen és nyugodtan - de a tábornok úr ezt ellenezte.

- Miért ellenezted? - fordult újra a tábornokhoz. (Te pedig bátyuska, lódulj innen, ha szükség van rád, majd hivatlak, - fordult a főpincérhez - nincs rá semmi szükség, hogy itt tátsd a szádat. Ki nem állhatom az ilyen nürnbergi rövidárut.)

A pincér meghajtotta magát és kiment, persze nem értve a babuska szavait.

- Ugyan, kedves néném, hát lehet-e párbajt vívni? - felelt gúnyosan a tábornok.

- Miért ne lehetne! A férfiak mind kakasok, hát viaskodjanak! Úgy látom: pipogyák vagytok s nem tudjátok a házatok becsületét megvédeni. No, emeljete föl! Potapycs, gondoskodjál róla, hogy mindig kéznél legyen két hordár; fogadd fel őket, alkudj meg velök. Mondd meg nekik, hogy cipelni csak a lépcsőkön kell, ahol pedig egyenes, kint az utcán, kertben, csak tologatni fognak; így mond meg nekik. Te magad itt légy mindig velem, te pedig fiam, Ivanovics Elek, a sétatéren majd mutasd meg nekem azt a bárót: hadd lássam, miféle, kifajta az a «von Baron.» No, hát az a roulette merre van?

Elmondtam neki, hogy a roulette a pályaháznál van, több teremben. Erre a következő kérdések következtek:

- Sok roulette van-e? Sokan játszanak-e? Egész nap játszanak-e? Hogy van az ott berendezve?

Végre én azt mondtam, hogy legjobb azt saját szemével megnézni, mert így leírni meglehetősen nehéz.

- No, hát akkor gyerünk egyenesen oda. Menj elöl, Ivanovics Elek.

- De, kedves néném, hát ki sem piheni az út fáradalmaid? - kérdezte nagy gondoskodással a tábornok. A tábornok mintha kissé meghökkent volna s a többiek zavartan néztek össze. Bizonyosan kényesnek tetszett nekik, hogy egyenesen oda kísérik a babuskát, a játékkerembe, ahol ez persze még valami excentrikus dolgokat követhet el - nyilvánosan; pedig mindnyájan késznek nyilatkoztak őt kísérgetni.

- Ugyan mit pihenjek? Nem fáradtam én el: úgyis ültem öt napig. Azután megnézzük, hogy micsoda források, gyógyító erejű vizek vannak itt és hol? Azután pedig azt a - hogy is mondtad, Praszkovja? Kilátás?

- Kilátás, babuska.

- No, ha kilátás, hát kilátás. S ezenkívül mi van még itt?

- Sok minden van még itt - kezdte Polina, az emlékezetében keresgélve.

- No, magad sem tudod! Márta, - szólt a komornájához - te is velem jössz.

- Ugyan minek, kedves néném! - feszengett a tábornok - ez már végre is felesleges; magát Potapycsot is aligha bocsátják be a termekbe.

- Eh, ostobaság! Azért, mert ő cseléd, hát már hagyjuk el! Ő is csak ember. Már majdnem egy hete, hogy az úton gyötrődünk, hát csak ő neki is támad kedve valamit látni. S kivel menjen szegény leány, ha nem én velem? Hiszen ő magában még az utcára sem meri a lábát kitenni.

- De babuska...

- Talán szégyenled magadat velem vagy mi? Hát maradj itthon, senki sem kér, hogy jöjj. Nézd csak, milyen generális! Én magam is generálisné vagyok. Különben minek is kullognátok utánam? Megnézek én mindent Ivanovics Elekkel is!

Hanem De-Griet határozottan a mellett volt, hogy mindnyájan menjenek s a leghízelgőbb frázisokban fejezte ki: mily szerencsések lesznek ők, ha a babuskát elkísérhetik stb. Megindultunk hát mindnyájan.

- Elle est tombée en enfance, - ismételte De-Griet a tábornoknak - seule elle fera des bêtises...

- többet nem hallottam, de úgy látszott, hogy valami céljai voltak vagy talán visszatértek jó reményégei.

A pályaház mintegy másfél vesztányira volt. Utunk a gesztenyefasor alatt vezetett el egy térre, melyet megkerülve, lementünk egyenesen a játékkerembe felé. A tábornok némileg megnyugodott, mert fölvonulásunk, bár eléggé excentrikus, de azért rendes és illedelmes volt. Aztán meg abban nem is volt semmi különös, hogy fürdőhelyen megjelent egy gyöngye, beteg ember, aki nem bír járni. De amint látszott, a tábornok a játékkeremtől félt. Mert minek megy egy járni nem bíró ember, különösen egy öregasszony, a roulettehez?

Polina és mlle Blanche a kerekeken guruló karosszék mellett jobbról és balról haladtak előre. Mlle Blanche nevetgélt, szerényen vidám volt, sőt koronkint igen kedveskedve mulattatta a babuskát, úgy, hogy ez őt végre meg is dicsérte. Polina meg a másik oldalon haladva, köteles volt felelni a babuska minden pillanatban fölhangzó efféle kérdéseire:

- Ki ez, aki itt elment? Ki az a lovagló hölgy? Nagy-e a város? Nagy-e a park? Miféle fák ezek? Micsoda hegyek azok? Látni-e itt sasokat? Hát az ott micsoda nevetséges háztető?

Mister Astley velem tartott s azt sugdosta, hogy a mai naptól sokat vár. Potapycs és Márta hátul jöttek, mindjárt a karosszék után. - Potapycs frakkosan, fehér nyakkendővel, de orosz

sapkában, Márta pedig egy negyvenéves, piros, de már őszülő leány, fejkötőben, kartonruhában és ropogó kecskebőr-cipőben. A babuska sokszor hátrafordult hozzájuk és szót váltott velök. De-Griet és a tábornok kissé hátra maradtak s valamiről nagy hevesen beszéltek.

A tábornok nagyon kedvetlen volt; De-Griet igen határozott hangon beszélt. Lehet, hogy bátorította a tábornokot, de az bizonyos, hogy tanácsokat adott neki. Hanem a babuska az imént kimondta a végzetes szót:

- Pénzt neked én nem adok.

Meglehet, hogy ez De-Grietnek elképzelhetetlen volt, de a tábornok ismerte az ő nényét.

Én észrevettem, hogy De-Griet és mlle Blanche többször összekacsintottak.

A herceget meg a német tudóst a sétány legvégén pillantottam meg. Ők elmaradtak tőlünk s valahová együtt mentek.

A játékházhoz egész triumfussal érkeztünk meg. A kapus és az inasok éppen olyan mély tiszteletet tanusítottak, mint a fogadóbeli pincérek. Hanem azért nagy kíváncsisággal nézték a babuskát.

A babuska legelőbb is végighordatta, magát az összes termeken: ezt-azt megdicsérte, emezt-amazt figyelemre se méltatta; és örökösen kérdezősködött.

Végre odaértünk a játéktermekhez. Az inasok, akik a bezárt ajtók mellett őrt álltak, mintha meg lettek volna lepetve: sarkig nyitották előttünk az ajtókat.

A babuska megjelenése a játéktermekben mély benyomást gyakorolt a közönségre. A roulette-asztaloknál s a terem másik végében, ahol a trente-et-quarante asztala volt, körülbelül százötven vagy kétszáz játékos tolongott több sorban. Azok, akik befűrhatták magokat az asztal közvetlen közelébe, rendesen nem mozdultak helyökből s nem engedték át helyöket mindaddig, míg mindent el nem vesztek, mert egyszerű nézőknek nincs megengedve ott állani és hiába elfoglalni a helyet.

Székek vannak ugyan az asztalok körül elhelyezve, de a játékosok közül - kivált, ha a közönség nagy - ritkán ül le valaki, mert állva többen elférnek és alkalmasabb a téteket is fölrakni. A második és harmadik sor szorosán az első mögött szorong, várva, hogy mikor kerül rájuk a sor, de türelmetlenségükben nem egy kéz nyúl át az első soron, hogy egy-egy tétet oda rakhasson. Még a harmadik sorból is megpróbálják ezt néha s ezekből keletkeznek minden tíz, sőt öt percben a veszekedések a vitás tételek miatt. Egyébként a rendőrség elég jó.

A tolongást, persze, lehetetlen kikerülni, de nem is akarják, mert mentől sűrűbb a közönség, annál élénkebb és hasznosabb a játék; az asztal körül ülő nyolc croupier a legnagyobb éberséggel vigyáz a tételekre, azok számolják meg az összegeket, ők intézik el a vitákat is, legvégső esetben előszólítva a rendőrséget, amikor a veszekedés egy pillanat alatt el van intézve. A rendőrök ugyancsak a közönség közt, közönséges ruhában vannak elhelyezve, úgy, hogy nem lehet őket felismerni. Különösen szemmel tartják ezek a tolvajokat és csalókat, akik főképpen a roulette mellett nagy számban vannak, mert ott meglehetősen könnyű a csalás. Másutt mindenütt a zsebekből s zárak alól kell lopni s ha az ilyesmi rosszul sikerül: nagy baj keletkezik belőle. Itt azonban sokkal egyszerűbb a dolog; nem kell egyebet tenni, mint odamenni a roulettehez, megkezdeni a játékot, azután egyszerre csak nyíltan és világosan elemelni és zsebretenni a más nyereségét; ha ebből veszekedés támad, a csaló hangosan erősködik, hogy a tétel az övé. Ha ügyes volt s a tanuk haboznak, akkor a csalónak a legtöbb esetben sikerül a mások pénzét eltulajdonítani, de persze csak akkor, ha az összeg nem nagyon jelentékeny. Ha az összeg tekintélyesebb, akkor ezt a croupier okvetlenül előre megjegyezte,

sőt rajta kívül a játsszók közül is valaki. De ha az összeg kicsiny, akkor az igazi tulajdonos néha nem is folytatja a veszekedést, hanem kerülni akarván a botrányt, eltávozik. Hanem ha sikerül a tolvajt rajtacsípni, azt botránnyosan lökik ki.

Mindezt a babuska messziről, meredt kíváncsisággal nézte. Nagyon tetszett neki, hogy a tolvajokat kilöki. A trente-et-quarante nem nagyon érdekelte őt; leginkább a roulett tetszett neki, meg hogy a golyó hogy pörög. Végre szerette volna a játékot közelebbről látni.

Magam sem tudom, hogy történt, hanem az inasok és ágensek (leginkább minden pénzüket eljátszott lengyelek, akik a szerencsés játékosoknak és minden külföldinek följánlgatják szolgálataikat) rögtön helyet csináltak a babuskának, még pedig - dacára a nagy tolongásnak - az asztal kellő közepén, a fő-croupier mellett s azonnal odagurították a karosszékét. A nem játsszó, csak néző, leginkább angolokból s ezek családjából álló vendégek közül sokan oda mentek, hogy a játsszók mögöl a babuskát láthassák és a lorgnettek egész sora fordult feléje. A croupierk szép reményekre hangolódtak, mert ilyen ritka játékos csakugyan sokat ígérhetett. Egy jární nem bíró, hetvenéves asszony, aki játsszani akar: - bizony nem volt mindennapi jelenség.

Én is odafurakodtam az asztalhoz s megálltam a babuska mellett. Potapycs és Márta valahol messze oldalt maradtak el a nép közt. A tábornok, Polina, De-Griet és mille Blanche hasonlóképpen a nézők közt maradtak.

A babuska leelőbb is a játsszók közt nézett szét, miközben félig suttogó hangon, de erélyesen kérdezette: ki ez? Hát az? Leginkább megtetszett neki az asztal végén egy fiatalember, aki nagyban játsszott, ezrenként rakta a tételeket s amint suttogták: már vagy negyvenezer frankot nyert, ami mind ott feküdt előtte arany- és bankó-halmazokban. A fiatalember halvány volt, szeme csillogott, keze remegett; már számolatlanul rakta a tétet, amennyit fölmarkolhatott és folytonosan nyert és nyert, csak söpörte és söpörte maga elé a nyereséget. A szolgálk sürgölödtek, forgolódtak körülötte, helyet csináltak neki, hogy mentöl kényelmesebben helyezkedhessék el, hogy ne szorongassák a körülállók: - persze mindezt a gazdag borraivaló reményében cselekedték. Némely játékos számolatlanul dobálja nekik a pénzt a nyereségből.

A fiatalember mellett már állást foglalt és mindenképpen szolgálatjára akart lenni egy lengyelecske; tiszteletteljesen, de folytonosan sugdosott valamit a fiatalembernek, valószínűleg tanácsokat osztogatott neki a játékra nézve - persze ő is ajándéokra számítva. Hanem a játékos úgyszólván rá se nézett, csak rakta a tétet taláalomra és söpörte maga elé a nyereségeket. Látnivaló volt rajta, hogy már azt sem tudja: mit csinál.

A babuska néhány percig megfigyelte a fiatalembert.

- Mondd meg neki, - ötlött hirtelen a babuska eszébe, meglökve engemet - mondd meg neki, hogy hagyja abba; szedje össze gyorsan a pénzét és menjen el. Különben mindjárt elveszti mind - lelkendezett a babuska, nehezen pihegve az izgatottságtól. - Hol van Potapycs? Küldd hozzá Potapycsot! Mozdulj hát, - lökdösött izgatottan - hol is van az a Potapycs? Sortez, Sortez! - próbált maga oda kiáltani a fiatalembernek.

Én lehajoltam hozzá és megsúgtam neki, hogy itt nem szabad úgy kiabálni, sőt hangosan beszélni is alig szabad, mert az zavarja a számításokat s hogy mindjárt elkergetnek bennünket.

- Ej milyen bosszúság! elveszett fiatalember! Úgy látszik, önként rohan vesztébe... nem tudom nézni. Milyen számár! - s a babuska gyorsan elfordította róla a tekintetét.

Balra, az asztal másik felén a játékosok közt egy fiatal hölgy volt látható, mellette valami törpe. Ki volt az a törpe: nem tudom; talán rokona a fiatal hölgynek, de talán csak úgy hozta ide magával, hatás kedvéért. Ezt a fiatalasszonyt én már régebben is észrevettem itt, minden-

nap megjelent a játéknál a déli órákban s pontban két órakor távozott. Mindennap egy órát játszott. Már ismerték s rögtön széket adtak neki. Kivett a zsebéből néhány aranyat, néhány ezerfrankos bankjegyet s elkezdte rakni csöndesen, hidegvérrel, számíttással, jegyezgetve egy papiroson a számokat s igyekezővén valami rendszert kihozni, amely szerint aztán adott pillanatban a valószínűségeket csoportosíthatná. Jelentékeny összegeket rakott. Mindennap nyert egy, két, három - nem több - ezer frankot és amint ez együtt volt, eltávozott. A babuska sokáig nézte őt.

- No, ez nem fog veszíteni. Oh, ez nem fog veszíteni! Miféle? Nem tudod? Ki lehet?

- Úgy látszik, francia; afféle! - súgtam én.

- Á! mindjárt megismerni tolláról a madarat! Látszik, hogy hegyes a körme. Most már azt magyarázd meg nekem, hogy mit jelentenek a fordulatok és hogyan kell rakni?

Én lehetőleg megmagyaráztam a babuskának: mit jelentenek a tétek számtalan kombinációi, a rouge et noir, pair et impair, manque et passe s végül a számrendszerek különféle árnyalatait. A babuska nagy figyelemmel hallgatott, mindent bevéselt az emlékezetébe, megkérdezte, amit meg nem értett. A játék minden rendszerét példákkal is meg lehetett magyarázni a körülöttünk játszóké tételeiből és sok mindent gyorsan és könnyen megértett a babuska. Nagyon meg is volt elégedve.

- Hát az a zéró micsoda? Minek kiáltotta az a croupier, az ott, a fő-croupier éppen most, hogy zéró? És miért söpört be minden pénzt, ami föl volt téve az asztalon? Olyan nagy csomó pénzt? Mi ez?

- A zéró, babuska, a banknak kedvez. Ha a golyó a zéróra esik, akkor bármennyi legyen is a játékosok részéről föltéve, az mind a bankot illeti.

- Ohó, hát akkor én semmit se kapok?

- Nem, babuska, ha azelőtt a zéróra tett s kijött a zéró, akkor a tétel harmincötszörösét kapja meg.

- Harmincötszörösét? S gyakran kijön az? Miért nem tesznek arra ezek a bornyúk?

- Mert harminchat lehetőség van az ellen az egy ellen, babuska.

- Milyen bolond! Potapycs! Potapycs! Megállj! - hiszen nálam is van pénz, - íme!

Kivette a zsebéből keményen megrakott erszényét s kivett abból egy Friedrichs d'ort.

- Nesze, tedd fel rögtön a zéróra!

- Babuska, hiszen csak az imént jött ki a zéró, - mondtam én - tehát most már igen valószínű, hogy sokáig nem fog kijönni.

- Ne papolj, hanem tedd föl!

- Jól van, de talán késő estig se jön ki s ha ezreket rak is rá. Volt már ilyen eset.

- Eh, ostoba beszéd! Aki fél a farkastól, nem jár az erdőre. Mi? Elvesztetted? Nesze még, tedd föl újra!

Elvesztettük a második aranyat is; föltettük a harmadikat. A babuska alig bírta a helyén megülni, majd elnyelte kigyúlt szemével a fogas kerék körül ugráló golyót. Elvesztettük a harmadik aranyat is. A babuska kikelt magából, feszengett a helyén, még az asztalra is rácsapott az öklével, mikor a croupier a várt zéró helyett azt kiáltotta, hogy trente-six.

- Hogy az ördög...! - mérgelődött a babuska - hát mikor jön ki már az a láncosadta zéró? Ha belé halok is, megvárom azt a zérót! Az a semmiházi, tyúkfejű croupier az oka annak: soha sem jön ki a zéró. Ivanovics Elek nesze, tégy föl egyszerre két aranyat! Hiszen, ha olyan keveset teszünk, még akkor is alig nyerünk valamit, ha a zéró kijön.

- De babuska!

- Tedd föl, tedd föl! Nem a te pénzed!

Én föltettem a két aranyat. A golyó sokáig szaladgált a kerék körül, végre ugrálni kezdett a fogazat közt. A babuska szinte megmeredt és szorította a kezemet s egyszerre csak - hopp!

- Zéró! - kiáltotta a croupier.

- Látod, látod - fordult hozzám gyorsan a babuska ragyogó, elégedett arccal. - Úgy-e, hogy mondtam. Az Isten is súgta, hogy két aranyat tegyek föl. No, mennyit kapok most? Miért nem adják már ki? Potapycs, Márta! Hova lettek azok! Elmentek a mieink valahova? Potapycs, Potapycs!

- Babuska, majd később, - súgtam én neki - Potapycs az ajtó mögött áll, őt ide nem bocsátják. Nézze, babuska, kiadják a pénzét, vegye át.

A babuskának odadoztak egy lepecsételt kék borítékú csomagot ötven arannyal s leszámoltak még neki azonkívül húsz aranyat. Mindezt én egy lapátkával odasöpörtem a babuska elé.

- Faites le jeu, messieurs, faites le jeu, messieurs, rien ne va plus? - kiáltott a croupier, fölhíva a játékra a körülállókat és készülve a roulettet megpöndöríteni.

- Istenem! Elkéstünk! Mindjárt megpörgeti. Tégy hamar! - siettetett a babuska - ne babrálj hát, hanem siess! - mondta magából egészen kikelve s teljes erejéből meglökve engemet.

- De mire tegyek, babuska?

- A zéróra, a zéróra. Megint a zéróra. Tégy rá mentől többet. Mennyit kaptunk? Hetven aranyat? Ne sajnáld, tégy föl egyszerre húsz aranyat.

- De gondolja meg, babuska! A zéró néha kétszáz fordultnál sem jön ki egyszer sem. Biztosítom, hogy mindenét elveszti.

- No, ne papolj! Tégy! Hogy jár a szád! Tudom, hogy mit csinállok - indulatoskodott a babuska.

- A szabályzat értelmében tizenkét aragnál többet a zéróra tenni nem szabad, babuska. Nos, annyit, íme, föltettem.

- Miért nem szabad? Nem ámítasz? Monsieur, monsieur! - szólt a croupiernak, aki közvetlen mellette ült s már készült a kereket megpöndöríteni; - combien zéro? Douze? Douze?

Siettem kérdését franciául érthetővé tenni.

- Oui, madame, - erősítette a croupier udvariasan - éppúgy, mint ahogy minden más tétel nem lehet nagyobb a szabályzat értelmében négyezer forintnál - tette még hozzá magyarázatul.

- No, mit tegyünk: tégy föl hát csak tizenkettőt.

- Le jeu est fait! - kiáltott a croupier.

A kerék megpöndörödött s kijött a tizenhármas szám. Vesztettünk.

- Tovább! Tovább! Tovább! Tégy még - kiáltott rám a babuska.

Én már nem ellenkeztem, csak a vállamat vonogattam s újra föltettem tizenkét aranyat. A kerék sokáig forgott. A babuska szinte reszketve követte tekintetével a kerék forgását. - Hát csakugyan azt képzeli, hogy megint kijön a zéró? - gondoltam én magamban s csodálkozva néztem reá. Arcán a biztos meggyőződés sugárzott, az a kétséget nem tűrő várakozás, hogy most mindjárt azt kiáltják: zéró! A golyó odaugrott a fogak közé.

- Zéró! - kiáltott a croupier.

- No hát! - fordult felém haragos diadallal a babuska.

Én magam is játékos voltam: ezt ebben a pillanatban erősen éreztem. Kezem, lábam reszketett, fejem szédült. Mindenesetre ritka véletlenség volt, hogy valami tíz kerülő közben háromszor kijött a zéró; hanem azért valami különös csodálni való nem volt benne. Másfél nappal ezelőtt magam voltam a szemtanúja, hogy a zéró egymásután háromszor kijött s a játékosok egyike, aki gondosan jegyezte egy papírra a nyerési eseteket, hangosan meg is jegyezte, hogy nem régebben, mint azelőtt való nap, ugyanez a zéró egy teljes huszonnégy óra alatt csak egyszer jött ki.

A babuskával, mint aki a legnagyobb tételt nyerte, a lehető legnagyobb figyelemmel és tisztelettel számolkoztak. Éppen négyszázhusz aranyat, vagyis négyezer forintot és húsz aranyat kapott. A húsz aranyat aranyban adták ki, a négyezer forintot pedig bankjegyekben.

Ezúttal a babuska már nem hitta Potapycsot, mással volt elfoglalva. Még csak nem is izgett-mozgott, sőt külsőleg nem is, hanem úgyszólván belsőleg reszketett.

- Ivanovics Elek! Azt mondta úgy-e, hogy egyszerre csak négyezer forintot lehet föltenni? Nesze, tedd föl mind a négyezer forintot a vörösre, - mondá a babuska.

Hiába volt minden beszéd. A kerék megpöndörült.

- Rouge! - kiáltotta a croupier.

Megint négyezer forint nyereség, tehát összesen már nyolc.

- Adj ide nekem belőle négyet, a másik négyet pedig tedd föl újra a pirosra! - vezényelt a babuska.

Újra föltettem négyezer forintot.

- Rouge! - kiáltott újfent a croupier.

- Tehát mindössze már tizenkétezer! Add ide mind. Az aranyat öntsd ide az erszényembe, a papírpénzt pedig rakd el jól. Most pedig elég volt! Haza! Gurítsátok el a székemet.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A karosszéket elgurították az ajtóhoz, a terem másik végibe.

A babuska csak úgy ragyogott. A mieink mindjárt körülvették és gratuláltak neki. Bármily excentrikus volt is a babuska magaviselete, diadala sok mindent feledtetett s a tábornok már nem félt, hogy kompromittálni fogja őt az ilyen furcsa asszonnyal való rokoni összeköttetés. Leereszkedő, vidám mosollyal gratulált a babuskának olyanformán, mint ahogy a gyerekeket szokás dédelgetni. Egyébiránt ő is éppúgy meg volt lepetve, mint a nézők valamennyien. Köröskörül a babuskáról beszéltek és mutogattak rá. Sokan közelebb jöttek hozzá, hogy megláthassák, mister Astley oldalt két angol ismerősének beszélt a babuskáról. Néhány előkelő hölgy, a nézők közül, előkelő meglepetéssel nézték a babuskát, mint valami csodát. De-Griet majd elolvadt a gratulálástól és mosolygástól.

- Quelle victoire! - kiáltott föl.

- Mais, madame, c'était du feu! - jegyezte meg enyelgő mosolygással mlle Blanche.

- Úgy ám, kaptam magam és nyertem tizenkétezer forintot! Vagy mit is beszélnek tizenkétezeret? Hát az aranyak! Az aranyakkal majdnem tizenháromezer. Mennyi ez a mi pénzünk szerint? Lesz vagy hatezer.

Mondtam neki, hogy hétnél is több s a jelenlegi kurzus szerint tán a nyolcat is megüti.

- Ejha! Nyolcezer! Nem tréfa! Hát ti pipogyák, mit ültök itt, mért nem csináltok semmit? Potapycs, Márta! Láttatok?

- De hát hogy lehet az, matuska! - nyolcezer rubel! - kiáltott fel a lelkesedő Márta.

- Nesztek! Egynek-egynek öt arany borraivaló. Fogjátok.

Potapycs és Márta kezet csókoltak.

- A hordároknak is kell adni egy-egy aranyat. Ivanovics Elek: adj nekik egy-egy aranyat. Hát ez a szolga mit hajlong? Meg ez a másik is. Gratulálnak? Adj ezeknek is egy-egy aranyat.

- Madame la princesse... egy szegény hontalan... örökös nélkülözések... az orosz hercegek oly nagylelkűek... - kunyorált a karosszék mellett egy kopottruhás, tarkamellényes, bajszos ember, sapkáját megemelve és rabszolgai módon mosolyogva.

- Adj ennek is egy aranyat. Nem: adj neki kettőt; no, most pedig elég, különben sohse lesz vége; vegyetek föl, vigyetek. Praszkovja, - fordult most Alexandrovna Polinához - holnap veszek neked egy ruháralót, ennek a mlle... micsodának is híjják... mlle Blachenak is veszek egy ruháralót. Fordítsd le neki, Praszkovja.

- Merci, madame - felelt kedveskedve mlle Blanche, gúnyos mosolyra vonva ajkát, midőn összenézett De-Grietvel és a tábornokkal. A generális kissé zavarba jött s rendkívül örült, mikor kiértünk a sétányra.

- De Fedoszja, Fedoszja! Képzelem, hogy fog az csodálkozni, - mondá a babuska, eszébe jutván a tábornok gyerekeinek dadája - annak is kell ruháralót venni. Hej, Ivanovics Elek, nem hallod? Adj ennek a koldusnak; görbe hátú.

Az úton valami rongyos ember jött szembe velünk s nézett bennünket.

- De ez tán nem is koldus, hanem valami betörő, babuska.

- Csak adj neki. Adj neki egy forintot.

Odamenteni és átadtam neki a forintot. Az nagy meglepetéssel nézett rám, hanem azért szótlanul elvette a forintot. Pálinkától bűzlött.

- Hát te még nem próbáltad meg a szerencsédet, Ivanovics Elek?

- Nem, babuska.

- Pedig csak úgy égett a szemed; láttam.

- Majd megpróbálom én még, babuska; majd később minden esetre.

- És csak zéróra tégy! Majd meglátod! Mennyi pénzed van?

- Mindössze húsz aranyam, babuska.

- Nem sok. Adok neked kölcsön ötven aranyat, ha akarod. Itt van ez a csomag, vedd el; hanem azért te, bátyuskám, - fordult vissza hirtelen a tábornokhoz - hiába várod, neked nem adok.

Azt mintha csak nyakon ütötték volna; de nem szólt. De-Griet elkomorodott.

- Que diable! c'est une terrible vieille! - súgta fogán keresztül a tábornoknak.

- Koldus, koldus, megint koldus! - kiáltott föl a babuska. - Ivanovics Elek, adj ennek is egy forintot.

Ezúttal egy öregemberrel találkoztunk; falába volt; kezében hosszú bot; ruhája valami hosszúszárnyú kabát. Invalidus katonához hasonlított. Mikor odanyujtottam neki a forintot, meg-hökkenve hátralépett és fenyegetően nézett rám.

- Was ist das, der Teufel! - kiáltott reám s még egy tucat szitkot zúdított reám.

- No, ez bolond - kiáltott föl a babuska, kezével hadarintva. - Vigyetek tovább. Egészen meg-éheztem. Most megebédelünk, egy kicsit heverek, aztán vissza megint oda.

- Megint játszani akar, babuska? - kérdeztem én.

- Hát mit gondoltál? Azért, hogy ti itt tétlenül ültök és megsavanyodtok, hát én is csak néztelek titeket?

- Mais, madame, - lépett oda De-Griet - a kocka fordulhat; csak egy kis balszerencse és mindent elveszthet... hisz' az szörnyűség volt.

- Biztosan veszíteni fog - kotkodácsolt mlle Blanche.

- De mi közük ahhoz maguknak? Nem a magukét vesztetem el, hanem a magamét. De hol van az a mister Astley? - kérdezte tőlem.

- Ott maradt a játszóteremben, babuska.

- Kár; igen derék ember.

Hazaérve a babuska, mindjárt a lépcsőn találkozott a főpincérrel, magához hívta azt és eldicsekedett neki a nyereségével. Azután előhivatta Fedoszját, adott neki három aranyat s megparancsolta, hogy hozzák be az ebédjét. Fedoszja és Márta csakúgy ömlengtek, míg az ebédjét hozták.

- Csak nézek önre, matuska, nézek - trécselt Márta - és azt mondom Potapycsnak: ugyan mit akar a mi matuskánk csinálni? Az asztalon pedig mennyi pénz, de mennyi! Egész életemben nem láttam annyit; köröskörül pedig csupa urak, de csupa urak ülnek. Hol veszik magukat ezek az urak? - mondok Potapycsnak. És gondolom magamban, bárcsak megsegítse a boldogságos szűz anya a mi matuskánkat. Ott imádkozom önért, matuska, oszt a szívem csakúgy zsibbadozik, de úgy zsibbadozik, aztán reszketek és reszketek. Segítse meg őket az

Isten - gondoltam magamban - és lám, az Isten meg is segítette. Még most is csakúgy reszketek, matuska, még most is.

- Ivanovics Elek! Ebéd után úgy három óra tájban légy készen; megyünk. Most pedig egyelőre mehetsz Isten hírével; de ne feledd el valami doktorembert küldeni hozzám, mert vizet is kell innom. Bizony, még el is felejtí az ember.

Egész kábultan jöttem el a babuskától. Igyekeztem elgondolni, hogy mi történik most a mieinkkel, mi lesz ebből az egész dologból.

Világosan láttam, hogy az első benyomásoktól még nem bírtak egészen magukhoz térni, különösen a tábornok. A babuska megjelenése, mikor óráról-órára annak a halála (és következőképp az örökség) hírért várták, annyira szétrobbantotta számításaikat, hogy egész dermedten álltak és nem tudták: hogy viselkedjenek a babuska játékra való kedvével szemben. Pedig ez a második meglepő körülmény talán még fontosabb volt az elsőnél, mert ámbár a babuska kétszer is kijelentette, hogy nem ad pénzt a tábornoknak, de ki tudja? - azért nem kellett tán minden reménységről lemondani. Nem is vesztette el reménységét De-Griet, aki a tábornok minden dolgába be volt avatva. Biztos vagyok benne, hogy mlle Blanche, aki szintén nagyon érdekelte volt a tábornok ügyében (hogyne: tábornokné és jelentékeny örökség!), szintén nem vesztette volna el minden reménységét s fölhasználta volna a babuskánál minden elbájoló képességét, nem úgy, mint a hízelegni nem tudó Polina.

De most, most, mikor a babuska olyan vitézül viselte magát a roulettenél, most, mikor a babuska személyisége oly világosan és tipikusan előttük állt (kötekedő, hatalmaskodó vén asszony et tombée en enfance), most talán minden veszve van. Hiszen a babuska úgy örül, mint a gyerek, hogy nyert s persze: el fogja veszteni az ingét is.

«Uramisten, - gondoltam én (és Isten bocsássa meg a bűnömet: a legkárörvendőbb nevetéssel) - hiszen minden darab arany, amelyet a babuska a roulettere föltett, ólomsúlyként nehezedett a tábornok szívére, dühösítette De-Griet-t és kikeltette magából mlle de Commingest, aki úgy érezhette magát, mint az éhes ember, mikor a telt kanalat a szája előtt tovább viszik.»

Aztán még egy körülmény: még a nyereség után is, mikor a babuska örömeben mindenkinek osztogatta a pénzt és mindenkit koldusnak nézett, még akkor is azt vágta oda a tábornoknak, hogy: «neked azért mégsem adok!» Ez azt jelenti, hogy ez a gondolat egészen megérlelődött nála, makacsul ragaszkodik ahhoz, mintha szentül fölfogadta volna magában; ez pedig veszedelmes!

Mindezek a gondolatok akkor támadtak a fejemben, mikor a babuskától fölfelé haladtam a lépcsőn, a legfelső emeletre, a szobámba. Bár én már régebben is ismertem az ezen komédiában játszó személyek összekötő kapcsainak a vastagabbjait, de nem ismertem a játék eszközeit és titkait. Polina sohasem volt irántam teljes bizalommal. Megtörtént ugyan, hogy néha mintegy akaratlanul megnyílt előttem a szíve, de megjegyeztem, hogy gyakran, sőt csaknem mindig vagy tréfára vitte át az ilyen megnyilatkozásokat vagy összegabalyította s úgy tüntette föl, mint nem igaz dolgokat. Oh, sokat eltitkolt.

Azt mindenestre éreztem, hogy ennek a titokzatos, feszült helyzetnek már közeledik a fináléja. Még egy csapás - s mindennek vége, mindenről lehull a titok leple. A magam sorsával - aki pedig ugyancsak érdekelte voltam mindenben - úgyszólván nem is törődtem. Különös, a zsebemben mindössze húsz arany, távol, idegenben vagyok, állás és megélhetési eszközök nélkül, se kilátás, se számítás valamire s mindezzel én nem törődöm. Ha Polinára nem gondolnék, egészen átadhatnám magamat a küszöbön álló katasztrófa komikuma élvezésének és tele torokból kacagnék. De Polina nyugtalanít; sorsa most eldőlt, azt érzem, de esküszöm, hogy engemet a sorsa nyugtalanít. Arra vágyom, hogy titkaiba behatolhassak, azt

szeretném, hogy ő eljönne hozzám és azt mondaná: «hiszen én téged szeretlek» - és ha nem, ha ez képtelenség, akkor... nos, akkor mit akarnék? Hát tudom én, hogy mit? Magam is olyan vagyok, mint a fészék; én csak övele akarnék lenni, az ő fényében örökké, egész életemben. Egyébre nem gondolok. Hát elmehetek-e én innen, ő tőle?

A harmadik emeleten, az ő folyosójukon, mintha csak valami megállított volna. Megfordultam s vagy húsz lépésnyire megláttam őt, amint éppen kijött egy ajtón. Mintha csak várt, lesett volna rám. S rögtön magához intett.

- Alexandrovna Polina...

- Csöndesebben! - szólt ő.

- Képzeld csak, - suttogtam én - az imént mintha csak valami visszarántott volna; körülnézek, hát - kegyed. Mintha csak valami elektrikusi erő áramlanék ki kegyedből.

- Fogja ezt a levelet; - mondta Polina sietve és komolyan, bizonyosan nem hallva azt, amit én mondtam - aztán adja át rögtön mister Astleynek. Kérem, mentől hamarabb. Felelet nem kell. Ő majd maga...

S Polina már eltűnt az ajtó mögött.

- Aha! Tehát ők leveleznek.

Természetes, hogy azonnal elindultam mister Astleyt fölkeresni, először a szállodájába, ahol nem találtam őt, azután a pályaházhoz, ahol végigszaladtam az összes terméken; végre bosszúsan és csaknem kétségbeesetten hazatérve, megkaptam őt, amint néhány angol úrral és hölgygel lóháton ment. Magamhoz intettem, megállítottam őt és átadtam neki a levelet. Még arra sem értünk rá, hogy egy pillantást váltsunk. De nekem az a gyanúm, hogy mister Astley készakarva indította el rögtön a lovát.

A féltékenység gyötört? Hiszen a leglevertebb hangulatban voltam. Még arra sem voltam kíváncsi, hogy miről leveleznek ők egymással. Tehát mister Astley az ő meghitt embere! «Barátnak barát», - gondoltam én s ez világos (de mikor sikerült neki ilyen benső baráttá lenni?) - de van-e itt szerelem? Persze, hogy nincs - súgta a józan ész. De a józan ész ilyen esetekben még nem elég. Mindenesetre ezt is ki kellett deríteni.

Alig értem a fogadóba, a kapus és a szobájából kijött főpincér azzal fogadnak, hogy hívatnak, keresnek, már háromszor küldtek utánam, hogy hol vagyok? Siessek rögtön a tábornok szobájába.

Roppant rossz hangulatban voltam. A tábornoknál őrajta kívül ott volt még De-Griet és mlle Blanche, egyedül, az anyja nélkül. A mama határozottan csak fölfogadott személy volt, akit a parádé és látszat kedvéért kötöttek ehhez a szerephez. Hanem ha komoly dolog adta magát elő, akkor mlle Blanche maga intézkedett. Az állítólagos mama bizonyosan nem is tudott semmit az ő «leánya» dolgairól.

Ezek hárman hevesen vitatkoztak valamin, még az ajtót is becsukták, ami máskor nem szokott megtörténni. Az ajtóhoz érve, hangos szavakat hallottam. De-Griet kihívó hangon, mérgesen beszélt, mlle Blanche szemtelenül szitkozódott, dühöngött, a generális pedig szánalmas alázatossággal, bizonyosan mentegetődzött.

Megjelenésemre, mintha mindnyájan magukhoz tértek volna s rendbeszedték volna magukat. De-Griet megigazította a haját s haragos arca mosolygóvá változott, azzal a kiállhatatlan, hivatalos, francia mosolygással, amelyet én úgy ki nem állhatok. A kétségbeesett tábornok tekintélyes állásba illeszkedett, de csak valahogy gépiesen. Csak az egy mlle Blanche nem

változtatta meg haragtól szikrázó tekintetét s csak elhallgatott és türelmetlen várakozással szegezte rám szemét. Megjegyzem, hogy ő idáig a képtelenségig büszkén viselte magát velem szemben, még köszöntésemet sem fogadta - mintha észre sem vett volna.

- Ivanovics Elek! - kezdte a tábornok szelíd, kérlelő hangon - engedje meg önnek kijelentésem, hogy különös, a legnagyobb mértékben különös... egy szóval, az ön viselkedése irántam és családom iránt... egy szóval a legnagyobb mértékben különös...

- Eh! ce ne'st pa ça! - vágott a szavába bosszúsan és lenézéssel De-Griet. (Határozottan látni lehetett, hogy mindenben ő parancsol.) Mon cher monsieur, notre cher général se trompe... - folytatta a megkezdett hangon - ő azt akarta mondani, vagyis figyelmeztetni akarta önt, azaz jobban mondva, hathatósan meg akarta önt kérni, hogy ne vigye őt a végelpusztulásba, nos igen, a végelpusztulásba. Én éppen az ő kifejezését használom...

- De mivel? Ugyan mivel? - szoltam én közbe.

- De kérem, hiszen ön beáll vezetőjéül (vagy minek is nevezzem) annak az öregasszonynak... cette pauvre terrible vieille... - akadozott maga De-Griet is - de hiszen az mindenét el fogja veszteni, még az ingét is elveszti. Ön is látta, szemtanuja volt, hogy játszott. Ha elkezdi veszteni, hát el nem megy a játszóasztaltól pusztá nyakasságból, dühösségből s játszani fog a végletekig; ilyen esetekben a játékosok nem ismernek sohasem határt s akkor... s akkor...

- És akkor - szolt közbe a tábornok - ön veszélybe dönti az egész családot. Én és családom vagyunk az ő örökösei; közelebbi rokonai neki nincsenek, őszintén megvallom önnek: az én helyzetem zilált, nagyon zilált. Ezt ön is tudja némi részben... Ha ő eljátszik egy tekintélyes összeget vagy talán az egész összeget is, (oh, Istenem!) mi lesz akkor az én gyerekeimmel? (A tábornok De-Grietre nézett.) Meg én velem! (Itt meg mlle Blanchera nézett, aki megvetéssel fordult el tőle.) Ivanovics Elek: mentsen meg bennünket, mentsen meg!

- De mondj a csak, tábornok úr: hogy menthetem én meg? Mit tehetek én?

- Ne menjen vele... tagadja meg... hagyja őt magára.

- Hiszen rögtön talál más valakit.

- Ce n'est pas ça, ce n'est pas ça, - vágott újra közbe De-Griet - que diable! Nem, ne hagyja el, de legalább beszélje le, ijessze el... egy szóval: ne engedje, hogy sokat veszítsen, vonja el valahogy a játéktól...

- De hogyan? hátha inkább ön vállalkoznék erre, mr. De-Griet, - tettem hozzá a legnagyobb bátorsággal.

Itt mlle Blanche gyors, tüzes, kérdő pillantást vetett De-Grietre. A De-Griet arcán is fölillant valami különös őszinteség, amelyet nem bírt eltitkolni.

- Éppen az a baj, hogy ő most engemet nem bocsát magához, - kiáltott föl a kezével legyintve De-Griet - hiszen ha az lehetne!... akkor...

De-Griet gyorsan és jelentősen nézett mlle Blanchera.

- Oh, mon cher mr. Alexis, soyez si bon - lépett hozzám elhajoló mosollyal maga mlle Blanche, megfogva és megszorítva mind a két kezemet.

Az ördögbe is! Ez a démoni arc képes volt egy pillanat alatt átváltozni s e pillanatban arca oly kedves, oly könyörgő, oly gyermekiesen mosolygó, sőt csintalan volt; szavai után gonoszul rám kacintott, úgy, hogy a többiek ne lássák. Egyszerre le akart ütni a lábamról vagy mi? S nem is rosszul csinálta, csak már túlságosan is durván.

Utána a tábornok is hozzám ugrott - igenis ugrott.

- Ivanovics Elek, bocsásson meg, hogy az imént úgy kezdtem... egyáltalában nem azt akartam mondani. Kérem önt könyörögve (s oroszom övig hajtá meg magát); ön egyedül képes bennünket megmenteni. Én és mlle de Cominges kérjük önt - érti ön? Hiszen ön érti - rimánkodott a tábornok, szemével mlle Blanchera mutatva. Igen szálnalmas alak volt.

E pillanatban az ajtón háromszor halkán kopogtattak; kinyitották; a folyosó-szolga kopogtatott s a háta mögött néhány lépésnyire Potopycs állt. Követségbe jöttek a babuskától. Meg volt nekik hagyva, hogy engemet rögtön fölkeressenek és előállítsanak; «haragusznak»⁵- jegyezte meg Potapycs a babuskára érve.

- Hiszen még csak félnégy.

- Még aludni sem tudtak, mindig csak forogtak, azután hirtelen fölkeltek, a karosszéket követelték és hogy keressük meg önt. Már kint ülnek az erkélyen...

- Quelle mégère - kiáltott fel De-Griet.

S csakugyan: a babuskát már az erkélyen találtam. Egészen kikelt magából, hogy nem vagyok ott. Nem bírta négy óráig kitartani.

- No, vigyetek! - kiáltott s elindultunk a roulette felé.

⁵ Orosz szokás, hogy előkelőbbeket, ha egy személyről is szó van, mindig többes számban emlegetnek.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

A babuska türelmetlen és ingerült volt. Látni lehetett rajta, hogy a roulette nem hagyott neki békét. Minden egyéb iránt egyszerűen érzéketlen maradt és általában igen szórakozott volt. Például: most útközben semmiről sem tudakozódott, nem úgy, mint legutóbb. Meglátva egy pompás fogatot, amely mellettünk tova röpült, fölemelte a kezét és megkérdezte, hogy kié az? de úgy látszik: a feleletemet már nem hallotta. Eltűnődését folytonosan türelmetlen mozdulatokkal és duruzsolásokkal szakította félbe.

Mikor a pályaházhoz közel értünk s én messziről megmutattam neki Wurmerhelm bárót és bárónét, a babuska szórakozottan nézett oda s közömbösen mondta:

- Á!

Aztán hirtelen Potapycshoz és Mártához fordult, akik utána lépkedtek és nyersen rájuk ripakodott:

- Hát ti mit kullogtok utánam? Csak nem foglak benneteket mindig magammal cipelni! Te magad is elég vagy nekem - fordult hozzám, mikor azok sietve meghajtották magukat és visszamentek.

A játékteremben már várták a babuskát. Rögtön helyet csináltak neki ugyancsak a croupier mellett. Nekem úgy tetszik, hogy ezek a croupierk mind csak olyan mutatós hivatalnokok, akiknek úgyszólván mindegy, hogy nyer-e a bank vagy sem, bár minden bizonytal el vannak látva bizonyos instrukciókkal az iránt, hogy miképpen kell közönséget fogni s a bank érdekeit megóvni - s az ilyenekért külön jutalmakban részesülnek. Legalább a babuskát már úgy tekintették, mint bizonyos áldozatot.

És amitől a mieink féltek, az tényleg bekövetkezett.

A dolog lefolyása a következő volt:

A babuska makacsul megmaradt a zérónál és rögtön húsz aranyával rakatta velem a tételeket. Megtörtént egy, két, három tétel - a zéró nem jött ki.

- Tégy, tégy! - döfölt engem a babuska türelmetlenül.

Én engedelmeskedtem.

- Hányszor tettünk már? - kérdezte végre, türelmetlenségében a fogát csikorgatva.

- Már tizenkétszer, babuska; kétszáznegyven aranyat vesztettünk már. Ismétlem, babuska, hogy estig talán...

- Hallgass! - vágott a szavamba a babuska; tégy a zéróra és tégy a vörösre ezer forintot. Nesze, itt a bankjegy.

A vörös kijött s a zéró megint «befagyott»; kaptunk ezer forintot.

- Látod, látod! - suttogott a babuska - csaknem visszakaptuk, mind amit fölraktunk. Tégy újra a zéróra; meg vagy tízszer megpróbáljuk, aztán abbahagyjuk.

De az ötödik tételnél a babuska már végkép elvesztette a kedvét.

- Hadd a pokolba azt a semmirevaló zérót. Nesze, tedd föl ezt a négyezer forintot mind a vörösre.

- Babuska! Sok lesz. Hátha nem jön ki a vörös - rimánkodtam én.

De a babuska kicsibe múlt, hogy meg nem vert. (Különben annyira döfölt a könyökével, hogy azt lehet mondani: verekedett.)

Nem volt mit tenni: föltettem mind a négyezer forintot. A babuska nyugodtan ült és méltósággal kiegyenesedett, egy csöppet sem kételkedvén, hogy nyerni fog.

- Zéró! - kiáltott a croupier.

A babuska eleinte nem értette, de mikor látta, hogy a croupier besöpri az ő négyezer forintját az asztalon volt valamennyi tételekkel együtt s megtudta, hogy a zéró, amelyre mi felraktuk csaknem összes aranyainkat s amely oly sokáig nem jött ki, most mintegy bosszantásul éppen akkor ugrott ki, mikor babuska jól összeszidta és elhagyta - csak óbégatott és úgy összecsapta a kezét, hogy az egész terem visszhangzott tőle. A körülállók még nevettek is.

- Lám csak, lám! Hát csak most bírt kijönni a semmirevaló! - mérgelődött a babuska - nézd a haszontalanját! Te vagy az oka! Mindennek csak te vagy az oka! - esett nekem dühösen és oldaldöféseket osztogatva - te beszéltél le róla.

- Babuska, én csak józanságot ajánlottam, hogy lehetnék én felelős az eshetőségekért?

- Adok én neked eshetőségeket, ne félj! - súgta fenyegetően - takarodj tőlem!

- Isten önnel, babuska - szóltam én megfordulva, hogy elmenjek.

- Ivanovics Elek, maradj! Hallod: Ivanovics Elek? Hová még? Ugyan mi akar ez már megint lenni! Né, hogy fölhúzta az orrát. Bolond! No, maradj itt még egy kis ideig, ne haragudj! - én vagyok a bolond, nem te. No, hát szólj, hogy mit csináljunk most?

- Én többet semmit sem tanácsolok, babuska, mert megint engem fog okozni. Játsszék, ahogy akar; csak szóljon, majd én rakom a tételeket.

- No, no! Hát tégy még négyezer forintot a vörösre. Nesze a bankjegy, - szólt, miközben a zsebéből kivette és átadta nekem a tárcáját - no fogd hát hamar, kerekszám húszezer rubel van benne.

- Babuska! - hebegtem én - ilyen nagy összeg...

- Nem bánom, ha belehalok is, de játszom. Tégy.

Tettünk és veszítettünk.

- Tégy, tégy; tedd fel mind a nyolcat.

- Nem letet babuska, csak négyezret.

- No hát tégy négyezret.

Ezúttal nyertünk. A babuska fölbátorodott.

- Látod, látod, - döfölt meg örvendezve - tégy fel újra négyezret.

Feltettük - s elvesztettük; aztán egymásután többször.

- Babuska most már mind a tizenkétezer elment.

- Látom, hogy elment, - felelt a böszültségnek valami különös nyugalmával, (ha lehet így kifejezni); látom, bátyuska, látom - dörmögött, mozdulatlanul nézve maga elébe, mintha elgondolkozott volna; - eh! - ha belehalok is, tégy még fel négyezer forintot.

- De nincs pénzünk, babuska, a tárcában már csak orosz öt-percentes s még más valami kötvények vannak, de pénz nincs.

- Hát az erszényben!

- Csak apró maradt, babuska.

- Van itt pénzváltó iroda? Nekem azt mondták, hogy a mi papírjainkat mind beváltják - szólt a babuska határozott hangon.

- Oh, amennyit csak tetszik! De amennyit a beváltásnál veszít rajtok, az roppant sok.

- Ostobaság! Játszani akarok. Vezess oda! Hidd elő azokat a semmirevalókat.

Én eltoltam a karosszéket, előjöttek a hordárok s kigurultunk a teremből.

- Gyorsan, gyorsan, gyorsan! - vezényelt a babuska - mutasd meg az utat, Ivanovics Elek... de a legrövidebbet. Messze van?

- Pár lépésnyire, babuska.

Hanem amint a térről be akartunk fordulni a sétányra, szemben találkoztunk a mieinkkel; együtt voltak a társaságban: a tábornok, De-Griet és mlle Blanche a mamájával. Alexandrovna Polina nem volt velök, sem mister Astley.

- No, no, no! Csak ne álljunk meg! - kiáltott a babuska - mit akartok? Nem érek most rá veletek beszélgetni.

Én hátul mentem: De-Griet hozzám ugrott.

- Mindent elvesztett, amit tegnap nyert, azonkívül a magáéból tizenkétezret. Most megyünk az ötpercentes obligációkat beváltani, - súgtam én neki sietve.

De-Griet a lábával toppantott és sietett ezt a tábornokkal közölni.

- Állítsa meg, állítsa meg! - suttogta kétségbeesetten a tábornok nekem.

- Próbálja csak őt megállítani - súgtam én neki vissza.

- Nénikém! - közeledett hozzá a tábornok - nénikém... mi éppen most... éppen most (a tábornok hangja remegett, akadozott)... kocsit fogadunk... és kimegyünk a város mögé... Gyönyörű kilátás... éppen a nénike keresésére indultunk.

- Eredj a kilátásoddal! - tiltotta őt vissza egy erélyes kézmozdulattal és ingerülten a babuska.

- Ott van egy kis falu... ott teázni fogunk... - folytatta a tábornok kétségbeesetten.

- Tejet iszunk a friss pázsiton - tette hozzá De-Griet vadállati mérgelődéssel.

A tej és a friss pázsit - ez a legeszményibb idill a párizsi bourgeoisnál, mint tudva van; ebben van kimerítve az ő egész fölfogása, ami a nature-t és la verité-t illeti.

- Eredj a tejeddel! Edd meg magad. Nekem a hasam fáj tőle. De mit is akartok velem? - kiáltott fel a babuska, - mondom, hogy nem érek rá.

- Megérkeztünk, babuska, - mondtam én: - ez az.

Odagurítottuk a széket a váltóüzlet irodájához. Én bementem váltani; a babuska a bejáratnál várt. De-Griet, a tábornok és mlle Blanche oldalt álltak, nem tudva, hogy mit csináljanak. A babuska mérgesen nézett rájuk, mire azok eloldalogtak a játékház felé.

Odabent nekem olyan föltételeket kínáltak, hogy nem mertem azokat magamtól elfogadni s kijöttem megkérdezni a babuskát.

- Ah, a zsványok! - csapta össze a kezét a babuska; - no, nincs mit tenni! fogadd el - kiáltott rám hirtelen határozva; - de mégis, megállj: hídd ki hozzám a bankárt.

- Vagy valamelyik irodatisztet, babuska?

- Hát akár azt! Mindegy! Oh, a zsványok.

Az irodatiszt kész volt kijönni, megtudván, hogy egy öreg, járni nem tudó grófné hivatja.

A babuska sokáig haragosan és hangosan hányta a szemére az irodatisztnek, hogy csalók: alkudozott vele, összevegyítve francia, orosz és német szavakat, úgy, hogy nekem kellett tolmácsolni.

A komoly hivatalnok csak nézett ránk és szótlanul ingatta a fejét. Sőt a babuskát oly merően és kíváncsian nézegette, hogy az már határos volt az udvariatlansággal, végre pedig mosolyogni kezdett.

- No, most már takarodj a szemem elől! - kiáltott rá a babuska - fülj meg a pénzemmel! Fogadd el a feltételeket, Ivanovics Elek; nem érek rá, különben máshoz fordulnék.

- Ez a hivatalnok azt mondja, hogy másutt még kevesebbet adnak...

Biztosan már nem emlékszem az átszámolásra, de arra igen, hogy szörnyű volt. Kaptam vagy tizenkétezer forintot aranyban és papírban, átvettem a számítási jegyzéket és kivittem a babuskának.

- No, no, no! Nincs szükség az átszámolásra! - intett a kezével - csak siessünk, siessünk, siessünk!

- Soha többet arra a nyomorult zéróra nem fogok tenni, de a vörösre sem - mondá, amint odaértünk a játékházhoz.

Ezúttal mindenképpen rá akartam beszélni, hogy lehetőleg kis tételekkel játszó, biztatva, hogyha a szerencséje megfordul, akkor is ráér nagyobb összegeket rakni. De oly türelmetlen volt, hogy ámbár eleinte engedni látszott, a játék folyamában lehetetlen volt őt visszatartani. Mihelyt egyszer, kétszer tíz, húsz aranyat nyert, mindjárt oldalba lökött: «No lásd, no lásd, hogy nyertünk; ha most tíz helyett négyezer állott volna, hát négyezret nyertünk volna, de ez mi? - Te vagy az oka, te, te!»

S bármennyire emésztett a bosszúság, látva az ő játékát, végre elhatároztam, hogy hallgatok és nem adok neki semmi tanácsot.

Egyszerre csak odaugrott De-Griet. Mind a hárman a közelben leskelődtek. Én észrevettem, hogy mlle Blanche mamájával oldalt állt és a fiatal herceggel enyelgett. A tábornok világosan kegyvesztett, csaknem számkivetett volt. Blanche körül sürgött-forgott. Szegény tábornok! Sápadozott, pirult, remegett, sőt már a babuska játékára sem vigyázott. Blanche és a hercegecske végre kimentek; a tábornok utánok futott.

- Madame, madame, - suttogott mézes-mázos hangon De-Griet, egészen odahajolva a babuska füléhez - madame, a játék így nem mehet, nem, nem... ez képtelenség! - gagyogott oroszul.

- Miért nem? No, hát taníts meg - fordult hozzá a babuska.

De-Griet erre gyorsan elkezdett franciául hadarni, tanácsokat adott, törte magát, azt mondta, hogy be kell várni, míg a szerencse megfordul, felsorolt valami számokat... a babuska egy szót sem értett belőle. De-Griet minduntalan hozzám fordult, hogy fordítsam le, amit mondott; újjával az asztalra mutogatott, bökött; végre felkapott egy ceruzát és egy papirosra számolni kezdett. A babuska végre kijött a türelemből.

- No, most már takarodj! Ne darálj itt nekem ostobaságokat. Csak «madame, madame» - és magad sem érted a dolgot. Lódulj!

- Mais madame - hadart De-Griet s újra magyarázni kezdett. Nagyon rájött!

- No hát tégy föl egy tételt úgy, ahogy ez mondja; hadd lássuk, - szólott hozzám a babuska - meglehet, hogy úgy csakugyan kijön.

De-Griet csak a nagyobb tételektől akarta a babuskát megóvni, azt ajánlotta, hogy a számokra egyenként és kombinálva rakjunk. Az ő utasítása szerint a tizenkét első szám páratlanaira tettem egy-egy aranyat, a tizenkettőtől a tizennyolcadikig menőkre öt-öt darab aranyat, valamint a tizennyolctól a huszonnégyig terjedőkre mindössze tizenhat aranyat.

A kerék megpöndörült.

- Zéró! - kiáltott a croupier.

Mindent elvesztettünk.

- Látod, te kuka! - kiáltott a babuska De-Grietre - jaj, beh haszontalan franciácska vagy! Aztán még tanácsokat osztogat a majom! Takarodsz innen rögtön. Nem ért hozzá, aztán mégis beleüti az orrát.

A rettenetesen megsértett De-Griet vállat vont, megvető pillantást vetett a babuskára és távozott. Már maga is szégyelte, hogy a babuskára kötötte magát.

Egy óra múlva - bármint erőlködtünk is - mindent elvesztettünk.

- Haza! - kiáltotta babuska.

Egész a séta-útig egy szót sem szólt. A séta-úton, már a fogadó bejárata közelében, kezdett fölkiáltozni:

- Milyen ostoba vagyok! Milyen hülyeség! Oh te vén számár asszony, te!

Mihelyt beértünk a lakásra, rákiáltott a cselédségre:

- Adjatok teát! Aztán rögtön pakolni! Megyünk! Utazunk!

- Hova méltóztatik utazni, matuska? - kérdezte Márta.

- Mi közöd hozzá? Ne poszogj, kása, nem téged sóznak. Potapycs! szedj össze mindent, az összes málhákat. Megyünk vissza Moszkvába. Elvesztettem tizenötezer ezüst rubelt!

- Tizenötezeret, matuska! Atyaisten! - kiáltott fel Potapycs a kezét összecsapva.

- No, no, bolond. Még elpityeredik. Hallgass! Készülődjetek! Hadd hozzák a számlát, hamar, hamar!

- A legközelebbi vonat féltizenegy órakor indul, babuska - jelentettem én, hogy lecsendesítem a dühét.

- És most hány óra?

- Félnyolc.

- Milyen bosszúság! No, mindegy, Ivanovics Elek, nekem egy kopejkányi pénzem sincs. Nesze, itt van még egy értékpapír, szaladj és váltsd be. Különben nem volna mivel elutaznom.

Én elindultam. Félóra múlva visszatérvén, a mieinket mind ott találtam a babuskánál.

Megtudván azt, hogy a babuska visszautazik Moszkvába, ettől - úgy látszik - még jobban meg volt lepelve, mint a veszteségeitől. Mert igaz, hogy elutazásával megmentődik a vagyon, de mi történik most a tábornokkal? Ki fogja De-Griet kifizetni? Mlle Blanche nagymérgesen nem

fog várni addig, míg a babuska meghal s biztosan elpárolog most a hercegecskével vagy más valakivel.

Mindnyájan a babuska előtt álltak, vigasztalták, biztatták.

De Polina megint nem volt ott.

A babuska magából kikelve kiabált rájuk:

- Hagyjatok nekem békét, pokolra valók! Mi közötök hozzám? Mit köti magát rám ez a kecskepofájú - kiáltott De-Grietre - hát neked mi kell, te pinyőke? - fordult mlle Blanchehoz - mit csiripelsz?

- Boszorkány! - suttogott mlle Blanche, dühösen szikráztatva a szemét, aztán hirtelen nagyot kacagott és kiment.

- Száz évig fog ez élni - mondá franciául mlle Blanche a tábornoknak, amint kiment.

- Hát te az én halálomra számítasz? - dörrent a babuska a tábornokra: - takarodj! Dobd ki őket mind, Ivanovics Elek. Mi közötök nektek énhozzám? A magamét vertem el.

A tábornok vállat vont, összehúzta magát és kiment. Utána De-Griet.

- Hívjátok elő Praszkovját - mondta a babuska Mártának.

Öt perc mulva Márta visszatért Polinával.

Polina az egész idő alatt a maga szobájában ült a gyerekekkel s úgy látszik: föltette magában, hogy egész nap nem lép ki. Arca komoly, szomorú volt.

- Praszkovja, - kezdte a babuska - igaz-e az, amit én az imént véletlenül tudtam meg, hogy az a félkegyelmű, a te mostohaapád, el akarja venni ezt a jött-ment francia leányt - színésznő, azt hiszem vagy annál is rosszabb. Mondd meg őszintén: igaz ez?

- Bizonyosan nem tudom, babuska, - felelt Polina - de magának mlle Blanchenak a szavaiból, ki nem csinál belőle titkot, ezt következtettem...

- Elég! - szakította őt félbe a babuska erélyesen - mindent tudok! Mindig föltettem róla, hogy tőle ilyesmi kitelik, mert mindig a legüresebb és legkönnyelműbb embernek tartottam. Nagyra van vele, hogy tábornok (úgy kapta ezt a rangját, mikor a szolgálatból mint ezredes kilépett) s azzal büszkélkedik. Én jól tudom, matuska,⁶ hogy egymásután küldözték a telegrammokat; «mikor fordul már fel - azt mondja - a vén asszony?» Az örökséget lestétek; pénz nélkül őt az a rossz leányzó - hogy is hívják: De Cominges vagy hogy? - még inasnak sem fogadja föl, kivált ha tudja róla, hogy hamis fogai vannak. Azt mondják, hogy annak a személynek magának is van egy csomó pénze, kamatra adja. Téged, Praszkovja, én nem hibáztatlak, nem te küldözgetted a telegrammokat s a régiéről nem is akarok megemlékezni. Tudom, hogy roppant természeted van, valóságos darázs vagy. Ahol csípsz, ott földagad, de azért sajnállak, mert a megboldogult anyádat, Katit, szerettem. Nos: ha kedved van, dobj itt mindent a pokolba és jer velem. Hiszen neked nincs hova lenned. És nem is illik, hogy te ő velök maradj. Megállj, - előzte meg a babuska Polinát, aki szólni akart - még nem fejeztem be, amit mondani akartam. Tőled én semmit sem kívánok. Az én moszkvai házam, mint azt te is jól tudod, egész vár; akár egész emeletet is elfoglalhatsz s ha úgy tetszik, akár egész heteken be se nézz hozzám, ha nem szereted a természetemet. Nos: jössz vagy nem?

- Először is azt akarom kérdezni: most rögtön utazik, babuska?

⁶ Orosz szokás, hogy dédelgetve az idősebb matuskának (anyácskámnak) szólítja a fiatalabbat is.

- Hát szoktam én tréfálni, matuska? Megmondtam, hát utazom. Én tizenötezer rubelt vesztettem ezüstben, azon a ti átkozott rouletteteken. Vagy öt évvel ezelőtt megígértem, hogy egy moszkvai külvárosi templomot átépítetek fából kőbe s a helyett itt korhelykedtem. Most már megyek templomot építtetni.

- Hát az ásványvíz? Hiszen vizet inni jött ide.

- Eh, menj el a vizeddel! Ne ingerelj, Praszkovja; talán bántani akarsz? Felelj, jössz-e vagy nem?

- Nagyon, nagyon köszönöm, babuska, - szólalt meg érzéssel Polina - köszönöm a menedéket, melyet nekem följánlott. Én azért oly hálás vagyok, hogy talán már igen rövid idő múlva oda megyek a babuskához; de most okaim vannak... fontos okaim... s most rögtön nem mehetek. Ha babuska itt maradna még vagy két hétig.

- Tehát nem jössz?

- Mert nem mehetek. Az öcsémet és húgomat sem hagyhatom itt, minthogy... minthogy csak-ugyan megtörténhetik, hogy azok magukra maradnak... hát ha elfogad engem a kicsinyekkel, babuska, akkor majd elmegyek önhöz s biztosítom róla, hogy megszolgálom a szívességét! - tette hozzá hévvel - hanem a gyerekek nélkül nem mehetek, babuska.

- No, ne pityeregj. (Polinának eszében sem volt a sírás, soha nem is szokott sírni.) Azoknak a csibéknek is akad még nálam hely; elég nagy a baromfi-ól. Különben is már iskolába kell őket küldeni. Nos, tehát most nem jössz? No, Praszkovja, vigyázz magadra. Én jót akarok neked. Aztán én nagyon jól tudom: miért nem akarsz te jönni! Mindent tudok, Praszkovja. Nem visz téged jóra az az ugrifüles francia.

Polina elpirult. Én összerázkódtam. (Mindenki tudja! Csak én magam nem tudok semmit.)

- No, no, ne haragudj! Nem feszegetem tovább. Csak vigyázz, hogy baj ne legyen belőle, érted? Te okos leány vagy; sajnállak! No, elég! Mehetsz, Isten veled!

- Én még elkísérem a babuskát - mondá Polina.

- Nem kell; ne zavarj; meguntalak már benneteket.

Polina kezet csókolt a babuskának, de az elkapta a kezét és arcon csókolta Polinát.

Polina, mikor mellettem elhaladt, gyorsan rám pillantott, aztán rögtön lekapta rólam a szemét.

- No, az Isten áldjon meg téged is, Ivanovics Elek; már csak egy órám van az indulásig. Gondolom, hogy elfárasztottalak! Nesze, fogadd el tőlem ezt az ötven aranyat.

- Köszönöm, babuska, röstellem...

- No, no! - kiáltott rám, még pedig oly erélyes és fenyegető hangon, hogy nem mertem tovább ellenkezni s elfogadtam az aranyakat.

- Ha majd Moszkvában hely nélkül lótsz-futsz, jer el hozzám: bekommendállak valahová. No, most hordd el magad!

Hazamentem a kis szobába s ledőltem az ágyra. Azt hiszem: úgy feküdtem, fejem alá téve a kezemet, mozdulatlanul vagy egy félóraig. A katasztrófa közeledett, volt min gondolkozni. Elhatároztam, hogy holnap nyíltan beszélek Polinával. Á! Hát a francia? Tehát igaz! Hanem mi történhetett itt? Polina és - De-Griet! Uramisten, milyen ellentét ez!

A dolog egyszerűen képtelenségnek látszott. Hirtelen magamon kívül ugrottam fel, hogy rögtön fölkeressem mister Astleyt, hogy mindenáron kifaggassam őt. Ő persze ebben a dologban is többet tud, mint én. És mister Astley? Lám ez is egy újabb talány.

- Bátyuska, Ivanovics Elek! Tessék lejönni az asszonyomhoz, hivatja.

- Mi ez? Már indul vagy mi? Még húsz perc van a vonat indulásáig.

- Nagyon nyugtalan, bátyuska; alig bír a helyén megmaradni. «Gyorsan, gyorsan!» kiáltott rám, hogy önt híjjam. Az istenért: ne tessék késlekedni.

Rögtön leszaladtam. A babuskát már kivitték a folyosóra. Kezében tárcáját tartotta.

- Ivanovics Elek, eredj elől; gyerünk.

- Hova, babuska?

- Ha belehalok is: játszani akarok. No, mars! ne kérdezősködjél. Úgy tudom: éjfélig tart a játék?

Én csak elképedtem. Egyet gondoltam és határoztam.

- Vaszilyevna Antonida, ha megöl, sem megyek.

- Miért? Mi ez? Mindnyájan maszlagot ettetek?

- Már akármit mond is. Később majd szemrehányást kellene magamnak tennem. Nem megyek, nem akarok sem szemtanuja, sem részese lenni ennek a dolognak. Mentsen föl, Vaszilyevna Antonida! Tessék: visszaadom az ötven aranyat is; magamat ajánlom.

S letéve a becsomagolt aranyakat egy kis asztalra, amely mellett babuska karosszéke állt, meghajtottam magamat és elmentem.

- Micsoda ostobaság! - kiáltott utánam a babuska - jól van, ne jer; magam is oda találok. Potapycs, jer velem! No, vigyetek.

Mister Astleyt nem találtam meg és hazamentem.

Késő éjjel, egy óra tájban Potapycstól tudtam meg, hogy miképpen végződött a babuska játéka. Mind elvesztette, amit csak az imént váltottam neki; vagyis a mi pénzünk szerint még vagy tízezer rubelt.

A játszóasztalnál az a lengyel szegődött hozzá, akinek délelőtt két aranyat adott volt a babuska; az egész idő alatt az igazgatta a játékát. Eleinte, mielőtt a polyák hozzá került volna, Potapycsral rakatta a tételeket, de ezt mihamar elkergette: ekkor ugrott oda a polyák.

Szerencsétlenségre ez a lengyel értett oroszul és gagyogott is valamit, összekeverve három nyelvet, úgy, hogy ügyel-bajjal megbírták egymást érteni.

A babuska az egész idő alatt kíméletlenül szidta a lengyelt s «bár az minduntalan földig hajolt az asszonyunk előtt», - beszélte el aztán Potapycs - «de önnek, Ivanovics Elek, a nyomába sem léphet. Önnel úgy bánt a mi nagyasszonyunk, mint valami nagy úrral, hanem az! Az Isten el ne engedjen mozdulni a helyemből, ha a két szememmel nem láttam, hogy lopkodta a nagyasszonyunk pénzét. Vagy kétszer rajta is kapta Vaszilyevna Antonida s olyankor úgy mosta a leggyalázóbb szavakkal, hogy még! Még a haját is megcibálta; nem hazudok; köröskörül mindenki csak úgy dült a nevetéstől. Mindent eljátszott az ártatlanunk; mindent az utolsó kopejkáig, amit ön este váltott be neki. Hazahozták aztán őt, a matuskánkat, csak egy kis vizet kért inni, keresztet vetett magára és lefeküdt az ágyacskájába. Bizonyosan nagyon kimerült, mert rögtön elaludt. Adjon az Isten neki angyali álmokat. Oh, ez a külföld, ez a

külföld! - végezte be Potapycs - mondtam, hogy nem lesz jó belőle. Csak menjünk is mentől hamarabb a mi Moszkváánkba! Hát nincs nekünk házuk Moszkvában? Nincs meg nekünk otthon mindenünk, amit szemünk, szánk megkíván? Kert, virágok, - amelyeneket itt nem is láttak - almafák, illatos mezőség - nem: külföldre kellett jönni! Oh-hó-hóhh!»

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Ím, már csaknem egy egész hónap múlt el, hogy nem nyúltam ezekhez az én följegyzéseimhez, amelyeket ámbár nem rendes, de erős érzelmeim hatása alatt mertem papírra vetni.

A katasztrófa, amelynek közeledtét én akkor megéreztem, tényleg bekövetkezett, de százszor gyorsabban és erősebb formában, mintsem én azt vártam. Minden oly különös és képtelen volt, sőt még tragikus is: legalább én velem.

Én velem némely szinte csodával határos eset történt; legalább én ezeket még most is úgy nézem, jóllehet más szemmel nézve, azok - kivált abban a forgatagban, mely akkor engemet elragadott - nem voltak egyebek, mint talán nem egészen rendes dolgok.

De nekem a legcsodálatosabb mégis az, hogy miképpen viselkedtem én az eseményekkel szemben. Még ma sem értem magam.

S mindez elrepült, mint az álom, még a szenvedélyem is; az pedig már csak erős és igaz volt, de hova lett?

Igazán, gyakran felvillan most az a gondolat fejemben: nem voltam-e én akkor örült s nem ültem-e amaz egész idő alatt valahol az örültek házában? - vagy talán most is ott ülök s mindaz nekem csak rémlett és még most is csak rémlik...

Összeszedtem és elolvastam e papírdarabokat. Ki tudja: talán csak azért, hogy meggyőződjem, vajjon nem örültek házában írtam-e én azokat?

Most egyes-egyedül vagyok. Közeledik az ősz, sárgulnak a falevelek. Itt ülök ebben az unalmas városkában (oh, be unalmasak a német városok!) és a helyett, hogy a legközelebbi teendőről gondolkoznám, a csak imént elmúlt érzelmek, legfrissebb emlékeim hatása alatt élek, érzem a hatását annak a nemrég elmúlt viharnek, amely akkor bekapott engem abba a forgatagba, aztán valahová újra kidobott.

Gyakran úgy rémlik nekem, mintha még mindig hányódnám abban a viharban s hogy no most mindjárt megzúdul a szélvész, megkap engem a szárnyával, amint mellettem elszárgul s én újra kiesve a rendes életből és érzelmekből, elkezdek forogni, forogni, forogni...

Egyébiránt meglehet, hogy megállapodom valahogyan és nem forgok a viharban, ha lehetőleg pontosan számot adok magamnak mindarról, ami velem ebben a hónapban történt.

Újra nagy kedvem jött az írásra, különben is gyakran nem tudok mit csinálni esténként. Különös, hogy unalmamban az itteni rongyos könyvtárból a Paul de Kock regényeit szedgetem ki olvasás végett (német fordításban!), amelyeket pedig ki nem állhatok; de azért olvasom őket és csodálkozom magamon: mintha félnék a komoly könyvektől vagy valamely komoly foglalkozástól, hogy a csak nem rég múlt napok emlékeit megsemmisítem. Mintha oly kedves volna nekem az a képtelen álom s az annak nyomán keletkezett benyomások, hogy nem merek valami új dologgal hozzájok nyúlni, mert különben eloszlanék, mint a füst! Hát csakugyan oly drága és kedves nekem az az álom? Természetes, hogy igen, drága; talán negyven év múlva is meg fogom emlegetni.

Tehát hozzáfogok az íráshoz. Különben most már az egészet sokkal rövidebben is elmondhatom; a benyomások már korántsem ugyanazok, amelyek voltak.

*

Legelőbb is végezzünk a babuskával.

Másnap elvesztett a roulette-en mindent az utolsó fillérig. Nem is lehetett az másképpen; ha valaki az olyanok közül, mint a babuska, egyszer belekóstol az ilyesmibe, az épp úgy jár, mint aki a havas dombtetőről szánkón ereszkedik le: mindig gyorsabban és gyorsabban halad lefelé.

A babuska egész nap, este nyolc óráig játszott; én nem voltam ott a játéknál s csak hallomásból tudom az esetet.

Potapycs egész nap ott őrködött mellette a játszóteremben. A polyákok, akik a babuska játékát igazgatták, aznap többször fölváltották egymást.

A babuska azzal kezdte, hogy az azelőtt való napi polyákat, akit hajánál fogva is megcibálgatott, elkergette, egy másikat fogadott magához, aki tán még rosszabb volt az elsónél. Elkergetvén ezt is, újra visszavette az elsőt, azt, aki különben az egész idő alatt el nem mozdult onnan s örökké ott lábatlankodott a babuska széke mögött s minduntalan előre nyujtotta a fejét. A babuska végre egészen kétségbe volt esve. Az elkergetett második lengyel sem akart onnan istenért sem elmenni, úgy hogy az egyik jobbfelől, a másik pedig balfelől állt a babuska mellett. Aztán az egész idő alatt pörölt és szitkozódott egyik a másikkal a tételek fölött, egyik a másikat «lajdák»-nak⁷ nevezte s több ilyen lengyel szóval kedveskedtek egymásnak, majd megint kibékültek, dobálták a tételeket minden rend és következetesség nélkül, rendelkeztek, ahogy nekik tetszett. Mikor összekaptak, akkor mindegyik külön tett fel; az egyik például a vörösre s ugyanakkor a másik a feketére - persze: a babuska pénzéből.

A vége az lett, hogy a babuskát egészen megzavarták s ez végre csaknem sírva fordult a fő-croupierhez azzal a kéréssel, hogy védje meg őt a lengyelektől és kergesse őket a pokolba. A polyákokat csakugyan el is távolították, bármennyire kiabáltak és tiltakoztak is; mind a kettő egyszerre ordítózott, bizonyítgatva, hogy a babuska tartozik nekik, hogy a babuska valamiben megcsalta őket, hogy tisztességtelenül bánt el velük.

A szegény Potapycs mindezt sírva beszélte el nekem még aznap este, elmondván, hogy a lengyelek megrakták a saját zsebeiket pénzzel, hogy ő maga látta, amint azok szemtelenül loptak s minden pillanatban csúsztatgatták zsebeikbe a lopott összegeket. Példának okáért: kikér valamelyik a babuskától a szolgálataiért öt aranyat s rögtön fölteszi a babuska tétei mellé a roulette-re. A babuska nyer s ő azt kiabálja, hogy a babuska tétele vesztt s az övé nyert.

Mikor ezeket a polyákokat elkergették, Potapycs előállt és jelentette, hogy teli van azoknak a zsebe arannyal. A babuska rögtön megkérte a croupiert, hogy intézkedjék s bárhogy rugaszkodott és lármázott a két lengyel (akárcsak a kézbe fogott kakasok), megjelent a rendőrség, átkutatta és kiűritette azoknak a zsebeit a babuska javára.

A babuska - mindaddig, míg mindenét el nem vesztette - az egész nap a legnagyobb tekintélynek örvendett úgy a croupier-k, mint általában a játéktermek előljárósága előtt. Sőt lassankint elterjedt a híre az egész városban is.

A fürdőző közönség özönlött a játékterembe, látni a babuskát; «une vieille comtesse russe, tombée en enfance», aki már «néhány milliót» veszített.

Hanem a babuska nagyon keveset nyert azzal, hogy elkergették a két polyákat. Rögtön megjelent azok helyett egy harmadik szolgálatra kész polyák, aki már teljesen jól beszélt oroszul s egész gavallérosan volt öltözve, bár nagyon emlékeztetett az inasokra. Ez is minduntalan

⁷ Lajdák lengyelül «gazember»-félét jelent.

csókolta a «pányi»⁸ kezét-lábát, de a körüllevők iránt igen büszkén viselte magát, zsarnokiasan rendelkezett - egy szóval: mindjárt úgy foglalta el a helyét, hogy nem szolgálja, hanem feljebbvalója lett a babuskának. Minden pillanatban, minden tételnél odafordult a babuskához s a legszörnyebb esküdözésekkel bizonyította, hogy ő maga is «gonorovj pán»⁹ s hogy ő egy kopejkáját sem veszi el a babuskának. Oly gyakran ismételte az esküdözéseit, hogy a babuska végkép elvesztette a bátorságát.

De minthogy ez a «pán» kezdetben csakugyan mintha megjavította volna a babuska szerencsését és nyerni kezdett, hát a babuska már maga sem tudott volna tőle megmenekülni. Egy óra múlva a két kivezetett lengyel újra megjelent a babuska széke mögött s újra fölajánlotta szolgálatait, ha másra nem, hát küldönc-szerepekre. Potapycs esküdözött, hogy a «gonorovj pán» összekacsintgatott velük, sőt még oda is dugott valamit a kezükbe.

Minthogy a babuska nem ebédelt s úgyszólván pillanatra sem távozott a játékasztaltól, hát az egyik polyáknak csakugyan hasznát vette, elküldte a váróterem vendéglőjébe egy csésze levesért, azután teaért. Csak az egyiket küldte, hanem azért mind a kettő elszaladt a megrendeléssel. A nap vége felé pedig, mikor már mindenki előtt világos volt, hogy a babuska már utolsó bankjegyét tette föl: a széke mögött legalább hat olyan lengyel állt, akinek azelőtt se színét nem látta, se hírét nem hallotta. Mikor aztán a babuska elővette utolsó pénzdarabját is, akkor a lengyelkéek nemcsak hogy nem hallgattak reá, de még észre sem vették, áttörték magukat a babuskán keresztül az asztalhoz, kapkodtak a pénzek után, maguk rendelkeztek és rakták a tételeket, civakodtak és kiabáltak, pöröltek a «gonorovj pán»-nal a kenyeres pajtáságon, a «gonorovj pán» pedig csaknem végkép elfeledkezett arról, hogy a babuska is a világon van. Még akkor is, mikor a babuska már mindent elvesztett s esti nyolc órakor hazafelé ment a vendéglőbe, három-négy polyák még mindig nem akart tőle elmaradni, hanem oldalt futva a karosszék mellett, minden erejükből ordítva és, gyorsan hadarva azt erősítették, hogy a babuska valamiben megcsalta őket s hogy még köteles nekik valamit adni. Így mentek egész a fogadóig, ahol végre elkergették őket.

Potapycs számítása szerint a babuska ezen a napon körülbelül kilencvenezer rubelt veszített, ide nem számítva az azelőtt való nap veszteségeit, összes értékpapírjait, zálogleveleit, részvényeit, amelyek vele voltak, egymásután beváltotta.

Én csodálkoztam: hogyan tarthatta ki a babuska azt a hét-nyolc órát csaknem egyfolytában, a székében ülve, de Potapycs azt mondta, hogy vagy kétszer csakugyan nyerni kezdett s elragadtatva az újabb reménységtől, nem tudott onnan elmenni. Egyébiránt a játékosok jól tudják: hogy lehet egy embernek egész napokig egy helyen a kártyasztal mellett ülni.

Ezenközben nálunk a fogadóban is igen fontos dolgok történtek. Még reggel, tizenegy óra előtt - mikor a babuska még otthon volt - a tábornok és De-Griet egy utolsó kísérletre szánták el magukat. Megtudván, hogy a babuskának esze-ágában sincs az elutazás, sőt ellenkezőleg, megint a játéktermekbe készül, összeszedték magukat és Polina kivételével mindannyian elmentek a babuskához, hogy beszéljenek vele véglegesen, sőt őszintén is. A tábornok reszketve és lelkében zsibbadozva, még túl is lőtt a célon: miután vagy egy félóráig könyörgött és rimánkodott, őszintén megvallott mindent, t. i. füléig érő adósságait, sőt a mlle Blanche iránti szenvedélyét is (már egészen elvesztette a fejét); egyszerre csak fenyegető, sőt kiabáló hangon kezdett szólni, lábával toporzékolt, azt kiabálta, hogy a babuska megszégyeníti a családot, az

⁸ Lengyelül: úrnő.

⁹ A honoráciorokhoz tartozó úr.

egész város megbotránkozik rajta s végül... végül: «ön gyalázatot hoz az orosz népre asszonyom», kiabált a tábornok - «s erre van ám még rendőrség is!»

A babuska utoljára egy pálcával (igazi pálcával) kergette ki.

A tábornok és De-Griet aznap délelőtt még egyszer-kétszer tanácskoztak, még pedig a felett: nem lehetne-e csakugyan rendőri beavatkozást alkalmazni? Hogy íme, ez a szerencsétlen, de tiszteletre méltó öreg asszonyság már olyan gyöngélméjű, hogy itt elvesztegeti a pénzét stb. Egyszóval nem lehetne-e valamely felügyeletet vagy tilalmat kieszközölni? De De-Griet csak a vállát vonogatta s a szeme közé nevetett a tábornoknak, aki már mindent össze-vissza darált s a szobában fel és alá szaladozott.

Végre De-Griet egyet hadarintott a kezével s valahová eltűnt. Este sült ki, hogy végképpen kiköltözött a fogadóból, miután megelőzőleg igen fontos és titkos beszélgetést folytatott mlle Blanche-sal.

Ami mlle Blanchet illeti, ő már kora reggel véglegesen intézkedett: végkép eldobta magától a tábornokot, annyira, hogy be se eresztette magához. Mikor a tábornok elfutott utána a pályaházhoz s a hercegecskének a karján látta meg mlle Blanchet, sem a mlle, sem mme veuve De Cominges nem ismerték meg őt. Még a hercegecske sem köszönt neki.

Mlle Blanche egész nap azon volt, hogy jól megdolgozza és határozott nyilatkozatra bírja a herceget. De oh jaj! - keserűen csalódott, mikor a hercegre számított. Ez a kis katasztrófa már este megtörtént; kisült, hogy a herceg nemcsak oly szegény, mint a templom egere, hanem mlle Blanchera számított, hogy majd attól váltóra pénzt kölcsönöz és játszani fog a roulette-en.

Blanche fölháborodással kergette ki a hercegecskét s bezárkózott a szobájába.

Ugyanaznap reggelén én elmentem mister Astleyhez vagy jobban mondva egész délelőtt kerestem, de sehol sem bírtam meglelni. Nem volt sem otthon, sem a pályaháznál, sem a parkban található. A szállodában azon a napon egyáltalában nem is látták, nem is ebédelt ott. Délután öt órakor egyszerre csak megláttam, amint a vasúti állomástól egyenesen a hotel de D'Angleterre felé ment. Sietett és igen komolynak látszott, bár az ő arcán igen nehéz volt bármely kedélyváltozást is észrevenni.

Örvendezve nyujtotta nekem kezét az ő szokott «Á!» kiáltásával, de nem állt meg, hanem meglehetősen gyorsan továbbment. Én utána iramodtam, de úgy tudott hozzá intézett kérdéseimre felelni, hogy voltaképpen semmit sem felelt. Különben is roppantul röstelltem volna Polinát szóba hozni, mister Astley pedig magától még kevésbé kérdezősködött Polina felől.

Elbeszéltem neki a babuska esetét; figyelmesen kihallgatott, aztán komolyan vállat vont.

- Mindent el fog veszteni - szóltam én.

- Oh igen, - felelte a mister - hiszen még akkor indult el játszani, mikor én innen elmentem s biztosra vettem, hogy veszteni fog. Ha ráérek, majd bemegyek a játékterembe s megnézem, mert ez nagyon érdekes...

- Hol járt ön? - kérdeztem én, magam is csodálkozva, hogy ezt még meg nem kérdeztem tőle.

- Frankfurtban voltam.

- Valami ügyben?

- Igen.

Nos, mit kérdezhettem volna tovább? Különböen még mindig vele mentem, de ő hirtelen befordult az utunkba eső «Des quatre saisons» című fogadóba, fejével biccentett nekem és eltűnt. Hazatérve, lassankint rájöttem, hogy ha két óráig beszéltem volna is vele, hát nem tudtam volna semmivel sem többet, mert... nem volt mit kérdezniem tőle. Igen, ez úgy van! Semmiképpen nem tudtam volna kérdésemet formába önteni.

Polina ezen az egész napon hol a gyerekekkel s a dadával sétált a parkban, hol pedig otthon ült. A tábornokot már régen kerülte s úgyszólván nem is szólt hozzá, legalább komoly dologról nem. Ezt én már korábban észrevettem. De tudván, hogy milyen hangulatban van ma a tábornok, azt hittem, hogy Polina őt ki nem kerülhette, vagyis hogy közte és a tábornok közt bizonyosan kellett valami találkozásnak, beszélgetésnek történni.

De mikor a mister Astleyval történt találkozás után visszatérve, Polinával és a gyerekekkel találkoztam, arcán a legzavartalanabb nyugalom kifejezését láttam, mintha őt az egész családi vihar érintetlen hagyta volna. Köszöntésekre fejbólintással felelt. Egész mérgesen mentem haza.

Persze: én nem akartam vele beszélni, aminthogy az egész Wurmerhelm- eset óta egyszer sem találkoztam vele. E részt én erőltettem a dolgot és tettem magamat, de mentől tovább haladt az idő, annál jobban gyűlt bennem az igazi méltatlankodás. Mert ha ő még egy csepp sem szeretett volna is engemet, azt hiszem, még akkor sem kellett volna az én érzelmeimet lábbal tapodni s oly lenézéssel fogadni az én vallomásaimat. Hiszen ő jól tudja, hogy én komolyan szeretem, hiszen ő maga engedte meg, hogy úgy beszélhessek vele. Igaz, hogy mindez némileg furcsán kezdődött nálunk.

Egy időben, ezelőtt vagy két hónappal, észrevettem, hogy megint barátjául szeretne fogadni, sőt már próbát is tett velem ez irányban. Hanem ez akkor valahogyan nem akart sikerülni s éppen azért maradtak fenn a mostani különös körülmények; ezért beszéltem én ő vele úgy. De mért nem tiltja meg egyenesen, hogy erről előtte beszéljek?

És nem tiltja meg. Sőt nem egyszer ő maga provokált ilyen beszélgetést... persze: tiszta heccből. Ezt biztosan tudom; igen jól megjegyeztem, hogy neki igen tetszett, ha engemet kihallgatva, fölingerelhetett az ő gögös lenézésével. Pedig jól tudja, hogy nélküle nem élhetek.

Például: most még csak három napja a báróval történt históriának s én már nem bírom elviselni, hogy azóta elváltam tőle. Mikor az imént a pályaháznál találkoztam vele, annyira megfájdult a szívem, hogy elsápadtam. No de ő sem tud én nélkülem megélni. Neki szüksége van én rám, de hátha - - hátha csak mint udvari bolondra?

Valami titka van, ez bizonyos. Az ő beszélgetése a babuskával rendkívül fájdalmasan esett nekem. Hiszen én ezerszer megkértem, hogy legyen velem őszinte s ő igen jól tudta, hogy kész vagyok ő érte a halálba menni. De ő mindig csaknem megvetéssel fogadta az én közlekedésemet s életem feláldozása helyett, amit én neki följánlottam, olyan csínyeket követelt tőlem, mint a báróval elkövetett gyerekeskedésem. Hát nem fölháborító ez? Hát ő reá nézve az egész világ csak az a francia? Hát mister Astley? Ennél már egészen érthetetlen volt a dolog, s én e közben mennyit szenvedtem, uram istenem!

Haza térve, mérgemben tollat fogtam s a következő levelet írtam neki:

«Alexandrovna Polina! Én világosan láttam, hogy elérkezett a megoldás pillanata, amely - természetesen - kegyedet is magával sodorja. Utoljára ismétlem kegyednek: van-e szüksége az én életemre, fejemre - ha csak valamire is: - rendelkezék felette; én addig is itt ülök a szobámban, legalább a nap legnagyobb részében és nem megyek sehová. Ha szüksége lesz rám - írjon vagy üzenjen.»

Bepecsételtem a levelet s elküldtem neki a folyosószolgával, meghagyván, hogy csak a saját kezébe adja át neki. Feleletet nem vártam, de három perc múlva a szolga azzal az üzenettel jött vissza, hogy a kisasszony tiszteletét küldi.

Hét óra tájban a tábornok hivatott.

A tábornok a szobájában ült és úgy volt felöltözve, mintha valahová készülne. Kalapja és pálcája a díványon feküdt. Nekem úgy rémlett, mikor beléptem, hogy a szoba közepén állt szétvetett lábakkal, fejét lehorgasztva s hangosan beszélt maga-magával. De alig látott meg engemet, hozzám rohant, szinte örömradiással, annyira, hogy én önkénytelenül megrendültem és el akartam szaladni; de ő megragadta mind a két kezemet s odavonszolt a díványhoz; ő maga leült a díványra, engem pedig szembe ültetett egy karosszékbe s el nem bocsátva a kezemet, remegő ajakkal, kicsordult könnyekkel, rimánkodó hangon szólalt meg:

- Ivanovics Elek! Mentsen meg, sajnáljon meg!

Én sokáig nem tudtam semmit sem megérteni; ő egyre beszélt, beszélt, beszélt s csak azt hajtotta, hogy «mentsen meg, sajnáljon meg!»

Végre megértettem, hogy ő valami tanácsot vár én tőlem vagy helyesebben mondva: miután mindenki elhagyta, fájdalomában és nyugtalanságában eszébe jutottam én s magához hivatott, hogy legalább beszélhessen, beszélhessen és beszélhessen.

Rendkívül zavart, tehetetlen volt. Össze-összetette a kezét s kész lett volna előttem térdre borulni, hogy csak - mit tetszik gondolni? - menjek rögtön mlle Blanchehoz s kérjem meg, vegyem rá, hogy térjen vissza ő hozzá s menjen hozzá férjhez.

- De kérem, tábornok úr! - kiáltottam én föl - hiszen mlle Blanche idáig engemet még tán észre sem vett. Mit tehetek én ő velem!

De hasztalan volt minden ellenvetésem: a tábornok nem értette, hogy mit mondok. Elkezdett a babuskáról is beszélni, de rettenetesen összefüggéstelenül; még mindig azzal a gondolattal évődött, hogy a rendőrséget szólítja fel közbelépésre.

- Nálunk - kezdte a méltatlanságtól fortyogva - egy szóval: nálunk, mint jól rendezett államban, ahol van felsőbbség, az ilyen öregasszonyokat rögtön gondnokság alá helyeznék. Igen, uram, igen! - mondta egyszerre teleesve a korholó hangba, aztán leugrott a díványról és fel s alá járva folytatta. Ön ezt talán még nem is tudta eddig, tisztelt uram, - fordult valami láthatatlan «tisztelt úrhoz» a szoba szöglete felé - nos hát tudja meg... igenis... nálunk az ilyen vén asszonyokat peregbe törik, peregbe, peregbe... Oh, az ördög vigye el!

És újra ledobta magát a díványra, aztán egy perc múlva sietett nekem pihegve elmondani, hogy mlle Blanche azért nem akar ő hozzá férjhez menni, mert telegramm helyett a babuska maga jött meg s most már világos, hogy ő nem fog kapni örökséget. Azt hitte, hogy én mind-ezt még nem tudom. Én szóba akartam hozni De-Griet-t; erre ő csak a kezével hadarintott és azt mondta:

- Elutazott! Mindenem zálogban van nála. Olyan szegény vagyok, mint a templom egere. Az a pénz, amelyet ön hozott... az a pénz... magam sem tudom... tán vagy hatszáz frank van még belőle... s hogy mi lesz velem ezután, azt nem tudom... nem tudom.

- Hogy fogja ön a vendéglőt kifizetni? - kiáltottam fel ijedten - s hát azután... mi lesz?

A tábornok elgondolkozva nézett rám, de úgy látszik, nem értette, sőt tán nem is hallotta szavaimat.

Megpróbáltam Alexandrovna Polináról és a gyerekekről beszélni; erre hirtelen felelt:

- Igen, igen...

Hanem aztán rögtön ráfordította a beszédet a hercegre, hogy a herceggel most utazik Blanche «és akkor... akkor, mit csináljak én, Ivanovics Elek?» - fordult újra hozzám; az istenre kérem, mondja meg: mit csinállok én akkor? hát nem hálátlanság ez? Hát már csak hálátlanság...

Végre sírni kezdett, mint a zápor.

Nem volt mit tenni az ilyen emberrel; magára sem hagyhattam, mert hátha még elkövet valamit. Valahogy mégis megszabadultam tőle, de megmondtam a dadának, hogy nézze meg a gazdáját mentől gyakrabban, azonkívül beszéltem a folyosó-szolgával is, aki igen értelmes legény volt; ez is megígérte, hogy vigyázni fog.

Alig hagytam ott a tábornokot, megjelent nálam Potapycs, hogy menjek a babuskához. Nyolc óra volt s a babuska éppen akkor tért haza a játékeremből, miután ott utolsó garását is elvesztette.

Elmentem hozzá. Egészen elkínzottan és láthatólag betegen ült a karosszékében. Mártha egy csésze teát adott neki s szinte erőszakkal itatta meg vele. A babuskának a szava is, a hangja is, egészen megváltozott.

- Jó estét, bátyuskám, Ivanovics Elek, - szólt lassan és méltóságosan bólintva a fejével - bocsásson meg, hogy megint háborgatom; nézze ezt el az ilyen öregasszonynak. Mindent otthagytam, kedves barátom, csaknem százezer rubelt. Igazad volt neked,¹⁰ hogy tegnap nem akartál velem eljönni. Most pénz nélkül vagyok, egy fityingem sincs. Nem akarok egy pillanatot sem veszíteni, féltízkor elutazom. Elküldtem ahhoz a te angolodhoz, Astleyhez - vagy hogy hívják - s háromezer frankot kérek tőle egy hétre. Hát beszélj vele, nehogy valamit gondoljon s kérésemet visszautasítsa. Én még elég gazdag vagyok, bátyuskám. Van három falum és két házam. Aztán még pénzecském is akad; nem hoztam el mindent magammal. Ezt azért mondom, hogy az az angol valahogy ne kétségeskedjék... No, de éppen itt jön ő. Látni rajta, hogy derék ember.

Mister Astley a babuska első szólítására sietett hozzá. Egy pillanatig sem habozva, szó nélkül, rögtön leolvasott neki háromezer frankot egy váltóra, amelyet a babuska alá is írt. Elvégezvén a dolgát, az angol köszönt és igyekezett távozni.

- Most pedig te is elmehetsz, Ivanovics Elek. Még csak egy órám van, le akarok feküdni, minden tagom fáj. Ne kárhoztass engemet, vén bolondot. Most már nem fogom a fiatalokat könnyelműséggel vádolni, még azt a ti szerencsétlen tábornokokat is nehezemre esnék most elítélni. Hanem pénzt mégsem adok neki, mint ahogy pedig ő szeretné, mert amint látom: nagyon is ostoba, bár én - a vén bolond - sem vagyok okosabb, mint ő. Hja, úgy van az: isten vénségünkre is meglátogat bennünket és megbünteti a nagyralátást. No, Isten áldjon meg. Márta, emelj föl.

Hanem én szerettem volna a babuskát kikísérni. Azonkívül mintha vártam volna, hogy no most mindjárt történni kell valaminek. Nem tudtam otthon megülni. Kimentem a folyosóra, sőt egy pillanatra még a sétányon is lődörögtem. A Polinához írt levelem világos és határozott volt és a mostani katasztrófa - természetesen - már végleges.

¹⁰ Orosz szokás, hogy kivált az idősebbek és előkelőbbek, a hangulat szerint, hol magázzák, hol tegezik beszélőtársukat.

A fogadóban hallottam, hogy De-Griet elutazott. Hát most már Polina, ha vissza is utasít engem, mint barátot, de tán nem utasít vissza, mint szolgáját. Hiszen szüksége van ilyenre, ha nem másra, hát küldözgetésre; erre meg csak jó leszek talán!

A vonat indulása idején kiszaladtam a pályaudvarra és felültem a babuskát. Mindnyájan egy külön családi kocsiba ültek föl.

- Köszönöm neked, bátyuskám, a te önzetlen jóvoltodat - búcsúzott tőlem a babuska - és mondd meg Praszkovjának, hogy ne felejtse, amit neki tegnap mondtam; várni fogom.

Én hazamentem. Elhaladva a tábornokék lakása előtt, találkoztam a dadával és kérdezősködtem a tábornok felől.

- Nem történt semmi - mondta a dada.

Hanem én azért bementem - és elképedve álltam meg az ajtóban. Mlle Blanche s a tábornok tele torokból kacagtak ott valamin. Veuve Cominges is ott ült a díványon.

A tábornok magánkívül volt örömeiben, érthetetlen dolgokat dadogott s idegesen, hangosan nevetett, amitől arca megszámlálhatatlan ráncot vetett s szemei valahova egészen eltűntek.

Később megtudtam magától Blanchetól, hogy miután elkergette a herceget s meghallotta, mennyire siránkozik a tábornok, bement hozzá egy pillanatra, hogy megvigasztalja. De szegény tábornok nem is sejtette, hogy a sorsa ebben a pillanatban már el volt döntve, hogy mlle Blanche pakolni kezdett, hogy a holnap kora reggeli vonattal Párizsba repüljön.

Miután pár pillanatig ott álltam a tábornok szobájának ajtajában, meggondoltam magamat és visszafordultam, a nélkül, hogy ők észrevettek volna.

Amint fölmentem a szobámba s kinyitottam az ajtót, a félhomályban valami alakot vettem észre, amely az ablak melletti szögletben egy széken ült. Az alak meg se mozdult, mikor beléptem. Én gyorsan hozzámentem, megnéztem és elállt a lélekzetem!

Polina volt!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Csak felkiáltottam.

- Nos? Mi lelte? - kérdezte ő különös hangon. Polina egészen sápadt volt és sötétén nézett.

- Hogy mi lelt? Kegyed itt van? Én nálam?

- Ha egyszer eljöttem, hát eljöttem egészen. Ez az én szokásom. Mindjárt meg fogja látni. Gyujtson világot.

Én gyertyát gyujtottam, ő felállt, odajött az asztalhoz és egy nyitott levelet tett le előttem.

- Olvassa el! - mondá ő.

- Ez - ez a De-Griet kézírása! - kiáltottam én fel, kezembe véve a levelet.

Kezem reszketett, a betűk táncoltak szemem előtt. Nem tudom már pontosan a levél frázisait, azonban értelme, ha nem is szóról-szóra, de legalább gondolatról-gondolatra a következő volt:

«Mademoiselle, - írta De-Griet - kellemetlen körülmények rögtöni elutazásra kényszerítenek. Ön persze magától is észrevehette, hogy én a végleges nyilatkozatot mindaddig kerültem, míg a dolog végkép dülőre nem jutnak. Az öregasszonynak (de la vieille dame), a kegyed rokonának megérkezése és az ő illetlen magaviselete, eljárása az én habozásomat tetőfokra emelte. Az én saját zilált viszonyaim teljesen tiltják nekem, hogy tovább is ringassam magamat azokban a szép reményekben, melyek egy időben tápláltak. Sajnálom a multakat, de reménylem, hogy kegyed semmi olyast nem fog találni az én viselkedésemben, ami nem illenék egy gavallér és tisztességes emberhez (gentilhomme et honnête homme). Csaknem minden pénzemet elveszítvén a kegyed mostohaapja adósságai folytán, elkerülhetetlenül kénytelen vagyok megcselekedni azt, amit már tudattam is szt.-pétervári barátaimmal, t. i. haladéktalanul intézkedni a nálam elzálogosított birtokok eladása iránt; tudván azonban, hogy a kegyed könnyelmű mostohaapja a kegyed saját vagyonát is elpazarolta, elhatároztam, hogy ötvenezer franknyi adósságát elengedem s ez ennyire szóló zálog-bekebelezést neki visszaadom, úgyhogy kegyed ezáltal abba a helyzetbe jut, hogy visszakaphatja mindazt, amit elvesztett, ha pör útján követeli ezt az ő birtokaiból. Reménylem, mademoiselle, hogy az én eljárásom a jelenlegi körülmények közt nagyon előnyös kegyednek. Reménylem azt is, hogy ezen eljárásommal én tökéletesen teljesítem a becsületes és nemes ember kötelességét. Legyen meggyőződve, hogy a kegyed emléke örökké szívembe lesz vésve.»

- Nos, ez egészen világos, - szóltam én Polinához fordulva - hát talán egyebet is várt kegyed!?

- tettem én hozzá méltatlankodva.

- Én semmit sem vártam, - felelte ő látszólagos nyugalommal de hangjában bizonyos remegéssel - én már rég határoztam; én már régen tudtam az ő gondolkozását, ő azt gondolta, hogy én... kötekedni, követelődzni fogok. (Itt szünetet tartott s összeharapva ajkait, elhallgatott.) Én készakarva fokoztam iránta való megvetésemet - kezdte újra - s vártam, hogy mit csinál? Ha megjött volna a telegramm az örökségről, én a szeme közé vágtam volna neki ennek az idiótának (a mostohaapjának) az adósságát és őt elkergettem volna. Mert én már régóta gyűlölöm. Oh, nem ilyen volt régen ez az ember... ezerszer nem ilyen... de most, most... Oh, milyen kéjjel tudnám az ő alávaló arcába vágni azt az ötvenezret!...

- De az okmány, a visszaadott ötvenezerről szóló záloglevél az a tábornoknál van? Vegye el és adja vissza De-Grietnek.

- Oh, nem az! Nem erről van itt szó...

- Igaz, igaz, nem erről! Képes is most a tábornok valamire. Hát a babuska? - ötlött nekem most az eszembe.

Polina valahogy szórakozottan és türelmetlenül nézett rám.

- Mit a babuska? - szólt aztán bosszúsan - én nem mehetek ő hozzá... Nem is akarok senkitől sem bocsánatot kunyorálni - tette hozzá ingerülten.

- Jól van, - szóltam én - de hogy tudta kegyed De-Griet szeretni? Oh a semmirevaló gazember! Ha akarja, én kihívom párbajra. Hol van most?

- Frankfurtban és három napig maradt ott.

- Csak egy szót szóljon s én rögtön megyek az első vonattal! - heveskedtem én valami ostoba elragadtatással.

Polina elnevette magát.

- Még azt találná mondani, hogy előbb adjuk vissza az ötvenezer frankját. De miért is verekednék ő? Bolondság!

- De hát hol teremtsük elő azt az ötvenezer forintot? - csikorgattam én a fogamat, mintha valahol mégis meg lehetne azt keríteni. Nézze csak: mister Astley? - kérdeztem aztán, feléje fordulva, ezzel a különös ideával.

Polina szemei szikrát vetettek.

- Miért ne? Hogy ha te magad akarod, hogy tőled ahhoz az angolhoz menjek! - felelt ő, átható tekintettel nézve arcomba és keserűen mosolyogva.

Ezúttal tegezett engem először.

Úgy látszik, hogy e pillanatban a nagy felindultságtól elszédült a feje és hirtelen leült a díványra, mintha elhagyta volna minden ereje.

Mintha villámütést éreztem volna, úgy álltam és nem hittem szemeimnek, nem hittem füleimnek. Hogy-hogy? Hiszen úgy látszik: ő szeret engem, ő én hozzám jött s nem mister Astley-hez, ő, a leány, eljött hozzám, az én fogadóbeli szobámba, ország-világ előtt kompromittálta magát, s én, én itt állok előtte és semmit sem értek meg.

Egy vad gondolatom jött.

- Polina! Csak egy órányi időt engedj nekem! Várj itt csak egy óráig s... én visszajövök. Ez... ez okvetlenül szükséges! Majd meglátod! Maradj itt, légy itt!

S kiszaladtam a szobából, nem felelve az ő meglepett, kérdő tekintetére. Valamit utánam kiáltott, de én nem fordultam vissza.

Oh, néha a legvadabb ötlet, a látszólag legképtelenebb gondolat is annyira megrögzik az agyban, hogy végre lehetségesnek képzelet az ember. Sőt ha az ilyen gondolat erős, szenvedélyes vágygal párosul, hát végre valami fatálisnak, elkerülhetetlennek, előre elvégzettnek, olyasvalaminek is tekintheti az ember, amely lehetetlen, hogy meg ne történjék. Meglehet, hogy ehhez valami még járul: az előérzetek bizonyos kombinációja, az akaratnak valamely rendkívüli ereje, a képzelődéssel való önmérgezés vagy efféle - én nem tudom; de én velem ezen a soha nem feledhető estén csoda történt. Ezt a csodát ugyan igazolhatja az aritmetika, de azért az én előttem a mai napig is csoda maradt. De hogy fészkelte be magát akkor belém olyan erősen és mélyen az a meggyőződés és pedig oly sokáig? Ismétlem, hogy erre én nemcsak mint bekövetkező eshetőségre gondoltam (amely a többi közt tán be sem következhetik), de mint olyanra, amelynek be nem következése el sem képzelhető.

Egy negyed volt tizenegyre; a játékterembe oly erős reménnyel s egyúttal oly izgatottsággal léptem be, amelyet még sohasem éreztem. A termekben még elég ember volt, bár csak félszáz, mint délelőtt szokott lenni.

Tizenegy órákor már csak az igazi, kétségbeesett játékosok szoktak a játékasztalok mellett maradni, akiknek a fürdőhelyen mindenük csak a roulette, akik csak ennek a kedvéért jönnek ide, akik alig veszik észre, hogy mi történik körülöttük és semmi iránt nem érdeklődnek az egész idény alatt, csak játszanak éjjel-nappal s játszanának virradatig is, ha lehetne. És mindig bosszúsan oszlanak el, mikor tizenkét órákor a roulettet bezárják. Mikor a fő-croupier tizenkét óra felé kijelenti, hogy «les trois dernieres coups, messieurs!» akkor ezek képesek a három utolsó fordulóra mindent föltenni, ami csak a zsebökben van - s tényleg: ilyenkor szoktak a játékosok legtöbbet veszíteni.

Én ahhoz az asztalhoz mentem, ahol csak nemrég a babuska ült. Az ember-sorok ritkásak lévén, mihamar helyet kaptam az asztalnál. Egészen előttem a zöld posztóra ez a szó volt fölírva: «Passe.»

A «Passe» nem egyéb, mint a 19 és 36 közti számsorozat. Az első, azaz 1-től bezárólag 18-ig terjedő sorozat neve pedig a «Manque.» De mi közöm volt nekem ehhez? Én nem jegyeztem meg magamnak, sőt nem is hallottam, hogy mi volt az utolsó nyerő szám s nem is kérdezősködtem e felől, mikor elkezdtem játszani, pedig azt minden valamirevaló játékos meg szokta cselekedni.

Kivettem mind a húsz aranyat s rádobtam az előttem volt «Passe»-ra.

- Vingt deux! - kiáltott a croupier.

Nyertem és újra föltettem mindent: a volt tőkémét is, a nyereséget is.

- Trente et un - kiált a croupier.

Újra nyertem. Tehát összesen már nyolcvan Fridrichs d'orom volt.

Ekkor föltettem mind a nyolcvan aranyat a középső számokra (hármás nyereség, de két valószínűség ellenem); a kerék megpördült s kijött a 24. - Kiraktak elém három csomagot, amelyek mindegyikében ötven arany volt külön-külön s ezen felül még tíz aranyat. Volt tehát már mindössze kétszáz aranyam.

Lázba jöttem és föltettem mind ezt a halom pénzt a vörösre - s csak akkor tértem már észre. És az egész este folyamában, az egész játék alatt csak ez egyszer futott rajtam végig az ijedtség hidege s kezemen és lábamon valami zsibbadás. Egyszerre eszembe jutott és átéreztem: mit jelent most énrám nézve a veszteség. Föl volt téve az egész életem.

- Rouge! - kiáltott a croupier s én föllélekztem; tüzes bizsergést éreztem egész testemben.

Bankjegyekkel fizettek ki. Most már volt négyezer forintom és nyolcvan aranyam. (Ekkor még képes voltam ezt számon tartani.)

Aztán, emlékszem jól, föltettem kétezer forintot, a középső számokra és vesztettem; föltettem a magam aranyait és nyolcvan Fridrichs d'ort és vesztettem. Elfogott erre a düh; fogtam a még meglévő hétezer forintot s minden számítás és meggondolás nélkül, csak úgy találomra a tizenkét első számra tettem föl. Ezúttal csak egy rövid pillanatra éreztem valami várakozást - hasonlíthatott a mme Blanchard akkori érzéséhez, mikor Párizsban a léghajóból lezuhant a földre.

- Quatre! - kiáltott a croupier. Most már megint hatezer forintom volt. Már egészen győzelmi érzés vett erőt rajtam; most már nem félttem semmitől sem s négyezer forintot tettem a feketére. Utánam vagy kilencen siettek mindjárt a feketére tenni. A croupier-ek összenéztek s valamit beszéltek magok közt. Köröskörül beszélgettek és lesték a fordulót.

Kijött a fekete. Ettől kezdve már nem emlékszem a tételeim rendjére és számítására. Csak arra emlékszem, mintegy álomra, mikor már vagy tizenhatezer forintom volt s abból három szerencsétlen téttel elvesztettem tizenkétezeret; erre a megmaradt négyezret fölvettem a «Passe»-ra (de ennél már úgyszólván egészen érzéketlen voltam, csak gépiesen, gondolatok nélkül várakoztam) - s újra nyertem; s ezután egymásután még négyszer nyertem.

Csak arra emlékszem, hogy ezrenként szedtem össze a pénzt, valamint arra, hogy legtöbbször a tizenkét középszámok jöttek ki s éppen ezekhez tartottam én magamat. Ezek szintén regulárisan jelentek meg, három forduló közül legalább háromszor, azután eltűntek vagy kétszer, majd megint visszakerültek vagy háromszor, négyszer a középszámítású fordulósorozatokban.

Az ilyen, csodálatos következetesség néha egész meglepő s ez hozza ki a sodrából a kalkuláló játékost, aki kezében ceruzával számítgatja a valószínűséget. S mily rettenetes gúnyt űz itt néha a sors az emberekből!

Azt hiszem: megjelenésem óta nem múlt el több egy félóránál. Egyszerre csak azt mondta nekem a croupier, hogy én már harmincezer forintot nyertem s minthogy a bank ennél az összegnél többért nem felelős, a roulettet holnap reggelig bezárják.

Én összeszedtem az aranyaimat, beraktam őket a zsebembe, felfogtam a bankjegyeket s rögtön átmentem egy másik asztalhoz, egy másik terembe, ahol egy másik roulette volt; utánam egy egész tömeg ember tódult; ott rögtön helyet adtak nekem s én újra játszani kezdtem minden számítás és meggondolás nélkül. Nem értem, hogy mi őrzött engemet!

Különben néha számíttatás rémlett az eszemben. Megkötöttem néha magamat egy-egy számhoz vagy színhez, de hamar elhagytam őket s újra minden számítás nélkül játszottam. Bizonyosan nagyon szórakozott lehettem; emlékezem, hogy a croupier többször helyreigazította a játékomat. Roppant vastag hibákat követtem el. Halántékaim nedvesek voltak az izzadságtól, kezem reszketett. A lengyelek is hozzám szegődtek, hogy szolgálataikat följánlják, de én rájuk se hallgattam.

A szerencsém nem változott. Egyszerre csak hangok, beszéd és nevetés hallatszott körülöttem:

- Bravó, bravó! - kiabáltak mindnyájan, némelyek még tapsoltak is. Ezúttal is valami harmincezer forintot kaparintottam el s ezúttal a bankot bezárták holnapig.

- Menjen el! - suttogta valaki nekem a jobboldalomon. Valami frankfurti zsidó volt, aki az egész idő alatt mellettem állott s azt hiszem, koronkint segített nekem a játékban.

- Az isten szerelméért, menjen el! - suttogta egy másik valaki balfelől. Rátékintettem. Egy igen szerényen, de tisztességesen öltözött, mintegy harmincéves hölgy volt, valami betegesen halvány, fáradt arccal, de amelyen meg lehetett látni, hogy valamikor csodaszép lehetett. Ebben a pillanatban tömködtem a zsebembe a bankjegyeket, amelyeket csak úgy összegyűrttem; azután összeszedtem az asztalon aranyaimat. Felkaptam az utolsó tekercest, amelyben ötven Fridrichs d'or volt, azt észrevétlenül, lopva a halvány asszony kezébe csúsztattam. Akkor roppantul vágytam ezt megcselekedni s emlékszem rá, hogy ő az ő vékony, vézna újjjaival erősen megszorította a kezemet. Mindez egy pillanat alatt történt.

Összeszedve mindent, hamar átmentem a trente et quarante-hoz.

Itt arisztokrata közönség ült. Ez nem roulette, hanem kártya-játék. Itt a bank már egyszerre százezer tallérig felelős. A legnagyobb tétel szintén négyezer forint. Én abszolúte nem ismerem ezt a játékot, nem tudtam egyéb tételt, mint a feketét és vöröset, amely itt is megvolt. És én ehhez tartottam magamat. Az emberek szorongtak a játékasztal mellett. Nem tudom: eszembe jutott-e az egész idő alatt csak egyszer is Polina. Akkor csak valami ellenállhatatlan vágyat éreztem arra, hogy zsebembe söpörhessem az előttem halomban álló bankjegyeket.

S mintha csak a sors dobált volna a szerencsébe. Ezúttal azonban valami történt velem, ami különben a játékoknál nem ritkaság. A szerencse hozzáköti magát például a vöröshöz s nem hagyja azt el egymásután tíz, sőt néha ötven esetben sem. Azelőtt három nappal hallottam, hogy a megelőző héten a vörös egymásután hússzor jött ki; ilyenre a legrégebbi roulette-játszók sem emlékeztek s mint valami csodáról beszéltek róla. Természetes, hogy ilyenkor mindenki elfordul a vöröstől és például a tizedik eset után már úgyszólván senki sem rak rá. De a tapasztalt játékosok ilyenkor a vörös ellenkezőjére, a feketére sem raknak. A tapasztalt játékos tudja, hogy mit jelent a játéknak ez a szeszélye. Azt kellene hinni például, hogy miután a vörös már tizenhatszor kijött, hát tizenhetedikszer már okvetlenül a fekete fog kijönni. Ezt az újoncok tömegesen meg is kísérik, kétszeres, háromszoros tételeket raknak és szörnyű sokat vesztenek.

Én azonban valamely különös szeszélyből, miután láttam, hogy a vörös már hétszer egymásután kijött, készakarva hozzáköttem magamat. Meg vagyok győződve róla, hogy félig a hiúság vitt rá; csodálatba akartam ejteni a nézőket esztelen kockáztatással és - oh, különös érzés! - arra is világosan emlékszem, hogy a hiúságon kívül rettenetesen erőt vett rajtam a kockáztatás szomja is. Meglehet, hogy ilyen érzések közt a lélek kéjeleg, csak ingerlődik s egyre erősebb érzéseket kíván egész az eltompulásig. Igazan nem hazudom, hogy abban az esetben, ha a játék rendszabályai megengedték volna az ötvénezer forintos tételt, hát én minden bizonnyal feltettem volna ilyen nagy összeget. Körülöttem felkiáltások hallatszottak, hogy ez esztelenség, hogy a vörös már tizennégyyszer jött ki egymásután.

- Monsieur a gagné dejá cent mille florins - szólalt meg valaki mellettem.

Erre hirtelen felocsúdtam. Hogyan? Én ezen az estén százezer forintot nyertem! Hát mit akarok még? Összekapkodtam a bankjegyeket, begyömöszöltem a zsebembe a nélkül, hogy megszámláltam volna őket, összekapartam aranyaimat és kisiettem a játéktérrel. Körülöttem, amint a termeken végig mentem, mindenki nevetett, látva duzzadó zsebeimet és az arany terhétől eredt bicegő járásomat. Azt hiszem, hogy az aranyak súlya meghaladta a félpudot.¹¹ Néhány kéz nyúlt ki felém; én marékkal osztogattam a pénzt a kérőknek. A kijáratnál két zsidó állított meg:

- Ön vakmerő! Nagyon vakmerő! - mondták nekem; - holnap reggel okvetlenül utazzék el innen, még pedig pedig mentől korábban, máskülönben mindenét elveszíti.

Nem hallgattam rájuk. A sétányon olyan sötét volt, hogy az ember a maga kezét sem láthatta. A sétánytól a hotel mintegy fél versztányira volt. Én soha, még gyerekkoromban sem féltem a rablóktól, nem gondoltam rájuk most sem. Különben én nem tudom, hogy útközben min járt az eszem, nem voltak gondolataim. Csak valami rettentő kéjt éreztem, a szerencse, győzelem, hatalom kéjét vagy valami effélét, amit ki sem tudok fejezni. Feltűnt előttem a Polina alakja is; tudtam, hogy hozzá megyek, hogy most mindjárt találkozom vele s elmondok neki mindent... De arra már alig emlékeztem: mit mondott ő nekem az imént, hogy miért mentem én el tőle, hogy mit mondott ő nekem s mindaz, ami csak másfél órával ezelőtt történt, úgy

¹¹ Pud: orosz súlymérték, körülbelül 166 kiló.

tűnt föl előttem, mint valami régen elmúlt, elévült, megváltozott, amire mi nem fogunk többé visszaemlékezni, mert most minden újra kezdődik. Már csaknem a sétány végén voltam, mikor egyszerre félelem fogott el: «hátha most engemet kirabolnak, agyonütnek!» Félelmem lépcsőről-lépcsőre nőtt. Csaknem futottam már. Egyszerre aztán feltűnt a hotelünk, amely egészen ki volt világítva; «hál' Istenek, itthon vagyok!»

Felszaladtam az emeletre s gyorsan kinyitottam az ajtót. Polina ott volt és az én díványomon ült, kezét keresztbe téve. Előtte gyertya égett. Csodálkozva nézett rám s én természetesen eléggé megcsodálni való alak lehettem e pillanatban. Megálltam előtte s elkezdtem az asztalra kidobálni a temérdek pénzt.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Emlékszem rá, hogy Polina roppant mereven nézett az arcomba, de meg sem mozdult a helyéből, sőt még az elhelyezkedésén sem változtatott.

- Kétszázezer frankot nyertem - mondtam én, kidobva az utolsó tekercest is. A bankjegyek és tekercek halmaza egészen elfoglalta az asztalt s én nem tudtam levenni róla a tekintetemet; néhányszor egészen el is feledkeztem Polináról. Hol rendeztettem a bankjegy-csomókat, hol egy rakásra halmoztam az aranyakat, hol ott hagytam az egészet s gyorsan fel s alá jártam a szobában, gondolkoztam, aztán megint az asztalhoz mentem s újra számolgattam a pénzt. Egyszerre csak mintha észbe kaptam volna, az ajtóhoz rohantam s kétszer ráfordítottam a kulcsot. Azután elgondolkozva álltam meg az én kis útításkám előtt.

- Talán berakjam holnapig ebbe a táskába? - kérdeztem hirtelen Polinához fordulva, ő csak ült tovább a helyén mozdulatlanul, de figyelemmel kísérte minden lépésemet.

Sajátságos kifejezés ült az arcán s az a kifejezés nekem sehogy sem tetszett. Nem tévedek, ha azt mondom, hogy gyűlölet volt benne.

Gyorsan hozzáléptem.

- Polina, itt van huszonötezer forint, ez ötvenezer frank, sőt több. Fogja s dobja neki holnap a szeme közé.

Ő nem felelt.

- Ha akarja, én magam viszem el neki holnap reggel. Jó lesz?

Erre felkacagott. Sokáig nevetett. Én csodálkozva, megbántódottan néztem rá. Ez a nevetés nagyon hasonlított ahhoz a régebbi, gyakori gúnyos nevetéshez, amelyet mindig tapasztaltam nála, valahányszor szenvedélyes vallomásokat tettem neki. Végre abbahagyta a nevetést és elkomorult. Szigorúan nézett rám a szemöldöke alól.

- Nekem nem kell az ön pénze - szólt megvetőleg.

- Mit? Mi ez? - kiáltottam én fel. - Miért nem kell, Polina?

- Én ingyen nem fogadok el pénzt.

- Én mint jó barátja ajánlom fel önnek; én az életemet ajánlom föl önnek.

Ő hosszú, fürkésző tekintetet vetett rám, mintha át akart volna öklelni a nézésével.

- Ön igen drágán akar engem megszerezni, - nevetett megint - De-Griet szeretője nem ér ötvenezer frankot.

- Polina, hogy lehet én velem így beszélni! - kiáltottam én fel szemrehányó hangon - hát De-Griet vagyok én?

- Én önt gyűlölöm! Igen... igen! Nem szeretem önt jobban, mint De-Griet-t - kiáltott fel szikrázó szemekkel.

Most hirtelen eltakarta kezével az arcát és hisztéria vett rajta erőt. Én hozzá rohantam.

Megértettem, hogy azalatt, míg én oda voltam, ő vele valami történt. Mintha nem lett volna észnél.

- Vásárolj meg! Kellek? Kellek? Kellek-e neked ötvenezer frankért, mint De-Grietnek? - monda görcsös zokogással. Én átöleltem őt, kezeit, lábait csókolgattam, térdre estem előtte.

A hisztériája elmúlt. Rátette mindkét kezét a vállamra és sokáig nézett rám; mintha olvasni akart volna az arcomból. Hallgatta szavaimat, de láttam, hogy nem ért belőlük semmit. Valami gond és tünődés látszott az arcán. Féltettem őt; határozottan azt hittem, hogy meg-tébolyodott. Hol gyöngéden magához vont s bizakodó mosoly látszott már arcán, hol hirtelen ellökött magától s újra sötéten nézett rám.

Egyszerre csak viharosan megölelt:

- Hiszen te szeretsz engem, úgy-e? Hiszen te... te meg akartál miattam verekedni a báróval.

Azután újra hirtelen felkacagott, mintha valami kedves, mulatságos dolog ötlött volna az eszébe. Egyszerre sirt is, nevetett is. Nos, mit tehettem én? Én is mintha lázban lettem volna. Emlékszem, hogy elkezdett nekem valamit beszélni, de én abból alig értettem valamit. Az egész valami hebegés, félrebeszélés volt, pedig mintha valamit nagyon gyorsan akart volna velem megértetni, de szavait gyakran a legvidámabb kacagással szakította félbe, amitől én megijedtem. «Oh, te édes, kedvesem!» ismételte nekem; «te vagy az én leghívebbem!» S újra a vállamra tette a kezét, újra nézett az arcomba és újra azt kérdezte: «Szeretsz, hű leszel hozzám!» Én le nem vettem róla a szememet; sohasem láttam még őt ilyen gyöngédnek, szerelmesnek; igaz, hogy ez önkívület volt, de... észrevéven az én szenvedélyes tekintetemet, rögtön ravaszul mosolygott; aztán minden ok nélkül elkezdett mister Astleyről beszélni.

Különben mister Astleyt ő lépten-nyomon belekeverte a beszédbe (kivált mikor a legutóbb történt dolgokról akart nekem valamit elmondani), de hogy mit mondott róla, azt én sohasem értettem meg világosan. Úgy hiszem, gúnyolta is a mistert; folyton azt ismételte, hogy a mister vár... s tudom-e én azt, hogy mister Astley most bizonyosan lent áll az ablak alatt? «Igen, igen, az ablak alatt - nos, ha nem hiszed, nyisd ki az ablakot, nézd meg: ő itt van.» S lökdösött az ablak felé, de mihelyt olyan mozdulatot tettem, amelyből azt látta, hogy csak-ugyan oda megyek az ablakhoz, rögtön kacajra fakadt s én ottmaradtam mellette, ő pedig megint nekem esett s ölelgetett.

- Elutazunk? Holnap úgy-e elutazunk? - mondá hirtelen nagy nyugtalansággal - nos... (itt elgondolkozott), nos és mit gondolsz: utólérjük-e még a babuskát? Azt hiszem: Berlinben utólérjük. Mit gondolsz, mit fog ő mondani, mikor minket meglát? Hát mister Astley? No, az nem ugrik le a Schlangenbergéről... mit gondolsz? (Itt felkacagott.) No, ide hallgass, tudod hová megy ő a jövő nyáron? Az északi pólusra akar utazni tudományos kutatások végett s hitt, hogy menjek vele én is, hahaha! Azt mondja, hogy mi oroszok semmit sem tudunk, semmire sem vagyunk képesek az európaiak nélkül... Hanem azért ő is jó ember. Tudod, - folytatta Polina - ő a «tábornokot» mentetgeti; azt mondja, hogy Blanche... hogy szenvedély... no, nem tudom - vágta ketté a mondókáját, mintha sokat mondott s zavarba jött volna.

Majd így folytatta:

- Szegények! Nagyon sajnálom őket meg a babuskát is... De nézd csak: miért ölnéd te meg De-Griet-t? S azt hiszed, hogy megölnöd? Bolond! Hát azt hiszed: elbocsátalak én téged, hogy De-Griet-vel verekedjél? Sőt még a bárót sem ölnöd meg, - tette hozzá hirtelen föl kacagva - oh, milyen nevetséges voltál te akkor a báróval! S mennyire nem akaródzott neked akkor menni, mikor küldtelek! Mennyit nevettem én akkor, de mennyit! - tette hozzá hahotázva.

Aztán újra nekem esett, ölelt, csókolt, újra szenvedélyesen és gyöngéden arcomhoz szorította az arcát. Én már semmi egyébbre nem gondoltam, semmit sem hallottam; a fejem forogni kezdett...

Azt hiszem, reggeli hét óra lehetett, mikor fölébredtem. A nap süttött a szobába. Polina mellett ült és sajátságosan nézett körül, mintha valami sötétségből került volna ki s visszaemlékezéseit hozná rendbe, ő is csak éppen akkor ébredt föl s mereven nézett az asztalra és a

halom pénzre. Fejem fáj és nehéz volt. Meg akartam fogni a kezét, de ő ellökött magától s fölugrott a díványról.

A kezdődő nap homályos volt: virradat előtt eső volt. Polina odament az ablakhoz, kinyitotta, kinyújtotta a fejét és a vállát s kezére támaszkodva, könyökét az ablakpárnára fektetve vagy három percig úgy maradt, a nélkül, hogy felém visszafordult volna s hallgatta volna, amit én neki mondtam.

Rémülten gondoltam: mi lesz most? mi lesz ennek a vége? Ekkor ő hirtelen fölemelkedett az ablakból, odament az asztalhoz s nyugtalan, gyűlölséges tekintettel nézve rám, haragtól remegő ajakkal mondta nekem:

- Nos, most már add át nekem az én ötvenezer frankomat.

- Polina, már megint! - kezdtem én.

- Vagy már mást gondoltál? Hahaha! Talán már sajnálsz?

A huszonötezer forint, amelyet még tegnap este összeszámoltam, az asztalon feküdt; én fölvettem és odaadtam neki.

- Most már az enyém? Úgy-e, az enyém? Igen? - kérdezte tőlem böszülten, a pénzt a kezében tartva.

- Igen; mindig is a tied volt - feleltem én.

- No hát itt van a te ötvenezer frankod!

E szavaknál fölemelte a pénzcsomót és hozzám vágta. A csomag jól megütötte arcomat és szanaszét repült a földön. Polina erre kiszaladt a szobából.

Jól tudtam, hogy ő abban a pillanatban nem volt észnél, bár nem értem ezt az időleges megzavarodását. Igaz, hogy még most, egy hónap multával is beteg. De mi volt az oka ennek az állapotnak, s főképpen ennek az indulatos magaviseletnek? Talán a megsértett büszkeség? Vagy az a fölött való kétségbeesés, hogy el tudta magát tőkélteni arra, hogy hozzám eljöjjön? Nem viseltem-e én úgy magamat, mintha szerencsémrel dicsekedném, s éppúgy meg akarok tőle szabadulni az ötvenezer frank révén, mint De-Griet? De azt lelkiismeretemre mondhatom, hogy ilyesmi eszemágában sem volt.

Én azt hiszem, hogy a dolognak részben az ő hiúsága volt az oka; hiúsága arra ösztönözte őt, hogy ne bízzék bennem, hogy engemet megalázzon, jóllehet mindez talán ő előtte sem volt egészen világos. Ez esetben persze én De-Griet miatt lakoltam meg, s bűnös színben tűntem föl igen kis hibáért. Persze, mindez csak önkívület volt s persze: én tudtam, hogy ő önkívületben van és... nem vettem tekintetbe azt a körülményt. Meglehet, hogy ő most nem tudja ezt nekem megbocsátani! Igen, ez most így van; de akkor? akkor? Hiszen nem volt olyan erős az ő betegsége, önkívülete, hogy végkép ne tudhatta volna: mit cselekszik, mikor a De-Griet levelével hozzám jött. Tehát tudta, mit cselekszik.

Hamarosan hegyel-véggel bedugdostam a bankjegyeket és aranyakat az ágyamba s letakarva azokat, Polina után vagy tíz perc múlva én is kimentem. Meg voltam győződve, hogy haza szaladt, észrevétlenül akartam hozzá fölmenni s az előszobában a dadától tudakozódni a kis-asszony hogyléte felől. De milyen nagy volt meglepetésem, mikor a lépcsőn velem szembe jött dadától megtudtam, hogy Polina még nem jött haza s hogy a dada éppen ő érte indult hozzám.

- Csak most ment el tőlem, - mondtam én a dadának - ezelőtt mintegy tíz perccel; ugyan hová lehetett?

A dada szemrehányóan nézett rám.

Ezalatt pedig az egész fogadóban elterjedt az eset híre. A kapus szobájában és a főpincérnél súgtak-búgtak, hogy a kisasszony reggel hat órakor kiszaladt a szállodából s dacára a szakadó esőnek, átfutott a hotel d'Angleterre felé. Ezek szavaiból és célzásaiból kivettem azt is, hogy már tudják, hogy Polina az egész éjszakát nálam töltötte. Egyébiránt már beszéltek az egész tábornoki családról; mindenki azt beszélte, hogy a tábornok tegnap megőrült és az egész fogadót majd fölverte a sírásával. Ezenkívül azt is beszéltek, hogy az ott járt babuska a tábornok anyja volt, aki csak azért jött el messze Oroszországból, hogy fiának megtiltsa a mille Comminges-zsal való házasságot s ha nem engedelmeskednék a tábornok, akkor kitagadja az örökségből, s minthogy a tábornok tényleg nem engedelmeskedett, a grófné az ő szemeláttára készakarva játszotta el minden pénzét a roulette-en, hogy ne is maradjon a tábornoknak egy garas se. «Diese Russen!» - mondogatta fejét csóválva és méltatlankodva a főpincér. Mások nevettek. A főpincér készítette a számlákat. Az én nyereségem is köztudomású volt már. Karl, az én folyosómon lévő szolga, volt az első, aki nekem gratulált. De énnekem most más volt a dolgom. Siettem a hotel d'Angleterrebe.

Még korán volt. Mister Astley nem fogadott senkit. De megtudva, hogy én kerestem, kijött hozzám a folyosóra, megállt előttem és rám szegezve ólomszínű szemeit, várta, hogy mit akarok?

Én rögtön Polina felől tudakozódtam.

- A miss beteg - felelt mister Astley, még mindig merően nézve reám, le nem véve rólam a tekintetét.

- Hát csakugyan önnél van?

- Igen, nálam.

- De hát... hogyan... hogyan... magánál akarja tartani?

- Igen, magamnál.

- Mister Astley, ebből botrány lesz; ez lehetetlen. Azonkívül ő nagyon beteg is; ezt ön talán nem is tudja?

- De tudom, hiszen én is mondtam már önnek, hogy ő beteg. Ha nem volna beteg, nem töltötte volna önnel az éjszakát.

- Hát ezt is tudja ön?

- Tudom. Tegnap ő itt volt s én el akartam vinni egy nő-rokonomhoz, de mert beteg volt, hát eltévedt és önhöz ment.

- Lehetetlen! Nos, gratulálok önnek, mister Astley. De erről eszembe jut valami: nem állt ön egész éjjel a mi ablakunk alatt? Miss Polina mindenáron ki akarta nyittatni velem az ablakot, hogy nézzek le: nem áll-e ön ott? És roppantul kacagott.

- Igazán? Nem, én nem álltam az ablak alatt; hanem igenis: vártam a folyosón s ott járkáltam.

- Hanem hát a misst gyógyítani kell, mister Astley.

- Oh igen, már hívtam is orvost s ha ő meg talál halni, akkor ön felelősséggel fog nekem tartozni a haláláért.

Én elképedtem.

- De kérem, mister Astley, mit akar ön?

- Igaz-e, hogy ön tegnap este kétszázezer tallért nyert?

- Csak százezer forintot.

- No lássa, most már elutazhatik még ma reggel Párizsba.

- Minek?

- Minden orosz ember, mihelyt pénze van, Párizsba utazik - magyarázta mister Astley olyan hanghordozással, mintha könyvből olvasta volna.

- Mit csináljak én most, nyár idején Párizsban? Én őt szeretem, mister Astley, ezt ön is jól tudja.

- Igazán? Én pedig meg vagyok róla győződve, hogy ha itt marad ön, egész bizonyosan elveszti minden pénzét s nem lesz mivel Párizsba utaznia. De bocsásson meg: én egészen meg vagyok győződve a felől, hogy ön még ma elutazik Párizsba.

- No jó. Isten önnel. Csakhogy Párizsba én nem utazom. Gondolja el, mister Astley, hogy mi fog most nálunk történni? Egy szóval: a tábornok... meg most ez az eset miss Polinával: hiszen ennek a híre az egész városban elterjedt.

- Igen, az egész városban; hanem a tábornok, azt hiszem, erre nem is gondolt s bánja is ő. Különbözik pedig miss Polinának teljes joga és szabadsága van ott tartózkodni, ahol neki tetszik. Ami pedig a tábornoki családot illeti, hát arra már egész joggal el lehet mondani, hogy az a család már nem létezik.

Én elmentem és nevettem az angolnak azon a különös meggyőződésén, hogy én Párizsba fogok utazni. Hanem ő engem meg akar ölni párbajban, - gondoltam aztán - t. i. abban az esetben, ha Polina meghal: szép kilátás! Esküszöm, hogy sajnáltam Polinát, de bármily különösnek tűnjék fel, be kell vallanom, hogy attól a pillanattól kezdve, mikor tegnap este odaléptem a játékasztalhoz s elkezdtem összehalmozni magam előtt a sok pénzt, az én szerelmem mintha másodrangú helyet foglalt volna el érzelmeimben. Ezt most mondom, de akkor még ezt nem láttam világosan. Hát csakugyan professzionátus játékos vagyok? s hát csakugyan olyan... különösen szerettem én Polinát? Nem. Isten látja: hogy még most is szeretem. Akkor pedig, mikor én mister Astleytől eljöttem és hazafelé mentem, őszintén szenvedtem és hibáztattam magamat. De... de itt egy rendkívül különös és bolond eset történt velem.

Éppen a tábornokhoz siettem, mikor az ő lakása közelében kinyílt egy ajtó s valaki engemet szólított. Mme veuve Cominges volt s a mlle Blanche meghagyásából kiáltott ki rám.

Bementem a mlle Blanche lakásába.

A lakás két kis szobából állt. A mlle Blanche hálószobájából nevetés, vihogás hallatszott ki. Mlle Blanche éppen akkor kelt föl az ágyából.

- Ah, c'est lui! Viens donc, bête! - Igaz-e, que tu as gagné une montagne d'or et d'argent? j'aimerais mieux l'or.

- Nyertem - feleltem én.

- Mennyit?

- Százezer forintot.

- Bibi, comme tu es bête! - Gyere be hát ide, mert semmit sem hallok. Nous ferons bombance, n'est ce pas?

És bementem hozzá. Ő egy rózsaszínű atlasz paplan alatt hentergett, kimutatva az ő barnás, egészséges vállait, olyan vállakat, aminőket az ember legfőlebb álmaiban láthat - vállairól lecsuszamlott a vakító fehér csipkés batiszt háló-ing, amely kimondhatatlanul jól állt az ő barnás bőréhez.

- Mon fils, as-tu du coeur? - kiáltott fel meglátva engem, aztán felkacagott. Nevetése mindig igen vidám, sőt néha őszinte is volt.

- Tout autre... kezdtem Corneille parafrázisával.

- No látod, vois-tu, - vágott közbe gyors terécseléssel - először is keresd meg a harisnyámat és segíts azt felhúzni, másodszer pedig si tu n'es pas trop bête, je te prends à Paris. Mert tudd meg, hogy én rögtön indulok.

- Rögtön?

- Félóra mulva.

S csakugyan minden össze volt már pakkolva, összes ládái és táskái készen álltak. A kávéját is már rég behozták.

- Eh bien, ha akarod: tu verras Paris. Dis donc qu' est-ce, que-c'est qu'un outchitel? Tu étais bien bête, quand tu étais outchitel. No hol van hát a harisnyám? No, húzd föl hát a lábamra, hallod?

Kidugta valóban elragadó, barna kis lábát, amely egy csöppet sem volt elnyomorítva, mint rendszeren azok a lábak, amelyek cipőkben olyan kicsinyeknek látszanak.

Én elnevettem magamat s elkezdtem föl húzni a lábára a selyemharisnyát. Mlle Blanche pedig ült az ágyon és trécselt.

- Eh bien, que feras-tu si je te prends avec? Legelőször is nekem ötvenezer frank kell. Majd Frankfurtban fogod ezt nekem átadni. Nous allons à Paris; ott együtt fogunk lakni et je te ferai voir des étoiles en plein jour. Olyan hölgyeket fogsz látni, aminőket sohse láttál. Ide hallgass...

- Megállj csak: ha én neked átadok ötvenezer frankot, mi marad nekem?

- Et cent cinquante mille francs: hát azt már elfelejtetted? s azonkívül én kész vagyok a te kvártélyodon lakni egy hónapig vagy kettőig, que sais-je! Persze, hogy két hónap alatt mind elköltjük azt a százötvenezer frankot. Látod, je suis bon enfant s előre megmondom neked, mais tu verras des étoiles.

- Hogyan? Két hónap alatt az egészet?

- S ezen te csodálkozol? Ah! Tudod-e te azt, hogy abból az életből egy hónap többet ér, mint a te egész életed! Egy hónap, et après le déluge! Mais tu ne peux pas comprendre, va! Eredj, eredj, te nem vagy arra érdemes! Ah, que fais tu?

Ebben a pillanatban a másik lábára kezdtem a harisnyát föl húzni, de nem bírtam magam türtőztetni s megcsókoltam azt a lábat. Blanche elrántotta a lábát s a lába hegyével elkezdte az arcomat ütögetni. Végre egészen elkergetett.

- Eh bien, mon outchitel, je t'attends, si tu veux; félóra mulva én indulok - kiáltotta utánam, mikor távoztam.

Hazaérve olyan voltam, mintha megbódorodtam volna. Hát elvégre is én nem tehetek róla, hogy mlle Polina arcomba vágta azt a pénzcsoomagot s hogy még tegnap is elémbé helyezte mister Astleyt.

A szétrepült bankjegyekből néhány még most is ott hevert a földön; összeszedtem.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó s bejött a főpincér (aki ezelőtt még csak észre sem akart engem venni); azt kérdezte: nem méltóztatik-e nekem innen felülről leköltözni egy pompás lakásba, amelyből csak az imént költözött ki gróf B.?

Én elgondolkoztam.

- Hozza a számlámat, - szóltam aztán - rögtön elutazom; tíz perc múlva.

«Ha Párizsba, hát Párizsba! - gondoltam magamban; - úgy látszik! ez a végzetem.»

Egy negyedóra múlva tényleg ott ültünk hárman egy közös, családi szakaszban: én, mlle Blanche és mme veuve Cominges. Mlle Blanche valahányszor rám nézett, úgy kacagott, hogy majd eldőlt. Veuve Cominges segített neki. Nem mondhatom, hogy vidáman éreztem volna magamat. Életmódomban szakadás támadt, de tegnap óta már megszoktam, hogy mindent kockára tegyek. Talán csakugyan igaz, hogy én nem bírom a pénzt elviselni s az engemet megzavart. Úgy tetszett nekem, hogy egy időre, de csak egy időre, a dekorációk változnak. «Hanem egy hónap múlva én megint itt leszek s akkor... akkor még majd dolgunk lesz egymással, mr. Astley.»

Oh, nagyon jól emlékszem reá, hogy nagyon rosszul éreztem magamat, bár versenyt nevettem azzal a kis bolondos Blanche-sal.

- De mi bajod? Milyen ostoba vagy! Oh, beh ostoba vagy! - kiáltott rám Blanche, abbahagyva a nevetést s komolyan elkezdett engem feddeni - jól van, eléljük a te kétszáz ezer forintodat, hanem aztán tu seras heureux, comme un petit roi; én magam fogom mindig megkötni a nyakkendődet és megismertetlek Hortense-zal. Aztán ha majd mind elköltöttük a pénzedet, hát visszajössz ide s újra szétrobbantod a bankot. Mit mondtak neked a zsidók? Födolog a bátorság, neked pedig bátorságod van s nem egyszer fogsz te még nekem Párizsba pénzt szállítani. Quant à moi, je veux cinquante mille francs de rente et alors...

- Hát a tábornok? - kérdeztem én.

- A tábornok, amint magad is tudod, ebben az időpontban mindig virágcsokor után szokott járni, hogy azzal engemet reggelenként meglepjen. Mára készakarva a legritkább virágokat kértem tőle. A szegényke majd jön a szállásomra - s a madár kirepült. Majd meglátod, hogy utánunk repül, hahaha! Nagyon fogok neki örülni; Párizsban jó hasznát vehetem; itt mister Astley fizeti ki az adósságait...

Hát így utaztam én el akkor Párizsba.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Mit mondjak Párizsról? Természetes, hogy ez az egész csak önkívület, duhajkodás volt.

Párizsban én mindössze csak három hetet és néhány napot töltöttem és végire jártam a százezer frankomnak. Azért mondok csak százezret, mert a többi átadtam készpénzben mlle Blanchenak; ötvenezret Frankfurtban s három nap múlva a másik ötvenezret Párizsban váltóban, de amelyet egy hét múlva már pénzben kellett neki kifizetnem, «les cent mille francs que nous restent, tu les mangeras avec moi, mon outchitel». Mindig csak nevelőnek hitt.

Lehetetlen a világon számítóbb és fukarabb teremtetést képzelni, mint mlle Blanche. De persze csak a saját pénzével. Hanem ami az én megmaradt százezer frankomat illeti, hát arra nézve később egyszerűen kijelentette, hogy arra neki szüksége van az első berendezkedésre Párizsban: «mert most már egyszersmindenkorra tisztességes lábon akarok élni s most már jó ideig senki sem fog velem rendelkezni, legalább én úgy intézkedtem» - tette hozzá.

Egyébiránt én ezt a százezer frankot úgyszólván nem is láttam; a pénzt az egész idő alatt ő kezelte az én erszényemben - amelybe ő maga rakott be mindennap annyit amennyit; sohasem volt együtt egyszerre száz frank, de csaknem mindig kevesebb.

- Ugyan minek neked pénz? - mondta néha a legártatlanabb arccal s én nem pöröltem vele. Hanem aztán csinosan berendezett magának egy lakást s mikor aztán átvitt engem oda és megmutatta nekem a szobákat, így szólt:

- Látod, mit lehet egy kis számítással és ízléssel előteremteni a leghitványabb kis pénzből is!

S ez a leghitványabb kis pénz éppen ötvenezret frank volt. A többi ötvenezret frankon mlle Blanche kocsit és lovat vett, azonkívül adtunk két bált is, azaz két esti mulatságot, amelyeken jelen volt Hortense is, Lisette is, Cléopatre is - mind igen figyelemreméltó hölgyek sok tekintetben és távolról sem csúnyák. Ezen a két estélyen én kénytelen voltam a legostobább házigazdai szerepet játszani: fogadni és mulattatni a felgazdagodott, ostoba s a képtelenségig buta és szemtelen kereskedőket, a hadnagyokat és apró írócskákat és újságírókat, akik divatos frakkban, szalmaszínű kesztyűkben s oly rártartással jelentek meg, aminő még nálunk, Pétervárott sem képzelhető, - ezzel pedig igen sok van mondva. Ezeknek az uraknak még arra is kedvök szottyant, hogy belőlem tréfát üzzenek, de én mihamar teleszítottam magamat pezsgóval és egy hátulsó szobában lefeküdtem. Mindez undorító volt nekem a legnagyobb mértékben. «C'est un outchitel» - magyarázta mlle Blanche a vendégeknek - «il a gagné deux cent mille francs, s én nélkülem nem tudta volna, hogy mit csináljon azzal a sok pénzzel. Később megint nevelősködni fog - ugyan nem tudna valaki neki valami jó helyet? Muszáj valamit csinálni vele.»

A pezsgőhöz egyre gyakrabban folyamodgattam, mert mindig igen szomorú voltam s rettentően unatkoztam. A legnyárspolgárabb, legüzletibb elemek közt éltem, hol minden sou ki volt mérve és számítva. Blanche az első két hétben nagyon nem szeretett engem: ezt észrevettem; igaz, hogy igen elegánsan öltöztetett s mindennap ő kötötte meg a nyakkendőmet, de lelkében lenézett, ám ezt én föl sem vettem. Unalmamban rendesen eljártam a Château des Fleursbe, ahol minden este szabályszerűen leittam magamat és tanultam a cancan-t (amelyet ott roppant szemtelenül táncolnak) s ebben később még hírességre is vergődtem.

Végre Blanche tisztába jött velem, ő tudniillik már eleve azt gondolta, hogy én a mi együtt-élésünk egész ideje alatt mindig ceruzával és papírral fogok utána járni s mindig felírom: mennyit költött ő már, mennyit lopott és mennyit fog még költeni, mennyit ellopni? És persze

meg volt róla győződve, hogy minden tízfrankos miatt patália lesz közöttünk. Minden támadásomra pedig, melyet ő már előre föltételezett az én részemről, a feleleteket is jó előre elkészítette; de nem látván részemről a legkisebb támadást sem, eleinte ő maga kezdett kifogásokat tenni. Megtörtént nem egyszer, hogy igen heves kifakadásokkal kezdte, de látva, hogy én hallgatok (legtöbbször a díványon hemperegve és mozdulatlanul a padlásra nézve), végre már csodálkozni kezdett. Eleinte azt képzelte, hogy én egyszerűen ostoba vagyok, «un outchitel» s abbahagyta felszólalásait, bizonyosan azt gondolva: «hiszen ostoba a szegény, minek vezessem rá a dologra, ha ő maga nem jön rá». Megtörtént például, hogy elment, de mihamar visszatért (ez többnyire olyankor történt, mikor erőnket meghaladó költségeket tett, például mikor lovakat cserélt s egy párt tizenhatezer frankért vett).

- Nos, bibi, hát nem haragszol? - kérdezte hozzám közeledve.

- Ne-e-e-m! Uno-o-om! - feleltem én, elhárítva őt magamtól a kezemmel, de ez neki oly érdekes volt, hogy rögtön leült mellém.

- Látod, csak azért adtam értök annyit, mert kézalatt juthattam hozzájuk. Akármikor eladhatjuk húszezer frankért.

- Úgy van úgy: nagyon szép lovak s most kedvedre kocsikázhatol; nagyon jó; nos, ne beszéljünk róla.

- Hát nem haragszol?

- Ugyan miért? Nagyon okosan teszed, ha ellátod magadat olyan dolgokkal, amelyekre elkerülhetetlenül szükséged van. Később majd hasznukat fogod venni. Én látom, hogy neked okvetlenül nagy lábon kell élned, máskülönben össze nem szerzed a milliót. A mi százezer frankunk itt csak a kezdet, egy csepp a tengerben.

Blanche, aki mindent várt volna tőlem, csak ilyen okoskodást nem (kifakadások és szemrehányások helyett!) mintha csak az égből pottyant volna le.

- Hát... hát... no lám, milyen vagy te! Mais tu as l'esprit pour comprendre! Sais-tu mon garçon, ha nevelő vagy is, de hercegnek születted. Tehát te nem sajnálsz, hogy a pénzünk hamar elfogy.

- Bánom is én! Csak mentől hamarább!

- Mais... Sais-tu... mais dis donc talán te gazdag vagy? Mais sais-tu; te már túlságosan is megveted a pénzt. Qu'est-ce que tu feras après, dis donc?

- Après: elmegyek Hombourgba s újra nyerek százezer frankot.

- Oui, oui, c'est ça, c'est magnifique. S én tudom, hogy te bizonyosan nyerni fogsz és elhozod ide a nyereséget. Dis donc, hiszen te utoljára még csakugyan kiviszed, hogy szerelmes leszek beléd. Eh bien azért, hogy te ilyen vagy, ezalatt az egész idő alatt szeretni foglak s nem követek el ellened egy hűtlenséget sem. Látod, ha nem szerettelek is idáig, mert azt hittem, nem vagy egyéb, mint egy outchitel (úgy-e: valami inas-féle?), mégis hű voltam hozzád, parce que je suis bonne fille.

- No, ne hazudj. Hát Alberttel, azzal a feketeképű hadnagyocskával tán nem láttalak a multkor?

- Oh, oh, mais tu es...

- No, csak ne beszélj; vagy azt hiszed, hogy én azért haragszom? Füttyülök rá, il faut que jeunesse se passe. Hiszen csak nem kergetheted el, mikor ő előbb volt meg neked, mint én és te szereted. Csakhogy pénzt ne adj neki, érted?

- Hát te még ezért sem haragszol? Hiszen te egész filozófus vagy, sais-tu? Igazi filozófus! - kiáltott fel elragadtatva, - eh bien, je t'aimerai, je t'aimerai - tu verras tu seras content.

S csakugyan ettől az időtől kezdve mintha jobban ragaszkodott volna hozzám, mintha barátságosabb lett volna - s így telt el az utolsó tíz nap. Az ígért «csillagokat» én nem láttam: de némely dolgokban csakugyan beváltotta ígétét. Ezenkívül megismertetett Hortense-zal, aki a maga nemében nagyon is érdekes nő volt s akinek a mi körünkben az volt a neve, hogy Thérèse philosophe...

Egyébiránt ezzel nem érdemes hosszabban foglalkozni, mindez egy külön elbeszélés tárgyát képezhetné, amelyet nem akarok ebben a keretben felhasználni.

A dolog veleje az, hogy én minden erőmből rajta voltam, hogy ez az állapot mentől előbb véget érjen. A mi százezer frankunk elég volt majdnem egy hónapra, amin én nagyon csodálkoztam - mert ebből a pénzből legalább nyolcvanezer frankot magára költött el Blanche, úgy, hogy mi nem költhettünk többet húszezernél a napi kiadásokra - és mégis elég volt. Blanche, aki végre már csaknem őszinte volt velem (legalább némely dolgokban nem hazudott nekem), beismerte, hogy nem terhelnek engem azok az adósságok, amelyeket ő kénytelen volt csinálni: - «nem írtam veled alá a számlákat és váltókat, mert sajnáltalak, - mondá nekem - más ezt bizonyosan megtette volna veled s az adósok börtönébe juttatott volna. Látod, látod: mennyire szerettelek és milyen jó vagyok én! Csak ez az ördögös lakodalom is mennyibe fog kerülni?»

Nálunk csakugyan lakodalom is volt. Ez a mi hónapunk vége felé történt s föl kell tételezni, hogy arra mentek el az én százezer frankom utolsó foszlányai; ezzel is ért véget a mi hónapunk s ezután én formáserint is nyugalomba mentem.

A dolog így történt: Párizsba történt megérkezésünk után egy hét múlva megjelent a tábornok. Egyenesen Blanchehoz jött s az első látogatástól kezdve csaknem egészen ott maradt nálunk - hanem azért természetesen volt valahol neki is kvártély.

Blanche igen szívesen fogadta őt, kacagott, sőt még rá is vetette magát, hogy megölelje. A dolog annyira ment, hogy nem is akarta a tábornokot eleresztetni s a tábornoknak mindenüvé kísérni kellett őt: a boulevardokon is, a kikocsizásoknál is, a színházakba is, az ismerősökhöz is. Erre a szolgálattételre a tábornok még elég alkalmas volt: volt hozzá tekintélyes és manéros megjelenése, csaknem magasnak mondható termete, gondosan megfestett szakállja és bajusza (régén a vérteseknél szolgált), meglehetősen kellemes, bár kopottas arca. Modora igen választékos volt s a frakkban kitűnően tudott mozogni. Párizsban a rendjeleit is viselni kezdte. Hát az ilyennel nemcsak a boulevardokon lehetett megjelenni, de - ha ilyen kifejezést használhatunk - a vele való megjelenés még nagyon előnyös és ajánlatos is volt.

A jó és tapasztalatlan tábornok mindezzel igen meg volt elégedve; távolról sem számított ilyesmire, mikor nálunk Párizsban megjelent. Akkor csaknem reszketett félelmében, azt hitte, hogy Blanche ráripakodik és elkergeti; ugyanazért, mikor a dolog ily nem várt fordulatot vett, a tábornok egészen el volt ragadtatva s ezt az egész hónapot bizonyos gondtalan boldogságban élte át, sőt úgy is hagytam ott őt. Már csak itt tudtam meg részletesen, hogy a mi Roulettenburgból történt hirtelen elutazásunk után, azon a reggelen valami szélütés-forma érte. Összeesett eszméletlenül, azután csaknem az egész héten olyan volt, úgy is beszélt, mint valami örült. Gyógyítás alá vették, de egyszerre csak otthagytott mindent, vasútra ült s Párizsba jött.

Természetes, hogy legjobb orvosság volt neki az a fogadtatás, amelyben Blanche részesítette. De a betegség nyomai még sokáig meglátszottak rajta, dacára folytonosan örvendező, boldog érzésének. Okoskodni vagy csak valamennyire is komoly beszédet folytatni már nem volt képes; ha ilyesmi mégis előfordult, ő mindig csak hm-mel felelt minden szóra, a fejével

bólintgatott - s ezzel vége. Gyakran nevetett, de valami ideges, beteges nevetéssel, mintha hemperegne; máskor órákig üldögélt komoran, mint az éjszaka, összehúzva sűrű szemöldökeit. Sok dologra egyáltalában nem emlékezett; szórakozott volt a képtelenségig s azt a szokást vette föl, hogy magában beszélgetett. Csak Blanche volt képes őt felvidítani, sőt a sötét, komor elhúzódás is a szoba sarkába részben azt jelentette, hogy rég nem látta Blanchet vagy hogy Blanche elment valahová ő nélküle, vagy hogy mikor elment, őt meg nem dédelgette. Miután vagy két óráig így morfondált (ezt én vagy kétszer figyeltem meg olyan esetekben, mikor Blanche egész napokig oda volt, valószínűleg Albertnél), hirtelen körülnézgetett, felugrott, összeszedte magát, mintha valakit keresni akart volna; de nem látva senkit s nem tudván, hogy mit is akart kérdezni, újra önfeledt állapotba esett egész addig, míg végre megjelent Blanche vidáman, pajkosan, hangosan hahotázva; Blanche hozzászaladt, megölelte, sőt meg is csókolta, bár az utóbbi kegyben ritkán részesítette. Egyszer a tábornok annyira megörült neki, hogy sírva fakadt, amin én elcsodálkoztam.

Blanche a tábornok megjelenésétől kezdve mindjárt ügyvédjévé szegődött én előttem. Még ékesszóló is lett ilyenkor. Főlemlegette, hogy ő én miattam hagyta el a tábornokot, hogy ő már majdnem menyasszonya volt a tábornoknak, mert már szavát adta volt néki; hogy viszont a tábornok ő érte szakított a családjával s végül, hogy én a tábornoknak a szolgálatában álltam, hát tisztelnem kellene őt s hogy - ugyan nem szégyenlem magam? Én csak hallgattam, ő pedig rettenetesen fecsegett. Végre én elnevettem magamat s ezzel a dolog véget ért, vagyis eleinte ő azt képzelte, hogy én együgyű vagyok, azután abban nyugodott meg, hogy én igen derék ember vagyok, akivel okosan lehet beszélni. Egy szóval, határozott szerencsém volt ennek a tiszteletreméltó leányzónak a teljes rokonszenvét kiérdemelni. (Blanche különben csakugyan a lehető legjobb leányzó volt, csakhogy persze a maga nemében; eleinte nem így gondolkoztam volt felőle.) «Te igen derék, jó ember vagy - mondogatta nekem az utolsó időkben - és... és... csak az a kár, hogy olyan együgyű vagy! Neked soha, sohasem lesz semmi sem.»

«Un vrais russe, un calmouk» - s nem egyszer elküldött, hogy sétáltassam meg az utcán a tábornokot, mint ahogy megsétáltatta az inassal az ölebét. Különben én a tábornokot elhurcoltam a színházakba, a Bal-Mabille-be s a vendéglőkbe is. Erre Blanche pénzt is adott, bár a tábornoknak magának is volt pénze, nagyon szerette mások előtt a tárcáját elővenni. Egyszer alig bírtam megakadályozni, hogy megvegyen egy hétszáz frankos broche-t, amelyet a Palais-Royal-ban látott meg s minden áron Blanche-nak akart ajándékozni. Hát ugyan minek kellett volna annak egy hétszáz frankos broche? S a tábornoknak mindössze sem volt több ezer frankjánál. Sohasem bírtam megtudni, hogy ezt is hol vette? Gondolom, hogy mister Astleytől kapta, mert az fizette ki a szállodaszámláját is.

Ami már azt illeti, hogy miképpen viselkedett a tábornok én velem szemben, hát azt hiszem, ő nem is álmodta, hogy milyen viszonyban voltam én mlle Blanche-sal. Ha hallotta is homályosan, hogy én egy egész kapitálist nyertem, mégis bizonyosan azt képzelte, hogy én Blanche-nak valami magántitkára vagyok vagy éppen szolgája. Legalább én velem mindig a régi felsőbbség és lenézés hangján beszélt, sőt néha még le is hordott. Egyszer nagyon megnevettetett engemet is, Blanchet is, egy reggeli kávézásnál. Nem volt különben érzékenykedő ember s egyszerre csak sértve érezte magát tőlem - mai napig sem tudom: miért? De persze, ő maga sem tudta. Egy szóval valamit beszélni kezdett minden bevezetés és minden befejezés nélkül, kiabálni kezdett, hogy én éretlen gyerek vagyok, hogy ő majd megtanít, hogy ő majd megérteti velem... s így tovább. De senki ebből semmit sem bírt megérteni. Blanche hahotázott; végre a tábornokot sikerült lecsillapítani és sétára vinni.

Egyébiránt gyakran észrevettem rajta, hogy szomorkodott; hogy valaki és valami hiányzott neki, dacára a Blanche jelenlétének. Ilyen pillanatokban ő maga kezdett velem beszélgetni, de sohasem tudta világosan megmondani, hogy mi a baja; megemlékezett a szolgálatáról, a megboldogult feleségéről, a gazdaságáról, a birtokairól.

Ráakadt néha valamely szóra s annak úgy megörült, hogy azt napjában százszor is elismételte, ám bátor az nem fejezte ki sem érzelmeit, sem gondolatait.

Próbáltam vele a gyerekeiről beszélni; de ezt mindig elhárította magától s mindig sietett más tárgyra vinni át a beszélgetést. «Igen, igen - a gyerekek! Önnek igaza van, a gyerekek!» Csak egyszer érzékenyült el, amint éppen színházba mentünk. «Szerencsétlen gyerekek! - szólalt meg egész váratlanul, - igen, uram, azok sze-ren-csét-len gyerekek!» S azután még többször ismételte azon az estén, hogy «szerencsétlen gyerekek!»

Mikor egyszer Polinát hoztam szóba, a tábornok dühös lett.

- Az egy hálátlan nő! - kiáltott fel - rosszlelkű és hálátlan! Megszégyenítette a családot. Ha itt törvény és igazság volna, majd megtanítatnám! Igen, igen!

Ami pedig De-Griet-t illeti, hát annak még a nevét sem akarta hallani.

- Az okozta az én vesztemet, - mondotta - meglopott, tönkretett. Az volt az én rémképem két teljes esztendőn át. Hónapokon keresztül mindig róla álmodtam. Az - az - ...oh, ne is említse őt nekem soha!

Láttam, hogy valahogy visszazökkent a régi kerékvágásba, de rendes szokásom szerint nem kérdezősködtem. Blanche szólt erről először, éppen egy héttel azelőtt, hogy elváltam tőlük.

- Il a de la chance, - tercsélte - a babuska most már csakugyan beteg és bizonyosan meghal. Mister Astley tudatta ezt táviratban. Azt meg te is beláthatod, hogy a babuska egyetlen örököse mégis csak ő. De ha nem is: ő nem árt itt senkinek; először is megvan neki a maga nyugdíja, másodszer pedig ott fog lakni a hátulsó szobában és teljesen boldog lesz. Én pedig «madame la générale» leszek, bejutok a jobb társaságba (Blanche örökösen erről álmodozott), később orosz birtokosné leszek, j'aurais un chateau, des moujiks et puis j'aurais toujours mon million.

- De hátha ő egyszer csak elkezd féltékenykedni, követelni... tudom is én mit, érted?

- Oh nem, non, non, non! Hogy merne ő olyat! Erről gondoskodtam, ne félj. Én máris aláíratam vele egy pár váltót az Albert nevére. Csak moccanni merjen - rögtön megkapja a büntetését; no, de nem is mer.

- Jól van, hát menj hozzá...

A lakodalmat minden különös ünnepség nélkül, csöndben és családiasan ültük meg. Jelen volt Albert és még néhány jó ismerős, de Hortense, Cléopatre és a katonák határozottan ki voltak zárva. A vőlegénynek rendkívül tetszett az állapota. Blanche maga kötötte meg a nyakken-dőjét, maga látta el pomádéval s a tábornok az ő frakkjában és fehér mellényével egészen comme il faut nézett ki.

- Il est pourtant très comme il faut! - mondá nekem Blanche, kijöve a tábornok szobájából; mintha az a gondolat, hogy a tábornok très comme il faut, őt magát is meglepte volna.

Én, mint igen kevésbé érdekelt néző, oly kevésbé figyeltem különben az egészre, hogy sokra már nem is emlékszem. Csak annyit tudok, hogy kiderült, hogy mlle Blanche egyáltalában nem volt de Cominges, valamint hogy a mamája sem volt veuve Cominges, hanem du Placet. Hogy miért használták eddig mindketten a Cominges nevet, azt nem tudom. De a tábornok

ezzel a fölfedezéssel is nagyon meg volt elégedve, sőt a du Placet név még jobban tetszett neki, mint a de Cominges.

Az esküvő napján a tábornok már egészen felöltözködve, folytonosan föl és alá járt a teremben s örökösen, nem közönséges komolysággal és fontoskodással ismételte magában: «mille Blanche du Placet! Blanche du Placet, du Placet! dü Plászé Blanka kisasszony!» s bizonyos önelégültség ragyogott az arcán. A templomban, a mairénél és otthon a lakománál nemcsak örvendező és elégedett volt, hanem még büszke is. Mind a kettőjükkel történt valami. Blanche még bizonyos méltóságos magatartást is kezdett fölvenni.

- Nekem most egészen másképpen kell magamat tartanom, - mondotta nekem rendkívül komolyan - mais vois-tu, én még mostanáig nem is gondoltam egy nehéz dologra; képzeld csak, én még máig sem bírtam bemagolni az én jelenlegi nevemet: Zagonjanszkij, Zagonjanszkij, madame la générale de Zaga - Zaga, ces diables des noms russes, enfin madame la générale a quatorze consonnés! Comme c'est agréable, n'est-ce pas?

Végre elváltunk. És Blanche, a bolondos Blanche, még könnyekre is fakadt, mikor tőlem elbúcsúzott.

- Tu étais bon enfant, - mondta a sírástól szepegeve - je te croyais bête et tu en avais l'air, de ez neked igen jól illett.

Azután utoljára szorítva meg a kezemet, felkiáltott: Attends! s befutva a boudoirjába, egy perc múlva két darab ezer frankos bankjegyet hozott ki. Ezt már igazán alig bírtam elhinni.

- Nesze, - szólt - erre szükséged lehet; meglehet, hogy te igen tanult «outchitel» vagy, de rettenetesen ostoba ember. Kétezer franknál többet semmi szín alatt sem adok, mert úgyis eljátszanád. No, Isten veled! Nous serons toujours bons amis s ha megint nyerni találsz, okvetlenül jér el hozzám s én boldogítani foglak.

Nekem magamnak is volt még vagy ötszáz frankom, ezenkívül remek, ezer frankos zsebóráim, gyémánt-gombjaim stb., úgyhogy még egy ideig élhettem gond nélkül. Készakarva állapodtam meg ebben a kis városban, hogy egy kissé összeszedjem magamat, főképpen pedig, hogy idevárjam mister Astleyt. Megtudtam, hogy ő itt keresztül fog utazni s vagy egy napig dolga lesz itt. Megtudok tőle mindent, aztán... aztán... egyenesen Homburgba! Roulettenbourgba nem megyek, legfőljebb a jövő évben. Azt mondjak: rossz gondolat kétszer egymásután egy és ugyanazon asztalnál szerencsét próbálni. S igazi játék csak Homburgban folyik.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Egy éve és nyolc hónapja már, hogy bele sem néztem ezekbe a jegyzetekbe s most is csak bánatomban és unalmamban jutott eszembe, hogy valamivel szórakoznom kellene - s végig olvastam őket.

Ott hagytam volt el a följegyzéseket, hogy utazom Homburgba. Istenem! Aránylag véve a dolgot: mennyivel könnyebb szívvel vettem én akkor e sorokat papírra! Vagyis nem az, hogy könnyű szívvel, hanem mily önbizalommal, mily rendkívüli reményekkel!

Kétkeltem-e akkor magamban csak egy kissé is? S íme, elmúlt több mint másfél esztendő és én - szerintem - sokkal rosszabb helyzetben vagyok, mint a koldus. Mit: koldus! Nem lehet itt koldusságról beszélni! Én egyszerűen tönkretettem az életemet.

Egyébként: az én állapotomat úgyszólván nincs is mihez hasonlítani s nincs is miért prédikációt tartani önmagamnak. Semmi sem lehet helytelenebb ilyen helyzetben, mint a moralizálás. Oh, a magukkal megelégedett emberek! mily büszke elégtelenséggel képesek ezek a fecsegők az ő szentenciáikat recitálni! Ha ők tudnák: mennyire felfogom én magam is az én jelenlegi helyzetemnek ocsmányságát, hát bizonyára ki sem nyitnák a szájukat, hogy engemet megleckéztessenek. Vagy mi újat tudnának ők nekem mondani, amit én ne tudnék? S hát erről van-e szó? Itt arról van szó, hogy csak egy fordulata a keréknek és minden megváltozik, s akkor - erről erősen meg vagyok győződve - ugyanezek a moralisták lesznek az elsők, akik sietnek barátságos tréfával gratulálni nekem. És nem fog tőlem mindenki úgy elfordulni, mint most. Ah, füttyölök rájuk, mindnyájokra!

Mi vagyok én most? Zéró.

Mi lehetek holnap? Holnap én fölkelhetek halottaimból és újra élhetek. Fölfedezhetem magamban az embert, még mielőtt végkép elveszett volna.

Akkor én csakugyan elutaztam Homburgba, de... aztán újra megfordultam Roulettenburgban is, voltam Spaaban, sőt Badenban is, ahova mint a Hinze tanácsos inasa jutottam. (Ez a Hinze egy alá való gazember volt.) Oh igen: még inaskodtam is teljes öt hónapig. Ez mindjárt a börtönből való kiszabadulásom után volt. (Mert hiszen az adósok börtönét is megültem Roulettenburgban egy itteni adósságomért. Egy ismeretlen váltott ki; vajjon ki lehetett? Mister Astley? Polina? Nem tudom, de az adósságom - mindössze kétszáz tallér - kifizetődött s engemet szabadon bocsátottak.) Hova mehettem? Beléptem a Hinze szolgálatába. Fialat, könnyelmű ember, szeret lustálkodni s én tudok három nyelven beszélni és írni.

Eleinte titkár-féle minőségben léptem be a szolgálatába, havi harminc forint fizetéssel, de végre valóságos inasa lettem: titkárt tartania nem volt miből, hát leszállította a havi fizetésemet nekem meg nem volt hova lennem, ott maradtam nála - s ilyenformán lesüllyedtem inassá.

A Hinze szolgálatában soha jól nem laktam, hanem azért összekuporgattam ott öt hónap alatt hetven forintot. Egyszer egy este, Badenban, kijelentettem neki, hogy elmegyek tőle. S aznap este már ott voltam a roulette-nél. Oh, hogy dobogott a szívem akkor! Nem a pénz csábított engemet akkor. Csak azt akartam, hogy holnap mindezek a Hinzék, mindezek a főpincérek, mindezek a cifra bádeni dámák én rólam beszéljenek, csodálkozzanak rajtam, dicsérjenek s meghajoljanak az én új nyereségem előtt.

Mindez gyerekes, gyerekes ábránd és ambíció, de... ki tudja: talán még Polinával is újra találkozhattam volna; elmondtam volna neki a történetemet s ő is csodálkozott volna azon, hogy én annyira felette állok a sors ostoba forgandóságának...

Oh, nem a pénzt áhítom én. Biztos vagyok benne, hogy megint rápazaroltam volna valami Blanche-ra, újra elmentem volna három hétre Párizsba s kocsikáztam volna ott a saját, tizenhatezer frankos fogatomon. Hiszen biztos vagyok benne, hogy én fősvény nem vagyok, sőt azt hiszem, hogy pazarló is vagyok - mégis mily remegéssel hallgatom a croupier kiáltozását: trente et un, rouge, impair et passe vagy: quatre, noir, pair et manque! Mily telhetetlen vággyal nézek a játékasztalra, amelyen Louis d'orok, Friedrichs d'orok, tallérok, aranytekercesek hevernek, mikor a croupier lapátja ezeket parázshoz hasonló izzó csomókba kaparja vagy az öles hosszúságú ezüst oszlopokra, amelyek a szerencsekerék mellett állnak! Mikor még csak közeledem a játéktérhez, mikor még két terem választ el tőle: mihelyt meghallom a töltögetett pénz csörgését, csaknem görcsöket kapok.

Oh, az az este is igen érdekes volt, amelyen én odavittem a hetven forintomat a játékasztalhoz. Tíz forinttal kezdtem s újra a passe-ra tettem. Előítélettel vagyok a passe iránt. Vesztettem. Maradt hatvan forintom ezüstben; egyet gondoltam és előnyt adtam a zérónak. Öt forintjával kezdtem rakni a zéróra. A harmadik tételnél kijött a zéró. Csaknem elájultam örömben, mikor megkaptam a százhetvenöt forintot. Mikor a százezer forintot nyertem volt, nem örültem annyira, mint most. Rögtön száz forintot tettem a rougera. Nyertem. Föltettem mind a kétszázat a rougera; nyertem: mind a négyszázat a noirra; nyertem: mind a nyolcszázat a mangue-ra: nyertem. Összeszámítva az előbbi nyereséget is: már ezerhétszáz forintom volt - s mindez kevesebb, mint öt perc alatt. Ilyen pillanatokban elfelejti az ember minden korábbi sikertelenségét. Hiszen én ezért többet kockáztattam, mint az életemet s íme, újra az emberek sorába jutottam!

Szobát vettem ki, bezárkóztam s vagy három óráig olvastam a pénzemet, reggelre már nem inasképpen ébredtem föl. Elhatároztam, hogy még aznap Homburgba utazom: ott még nem inaskodtam s börtönben sem ültem. A vonat indulása előtt félórával elmentem még a játéktérbe, hogy két tételt - nem többet - még megpróbáljak s elvesztettem másfélezer forintot. Hanem azért mégis elmentem Homburgba.

S íme, már egy hónapja, hogy itt vagyok.

Persze: örökös izgatottságban élek, a legkisebb tételekkel játszom és valamit várok, valamire számítok, egész napokig állok a játékasztal mellett s nézem a játékot, még álmomban is azt látom, de mindamellet mintha elfásultam, mintha valami iszapba másztam volna. Ezt a mister Astleyvel történt találkozásomból következtettem. Nem találkoztunk azóta s csak véletlenül jöttem vele össze. Elmondom, hogyan történt:

A parkon mentem keresztül s éppen azt számolgattam, hogy úgyszólván egy garasom sincs, van mindössze ötven forintom s ezenkívül a fogadóban, ahol egy kis szobácskám van, harmadnapja kifizettem a számlámat is. E szerint tehát csak egyszer mehetek el a roulettehez; ha nyerek csak valamit is, akkor folytathatom a játékot; de ha vesztek, akkor megint be kell állnom inasnak, hacsak nem találok véletlenül egy oroszra, akinek házi nevelő kell. Ezekkel a gondolatokkal foglalkozva mentem át a parkon és erdőn a szomszéd fejedelemségbe. Ilyenformán néha négy óra hosszáig is járkáltam s fáradtan és éhesen tértem vissza Homburgba.

Alig mentem ki ezúttal a kertből a parkba, megláttam mister Astleyt, amint egy padon ült. Először mégis ő vett észre és rám kiáltott. Leültem mellé. De bizonyos kimértséget vévén rajta észre, rögtön mérsékeltem örvendezésemet. Pedig roppantul megörültem neki.

- Tehát ön itt van! Mindjárt tudtam, hogy találkozni fogok önnel, - mondta ő nekem - csak beszéljen el mindent, úgy is tudok mindent; az ön egyévi és nyolchónapi életéből minden ismeretes előttem.

- Bah! Lám-lám, mennyire figyelemmel kíséri ön a régi barátjait! - feleltem én - becsületére válik, hogy nem feledkezik meg róluk. De várjon csak: erről valami jut eszembe; nem ön váltott ki engem a roulettenburgi börtönből, ahol én kétszázforintos adósságom miatt ültem? Egy ismeretlen váltott ki.

- Nem, oh nem; én nem váltottam ki önt a roulettenburgi börtönből, ahol ön kétszázforintos adóssága miatt ült, de azt tudtam, hogy önt kétszázforintos adóssága miatt elzárták.

- Tehát mégis csak tudja, hogy ki váltott ki?

- Oh nem; nem mondhatom, hogy tudnám, ki váltotta önt ki.

- Különös; a mi oroszaink közül engem itt senki sem ismer; azonkívül itt az oroszok nem is váltogatnak ki senkit; csak nálunk. Oroszországban teszi meg egy igazhitű, hogy kiváltja a másik igazhitűt. Én hát azt gondoltam, hogy valamely külön angol, csupa különködésből...

Mister Astley bizonyos meglepetéssel hallgatott engemet. Azt várta bizonyosan, hogy én levert és szomorú leszek.

Faggatni kezdett. Én ez időtájtban soha újságba nem néztem, tehát semmit sem tudtam, sőt soha még csak egy könyvhöz sem nyúltam.

- Ön egészen elfásult, - jegyezte meg mister Astley - ön nemcsak az életről, a saját és közös érdekekről, a polgári és emberi kötelességekről s barátjairól (pedig önnek voltak jóbarátjai) mondott le, nemcsak lemondott minden célról, - a játékon kívül - de még emlékeiről is. Én emlékszem önre életének hevesen forró pillanatában; de biztos vagyok benne, hogy ön már elfeledte akkori legszebb benyomásait; az ön ábrándjai, jelenlegi leghőbb vágyai túlvannak azokon a pontokon, ahol a pair et impair, a rouge et noir, tizenkét középső szám stb., stb. van. Erről én meg vagyok győződve.

- Elég, mister Astley; nagyon kérem, ne emlékeztessen vissza engemet, - kiáltottam föl bosszúsan, csaknem epésen - tudja meg, hogy én semmit sem felejtettem el, hanem csak egy időre kivertem mindent a fejből, még emlékeimet is, addigra, míg helyzetemet gyökeresen meg nem javítom; akkor... akkor ön majd meglátja, hogy feltámadok halottaimból.

- Még tíz esztendő múlva is itt lesz ön. Fogadjunk rá, hogy ugyanezen a lócán fogom ezt önnek eszébe juttatni, ha addig élek.

- No elég! - vágtam én közbe türelmetlenül - s hogy bebizonyítsam önnek, mennyire nem feledkeztem el a multáról, kérem, mondja meg, hol van miss Polina most? Mert ha nem ön váltott ki engem, akkor minden bizonnyal ő. Attól a bizonyos időtől fogva nem hallottam róla semmit sem.

- Nem, oh nem! Nem hiszem, hogy ő váltotta ki önt. Ő most Svájcban van s ön nagy szívességet tenne nekem, ha nem kérdezősködnék tovább miss Polina felől - mondá határozott, sőt haragos hangon.

- Ez azt jelenti, hogy miss Polina önt is erősen megsebezte - mondtam én önkéntelenül elnevetve magamat.

- Miss Polina a világ legjobb teremtese, aki minden tiszteletre érdemes, de ismétlem: nagy szívességet tesz ön nekem, ha nem kérdezősködik tovább miss Polina felől. Ön sohasem ismerte őt s ha nevét nyelvére veszi: én ezt az én erkölcsi érzületem megsértésének tekintem.

- Ej ha! Egyébiránt önnek nincs igaza, mert ugyan mi másról beszélhetek én önnel? Mondja meg önmaga? Hiszen éppen csak e körül forognak a mi összes visszaemlékezéseink. Különben legyen nyugodt, én nem vagyok kíváncsi az önök benső, titkos dolgaira. Én úgyszólván a miss Polina helyzetének csak külső része iránt érdeklődöm. Ezt pedig két szóval el lehet mondani.

- Jól van, de csak oly föltétellel, hogy e két szóval aztán a tárgy ki legyen merítve. Miss Polina sokáig beteg volt; most is beteg; egy ideig bátyámnál és testvéremnél lakott északi Angliában. Ezelőtt félévvel a nénye - emlékszik, az az örült öregasszony - meghalt és neki magának kétezer fontot hagyott. Most miss Polina az én férjhezment nőtestvérem családjával utazgat. Kis húga és öccse szintén biztosítva vannak a babuska végrendelkezése folytán s jelenleg Londonban tanulnak. A tábornok, a miss mostohaapja, ezelőtt egy hónappal meghalt Párizsban; megütötte a guta. Mlle Blanche igen jól bánt vele, de mindent, amit a tábornok a babuskától örökölt, sikerült a mllenek magához kaparítani. Nos, azt hiszem ez elég.

- Hát De-Griet? Nem utazik az is Svájcban?

- Nem, De-Griet nem utazik Svájcban s én nem tudom, merre van De-Griet; ezenkívül egyszerűsrimindenkorra figyelmeztetem önt: kerüljön ilyen célzásokat és nemtelen kombinációkat, máskülönben velem gyúlik meg a baja.

- Hogyan? Dacára régebbi barátságos viszonyunknak?

- Igen, dacára régebbi barátságos viszonyunknak.

- Ezerszer bocsánatot kérek, mister Astley. De bocsásson meg: semmi sértő és nemtelen nincs szavaimbán; hiszen én semmivel sem hibáztattam miss Polinát. Azonkívül pedig az orosz kisasszony és a francia férfi - csak általánosságban értem - oly kombináció, mister Astley, hogy ezt sem én, sem ön nem vagyunk képesek megérteni, megítélni.

- Ha ön nem fogja együtt emlegetni a De-Griet nevet a másik névvel, akkor megkérném önt, magyarázná meg, hogy mit ért ön ez alatt: «francia férfi és orosz kisasszony?» Micsoda «kombinálás» ez? Miért éppen francia férfi s éppen orosz kisasszony?

- No látja, mennyire érdeklődik ön. Csakhogy ez igen hosszú história volna, mister Astley. Sokat kellene megelőzőleg tudni. Különben pedig ez igen fontos kérdés, bármily nevetségesnek tűnjék is föl első tekintetre. A francia férfi, mister Astley, a szépségnek bepácolt és megfüstölt formája, ön, mint brit férfiú, ezzel talán nem fog egyet érteni; én, mint orosz, szintén nem vagyok hajlandó ezt elfogadni, mondjuk: gyűlölségből; hanem azért a mi kisasszonyaink másképpen gondolkozhatnak. Ön tarthatja Racinet keresettnek, mesterkéltnak és parfümösnek; sőt bizonyosan nem is fogja olvasni. Én is keresettnek, mesterkéltnak, parfümösnek s bizonyos tekintetben nevetségesnek tartom; de azért ő szép, mister Astley s ami a fő: nagy külső, akár akarjuk, akár nem. A francia, vagyis a párizsi ember nemzeti formája már akkor elkezdte a csín és szépség vonalait fölvenni, mikor mi még medvék voltunk. A rendi alkotmányt követte a forradalom. Most már a leghitványabb franciácskának is olyan modora, magatartása, kifejezései, sőt gondolatai is lehetnek, a melyek teljesen megfelelnek a szépség formáinak, a nélkül, hogy része volna e formákban akár kedvezésével, akár szívével és lelkével: minden csak örökségképpen maradt rá. Természetesen azért a francia rosszabb lehet a legrosszabbnál, hitványabb a leghitványabbnál. Nos, mister Astley, most még azt mondom én önnek, hogy nincs a világon olyan teremtés, aki hiszékenyebb, őszintébb volna, mint a jó, eszes és kevésbé tapasztalt orosz leánykák. De-Griet bármily szerepben, bármily álarccal jelenjék is meg, a legnagyobb könnyűséggel meghódíthatja a szívüket, mert neki választékos a formája, mister Astley, s a kisasszonyok ezt a formát úgy tekintik, mint annak a De-Grietnek a szellemi formáját, a szíve és lelke természetes formáját, nem pedig mint az örökségül rá-

maradt külső burkot. Az ön legnagyobb kellemetlenségére kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az angolok legnagyobbbrészt szögletesek, darabosak, az oroszok pedig elég érzékkel bírnak a szép iránt és nagyon kedvelik. De hogy a lélek szépségét és a személy eredetiségét fölfedezhessük, arra hasonlíthatatlanul nagyobb önállóság és szabadság szükségeltetik, mint amennyi van az orosz nőnek (hát még a kisasszonyoknak!) és mindenesetre több tapasztalat! Miss Polinának tehát - bocsásson meg, hogy kimondtam a nevét, de már megtörtént - igen, igen sok idő kell, míg elhatározza, hogy önt elébe helyezze a semmirekellő De-Grietnek. A miss önt becsüli, barátságot is köt önnel, megnyitja ön előtt a szívét, hanem azért abban a szívben mégis a kiállhatatlan, semmirevaló, uzsoráskodó De-Griet fog uralkodni. Ez így marad - hogy úgy mondjam - makacsságból, mert az a De-Griet valamikor a választékos marquis, a tönkrement (hiszi, aki hiszi) és kiábrándult liberális ember dicsfényében jelent meg előtte, aki segített az ő családján és a könnyelmű tábornokon. A fogyatkozások csak később fedeződtek fel. De az semmi, hogy felfedeződtek: csak adja ön neki most vissza a régi De-Griet-t; ez az, ami neki kell. És mentől jobban gyűlöli a jelenlegi De-Griet-t, annál jobban búsul a régiért, jóllehet ez a régi csak az ő képzeletében létezett. Ön cukorgyáros, mister Astley?

- Igen, részes vagyok a Lowel et Co. ismert cukorgyárban.

- No lássa, mister Astley! Egyfelől cukorgyáros, másfelől pedig Belvederi Apolló, ez bizony sehogy sem rímel össze. Én pedig cukorgyáros sem vagyok, hanem vagyok egy kis játékos, sőt már inas is voltam, amit bizonyára tud már miss Polina, mert, úgy látom, igen jó detektívjei vannak.

- Ön mérges, azért beszél ilyen bolondságokat - szólt hidegvérrel mister Astley, aztán kis gondolkozás után hozzá tette: - Aztán az ön szavaiban még csak eredetiség sincs.

- Megengedem! De éppen az a szörnyűség, nemes barátom, hogy mindezek az én kijelentéseim, bármily régiék, hitványak és vaudeville-szerűek is, végre is igazak. Mi ketten végre sem bírtunk zöldágra vergődni.

- Ez már alávaló ostobaság... mert... mert tudja meg hát - mondá mister Astley remegő hangon és szikrázó szemekkel - tudja meg, hálátlan, kicsinyes és szerencsétlen ember, hogy Homburgba egyenesen az ő megbízásából jöttem, hogy fölkeressem önt; beszéljek önnel kimerítően és szívesen, aztán mondjak el neki mindent; az ön érzelmeit, gondolatait, reményeit és... emlékeit!

- Igazán? Valóban? - kiáltottam én fel s könnyeim megindultak, mint a zápor. Nem bírtam sírásomat visszatartóztatni s ez - azt hiszem - először történt meg életemben.

- Igen, szerencsétlen ember, ő önt szerette s ezt én már fölfedezhetem ön előtt, mert ön - elveszett ember. Sőt többet mondok: ha azt mondom is, hogy ő még most is szereti önt - ön azért mégis csak itt marad. Oh ön végkép tönkretette magát, önnek volt tehetsége, élénk természete s meglehetősen jóra való ember volt; még hasznára is lehetett volna hazájának, amelynek olyan szüksége van kiválóbb emberekre, de ön itt marad s az ön életének vége van. Én önt nem vádolom. Szerintem minden orosz ilyen vagy hajlandó ilyenné lenni. Ha nem a roulette, hát más, hozzá hasonló. A kivétel nagyon ritka. Nem ön az első, aki nem tudja: mi a munka (nem értem az orosz népet). A roulette elsősorban is oroszoknak való játék. Idáig ön becsületes volt s inkább beállt inasnak, semhogy lopjon... De félek arra gondolni, hogy mi lesz önből a jövőben? Elég, Isten önnel! Persze, nincs pénze, úgy-e? Tessék, fogadjon el tőlem tíz aranyat; többet nem adok, mert úgyis eljátsszaná! Fogja és Isten önnel! No vegye hát el!

- Nem, mister Astley, azok után, amiket most beszéltünk...

- Fogadja el! - kiáltott rám; - meg vagyok győződve, hogy ön még tisztességes ember s úgy adom ezt önnek, mint jóbarát a jóbarátnak. Ha biztos lehetnék abban, hogy ön most rögtön fölhagy a játékkal, itthagya Homburgot s visszamegy a hazájába, kész volnék önnek ezer fontot adni, hogy új pályát kezdjen. De éppen azért nem adok ezer fontot, hanem adok csak tíz aranyat, mert akár ezer font, akár tíz arany, ez önnek egészen mindegy; úgyis eljátsza. Nos, vegye hát el és Isten önnel!

- Elveszem, ha megengedi, hogy búcsúzóul megöleljem önt.

- Oh a legnagyobb örömmel!

Szívesen összeöleleztünk s mister Astley eltávozott.

Nem, ő neki nincs igaza. Ha én élesen és bolondul szoltam Polinát és De-Griet-t illetőleg, ő élesen és felületesen ítélte meg az oroszokat. Magamról nem beszélek. Egyébiránt nem erről van szó; mindezek csak szavak, szavak és szavak, pedig tények kellenek. Most a földolog - Svájc! Holnap nap - oh, ha mindjárt holnap indulhatnék! Hogy újjászülessek, föltámadjak! Meg kell nekik mutatnom... Hadd tudja meg Polina, hogy én még tudok ember lenni. Nem kell egyéb, csak... Egyébiránt ma már késő van, de holnap... oh, nekem előérzetem van s ez nem lehet másképpen! Van most tizenöt aranyom, pedig kezdtem én már tizenöt forinttal is. Ha óvatos leszek... Hát csakugyan olyan gyerek vagyok én? Hát nem látom én be magam is, hogy elveszett ember vagyok?

De miért ne tudnék én újjászületni? Csak egyszer életemben legyen számító és türelmes - és minden megvan! Csak egyszer legyen erős akaratom s egy óra alatt alaposan megváltoztathatom sorsomat. Földolog az erős akarat! Gondoljuk csak fel, mi lehetett volna belőlem Roulettenburgban ezelőtt két hónappal, mielőtt mindenemet elvesztettem volna! Oh, az nevezetes esete volt az elszántságnak; akkor elvesztettem mindent, mindent... s mikor kijövök a játékteremből, akkor veszem észre, hogy a mellényzsebemben még egy forint van elbujva: «Á! e szerint hát lesz miből megebédelni», gondoltam magamban; de miután vagy száz lépésnyire mentem: mást gondoltam és visszafordultam. Föltettem ezt a forintot a manque-ra (ezúttal a manque-ra) - és igazán, van abban valami különös érzés, mikor az ember egyedül, idegen földön, távol hazájától és barátaitól, nem tudva, hogy miből fog ma ebédelni - fölteszi az utolsó forintját, a legeslegutolsó pénzét.

Nyertem s húsz perc múlva úgy jöttem ki a játékteremből, hogy százhetven forint volt a zsebemben. Ez tény! Íme: mint jelenthet néha az utolsó forint! S mi történik vala, ha akkor én kétségbeesem és nem merem magamat elhatározni?...

Holnap - holnap végeztünk!

A SZELÍD ASSZONY

FANTASZTIKUS ELBESZÉLÉS

**FORDÍTOTTA
KISS DEZSŐ**

Ezt az elbeszélést fantasztikusnak kell neveznem, ámbar én magam minden tekintetben valószerűnek tartom. De bizonyos szempontból mégis csak fantasztikus; a fantasztikum magában a formában rejlik, amelyről kissé részletesebben kell megemlíkezniem.

Ez az elbeszélés tulajdonképpen nem elbeszélés, de naplótöredéknek sem nevezhető. Képzelenek el egy férjet, aki felesége holtteste előtt áll, egy öngyilkos asszony teteme előtt, aki csak néhány órával azelőtt vetette ki magát az ablakon. A férj még egészen megzavarodott, még nem volt ideje ahhoz, hogy gondolatait összeszedje. Fel és alá jár a szobájában, mindenképpen átérteni igyekszik azt, ami történt, «gondolatait egyetlen pontra koncentrálni». Ezenfelül ahhoz az emberfajtaához tartozik, amely töprengés közben szeret önmagával beszélni. Így beszélget most magában, önmagának adja elő a tényállást és igyekszik azt önmagának megvilágosítani. Beszédje, látszólagos következetessége ellenére, több ízben ellentmond önmagának úgy érzelmeiben, mint gondolatainak logikus menetében, önmagát igyekszik menteni, de egyúttal önmagát vádolja meg és gyakran tökéletesen fölösleges magyarázatokba bocsátkozik; gondolatainak és szívének nyers volta ellenére itt-amott mély érzelemről tesz tanúságot. Lassankint mégis sikerül neki saját maga előtt tisztázni a tényállást és gondolatait egyetlen pontra összpontosítani. Emlékeinek hosszú sora, amelyeket felébresztett, végül arra kényszeríti, hogy az igazságot meglássa és ez az igazság felemelő hatással van értelmére és szívére. Az elbeszélés vége felé annak hangja is megváltozik, ha a bevezető szavak zavaros tónusához hasonlítjuk. Az igazság végül tökéletesen tisztán és világosan nyilatkozik meg a szerencsétlen előtt - legalább is azt hiszi, hogy ilyennek látja.

Ez a téma. Maga az elbeszélés, természetesen a közbeiktatott szünetekkel együtt, néhány óráig eltart és a külső formája rendkívül zavaros. A hős hol önmagához szól, hol egy láthatatlan hallgatóhoz fordul, mintha ismeretlen bíróhoz appellálna. Hiszen a valóságban is így peregnek le a dolgok. Ha egy gyorsíró végighallgatta volna beszédjét és szavait tisztán mechanikus formában följegyezte volna, az elbeszélés talán zavarosabbnak és döcögősebbnek tetszenék, mint amily formába én öntöttem, de hitem szerint a lélektani fejlődés folyamata ugyanolyan lett volna, mint e helyütt. Éppen az a fikció, hogy egy gyorsíró jegyzett le mindent és hogy én csak e gyorsíró jegyzeteit dolgoztam át később; ez az, amit én ez elbeszélésben fantasztikusnak nevezek. Ez a fogás egyébként nem új; már Hugo Viktor alkalmazta ezt híres mesterművében, «Egy halálra ítélt utolsó napjai»-ban. Hugo ugyan egy szóval sem említi a gyorsírót, de a valószínűtlenségnek még tágabb teret enged azzal, hogy fölteszi, hogy a halálraítéltnak megvan az ereje (és az ideje is) ahhoz, hogy nemcsak élete utolsó napján, hanem utolsó órájában, sőt utolsó percében is jegyzeteket írjon. Ha azonban a nagy író lemondott volna arról a fantasztikus föltevésről, akkor ez a nagy munka, amely minden műve között a legreálisabb és a legvalószerűbb, sohasem jött volna létre.

I. Ki voltam én és ki volt ő?

Amíg itt fekszik előttem, minden rendben van, minden pillanatban elébe állok, reá tekintek; de holnap elviszik s hogyan fogom kibírni a magányosságot? E pillanatban a vendégszobában fekszik az asztalon, két kártya-asztalt toltak össze, arra fektették; holnap reggel hozzák a koporsót, fehér, Gros de Napleslal kivert koporsót. De tulajdonképpen nem is erről akartam beszélni... Szakadatlanul fel és alá járok és tisztába akarok jönni az egésszel. Hat óra óta gyötrődöm teljes erőmből, de képtelen vagyok gondolataimat összeszedni. A dolog tudniillik úgy áll, hogy szakadatlanul fel és alá járok, egyre fel és alá... A dolog úgy történt... Mindent rendjében el fogok mondani... (Igen. A rend a fontos!) Uram, én egyáltalán nem vagyok íróember, hiszen ezt maga is belátja. Különben ez nem is fontos, egyszerűen úgy mondom el mindent, ahogy tudom. Hisz épp az a legszörnyűbb az egész dologban, hogy mindezt úgy megértem.

A dolog úgy kezdődött, - ha már feltétlenül ragaszkodik ahhoz, hogy tisztán lásson, illetve hogy a legelején kezdjem - mondom, úgy kezdődött, hogy egész egyszerűen beállított hozzám, hogy valami holmiját elzalogosítsa. A pénz arra kellett neki, hogy az újságokban hirdessen: «Nevelőnő állást keres, vidékre is elmegy, adott körülmények között kész arra is, hogy egyszerűen órákat adjon» és így tovább. Ezzel kezdődött a dolog és ő sem volt egyéb, mint egyike a sok nőnek, aki efféléért hozzám jár. Később azonban már megkülönböztettem őt a többitől. Olyan vézna volt, szőke, középtermetű, kissé ügyefogyott és zavarodott, ha velem beszélt (de azt hiszem minden idegennel így beszélt volna, mert én természetesen éppolyan idegen voltam neki, mint más, már úgy értem, mint ember és nem mint zálogos). Alighogy a kezében volt a pénz, máris hátat fordított nekem és kiment s mindezt teljes csöndben tette. A többiek vitáznak velem, alkudoznak, többet kérnek, ő azonban egy szót sem szólt és elfogadta azt, amit adtam neki... De úgy látom, hogy össze-vissza hányom az eseményeket... Igen: Először a dolgai tűntek fel, amelyeket hozott; aranyozott ezüst fülönfüggő kis, olcsó medaillon, csupa apró emléktárgy, ami húsz kopekát ér. Hiszen ő maga is tudta, hogy ezeknek az apróságoknak nem volt nagyobb az értéke, de az arcáról leolvastam, hogy mindennek az ő szemében sokkal nagyobb a becsé; ez volt ugyanis mindene, ami szüleitől reá maradt, mint ezt később megtudtam volt. Egyetlen egyszer nem tudtam megállni, hogy el ne mosolyodjak a holmiján. Azaz, hogy meg kell önöknek mondanom, sohasem szoktam ilyesmit megcselekedni. A közönséggel szemben mindig úriember módjára viselkedem; szűkszavú vagyok, udvarias és szigorú. «Igen, szigorú, szigorú, szigorú...» Egy ízben azonban arra szánta magát szegényke, hogy egy régi, nyúlőrrel bélelt rövid bunda maradékát (egyébnek, mint maradéknak igazán nem volt nevezhető) hozza el hozzám és én nem tudtam megállni; hogy egy megjegyzést ne tegyek rá, amely talán tréfásan hangzott. Oh édes Istenem, hogy elpirult! Nagy, kék, álmodozó szeme hirtelen felvillant. De egy szóval sem válaszolt, összecsomagolta a maradékot és eltávozott. Ez volt az első eset, hogy más szemmel néztem rá és egész különös gondolatok, egészen furcsa gondolatok kezdtek megmozdulni az agyamban. De nagyon jól emlékszem egy másik benyomásra is, sőt ha úgy akarja, a legfőbb benyomásnak nevezhetjük ezt, mindenek szintézisének. Tudniillik feltűnt, hogy milyen szörnyen fiatal - olyan fiatal, hogy az ember tizennégy esztendősnél nem tartotta volna idősebbnek. Tényleg akkor még nem töltötte be tizenhatodik esztendejét, még három hónap hiányzott hozzá. De különben is nem ezt akartam elmondani és nem ebben volt az a szintézis, amit az előbb említettem. Másnap megint eljött. Időközben, mint ezt később megtudtam, a kurta prémes bundával a másik két zálogosnál is járt, Dobronravovnál és Mozernél, de ez a kettő nem fogad el csak aranytárgyat és szóba sem akart vele

állani. Én azonban már előbb is elfogadtam tőle egy ízben egy gemmát (tökéletesen értéktelen tárgyat); később magam is csodálkoztam azon, hogy ezt megcselekedtem, mert hiszen én sem szoktam egyebet zálogtárgyként elfogadni, mint aranyat és ezüstöt s így az ő gemmájával máris kivételt tettem. Ez volt második gondolatom az ő személyéről; egész pontosan emlékszem reá.

Ezúttal, miután megelőzőleg már Mozernél járt, egy tajték szivarszipkát hozott el hozzám; a szipka egészen csinos volt, sőt szivaros ember szemében talán meglehetősen értéke is lehetett, de az én szememben nem jelentett semmiféle értéket, mert hiszen én másra, mint aranytárgyra nem adok kölcsönt. A tegnapi «lázadozás» után tehát újból visszatért hozzám és ehhez képest meglehetősen szigorúan is fogadtam. Az én szigorú szavam szárazon hangzik. Két rubelt adtam a szivarszipkára, de nem tudtam megállni, hogy kissé bosszús hangon meg ne jegyezzem: «Csak a maga kedvéért adom, Mozer ilyesvalamit a kezébe se venne.» Ezeket a szavakat «a maga kedvéért» különösen megnyomtam és pedig éppen *egy bizonyos* értelemben. Mert dühös voltam. Mikor ez a szó, hogy «a maga kedvéért» a fülét megütötte, újból elpirult, de nem szólt egy szót sem, a pénzt nem dobta vissza, hanem a zsebébe tette. Hjah, a szegénység! De mennyire elpirult; láttam, hogy nagyon megsértettem... Mikor már künn volt, hirtelen megkérdeztem magamat: «Megérte-e a két rubelt ez a kis diadal? Ha-ha-ha.» Nagyon jól emlékszem, hogy kétszer is felvettem magam előtt ezt a kérdést, megérte-e? És nevetve úgy döntöttem el a kérdést, hogy igenis meg. Mivel az egész história roppant mulatságos színben tűnt fel előttem. De nem volt kellemetlen érzés, hiszen szántszándékkal, sőt egészen határozott szándékkal cselekedtem: próbára akartam tenni, mert egész hirtelen bizonyos gondolatok támadtak bennem. Most történt harmadízben, hogy egészen határozott irányban kezdtem arról gondolkodni.

...Ezen a ponton kezdődött az egész história. Természetesen mindent elkövettem, hogy kerülő úton pontos értesüléseket szerezzek róla; feszült türelmetlenséggel vártam, mikor fog megint eljönni. Az a határozott érzésem volt, hogy nem fog sokáig várni magára. Mikor eljött, különös udvariassággal üdvözöltem és beszélgetésbe próbáltam, elegyedni vele. Hiszen magának is jó nevelésben volt részem és jó modorom van. Hm! Nyomban észrevettem, milyen jó és szelíd természetű. A jók és szelídek nem állanak sokáig ellent. Ha nem is tárják fel az első pillanatban a szívüket, de nem értenek ahhoz, hogyan térjenek ki egy beszélgetés elől; szükszavúak, a válaszuk kurta, de mégis csak felelnek és annál többet, minél tovább tart a beszélgetés. Fontos csak az, hogy az ember maga ne fáradjon bele az igyekezetbe, hogy valamit elérjen náluk. Tőle magától természetesen semmit sem tudtam meg. Azt, ami a hirdetésre vonatkozik és minden egyebet, csak később bogoztam ki. Akkoriban utolsó fillérjeit költötte már a hirdetésekre; eleinte ezek egészen büszkén szólottak: «Nevelőné állást keres. Vidékre is. Választ zárt borítékban...» Később már szerényebben hangzott a hirdetés: «Elfogad mindennemű állást, elmegy tanítónőnek, társalkodónőnek, házvezetónőnek, betegápolónak, varráshoz is ért stb.» Hiszen tudjuk ezt! A szöveg természetesen csak lassankint változott; később, mikor már egészen kétségbe volt esve, így hangzott a hirdetés: «Fizetés nélkül, csak teljes ellátásért.» Még így sem kapott állást. Erre elhatároztam, hogy utoljára teszem próbára: elővettem az aznapi újságot és a következő hirdetést mutattam meg neki: «Fiatalkorú hölgy, hozzátartozók nélkül, kis gyermekek körül állást keres, legszívesebben közepes korú özvegyemberről. A háztartáshoz is ért.»

- Látja, ez a hölgy ma reggel tette közzé a hirdetését és estére biztosan lesz állása. Így kell az ilyesmit csinálni!

Újból elpirult, a szeme felvillant, hátat fordított és elment. Nagyon megtetszett ez nekem. Egyébként már akkor is tisztában voltam a dologgal és semmitől sem féltem; hiszen tudtam,

hogy nincs még egy zálogos, aki a szivarszipkáira egy kopekát is adna. Egyébként lassankint a szivarszipkák is elfogytak. Nem csalódtam ebben a feltevésemben, mert harmadnapra beállított hozzám, sápadtan és izgatottan; rögtön meglátszott rajta, hogy odahaza valami történt, aminthogy tényleg történt is valami. Erre nyomban visszatérek, egyelőre csak el akarom mondani, hogy sikerült akkoriban neki imponálnom és szemében nagyra nőnöm. Az elhatározás egészen hirtelen támadt fel bennem. Ezúttal tudniillik egy szentképet hozott, még most is ott csüng a falon. Idáig jutott szegényke... Ah! figyeljen csak! A történetem igazán csak most kezdődik; amit idáig elmondottam, nem volt az igazi. Mostantól kezdve minden részletre, minden apróságra emlékezni fogok. Minden gondolatomat egyetlen pontra akarom szegezni és nem vagyok rá képes, mert ezek az apróságok, ezek a mellékes részletek...

Isten anyjának képe volt, a Szűz Anya a gyermekkel, régi, aranyozott, ezüsttel kivert rámájú szentkép, amelyik megért... mondjuk, megért hat rubelt. Látom, nagyon csüng a lelke a képen és egészben zálogosítja el, az ezüstveretű rámát a képpel együtt. Mondom neki: Hagyja inkább nálam a rámát és a képet vigye vissza, mert egy szentképet zálogba tenni, mégis csak, hogyan is mondjam...

- Talán tilos szentképet zálogba elfogadni?

- Nem. Nem mondhatnám, hogy tilos; csak úgy gondoltam, hogy magának volna...

- Hát vegye le a rámáról a vereteket.

- Tudja mit, mégsem veszem le, hanem a képet úgy, ahogy van, a magam szentképei közé fogom állítani - tettem hozzá némi szünet után, - ide az örökmécses alá (mert mióta az üzletet megnyitottam, a szentképeim előtt szakadatlanul ég a mécses) és fogadjon el tőlem egészen egyszerűen tíz rubelt.

- Nem kell tíz rubel, adjon csak ötöt. A képet egészen biztosan ki fogom váltani.

- Szóval nem akar tíz rubelt? A kép megéri - tettem hozzá, amikor észrevettem, hogy a szeme megint felvillan.

Egy szóval sem válaszolt. Odaadtam neki az öt rubelt.

- Azért ne vesse meg az embert; magam is voltam már ilyen szorult helyzetben, sőt ennél csúnyább bajt is megúsztam; s ha most ez is a mesterségem, azok után, amiken átmentem...

- Most aztán bosszút akar állani a társadalmon? Úgy-e? - vágott hirtelen a szavamba, meglehetősen gúnyos hangon. De a gúny, amely szavaiból kicsendült, meglehetősen ártatlannak tetszett (nem volt személyes éle, mert hiszen akkoriban még nem volt semmi oka, hogy engem a többiektől megkülönböztessen; abban a megjegyzésben hát nem volt semmi sértő).

Ohó, gondoltam magamban, hát ilyen lány vagy te! Kimutatod a fogad fehérét; hát te is az új irányt vallod!

- Látja kérem, - feleltem erre félig tréfásan, félig titokzatosan - annak az erőnek vagyok én egy része, amely a gonoszt akarja és e helyett jót cselekszik.

Kíváncsi szemmel, amelyben bizonyos gyermekiesség csillant meg, pillantott rám.

- Megálljon csak... Honnan is való ez a mondás? Hol olvastam? Valahogy ismerősnek tetszik...

- Ne törje rajta a fejét, e szavakkal mutatkozik be Mephisto Faustnak. Olvasta Faustot?

- Igen... egészen felületesen...

- Más szóval egyáltalán nem olvasta. Pedig el kellene olvasnia. Az ajka szélén megint valami gúnyos ráncot látok. Kérem, ne tartson engem olyan ízléstelennek, hogy maga előtt azzal akarom szépíteni zálogos szerepemet, hogy tán Mephisto szerepét akarom eljátszani. A zálogos mindig csak zálogos marad, ezt maga éppen olyan jól tudja, mint én.

- De különös ember maga... Egyáltalán nem úgy értettem...

Valószínűleg azt akarta mondani: «Nem gondoltam volna, hogy ilyen művelt emberrel van dolgom.» De nem mondotta ezt; viszont egészen jól tudtam, hogy ezt gondolta. Megjegyzésem nyilván tetszett neki.

- Látja kérem - jegyeztem meg - nincs olyan foglalkozás, ahol az ember jót ne cselekedhetnék. Természetesen nem magamat értem; ami engem illet, én egyebet se cselekszem, mint rosszat, csakhogy...

- Természetesen, nincs az a foglalkozás, amely jótétellel ne járhatna, - mondotta ő s hirtelen átható pillantással mért végig. - Igen, minden foglalkozás ezzel járhat, - tette hirtelen hozzá.

Oh milyen jól emlékszem e pillanatokra! Csak azt szeretném még hozzátenni, hogy ha ez az ifjúság, ez a drága ifjúság valami okosat és jelentőset akar mondani, akkor jó előre ki lehet olvasni szeméből, amely olyan naiv őszinteséggel néz a világba: «lám, lám, úgy-e milyen okosan és meggondoltan beszélek!» Nem hiúságból teszi, mint a magunkfajta, ember; hiszen meglátszik rajta, hogy azt, amit mond, maga is rendkívül sokra becsüli, hisz benne és fölteszi, hogy mi éppoly sokra becsüljük, mint ő maga! Oh ez az őszinteség! Éppen ez az, ami bennünket foglyul ejt. Benne ez a tulajdonság különösen szépnek tetszett.

Oh, nagyon jól emlékszem, mitsem felejtettem még el belőle. Amikor elment, hirtelen elszántam magamat.

Még aznap, utoljára, pontos híreket szereztem felőle és megismerkedtem a csupasz valósággal, ami jelenlegi helyzetét illeti. Multjáról a legtöbbit Lukerja révén tudtam meg, aki akkoriban náluk szolgált és akit néhány nappal azelőtt megvesztegettem. Ez a «csupasz valóság» olyan szörnyű volt, hogy egyáltalában nem tudtam megérteni, hogyan is bírt még nevetni és Mephistopheles szavai iránt érdeklődni, mikor ő maga ilyen szörnyű viszonyok között tengődött. De ez az ifjúság! Éppen ezt gondoltam akkor felőle. Boldogan és büszkén mondtam ezt magamban, mert ritka lelki nagyságot láttam benne. «Én magam ugyan a szakadék szélén állok, de Goethe nagy szavai örök fényben tündökölnék...»

Hiába, az ifjúság mindig nagylelkű, még ott is, ahol nem igen van helyén. Azaz, hogy nem is az ifjúságról akarok most szólni. Csak róla magáról. A földolog az, hogy már akkor is magaménak tekintettem és egy pillanatilag sem kételkedtem a fölötte való hatalmamban. Tudja, csodálatosan kéjes érzés, ha az ember nem kételkedik többé!...

De mit is fecsegek én össze-vissza! Ha így folytatom, gondolataimat sem bírom koncentrálni. Csak gyorsan, gyorsan előre, hisz mindez csupa mellékes körülmény! Oh Istenem!

II. A házassági ajánlat.

Azt a «csupasz igazságot», melyet róla megtudtam, néhány szóba foglalom össze: Szülei már három évvel ezelőtt meghaltak és ő két rendetlen életű nőszemélynél lakott. Ezzel a jelzővel, hogy rendetlen életű, tulajdonképpen csak igen szelíd ítéletet mondok róluk. Az egyik nagynéni özvegyasszony volt, akinek hat gyermek csüngött a nyakán, a másik pedig útálatos aggszűz, vénlány. Egyébként mind a kettő útálatos volt. A leány édesapja államhivatalnok volt, de mint napidíjas kezdte pályafutását és így csak a személyes, nem pedig az örökletes nemesi jogok illették meg; egy szóval a viszonyok kedveztek terveimnek. Mert kétségtelen, hogy ebben a környezetben magasabbrendű lénynek kellett látszanom, hiszen valamikor igen előkelő ezredben szolgáltam kapitányi rangban, nemes származású ember voltam, anyagilag független és így tovább. Az, hogy zálogüzlettem volt, a nagynéniknek csak imponálhatott. A szegény leány nagynénjeinél három esztendőn keresztül rabszolganő gyanánt élt, de azért maradt ideje arra is, hogy valamiféle vizsgát letegyen. Letette ezt a vizsgát a könyörtelen napi munkája ellenére, amire ítélve volt. Mindez magasabbrendű és nemesebb dolgok után való törekvésről tanuskodott! Már pedig kívánhattam-e többet egy nőtől, akit feleségül szándékoztam venni? Egyébként önmagamról nem is akarok itt beszélni, az ördög vigyen el engem!... Hiszen nem is önmagamról van szó!

A leány dolgához tartozott nagynénje gyermekeit tanítani, varni, ezenkívül nemcsak a mosást ellátni, hanem még a padlót is felsurolni; pedig igen gyenge tüdeje volt! A két nagynéni nagyon gyalázatosan bánt vele és felhányt neki minden falat kenyeret. Végül egész egyszerűen el akarták adni. Piha! Ennek az esetnek csúnya részleteit el sem akarom mondani. Később a leány maga mondott el nekem mindent. A szomszédban lakott egy kövér kereskedő, aki mindezt egy év óta figyelte. Nem volt közönséges kis boltos, mert két nagy gyarmatáru-üzlete volt neki. Már két asszonyt vitt a sírba és éppen most kereste a harmadikat. Így vetette szemét e leányra. Bizonyára ezt mondotta magában: «Csöndes kis leány, nagy szegénységben nőtt fel, én meg hiszen úgymint csak anyátlan gyermekeim kedvéért nősülök.» Mert valóban voltak gyermekei. Hogy rövid legyen, kerülgetni kezdte a nagynéniket és megkérte a leány kezét. De már az ötvenes éveket taposta és így a leány természetesen valósággal megrémült. Ebben az időben kezdte megmaradt apró értéktárgyait nálam elzalogosítani, hogy az így szerzett pénzen fizesse meg a hirdetésekét. Végül arra kérte a nagynéniket, hogy legalább egy kis meggondolási időt engedjenek neki. Ezt a kérését nem is tagadta meg a két nagynéni; mikor azonban másodszer kért gondolkodási időt, akkor már nem hagytak neki nyugtot, reggeltől-estig gyötörték: «Magunknak sincs mit ennünk, hogyan tartsunk hát el tégedet?»

Mikor azon a bizonyos reggelen végleg elszántam magamat, mindezt már nagyon jól tudtam. Ugyanaznap este meglátogatta őket a kereskedő és a boltjából egy font cukorkát, afféle félrubeles csomagot hozott magával. Mialatt az a kereskedő bent ült a leánynál, kihívtam Lukerját a konyhából és megmondtam neki, menjen be a kisasszonyhoz és súgja a fülébe, hogy kint vagyok a kapu előtt és sürgős mondanivalóm van számára. Nagyon meg voltam elégedve magammal. Mint ahogy általában ezen a napon mindennel meg voltam elégedve.

A leány kijött a kapu elé és nagyon kíváncsi volt arra, miért hívtam ki őt vajjon? A nélkül, hogy hosszasan kerülgettem volna a dolgot, Lukerja jelenlétében kijelentettem neki, hogy nagy szerencsének és megtisztelésnek tartanám stb. stb. Azután hozzátettem, hogy ne csodálkozzék, hogy ily váratlanul és így a kapu előtt akarom ezt a dolgot elintézni; egyenes és őszinte ember vagyok és régóta figyelem már élete körülményeit. Az, amit jellemem nyíltságáról mondtam, igaz is volt. Mindez azonban mellékes. Nemcsak, hogy nagyon tisztos

formákban beszéltem vele, amint ez jónevelésű embertől elvárható, hanem s ez még fontosabb volt, igen eredeti hangon. Bűn-e, ha ezt őszintén kimondom? Önmagam fölött akarok ítéletet mondani és ezt meg is teszem. A mellettem és ellenem szóló érveket egyaránt föl kell hoznom s meg is teszem. Még később is bizonyos elégtétellel gondoltam erre, ámbár alapjában véve ostobaság. Minden kertelés, minden zavar nélkül kijelentettem neki, hogy először is nem vagyok különösen tehetséges, különösen okos, talán nem is különösen jó ember és hogy alapjában véve meglehetősen köznapi egoista vagyok (erre a kifejezésre különösen jól emlékezem, mert útközben jutott eszembe és nyomban nagyon megtetszett nekem) és hogy talán más szempontból nézve sincsen túlságosan sok kellemes tulajdonságom. Mindezt nem minden büszkeség nélkül mondtam meg neki; hiszen tudjuk, hogy ilyen esetekben hogyan szokás beszélni. Természetesen volt annyi jó ízlésem, hogy a hibáim maradék nélküli felsorolása után nem emlegettem nyomban előnyös tulajdonságomat is, ahogy ez már szokás. «Ennek ellenében ezek meg ezek az előnyeim.» Ámbár láttam, hogy egy kicsit megijedt, nem akartam szépíteni a dolgot, sőt ellenkezőleg, igyekeztem mindenről minél komorabb képet festeni. Egyenest a szemébe mondtam, hogy az én házamban soha éhséget szenvedni nem fog, de toilettekre, színházra és bálokra gondolnia sem szabad, legfeljebb egyszer, később, ha már célomat elértem. Ez a szigorú hang valósággal megrészegített. Hozzátettem még azt is, szintén csak úgy mellékesen, hogy üzlettemmel, a zálogházzal, csupán csak azért foglalkozom, mert egy bizonyos, magam elé kitűzött célt akarok elérni és hogy e kérdésbe még egy egészen különös körülmény is belejátszik... Hiszen megvolt a jogom ahhoz, hogy így beszéljek; akkoriban valósággal ilyen célt tűztem ki magam elé és az is igaz volt, hogy életemben egy bizonyos körülménynek nagy szerepe volt. Uram, őszintén ki akarom jelenteni, senki sem gyűlölte jobban zálogházamat, mint én magam és ámbár nevetségesnek tetszik, hogy önmagammal folytatott beszélgetésben ilyen titokzatos frázisokat használok, mégis ki kell jelentenem, hogy én valóban bosszút akartam állani a társadalmon. Ez igaz, szóról-szóra igaz!

Nem volt tehát igaza a leánynak, amikor azon a bizonyos reggelen gúnyos hangon emlegette, hogy «bosszút állok a társadalmon». Viszont a dolog úgy áll: ha e szavakkal fejeztem volna ki e gondolatot: «igen, én bosszút állok a társadalmon», akkor megint csak a szemem közé nevetett volna, mint azon a bizonyos reggelen, mivel tényleg nevetséges lett volna ez a kijelentés. De egy közvetett utalással, egy titokzatos frázissal sikerült a képzelő erejét felcsigáznom. Azonkívül ebben a pillanatban már nem volt mitől félnem, mert hiszen nagyon jól tudtam, hogy az a kövér kereskedő mindenképpen visszataszítóbb nálam és hogy én, aki a kapu előtt vártam őt, bizonyára szabadítóként jelentem meg előtte. Ezzel tökéletesen tisztában voltam. Ha az ember aljasságot követ el, mindig tökéletesen tisztában van vele. De valóban az volt-e? Szabad-e e miatt pálcát törnünk valaki fölött? Vajjon nem szerettem-e már akkor is?

De megálljunk! Természetesen egy szóval sem emlegettem azt, hogy ez a házassági ajánlatom ránézve jótétemény, sőt ellenkezőleg azt mondtam neki: «Ön tesz velem jót és nem én önnel.» Sőt, emlékszem, szóról-szóra ezt mondtam neki s talán kissé esetlenül is hangzott ez a kijelentés, mert egy pillanatra mintha futó ráncot vettem volna észre az arcán. Egészen véve nyert ügyem volt. De várjunk; ha már erről a szennyes ügyről beszélek, a legutolsó baromságot sem akarom elhallgatni. Mialatt ott állottam előtte, hirtelen felágaskodott bennem ez a gondolat: «Karcú férfi vagy, jótermetű, jómodorú s bátran mondhatjuk, nincs mit titkolni rajta, szép ember.» Ez így megvillant az agyamban. Természetesen már ott, a kapu előtt, igent mondtam, de... hozzá kell tennem, még ott is, a kapu előtt is előbb hosszán elgondolkozott, amíg végül kimondta az igent. Olyan sokáig gondolkozott, olyan végtelen hosszú ideig, hogy már meg akartam kérdezni: «Nos, kérem, mit gondol?» Sőt nem tudtam megállni és tényleg bizonyos fölényvel megkérdeztem tőle: «Nos, mi lesz?» Nagyon jól emlékszem erre a «nos»-ra.

- Várjon egy kissé, még gondolkoznom kell!

S ezalatt oly komoly volt az arca, olyan komoly, hogy már akkor is mindent leolvashattam volna róla. De az igazat bevallva, kissé sértett ez a hosszú gondolkodás: «Vajjon tényleg azon gondolkodik-e, kérdeztem magamban, hogy melyikünket válassza, engem-e avagy a kereskedőt?» Akkoriban még nem értettem meg, miről van szó! Egyáltalán semmit sem értettem meg akkor, mind a mai napig nem értettem meg! Csak arra emlékszem, hogy Lukerja utánam szaladt az utcán, megállított és egészen elfulladva mondotta: «A jó isten megfizeti önnek, hogy elviszi innen a mi drága kisasszonykánkat, de ne mondja ezt vissza neki, mert borzasztó büszke!»

Szóval büszke. Rendben van. Szeretem a büszke embereket. Sőt a büszke emberek különösen szépek, ha - mondjuk ki - ha már az ember biztos a hatalmában, amellyel a kezében tartja őket. Hát mit tetszik ehhez szólni? Oh én alacsonylelkű, ügyefogyott ember! Milyen vidám voltam akkor! Tudja, - mialatt a kapu előtt állott s azon gondolkodott, hogy elfogadja-e a kezemet és én csodálkoztam, hogy olyan sok időre van szüksége, amíg valamire elszánja magát - tudja már, akkor könnyen támadhatott volna benne az a gondolat: «Ha már egyszer ebbe a szerencsétlen helyzetbe kerültem, talán mégis okosabb volna a két rossz közül a nagyobbikat választani, más szóval a kövér kereskedőt. Mert az részeg fővel úgymint hamarosan agyon fog verni!» Hogyan? Nem gondolja, hogy ez a gondolat is megvillanhatott volna az agyában?

De még ma sem értek semmit, egyáltalán semmit. Éppen az imént mondtam, hogy könnyen támadhatott benne ez a gondolat: «Ne válassza-e a két rossz közül a nagyobbikat, más szóval, a kereskedőt?» De melyik volt a két veszedelem közül a nagyobbik? Én-e vagy a kereskedő? A kereskedő, avagy a zálogházas, aki Goethét idézi? Ez még kérdés! Micsoda kérdés? Hisz a válasz itt fekszik előtted az asztalon és te még mindig azt mondod, hogy ez kérdés? Ördögbe is! Hiszen nem is én rólam van szó... Mit törődöm én most azzal, rólam van-e szó vagy másról? Ezt már aztán egyáltalán nem tudom eldönteni. Legokosabb, ha aludni megyek. Hiszen úgy fáj a fejem!...

III. **Én vagyok a legnemesebb lelkű ember, de ezt magam sem hiszem el.**

Nem tudtam elaludni. Hogyan is tudtam volna, mikor valami szakadatlanul kopácsol a fejemben. Hiszen mindezt fel akarom deríteni, le akarom szűrni ezt az egész szennyet! Oh ez a szenny! Milyen piszokból kellett őt kimentenem! Ezt csak beláthatta és megbecsülhette volna? De akadt még egy más is, ami örömet okozott nekem: például, hogy én 41 éves voltam, ő pedig alig tizenhat. Ez a nagy korkülönbség egészen rabul ejtett, olyan édes, kéjes érzés volt.

Az esküvőt például egész angol módra akartam megtartani, más szóval, vendégek nélkül, csak két tanu jelenlétében, akiknek egyike Lukerja lett volna és nyomban az esküvő után vonatra akartam szállni, valahová, mondjuk például Moszkvába utazni (ahol véletlenül üzleti dolgom is volt) és ott néhány hétig egy szállodában tanyázni. De ő erről hallani sem akart, semmi áron sem egyezett bele és így kénytelen voltam a két nagynénit meglátogatni, velük nagy tisztelettel, mint jegyesem rokonaival beszélgetni és tőlük a leány kezét tisztes formák között megkérni. Ezt a szívességet megtettem nekik és megadtam a nagynéniknek az őket megillető tiszteséget. Sőt e két kreatúrának külön-külön száz rubelt is ajándékoztam és megígértem nekik, hogy még többet is fognak tőlem kapni; természetesen, a leánynak erről nem volt szabad tudnia, mert hiszen oly csúnya dolog volt ez az ajándékozás, hogy nagyon megbántotta volna. A két nagynéni nyomban úgy megpuhult, akár a vaj. Azután nagy vitánk volt a kelengye körül; neki nem volt semmije, egyáltalán semmije, de nem is akarta, hogy valamije legyen. Azt sikerült mégis bebizonyítanom, hogy kelengye nélkül nem megy a dolog; én magam vettem meg neki a kelengyét, mert ugyan ki más vette volna meg? Sikerült továbbá még a jegyesség ideje alatt közölnöm vele néhány nézetemet és szándékomat, hogy tisztában legyen azzal, hányadán van. Lehet, hogy elsiettem a dolgot. Fődolog az, hogy már a legelejétől kezdve akárhogyan próbált is uralkodni magán, a szó szoros értelmében a karjaimba repült; valahányszor esténként eljöttem hozzájuk, szinte lelkesen fogadott, gyermekes hangján (oh, milyen elvarázsló az ártatlanság gügyögése) mesélni kezdett gyermekkoráról és ifjú éveiről, családi otthonáról, apjáról és anyjáról. Én azonban nyomban lehűtöttem a lelkesedését egy hideg vízszaggal. Éppen ebben állott egész tervem. Elragadtatására hallgatással válaszoltam, jóakarató hallgatással ugyan, amelyből azonban könnyen következtethette volna, hogy más vágású ember vagyok, mint ő és az ő számára tulajdonképpen rejtély. Erre az utóbbi dologra különösen súlyt vettem. Talán az egészet csak azért főztem ki magamban, hogy rejtélynek tűnjék fel előtte! A fődolog a szigorúság volt; mindenáron azt akartam, hogy a szigorúság legyen az első benyomás, amelyet benne ébresztek. Egyszóval már akkor, amikor pedig önmagammal olyannyira meg voltam elégedve, egész rendszert építettem fel magamnak. Ez a rendszer gondolkodásomban önmagától fejlődött ki, minden erőlködés nélkül. Nem is tehettem egyebet. Egy bizonyos: akkoriban elháríthatatlan okból kénytelen voltam ezt a rendszert alkalmazni... Miért is rágalmazzam magamat? A rendszer mindenesetre helyes volt. Hallgasson csak meg, kérem. Ha már egyszer ítéletet akar mondani embertársa fölött, akkor ismernie kell az egész tényállást... Hallgasson hát végig.

Hogyis mondjam el? A dolog ugyanis nem olyan könnyű. Mihelyt elkezdem magamat igazolni, nyomban nehézségekbe ütközöm. Látja, kérem, a fiatalság például megveti a pénzt. Én viszont nyomban a legfőbb súlyt a pénzre helyeztem, még pedig olyan nyomatékkal, hogy a leány egyre hallgatagabb lett. Nagy szemeket meresztett rám, figyelt és elnémult. Látja kérem, az ifjúság nagylelkű, már, úgy értem, hogy a jó ifjúság nagylelkű is, de meg gyors elhatározásokra is hajlik, viszont azonban kissé türelmetlen. Mindazt, ami nincs kedvére,

megvetéssel sújtja. Én azonban ezt a türelmetlenséget gyökerestül akartam kiirtani belőle, egészen ellentétes véleményeket, széles, mindent átfogó nézeteket akartam bele nevelni, úgyszólván beléoltani. Ön megérti úgy-e, mit akarok ezzel mondani? Egészen egyszerű példával akarom megmagyarázni. Hogy magyarázzam meg például ilyen lénynek az én zálogházi üzletem jogosultságát? Természetesen nem tereltem rá nyomban a beszédet, mert hiszen ezzel azt a látszatot ébresztettem volna, mintha zálogházi üzletem miatt bocsánatot akarnék tőle kérni, sőt a büszkét játszottam és «szótlanul beszéltem» vele. Ehhez pedig nagyszerűen értek. Egész életemben mindig szótlanul beszéltem, sőt belső tragédiákat is hallgatagon éltem át. Hiszen voltam én is valaha boldogtalan. Mindenki eltaszított, számkivetett és elfelejtett és erről egy árva lélek sem tudott. Ám ez a tizenhat esztendő fruska egészen hirtelen megtudott aljas emberektől bizonyos részleteket korábbi életemről és azt hitte, hogy mindennel tisztában van, holott a legfontosabb a szívemben volt elrejtve. Amíg vele együtt éltem, mindig hallgattam és sokatmondón hallgattam; hallgattam a tegnapi napig. Tulajdonképpen miért is hallgattam? Mert hát én voltam a büszke ember! Azt akartam, hogy segítségem nélkül, önmagától és nem aljas emberek mende-mondáiból ismerjen meg engem, fürkésze ki lelkemet és oldja meg a rejtélyt. Ha már házamba viszem, teljes tisztelettel közeledjék hozzám. Azt akartam, hogy ezzel kárpótoljon minden szenvedésemért és imára kulcsolt kézzel tekintsen rám. És mondhatom, megérdemeltem volna. Én mindig igen büszke ember voltam és mindig az volt a jelszavam: mindent vagy semmit. S éppen ezért, mivel nem akartam félboldogsággal megelégedni, hanem az egész után törekedtem, voltam kénytelen így cselekedni. Szinte azt mondtam neki: Te találj ki mindent és úgy becsülj meg! Azt csak elismerik önök is: ha én magam magyaráztam és mondtam volna el neki mindent, hogy ha csalafintáskodtam volna előtte, hogy ezzel kiérdemeljem megbecsülését, akkor ugyanazt követtem volna el, mintha alamizsnát kunyoráltam volna tőle... De különben... különben mi a manót beszélek még erről?

Ostoba, ostoba, borzasztó ostoba história ez! Akkoriban minden kertelés nélkül és kegyetlenül, könyörtelenül (hangsúlyozom, hogy könyörtelen voltam) két szóval elmondtam neki, hogy az ifjúság nagylelkűsége elragadó ugyan, de egy vörös fityinget sem ér. S vajjon miért? Mert ez az ifjúságnak, amely ezt a tulajdonságát a való életen még nem próbálta ki, nagyon kevés pénzébe kerül. Ez a tulajdonság a létnek úgyszólván első benyomásaihoz tartozik. Hol marad ez a nagylelkűség, ha az élet komoly órája üt? Ezért olcsó nagylelkűséget mutatni igazán könnyű; amikor a fiatal teremtésben forr és habzik az életerő és mikor az ember egész lényével áhítozik a szépség után, akkor egyáltalán nem nagy dolog az sem, hogy feláldozzuk életünket. Vegyünk ezzel szemben egy nehéz, csöndes, nesztelen és homályba burkolt nagylelkű cselekedetet, amely sok áldozatba kerül és egy csöppnyi dicsőséget nem hoz. Képzelden el egy olyan esetet, hogy ön, a szeplőtlen jellemű ember, kénytelen rágalmozók ellen küzdeni, hogy mindenki gazembernek nézi, holott a világ legbecsületesebb embere; próbálja meg ezt és legyen ilyen körülmények között nagylelkű! Azt hiszem, hogy le fog mondani erről az erényről! Pedig én - én egész életemben ilyen cselekedet keresztjét cipeltem.

Eleinte vitába bocsátkozott velem, még pedig milyen hevesen! De aztán egyre csöndesebbé lett, végül egészen elnémult, csak különös, nagy szemével csodálkozva meredt reám és figyelmesen hallgatta végig szavaimat... Ezenkívül igen... Ezenkívül egy mosolyt, egy kétkedő, néma, mi jót sem ígérő mosolyt vettem észre az arcán. S ezzel a mosollyal az ajkán lépte át házam küszöbét. De viszont igaz, hová másüvé mehetett volna?

IV. Csupa terv, terv, terv.

Melyikünk is kezdte el tulajdonképpen a dolgot?

Egyikünk sem. Egészen magától kezdődött, az első lépéstől kezdve. Az imént mondtam el, hogy az első naptól kezdve igen szigorúan akartam vele bánni, de ezen a szigorúságon mindjárt az első napon enyhítettem. Mikor még a menyasszonyom volt, megmondtam neki, hogy elvárom, hogy üzletemben dolgozzék, zálogtárgyakat vegyen át és pénzeket fizessen ki, amire ő akkor egy szóval sem válaszolt. (Ezt a körülményt, kérem, jól jegyezze meg!) Sőt mi több, nagy buzgalommal fogott ehhez a munkához. Hogy a lakásom és a berendezésem változatlanul a régi maradt, magától értetődik. Két szobából állott ez a lakás; az egyik egy hosszú terem volt, amelynek egy része üzleti helyiségnek volt elválasztva, a másik közös nappali és hálószoza céljaira szolgált. A berendezés meglehetősen szegényes volt; még a nagynénik háza is szebben volt bebútorozva. A szentképszekrény s előtte az örökmécses a válaszfal mögött állott, a nagy szobában, ahol a pénzszekrényem is volt; a magam szobájában van egy nagy szekrény, amelyben néhány könyvet is őrzök, valamint a nagy ládám; mindkettőnek a kulcsát szakadatlanul magamnál hordom. Ezenkívül van a szobában néhány asztal, szék s miegymás, ami lakásban akadni szokott. Mikor még a menyasszonyom volt, megmondtam neki, hogy a konyhára, illetve a kosztunkra - hármunknak: nekem, neki, meg Lukerjának, akit magunkkal hoztunk - naponta egy rubelt adok és egy kopekával se többet. A most következő három évben, mondtam neki, harmincezer rubelt kell megtakarítanom és ezt csak a legridegebb takarékosággal tudom elérni.

Egy szóval sem mondtott ellent, én azonban saját jószántomból harminc kopekával felemeltem ezt az összeget. Ugyanígy állottunk a színházzal. Én ugyan előre bejelentettem, hogy mindenemű mulatságról le kell mondania, ezt az elhatározásomat azonban mégis enyhítettem annyira, hogy megígértem neki, egyszer egy hónapban mégis elmegyek vele színházba, sőt, amint illik, földszintre. Tényleg háromszor voltunk színházban. Láttak: «A szerencsevadászt», «Pericolá»-t - és, ha jól emlékszem... de vigye a manó! Mindannyiszor szótlanul mentünk és szótlanul tértünk haza. Miért, ugyan miért hallgattunk mi kezdetől kezdve? Az első időben nem is volt közöttünk viszálykodás, csak néha csönd. Néha egész különös szemmel nézett rám; mikor ezt észrevettem, még makacsabbul hallgattam, mint ő. Igaz ugyan, hogy én voltam az, aki ezt a hallgatagságot megkezdtem, nem ő. Sőt ő néhányszor megpróbálta, hogy ezt az állapotot megváltoztassa azzal, hogy szenvedélyesen a nyakamba borult; mivel azonban ezek a szenvedélyes kitörései betegesek és hisztérikusak voltak, én pedig tartós és egészséges boldogságra vágyódtam, ilyen esetekben hűvös maradtam. Igazam is volt. Mert ilyen jelenetek után másnap mindig perpatvar támadt közöttünk.

Azaz tulajdonképpen perpatvarnak nem lehet nevezni, még csak makacsabb volt mindkettőnk hallgatása, - és még kihívóbbak az ő pillantásai. «Lázadás és függetlenség» - ez volt az ő rendszere, de ezzel a rendszerrel nagyon ügyetlenül élt. Igen, ez a szelíd arc napról-napra dacosabbra vált. Higyje el, lassankint már undort ébresztettem benne - pontosan megfigyeltem. De, hogy néha tökéletesen kijött a sodrából, az kétségtelen volt. Hogyan is tehetette azt, hogy ő, akit olyan szennyből és olyan szegénységből emeltem ki, aki még röviddel ezelőtt a padlót súrolta, most az orrát fintorgassa szegénységünkön! Pedig higgye el, nem szegénység volt ez, hanem takarékoság; ahol helyén valónak láttam, ott valóságos fényűzést engedtem meg, például ami a fehéreneműt, a tisztaságot illeti. Kora ifjúságomtól kezdve azon a véleményen voltam, hogy egy férfi legjobban azzal köti magához a nőt, ha tiszta marad. Különben a feleségem nem annyira szegénységem ellen kelt ki, mint inkább a takarékoságom ellen, amit

túlzottnak tartott. «Igen, folyton azt a célt emlegeti, amelyet maga elé kitűzött, folyton a maga szilárd jellemével tüntet.» A színházról is önkényt és váratlanul lemondott. A gúnyos redő pedig egyre sűrűbben mutatkozott az arcán... Én pedig egyre makacsabbul és makacsabbul hallgattam.

Csak nem akarom tán igazolni magamat? A zálogház volt a tulajdonképpeni sebezhető pont. Engedje meg, uram, tökéletesen tisztában voltam azzal, hogy egy asszony, még hozzá egy ilyen 16 éves csitri, egyáltalán nem bírja megtenni, hogy a férjének teljesen alá ne rendelje magát. Mert régi igazság az, hogy az asszonyokban nincsen semmi eredeti; még most is igaznak tartom azt a mondást. Vajjon az, ami odaát az asztalon fekszik, az ellenkezőjét bizonyítja-e? Az igazság mindig igazság marad, ez ellen még Mill sem tehet semmit. És a szerető asszony, oh a szerető asszony a szeretett férfinak még bűneit és legszörnyűbb gáztetteit is isteníti. Ő maga sem tudja a gáztetteket olyan ügyesen igazolni, mint helyette az asszony. Ez ugyan nagylelkűség, de nem eredeti vonás. Az asszonyok éppen az eredetiség e hiányába pusztulnak bele. De miért mutogat megint az asztal felé? Vajjon mit bizonyít ez? Vajjon az, ami ott az asztalon fekszik, originális valami? Oh Istenem!

Ide hallgasson: akkoriban semmi okom sem volt arra, hogy a szerelmében kételkedjem. Hiszen annyiszor borult a nyakamba! Tehát szeretett, legalább is igyekezett szeretni. Igen. Így állott a dolog: igyekezett szeretni, mindent elkövetett, hogy engem szeressen. Hisz nem is követtem el én semmiféle gáztettet, amelynek igazolására érveket kellett volna keresnie; és ezt én nagyon lényegesnek tartom! Ön azt mondja, hogy zálogos vagyok és valamennyien azt mondják. Na és aztán? Hiszen valami okának mégis csak kellett lennie, hogy én, a legnagyobb lelkű ember létemre, zálogháztulajdonossá lettem? Mert tudja kérem, vannak eszmék... azaz, hogy van olyan eszme, amelyet, mihelyt szavakba öltözteti az ember és hangosan kiejti a száján, rettentő ostobának látja. Olyan ostobának, hogy az ember önmaga is szégyelli. És miért? Azért. Mert valamennyien olyan rosszak vagyunk, hogy az igazságot egyáltalán nem tudjuk elviselni. Más okát igazán nem tudom. Az imént azt mondtam: A legnagyobb lelkű ember. Ez nevetségesen hangzik ugyan, de igaz, ez a legigazabb igazság. Igenis, akkoriban megvolt a jogom ahhoz, hogy a jövőmet megalapozzam és e célból zálogházat nyissak. Ön, azaz, hogy nem ön, hanem az emberek kitaszítottak maguk közül és szótlan megvetéssel űztek ki a társadalomból. Szenvedélyes vonzódásomra, amellyel feléjük igyekeztem, egész életemet megalázó sértés volt a válasz. Tehát megvan a jogom ahhoz, hogy fallal válaszoljak el tőlük magamat, összekuporgassam ezt a 30.000 rubelt és életemet valahol Krimióban, a tenger partján, hegyek és szőlőskertek között fejezzem be, saját birtokomon, amelyet ezen a 30.000 rubelen akarok vásárolni. Mindenekelőtt azonban távol az emberektől, a nélkül, hogy gyűlölném őket, egyetlen ideállal keblemben, egy szeretett nő oldalán, gyermekeim között, ha ugyan gyermekekkel áldja meg házasságunkat az ég, éljem le napjaimat és tőlem telhetőleg gyámolítsam a környékbeli inséges parasztságot. Hiszen ma már, mikor önmagamhoz szólok, ezt hangosan kimondhatom; de elképzelhető-e ostobább valami, mintha ezt már akkoriban kifestem előtte? Ez volt a forrása büszke hallgatásomnak, ezért éltünk némán egymás mellett. De vajjon mit is értett volna meg belőle? Hogyan érthette volna meg tizenhat esztendejével, «élte kikeletjén», szenvedéseimet, öngazolásaimat? Az egyik oldalon állott a túlzásba vitt őszinteség, az élet nem ismerése, olcsó, fiatalos meggyőződések, «szép lélek» rövidlátása, a másik oldalon pedig - a zálogház; és ez utóbbi döntötte el a kérdést. (Különben gazember voltam-e? Hát ő nem látta-e, hogy becsületesen vezetem üzletemet és senkit be nem csapok?) Milyen szörnyű is az igazság e földön! Ez az elragadó teremtés, ez a szelíd asszony, ez a boldogsággal teli égbolt zsarnokommá, lelkem elviselhetetlen hóhérjává változott! Önmagam rágalmaznám meg, ha ezt elhallgatnám, önök talán azt hiszik, hogy nem szerettem őt? Ki meri állítani, hogy nem szerettem? Látják kérem, nem volt az egyéb, mint irónia, a sors és a

természet kaján iróniája. Valamennyien átkozottak vagyunk és minden ember élete átok! (Az enyém különösen!) Ma már persze tökéletesen belátom, hogy valahol hibát követtem el. Valahol elvitettem a számadást. Pedig a tervem olyan tiszta volt, akár a nap. Büszkén, ridegen élni; nem kell erkölcsös vigasztalás; szóltanul akarom szenvedéseimet elviselni. Így is volt. Tényleg így volt, nem hazudtam, mindenben igazat mondtam. «Később ő maga is meg fogja érteni, milyen nagylelkű voltam és hogy ő ezt a nagylelkűségemet félreismerte. S ha ezt egyszer felismerte, sokszoros becsüléssel fogja visszafizetni, leborul előttem a porba és összekulcsolt kézzel fog imádni!» Ez volt az én tervem. De ez a terv valahol csütörtököt mondott. Valamit nem végeztem el jól. De elég, elég ebből ennyi! Kitől kérjek most bocsánatot? minek vége, annak vége. Ember, légy büszke és önérzetes! Nem benned van a hiba!...

Nem, kimondom az igazat, bátran és merészen szembe nézek az igazsággal; csak ő a hibás mindenben, csakis ő.

V. A szelíd asszony lázong.

A civakodás azzal kezdődött, hogy az asszonynak hirtelen az jutott eszébe, hogy a zálogtárgyakat, amelyeket hozzánk hoztak, saját belátása szerint és gyakran való értéküknél magasabbra taksálja. Egyszer-kétszer leereszkedett odáig, hogy vitázni kezdett velem erről a kérdéstről. Engem azonban nem lehetett levenni a lábamról. S ekkor az ördög a nyakamra küldte annak a kapitánynak az özvegyét.

A kapitány özvegye egy kis medaillont hozott, néhai férjének egy ajándékát, amely természetesen «drága emlék» volt. 30 rubelt adtam rá. Az özvegy óbégatni és könnyörögni kezdett, hogy ezt a tárgyat jól megőrizték számára, mivel mindenképpen ki akarja váltani; természetesen, hogy ezt meg is ígértem neki. Öt nap múlva megint megjelent és azt kérte, hogy cseréljük ki a medaillont egy karperecre, amelynek az értéke azonban legfeljebb nyolc rubel volt. Természetesen ebbe a cserébe nem mentem bele. Valószínűleg már ekkor kiolvasott valamit feleségem szeméből, mert néhány nap múlva visszajött - én nem voltam éppen odahaza - és a feleségem becsérelte a medaillont.

Még aznap megtudtam a dolgot és szelíd hangon, de okosan és szilárdan beszéltem vele. Az asszony az ágyon ült, a földre sütötte a szemét és jobblába hegyével a szőnyeget simogatta (igen jellemző szokása volt). A mosoly, amely ajkai körül játszadozott, nem ígért semmi jót, mire kijelentettem neki, a nélkül azonban, hogy a hangomat felemeltem volna, hogy hiszen az én pénzemről van szó és jogom van ahhoz, hogy az életet az én szememmel nézzem és hogy akkor, amikor őt házamba fogadtam, mitsem titkoltam el előtte.

Hirtelen egész testében reszketve felugrott és - higgyék el, nem túlzok - lábaival toporzékolni kezdett, mint egy örült; olyan volt abban a percben, mint akit dühroham száll meg, olyan volt, mint egy megveszett állat. A csodálkozástól egészen megdermedtem, sohasem gondoltam, hogy ilyen jelenetben lesz valaha részem. De azért nem vesztettem el önuralmamot, a szempillám se rezdült meg és változatlanul nyugodt hangon kijelentettem, hogy a jövőre lemondok az üzletben való segítségéről. Az asszony hangosan a szemembe nevetett és elhagyta a lakást.

De semmiféle joga nem volt ahhoz, hogy a lakásomat egyedül elhagyja; ezt még mátkaságunk ideje alatt kikötöttük. Estefelé hazatért; én nem szóltam hozzá egy szót sem.

Másnap reggel már korán eltávozott hazulról, harmadnap szintén. Erre bezártam az üzletet és elmentem nagynénjei lakására. A nénikéssel házasságunk óta nem érintkeztem; nem engedtem őket a házamba és én magam sem jártam hozzájuk. Most kiderült, hogy a feleségem nem volt náluk. A nénik érdeklődéssel hallgatták végig beszédemet, és kinevettek: «Úgy kell magának!» Erre a gúnyolódásra egyáltalában nem voltam elkészülve. Mindenesetre huszonöt rubellel megvesztegettem a fiatalabbik nagynénit, a vénkisasszonyt és további hetvenöt rubelt ígértem neki. Két nap múlva beállított hozzám és jelentette: «Egy tiszt van a dologban, Jefimovics hadnagy, ki valaha magával szolgált egy ezredben.» Nagyon elcsodálkoztam; ez a Jefimovics ártott nekem legtöbbit az ezredben. Egy hónappal ezelőtt ez a szemtelen fráter azzal az ürüggyel, hogy valamit el akar zálogosítani, nálam járt s egész határozottan emlékszem, hogy megpróbálta azt is, hogy kikezdjen a feleségemmel. De én odaálltam eléje és értékre adtam, hogy korábbi viszonyunkra való tekintettel, soha többé hozzám be ne merje tenni a lábát. Még akkor semmi különös gyanúokat nem találtam; csak egyszerűen le akartam rázni a szemtelen frátert. A nagynéni azonban közölte velem azt is, hogy a feleségem már találkat is adott neki és hogy a két nagynéni egy régebbi ismerőse, valami Szamszonovna Julia

nevű özvegyasszony - még hozzá egy ezredesnek az özvegye - próbálja nyélbeütni ezt a dolgot. «Ehhez a nőszemélyhez jár a maga felesége.»

Rövidre akarom fogni az elbeszélést. Ez a história körülbelül 300 rubelembe került. Viszont két nap alatt odáig jutottam, hogy módomban volt feleségem és Jefimovics első találkozása alatt egy betámasztott ajtó mögött állani és végighallgatni kettőjük első négy szemközti beszélgetését. Előző este még egy rövid, de nagyon jelentős szcena zajlott le közöttünk.

Megint csak este jött haza, az ágyára ült, gúnyosan végigmért, miközben lábát újból vonogatni kezdte a szőnyegen. Amint ránéztem, hirtelen eszembe ötlött, hogy a legutóbbi hónapban vagy még pontosabban a legutóbbi két héten egészen elváltozott: idegen, régi lényével egészen ellentétes vonások ütköztek ki rajta. Hirtelen vad, támadó, nem akarom azt mondani, hogy szemérmetlen, mindenesetre azonban féktelen teremtéssé változott, aki szinte vágyódott a viharos jelenetek után, sőt valósággal felidézte őket. Ennek azonban veleszületett szelídsége útjában állott. Ha az ilyen szelíd teremtés lázadozni is kezd, sőt túlcsap minden mértéken, mégis mindig meglátszik rajta, hogy erőszakot kell önmagán tennie és természetadta szemérmességét és szűziességét mégsem tudja tökéletesen elnyomni. Ezért hágnak át az ilyen emberek olyan könnyűszerrel minden korlátot, hogy az ember alig hisz saját szemének. A természettől romlott lélek viszont ilyen alkalmakkor mindig megőrzi önfegyelmét; az ilyen ember még csúnyább jeleneteket rendez, de színlelt, erényes felháborodással, miközben mindenáron fölényesnek igyekszik mutatkozni.

- Igaz-e, hogy magát megfosztották a tisztí rangjától, mert gyávaságból kitért egy párbaj elől?
- kérdezte hirtelen, villogó szemmel.

- Igen, igaz. A becsületbíróóság felszólított, mondjak le rangomról, bár már előbb kértem volt elbocsáttatásomat.

- Szóval, gyávaság miatt zárták ki az ezredből.

- Igen, az ítélet így szólott. De én nem gyávaságból tértem ki a párbaj elől, hanem azért, mert annak a zsarnoki ítéletnek nem akartam magamat alávetni; olyasvalakit kellett volna párbajra kihívnom, aki egyáltalán nem sértett meg. Tudnia kell azt, hogy az ilyen zsarnokság elleni feltámadás és az a készség, amellyel az ilyen lépés következményeit vállalja az ember, sokkal nagyobb bátorságot kíván, mint bármiféle párbaj.

Nem tudtam uralkodni magamon és utolsó szavaim úgy hangzottak, mint holmi önigazolás kísérlete. Az asszony azonban, úgy látszott, csak arra várt, hogy nevetessen megaláztatásomon.

- Igaz-e az, hogy három esztendőn keresztül mint egy csavargó kószált Pétervár utcáin, hogy tíz kopekákat koldult a járókelőktől, sőt néha billiárdasztalok alatt töltötte az éjtszakáit?

- Még többet mondok, igen gyakran töltöttem az éjtszakát a hajléktalanok menhelyén. Úgy van, igaz; miután elhagytam az ezredet, igen sok megaláztatásban volt részem és igen mélyre süllyedtem, de sohasem erkölcsileg, mert én magam gyűöltem legjobban cselekedeteimet. Nem volt ez egyéb, mint akaratom és értelmem megroppanása, amit kétségbeesett helyzetem okozott. De mindez ma már messzi van mögöttem...

- Igen, ön ma már előkelő személyiség, kapitalista!

Ez nyilván célzás akart lenni a zálogházra. De időközben már visszanyertem önuralmammat. Láttam, hogy további megalázkodó nyilatkozatokat vár tőlem, de ezt a szívességet már nem tettem meg neki. Éppen a legjobb pillanatban csöngetett egy ügyfél és én kimentem a másik

szobába. Később, egy óra, mulva, mikor már felöltözött és éppen indulóban volt, hirtelen odaállott elé és így szólt:

- De miért nem szólt minderről egy szót sem házasságunk előtt?

Nem feleltem neki, ő pedig elment hazulról.

Másnap ott állottam annak a bizonyos szobának ajtaja mögött és végighallgattam, mint döntik el sorsomat. A revolver a zsebemben volt. Az asszony a szokottnál elegánsabbul volt felöltözve és az asztalnál ült, mialatt Jefimovics igyekezett a legjobb színben feltűnni előtte. No és mit gondol ön? Pontosan úgy folyt le minden (becsületesemre!), pontosan úgy folyt le, mint ezt öntudatlanul is előre megsejtettem és előre láttam. Nem tudom, elég világosan fejeztem-e ki magamat?

A dolog így történt. Egy teljes órahosszat hallgattam a beszélgetést; egy teljes órahosszat tartott a párbaj egy rendkívül nemeslelkű és tisztaszívű asszony és egy romlott, tompaelméjű fráter, egy alacsony gondolkozású szalónhős között. Ugyan, kérdeztem mély megdöbbenéssel magamban, honnan szerezte ez a naiv, szelíd és egyébként olyan hallgatag teremtés mindezeket a szavakat és ismereteket? Még a legszellemesebb vígjátékíró sem írhatta volna meg jobban e jelenetet, amely tele volt az erény gúnyjával és szent gyűlöletével a bűn iránt. Milyen élesen csillant meg szelleme minden szavában és megjegyzésében, milyen szellemes volt egy-egy hirtelen válasza, milyen igaz és becsületes minden ítélete! S amellet ez a leányos naivitás! A szerelmi vallomásaira, gesztusaira, ajánlataira csak a szeme közé nevetett. Nyilván a férfi, azzal a szándékkal jött ide, hogy a dolgot nyomban, a maga nyers módján nyélbeüsse s erre az ellentállásra nem számított. Most úgy állott itt, mint egy nyakonöntött kutya. Eleinte szinte azt hittem, hogy az asszony részéről mindez csak kacérkodás, «egy romlott, de szellemes nő kacérkodása, aki ilyenén módon igyekszik magát még kívánatosabbá tenni!» De nem így volt, az igazság tisztán felragyogott, akár a nap és minden kételynek el kellett oszlania. Csak irántam való gyűlöletből, amelybe önmagát belelovalta, lehetett őt erre a találkozóra rábeszélni; de mikor a csupasz valóság elé került, hirtelen megnyílt a szeme. Szíve nagy nyugtalanságában mindenáron módot keresett arra, hogy engem valahogyan megsértsen, de a döntő pillanatban mégis meghátrált a piszok elől. Hogyan is tudta volna ez a Jefimovics vagy egy más haszonszórú ember elcsábítani ezt a nőt, aki büntelenül és tisztán őrizte meg szívében ideáljait? Ellenkezőleg, csak nevetésre fakasztotta. Kitért belőle az ő igazi lénye és utálata metsző gúnyban nyilvánult meg. Mint mondtam, ez a Paprika Jancsi végül úgy állott előtte, mint egy elázott kutya; egészen bátortalan lett s már attól féltem, aljas bosszúvágyában meg fogja a feleségemet sérteni. És becsületesemre legyen mondva, még egyszer hangsúlyoznom kell: ezt a jelenetet szinte minden csodálkozás nélkül hallgattam végig. Szinte ismerős dolgokkal találkoztam, mintha csak azért jöttem volna ide, hogy viszontlássam azt, amit már ismertem. Mikor odamentem, lelkem mélyén nem hittem a gyanúsításokban, ámbár a fegyvert mindenesetre a zsebembe tettem. Ez a tiszta igazság. De vajjon várhattam-e tőle más valamit? Vajjon szerettem, becsültem, feleségül vettem volna-e őt egyébként? Nagyon jól láttam, mennyire gyűlöl, de azt is jól láttam, hogy a lelke romlatlan. Hirtelen véget vettem a jelenetnek, kinyitottam az ajtót. Jefimovics felugrott, én kézenfogtam az asszonyt és kértem, jöjjön velem. Jefimovics hamarosan visszanyerte nyugalmát és hangosan elnevette magát:

- Oh a férj szent jogai ellen természetesen mitsem tehetek, csak vigye őt magával. És tudja mit, kiáltotta utánam, ámbár tisztességes ember nem mérheti össze önnel a kardját, ő nagysága iránti tiszteletből mégis rendelkezésére állok. Ha ugyan meg meri kockáztatni...

- Halotta? - kérdeztem az asszonytól, akit egy pillanatra a küszöbön megállítottam.

Útban hazafelé egy szót sem szólott egyikünk sem. Karonfogva vezettem őt és az asszony szótlánul tűrte. Sőt rettentően meg volt döbbenve és mikor már otthon voltunk, sem tudott még magához térni. Leült egy székre és merev pillantását rám szegezte. Rendkívül sápadt volt, az ajkai körül ugyan most is gúnyos mosoly játszott, de egész különös ünnepélyességgel és kihívó pillantással nézett rám és komolyan azt hitte, - legalább úgy látszott - hogy nyomban le fogom löni. A revolvert szótlánul kivettem a zsebemből és az asztalra tettem. Felváltva, hol a revolverre nézett, hol rám. (Kérem, ne feledkezzék meg e fontos körülményről: ezt a revolvert ő nagyon jól ismerte. Még akkor vettem, mikor az üzletemet megnyitottam és mindig meg volt töltve. Mikor üzletemet megalapítottam, elhatároztam, hogy sem nagy kutyát, sem pedig erős szolgát, amilyent példának okáért Mozernél látni, nem fogok tartani. Nálam szakácsné nyit ajtót. Mint zálogosnak azonban nem szabad teljesen lemondanom az önvédelemről; azért tartottam magamnál töltött revolvert. Az asszony már kezdetben is érdeklődést mutatott a fegyver iránt s el kellett magyaráznom neki egész szerkezetét és mint kell bánni vele. Sőt arra is rábeszéltem egyszer, hogy célba lőjjön vele. Ezt, kérem, ne méltóztassék elfelejteni). A nélkül, hogy feldúlt pillantására ügyet vettem volna, félig felöltözve ágyamra dőltem. Rendkívül bágyadtnak éreztem magamat, időközben már tizenegy lett az óra. Az asszony még körülbelül egy óráig mozdulatlanul ült a széken. Azután eloltotta a lámpát és szintén a nélkül, hogy levetkezett volna, ledőlt a fal mentén álló dívánra. Ezúttal először történt, hogy nem feküdt hozzám az ágyba. Kérem, szíveskedjék erre a körülményre is figyelni...

VI. Egy szörnyű emlék.

S most következik ez a szörnyű emlék.

Reggeli 7-8 óra között ébredtem fel, mikor a szoba már meglehetősen világos volt. Hirtelen zökkenéssel ébredtem teljes öntudatra és nyomban felütöttem a szememet. Az asszony az asztal előtt állott és kezében a revolvvert tartotta. Nem vette észre, hogy már ébren vagyok és figyelem őt. Hirtelen látom, hogy kezében a fegyverrel felém indul. Gyorsan behunytam a szememet és úgy tettem, mintha aludnám.

Odaállott ágyam elé és fölibém hajolt. Minden mozdulatát hallottam; halotti csend uralkodott a szobában és én hallottam ezt a csendet. Valami hirtelen végigcikázott rajtam és én szinte akaratom ellenére abban a szempillantásban kinyitottam a szememet. Az asszony egyenest a szemembe nézett s a revolver csöve már a halántékomon volt. A pillantásunk találkozott. Ez a pillantás nem tartott tovább egy másodperc töredékénél. Minden lelki erőmet összeszedtem és arra kényszerítettem magamat, hogy a szememet újból becsukjam és többé ki ne nyissam és egyáltalán meg se rezzenjek, bármi történjék is.

Hiszen tényleg előfordul néha, hogy mélyen alvó ember hirtelen kimereszti a szemét, sőt fejét is felemeli egy pillanatra és körülnéz a szobában, de aztán újból öntudatlanul a párnára esik feje és ő elalszik, a nélkül, hogy erre a jelenetre később emlékezne. Mikor azután, hogy pillantásunk találkozott és én a revolver csövét a halántékomon éreztem, újból lehunytam szememet és olyan mozdulatlanul feküdtem az ágyon, mintha aludnám: ő valóban azt gondolhatta, hogy alszom és semmit nem láttam, mert hiszen teljesen valószínűtlennek tetszik, hogy valaki, aki látta azt, amit én láttam, ilyen pillanat után újból le tudja hunyni a szemét.

Igen, tökéletesen valószínűtlennek látszott. De az asszony viszont kitalálhatta volna az igazságot is; ugyanebben a pillanatban ez a gondolat is megvillant agyamban. A gondolatok és érzések milyen forgószele vágatott végig e percben a lelkemen! Eljen az emberi gondolat villamossága! Ebben az esetben (így szóltam magamban), ha tudniillik a valóságot kitalálta és tudja azt, hogy nem alszom, akkor már egymagában az a készségem, hogy nyugodtan várom a halált, le kell hogy fegyverezze őt és újja nem tudja meghúzni a ravaszt. Ez a váratlan benyomás bizonyára összezúzza korábbi elszántságát. Úgy tudom, hogy aki egy szakadék szélén áll, az olyan embert vonzza ez a szakadék. Azt hiszem, hogy számos öngyilkosságot és gyilkosságot csak azért követte el, mert a fegyver már a gyilkos kezében volt. Hiszen az ilyesmi is szakadék, meredek partú szakadék, amelyen az embernek le *kell* siklania s valami kényszeríti az embert arra, hogy elrántsa a ravaszt. Csak az a tudat, hogy mindent láttam, mindent tudok és szótlanul várom kezéből a halált, tarthatta vissza őt a meredek parton.

A csönd tovább tartott és hirtelen megéreztem halántékomon, hajszálaimon a vas hideg érintését. Mintha Istennek gyónnék, úgy vallom be, semmiféle reménységem nem volt és a halál valószínűsége ahhoz, hogy életben maradok, úgy állott, mint egy a százhoz. Vajjon miért fogadtam olyan nyugodtan a halált? Válaszul ezt kérdezem öntől: Mi értéke lehetett volna számomra az életnek, miután az a lény, akit imádtam, revolvvert szegezett ellenem? Azonkívül lelkem egész erejével megéreztem, hogy e pillanatban harc lobbant fel, szörnyű, életre-halálra szóló párbaj közte és ama gyáva fickó között, akit bajtársai a gyávasága miatt az ezredből kitaláltak. Én tudtam ezt s neki is tudnia kellett, ha ugyan kitalálta, hogy nem alszom.

Lehet, hogy abban a pillanatban ezek a gondolatok ki sem alakultak bennem, lehet, hogy csak most látom így a dolgot, de bizonyos az, hogy szükségképpen így kellett volna ennek a jelenetnek lejátszódnia, még ha nem is támadtak volna bennem ily gondolatok. Mert életem későbbi során egyebet sem cselekedtem, minthogy minden órában erre gondoltam.

Megint csak azt kérdeheti tőlem: vajjon miért nem igyekeztem őt ettől a bűncselekménytől visszatartani. Igen, magam is ezerszer felvettem magamban ezt a kérdést, valahányszor hátborzongva visszagondoltam erre a pillanatra. De lelkem akkoriban sötét kétségbeesésben vergődött. Éreztem, hogy elpusztulok, magam pusztulok el, hogyan gondolhattam volna tehát arra, hogy egy *másik* lelket mentsek meg? És miért gondolja, hogy akkor egyáltalán eszembe jutott más valakit megmenteni? Ki tudja, mit éreztem én abban a pillanatban?

Öntudatom azonban éber volt, szinte forrott bennem minden, a másodpercek elmultak, a halotti csönd tovább tartott; még mindig fölém hajolva állott ágyam mellett és hirtelen reménysugár villant fel bennem. Gyorsan felütöttem a szememet. Már nem volt a szobában. Felkeltem; tudtam, hogy diadalmaskodtam, hogy az asszony mindörökre le volt győzve.

Kimentem a másik szobába a teás asztalhoz. A szamovárt nálunk mindig az első szobában állították fel és az asszony maga szokta a teáscsészéket megtölteni. Szótlanul ültem az asztalhoz s ő odanyújtotta poharamat. Körülbelül öt perc múlva ránéztem. Ijesztően sápadt volt, még sápadtabb, mint tegnap és merőn nézett rám. És hirtelen, abban a pillanatban, mikor észrevette, hogy ránézek, vértelen ajkain bágyadt mosoly suhant el és szemében aggódó kérdés rezdült meg. Nyilván még mindig kételkedik - gondoltam - és önmagát gyötri e kérdéssel: «Tudja-e vagy nem tudja? Látta-e vagy nem látta?» És én közönyösen félrenéztem.

Reggeli után bezártam a pénztárt, kimentem a piacra, vettem egy vaságyat és egy spanyolfalat, azután hazajöttem s az ágyat és a spanyolfalat az elsőszobában állítottam fel.

Az ágyat neki szántam, de nem szóltam neki egy szót sem, mert hiszen minden magyarázó szó nélkül megértette ez ágy révén, hogy «mindent láttam és mindent tudok» és hogy ebben nem szabad többé kételkednie. Este a revolvert, mint rendesen, az asztalon hagytam. Az asszony szótlanul az új ágyba feküdt: házasetünk megszakadt.

Az asszony le volt győzve, de nem volt fölmentve. Az éjszaka félrebeszél s másnap reggel idegláza volt. Hat hétig őrizte az ágyat.

VII. Egy büszke álom.

Lukerja éppen most jelentette ki, hogy nem óhajt tovább nálam maradni és nyomban a nagyságos asszony temetése után elmegy. Éppen öt perc óta térdeltem és imádkoztam, ámbár eredetileg az volt a szándékom, hogy egy órahosszat fogok imádkozni. Egyebet se teszek, csak gondolkozom; beteg agyamban csak beteg gondolatok nyüzsögnek, az imádság ilyen körülmények között bünszámba menne! Különös csak az, hogy egyáltalán nem vagyok álmos; pedig ha az embert túlságosan nagy fájdalom érte, mihelyt túl van az első heves kitöréseken, egyre csak aludni kíván. Hiszen ez egészen természetes, különben nem bírnók erővel... Végighevertem a dívánon, de aludni nem tudtam...

...Hat héten keresztül ápoltuk öt éjjel-nappal, én, Lukerja és a kórházi ápolónő, akit felfogadtam. Nem takarékoskodtam, sőt ellenkezőleg az volt a kívánságom, minél többet adjak ki az ő kedvéért. Schröder doktort hívtam hozzá és tíz rubelt fizettem neki minden látogatásáért. Mikor újból eszméltre tért, mindent elkövettem, csak hogy minél ritkábban kerüljek a szeme elé. De különben miért beszélek most erről? Mikor elhagyta az ágyat, szótlánul odaült egy külön kis asztal elé, amely az én szobámban állott és amelyet ebben az időben vettem számára... Igaz, hogy mind a ketten hallgattunk, azaz később beszélni kezdtünk ugyan, de csak egészen közönyös dolgokról. Én magam mindent elkövettem, hogy minél ritkábban szóljak hozzá, de azt igen jól láttam, hogy az asszony boldog volt, ha nem kellett egyetlen felesleges szót szólania. Sőt ezt magam egészen természetesnek is tartottam: «túlságosan megrendült a lelke, túlságosan nagy volt a veresége - szólottam magamban - és időt kell számára hagynom, hogy ezt elfeledje s az új helyzetbe beleszokjék.» Így mind a ketten hallgattunk, én azonban gondolatban szakadatlanul a jövőre készültem. Az volt az érzésem, hogy ő is ugyanezekkel a gondolatokkal foglalatostkodik s igen gyakran igyekeztem eltalálni, vajjon ebben vagy amabban a pillanatban mire is gondol.

Még a következőket kell elmondanom. Hogy az asszony betegsége alatt mit állottam ki, azt senki emberfia el nem képzelheti, de én csak magamban nyögdécseltem és sóhajaimat még Lukerja se hallotta. El se tudtam képzelni, sehogy se tudtam felérni ésszel, hogy az asszony meg fog halni, a nélkül, hogy mindent megtudott volna. De mikor a veszély elmúlt és lassan lábbadozni kezdett, nagyon jól emlékszem, hogy rendkívül gyorsan megnyugodott a lelkem. Sőt mi több, elhatároztam, hogy az életünk jövő rendjének elhatározását olyan messzire kitolom, amennyire csak lehet és hagyom, hogy minden a régi csapáson gördüljön tovább, ameddig csak lehet. Egészen különös és jelentős érzés vett rajtam erőt, másként nem is tudom megmagyarázni: győzelmet arattam és a véggyőzelem után kiderült, hogy elég volt a győzelem gondolata ahhoz, hogy megnyugtasson. Így múlt el az egész tél. Olyan elégedett voltam, mint még soha és ez az állapot eltartott az egész télen át.

Mert látja kérem, hogy életemben egy rettenetes, bár tisztára külsőségekre szorító körülmény, amely engem odáig, más szóval, addig a napig, amíg feleségem katasztrófája be nem következett, éjjel és nappal, óráról-órára és percről-percre gyötört. Ez az esemény a becsületemen ejtett folt és az ezredből való kizáratás volt. Röviden, zsarnoki igazságtalanság esett meg velem. Igaz ugyan, hogy összeférhetetlen és talán kissé nevetséges jellemem miatt nem igen kedveltek az ezredben, ámbár igen gyakran megesik, hogy amit az ember fenségesnek tart és amit szent ereklye gyanánt becsül és őriz a szívében, azt környezete valamiféle okból nevetségesnek tartja. Már az iskolában sem szerettek iskolatársaim. Mindenkor és mindenhol népszerűtlen voltam. Még Lukerja sem tud felmelegedni irántam. De az az eset, amely ezredemben történt, egészen véletlen dolog volt, ámbár bizonyos tekintetben népszerűtlenségem-

mel állott kapcsolatban. Ezt csak azért említem, mert nincs nyomasztóbb és elviselhetlenebb érzés, mint mikor az ember a véletlennek esik áldozatul, a véletlennek, amely ugyanúgy el is maradhatott volna, külső körülmények szerencsétlen láncolatának, amely éppúgy, mint egy felhő, el is vonulhatott volna. Intelligens ember számára az ilyesmi különösen lealacsonyító. Az eset a következőképpen történt:

Színházban kezdődött. Fölvonás közben kimentem a buffetbe. Egy A. nevű huszártiszt, aki hirtelen megjelent a buffet helyiségében, két másik huszártiszttal beszélgetve, a jelenlévő tisztek és az egész néző közönség fülehallatára kijelentette, hogy Bezumcev, ezredünk egyik századosa, nagy botrányt csapott a folyosón és valószínűleg részeg. Többet azután nem is beszéltek róla, mert A. tévedett; Bezumcev egyáltalán nem volt részeg és a botrány tulajdonképpen nem is volt botrány. A huszárok egyébről kezdtek beszélgetni és úgy látszott, ezzel a dolog el is van intézve. De másnap megtudták ezredünkben ezt a históriát és nyomban emlegetni kezdték, hogy én, aki ezredünkől egyedül voltam fültanuja ennek a beszélgetésnek, nem vontam nyomban felelősségre azt a huszártisztet, aki Bezumcev századosról sértő hangon nyilatkozott. De miért is tettem volna? Ha az illetőnek kifogása volt Bezumcev ellen, akkor ez kizárólag kettőjük személyes ügye volt. Miért avatkoztam volna ebbe a dologba? De tisztársaim azon a véleményen voltak, hogy ez az ügy egyáltalán nem egyes személyek ügye, hanem az egész ezredre tartozik s mivel én voltam egyedüli tisztje az ezrednek, aki ennek a buffetbeli beszélgetésnek tanuja voltam, viselkedésemmel azt a hitet ébresztettem az ott tartózkodó tisztekben és a publikumban, hogy ezredünkben olyan tiszt is szolgál, aki nem nagyon kényes a saját és az ezred becsületére. Én semmikép sem tudtam ebben a véleményben osztozni. Tisztársaim azonban értésemre adták, hogy mindent jóvátehetek, ha utólag magyarázatot kérek A.-tól. Erre azonban semmikép se voltam hajlandó. Rendkívül dühös lettem és vonakodásom igen határozott volt és büszke hangú. Nyomban utána beadtam lemondó kérvényemet. Ez volt az egész história. Büszkén, emelt fővel hagytam el az ezredet, de lelki erőm megtört. Akaraterőm és szellemi képességeim mintha egy csapásra megbénultak volna. Ehhez járult még az is, hogy moszkvai sógorom családom egész vagyonát, tehát az én örökségemet is - ámbár maga az összeg nem volt túlságosan nagy - elpocsékolta; így egy fillér nélkül kerültem az utcára. Hiszen valami magánhivatalnoki állást vállalhattam volna, de ezt nem cselekedtem, nem tudtam rászánni magamat, hogy ragyogó tiszt kabátomat vasutas-egyenruhával cseréljem fel. Ha már süllyednem kell, akkor süllyedjek egészen mélyre; ha már szegyenbe estem, essem a legnagyobb szegyenbe; minél rosszabb, annál jobb, ez volt a jelszavam. Ezután következett az a három esztendő, amelyre még ma is borzalommal emlékezem; ez emlékek közé tartozik a szénatéri éjjeli menedékhely is. Másfél évvel ezelőtt halt meg Moszkvában gazdag, öreg keresztanyám és nekem is, csak úgy, mint többi keresztfiának, háromezer rubelt hagyott örökségül. Ez döntötte el sorsomat. Elhatároztam, hogy zálogházat nyitok és belőle élek, a nélkül, hogy az emberek előtt meg kellene alázkodnom; ilyen módon pénzt fogok keresni, azután otthont alapítok és a régi emlékektől távol, új életet fogok kezdeni. Ez volt a tervem. De a régi sötét emlékek egyre gyötörtek; elvesztett becsületem tudata kínozott minden órában, minden percben. Ekkoriban nősültem meg. Vajjon véletlen volt-e ez a házasság vagy sem, igazán nem tudom megmondani. Akkor, amikor házamba vittem őt, mindenestre azt hittem, hogy igaz barátot szereztem, mert hiszen semmire se volt olyan égető szükségem, mint egy jó barát. De már akkor is előre tudtam, hogy ezt a jó barátot először nevelnem kell, elő kell készítenem, sőt le is kell győznom. Vajjon ennek a 16 esztendő leányának, akiben korának minden előítélete buzgott, egyáltalán lehetséges volt-e valamit magyarázni? Hogyan tudtam volna például a revolverrel történt véletlen segítsége nélkül meggyőzni őt arról, hogy nem vagyok gyáva és hogy az az ítélet, amelyet tisztársaim hoztak ellenem, igazságtalan volt? A katasztrófa éppen jókor következett be. Azzal, hogy a homlokomra szegezett revolvvert nyugodtan kiálltam, semmivé tettem egész

sötét multamat; s ha más ember nem is tudott róla, de tudta ő; ő jelentett számomra mindent, jövőm minden reménységét! Ő volt az egyedüli ember, akit magam mellett kívántam; barátommá akartam őt nevelni és kívülről senkire se volt szükségem. Most megismerte az igazságot. Azt mindenesetre belátta, hogy rosszul és meggondolatlanul cselekedett, amikor átcsapott ellenségeim táborába. Ez a gondolat valósággal elragadott. Nem láthatott többé aljas embernek, legfeljebb különcként; sőt rám nézve azután, ami velem történt, ez utóbbi sem lehetett kellemetlen. A különködés nem bűn, inkább olyasvalami, ami az asszonyi karaktert néha vonzani szokta. Egy szóval mindent elkövettem, hogy a megoldást minél messzebbre kitoljam, mert az, ami történt, egyelőre tökéletesen elég volt a saját magam megnyugtatására és bőven ellátott anyaggal, amelyből álmaim képeit felépítem. Hisz épp az a silány vonás bennem, hogy álmodozó vagyok s nekem elég volt, hogy volt miről álmodoznom, de róla azt tettem fel, hogy még várhat.

Így mult el a tél, szakadatlan várakozásban és feszültségben. Nagy örömöm tellett abban, hogy titokban figyeljem őt, mialatt a kis asztalkája előtt üldögélt. Vagy valami kézimunkán dolgozott vagy fehérneműt foltozott; esténként néha olvasgatni is szokott azokból a könyvekből, amiket szekrényemben talált. Hiszen még a könyvek címeinek is mellettem kellett szólniuk. A házból majdnem sohasem tette ki a lábát. Minden este szürkületkor, vacsora után, elmentem vele sétálni, de e rövid séták alatt, csak úgy, mint azelőtt, mind a ketten hallgattunk. Én megpróbáltam ugyan, hogy azt a látszatot keltsem, mintha nem is hallgatnánk, hanem barátságosan beszélgetnénk, de mint mondtam, mintha megegyeztünk volna, mind a ketten kerültük a fölösleges beszédet. Szándékosan tettem ezt, hogy időt hagyjak neki. Csak egy dolog a feltűnő: egész télen egyetlen egyszer se jutott eszembe, hogy majdnem sohasem méltatótt egy pillantásra sem, holott titokban olyan szívesen megfigyeltem. Ezt is szégyenlős természetének tudtam be. Mert betegsége után igen szégyenlősnek, szelídnek és erőtlennek láttam. «Várj csak nyugodtan, szóltam magamban, majd egyszer, hirtelen, magától jön el hozzád.»

Ez a gondolat elragadott és sohasem tudtam neki ellentállni. Ehhez még azt akarom hozzátenni, hogy igen gyakran önmagamot uszítottam fel ellene s annyira felcsigáztam értelmemet és érzéseimet, hogy szinte ellenséges érzés támadt bennem iránta. Ez így meglehetősen hosszú ideig eltartott. De ez az érzés nem tudott lelkemben gyökeret verni és nem tudott bennem gyűlöletté érni. Magam is éreztem, hogy az egész nem egyéb, mint játék. Még akkor is, amikor az ágyat és a spanyolfalat megvettem és ezzel házassági életközösségünket kettészakítottam, nem tudtam őt komolyan bűnösnek tartani. Mégpedig nem azért, mintha bűnének kísérletét könnyelműen ítélt meg, hanem mert mindjárt az első napon, még mielőtt az ágyat megvettem volna, eltökéltem magamban, hogy mindenképpen megbocsátok neki. Egy szóval szeszély volt az egész, mert egyébként igen szigorú erkölcsi elveket vallok. Sőt ellenkezőleg. Olyannyira legyőzöttnek, elnyomottnak és megsemmisítettnek láttam, hogy igen gyakran megsajnáltam őt, bár be kell vallanom, hogy megaláztatásának gondolata némi tekintetben elégtételül szolgált nekem. Igazában egyenlőtlenségünk gondolata volt az, ami annyira izgatott.

Ezen a télen szántsándékkal néhány jó cselekedetet követtem el. Két adósomnak elengedtem a tartozását és egy szegény asszonynak minden zálog nélkül adtam kölcsönt. A feleségemnek nem szóltam erről egy szót sem, mert hiszen nem azért tettem, hogy ő tudomást szerezzen róla; de a szegény asszony maga jött el hozzám és térdenállva köszönte meg. Így tudta meg a feleségem is, sőt úgy láttam, hogy örült is neki.

Azután beköszöntött a tavasz; már április közepe felé járt az idő, kiszedtük már a téli ablakokat és a nap vakító sugaraival tűzött be hallgatag szobánkba. A szemem mintha még be lett volna kötve és a lelkem is elvakult volt. Végzetes, rettentő kötelék borult a szememre.

Hogyan történhetett, hogy a kötelék hirtelen leesett, hogy hirtelen mindent megértettem? Véletlen volt-e csupán? Vagy beteljesedett az idő? Vagy egy napsugár volt az, amely eltompult lelkemben a sejtést hirtelen felébresztette? Nem, nem hirtelen felébresztett sejtelem volt, hanem valami ér föléledése, amely idáig meg volt bénulva. Az ér hirtelen megremegett, föléledt és eltompult lelkemet, ördögi büszkeségemet váratlanul megvilágosította. Olyan hirtelen történt ez és olyan váratlanul, hogy mintha gutaütés ért volna, úgy megrendültem belé.

Egy estén történt, úgy öt óra felé...

VIII. A kötelék lehull.

Előbb még két szót. Már egy hónappal ezelőtt is feltűnt egészen különös elmélyedtsége, mert hallgatagságnak nem nevezhettem többé, elmélyedés a helyes szó. Egészen hirtelen tűnt fel nekem. Valami kézimunka fölé hajolva üldögélt és nem vette észre, hogy figyelem. Hirtelen feltűnt nekem, milyen sovány, sápadt és milyen keskeny lett az arca, milyen vértelen az ajka; mindez elmélyedésével együtt nagyon megrémített. Már korábban is észrevettem, hogy néha, különösen éjjel, egészen különös, száraz köhögés tör fel a torkából. Nyomban felkeltem és a nélkül, hogy neki szóltam volna, Schröder doktorhoz siettem.

Schröder másnap reggel eljött. Az asszony nagyon elcsodálkozott és hol rám nézett, hol az orvosra.

- Hiszen teljesen egészséges vagyok - mondotta titokzatos mosollyal.

Schröder nem valami alaposan vizsgálta meg (hiszen ezek az orvosok néha olyan önhittek, hogy kissé hanyagul végzik a dolgukat). Aztán bejött hozzám a másik szobába és kijelentette, hogy ez az állapot még az asszony korábbi betegségének utóhatása és hogy nagyon üdvös volna, ha tengeri fürdőre vagy legalább is valami nyaralóhelyre mehetne. Tulajdonképpen tehát semmit sem mondott, csak annyit, hogy asszonyi gyöngeségről vagy egyéb ilyesről lehet szó. Miután Schröder elment, a feleségem rendkívül komolyan rám nézett és még egyszer kijelentette:

- Hiszen teljesen egészséges vagyok!

Alighogy ezt kimondotta, hirtelen pirosság öntötte el az egész arcát, nyilván elszégyelte magát. Igen, egészen bizonyosan szégyenérzet volt. Oh, most már megértem: szégyelte, hogy még mindig én vagyok a férje s úgy gondoskodom róla, mintha még valósággal a férje volnék. Ezt azonban akkor még nem értettem meg és pirulását alázatosságának tudtam be. (Hiszen ez az, akkor még nem hullott le a kötelék a szememről.)

Egy hónap múlva, verőfényes április napon, öt óra felé a szobámban ültem és a kasszát számoltam át. Ő a másik szobában ült az asztalkája előtt és varrogatott. Hirtelen hallom, hogy halkan, egészen halkan énekelni kezd. Ez az új észleletem valósággal megrendítő hatással volt reám, amely hatást tulajdonképpen még ma sem értem egészen. Idáig még sohasem hallottam őt énekelni, legfeljebb az esküvőnk utáni első napokban, amikor még mind a ketten jókedvűek voltunk, a revolverrel célbalőttünk és egyéb effélét csináltunk. A hangja akkoriban igen erős volt, csengő és tiszta; nem énekelt ugyan egészen helyesen, de igen kellemesen csengett a hangja. Ez a mostani dalocskája azonban olyan halkan hangzott - nem merném állítani, hogy melankolikus lett volna - (valami románc lehetett): de a hangja úgy szólt, mintha valami elpattant vagy elszakadt volna benne, mintha nem volna elég ereje, mintha a kis dalocska maga is beteg volna. Egészen halkan énekelt és hirtelen, egy magas kottánál, megszakadt a hangja; olyan szegény kis hangocska volt, olyan siralmas, hogy meg kellett szakadnia. Köhécselni kezdett, a torkát köszörülte s azután egészen halkan, alig hallható hangon újból énekelni kezdett...

Lehet, hogy izgalmam nevetségesnek tűnik fel, de hát senki sem tudja megérteni, miért vett ez az izgalom annyira erőt rajtam. Nem volt ennek az asszony iránti szánalom a forrása, nem; egyelőre egészen más valami volt. Eleinte, legalább is az első percekben, egészen elcsodálkozva állottam szemben ezzel az új jelenséggel; elcsodálkoztam, megdöbbsentem; titokzatos,

különös, beteges érzés, majdnem valami bosszúvagyféle mozdult meg a lelkemben: «Énekel s hozzá, az én jelenlétemben! Talán már teljesen megfélelkezett rólam?»

Először egészen megdöbbenve ültem a helyemen, azután hirtelen felugrottam, fejembe vágtam a kalapomat és kimentem, a nélkül, hogy tulajdonképpen tudnám, mit cselekszem. Lukerja feladta a kabátomat.

- Énekel? - kérdeztem szinte akaratlanul. Lukerja nem értett meg s először egészen ostobán bámészkodott rám; hiszen szegény sok mindent nem értett meg, ami körülötte történt.

- Most énekel először?

- Nem. - Ha maga nincs itthon, gyakran énekel - felelte Lukerja.

Még pontosan emlékszem mindenre. Lementem a lépcsőn, kiértem az utcára és cél nélkül kóboroltam. A legközelebbi sarokig jutottam, ott megálltam és magam elé meredtem. Emberrek mentek el előttem, meg-megtaszítottak, de én nem láttam és nem hallottam. Bérkocsist hívtam s azt mondtam, vigyen el a rendőrségi hídig; hogy miért, magam sem tudom. Nyomban fel is adtam ezt a szándékomat is s húsz kopekát ajándékoztam a kocsisnak.

- Azért kapod, mert hiába állítottalak meg - mondtam neki, miközben bambán és zavardottan a szemé közé nevettem. Szívemben kimondhatatlan kéjes érzés kezdett fakadozni.

Sarkon fordultam és gyors léptekkel haza siettem. Szívemben még mindig ott csengett a szomorú, elpattant, megszakadt asszonyi hang. A lélekzetem is elállott. A kötelék, a kötelék - lehullott a szememről! Az, hogy az én jelenlétemben énekelni kezdett, ez annyit jelentett, hogy tökéletesen megfélelkezett rólam - ez volt az, ami most hirtelen a szemem elé tárult és ami oly szörnyen megrémített. Legalább ezt súgta a szívem. De a kéjes érzés elöntötte a lelkemet és legyőzte aggodalmamat.

Oh a sorsnak mely iróniája! Hisz ez a kéjes érzés egész télen át ott lappangott a lelkemben, hiszen más, mint ez az érzés, nem is talált volna benne helyet. Hát én magam hol kószáltam ez egész télen? Vajjon a lelkem testemben lakott-e ez idő alatt? Gyorsan felszaladtam a lépcsőn. Viharos zajjal vagy szerényen léptem-e be a szobába, arra már nem emlékszem. Csak annyit tudok, hogy a padló ingott a lábam alatt, mintha hullámokon járnék. Mikor a szobába léptem, ő még mindig a régi helyén ült, kézimunkája fölé hajolva; de nem énekelt többé. Közönyös pillantást vetett rám, tulajdonképpen nem is volt ez pillantás, hanem tisztán gépies mozdulat, mint mikor valami egészen jelentéktelen ember lép a szobába.

Egyenest feléje tartottam és közvetlenül melléje ültem. Azt hiszem, olyan lehetett az ábrázatom, mint egy örülté. Hirtelen rám nézett és mintha megriadt volna. Én megfogtam a kezét; de hogy mit mondtam neki, illetve mit akartam neki mondani, arra már nem emlékszem, mert hisz nem tudtam józanul beszélni se. A hangom megcsuklott és nem engedelmeskedett akaratomnak. Nem is tudtam, mit mondjak neki. Így ültem mellette, levegő után kapkodva.

- Talán beszélgetnénk egy keveset... tudod... ugyan szólj már valamit! - dadogtam hirtelen egészen ostobán. Hogyan is tudtam volna neki józan szót mondani? Az asszony megrezzent, rám nézett és félelmében egészen elszorulva, elhúzódott mellőlem. De hirtelen szigor és csodálkozás verődött vissza a pillantásából. Igen, *szigorú elcsodálkozást* olvastam ki a szeméből. Nagy szemeket meresztett rám. Ez a szigorúság, ez a szigorú elcsodálkozás szinte összezúzott. «Még szerelmet kívánsz tőlem? Szerelmet?» kérdezték e csodálkozó szemek. Egy szót sem szólt, de pillantásából mindent, mindent kiolvastam. Hirtelen megremegett egész testem és én a lábai elé borultam. Igen, valósággal a lábai elé borultam. Ő hirtelen felugrott, én azonban rendkívüli erővel fogva tartottam mindkét kezét.

Tökéletesen tisztában voltam kétségbeesésem okával. S mégis - akár elhiszi, akár nem - szívemet olyan leírhatatlan gyönyörűség árasztotta el, hogy azt hittem, megszakad belé. Egészen mámorosan kezdtem csókolgatni a lábait. Igen, boldog voltam, határtalanul, kimondhatatlanul boldog, ámbar ugyanakkor tökéletes tudatossággal átéreztem kétségbeesésemet is. Zokogtam, valamit dadogtam, de mondani nem tudtam semmit. Az ő lelkéből az ijedtséget és a csodálkozást hamarosan kiszorította az aggodalom egy komor kérdése. Aztán különös, mondhatni örült pillantással nézett rám, mindent meg akart érteni és - elmosolyodott. Nagyon szégyellette, hogy a lábait csókolgatom és mindig elvonta előlem, én aztán a padlónak azt a helyét kezdtem csókolni, ahol előbb a lába pihent. Észrevette ezt és szégyenkezésében hirtelen elnevette magát. (Tudja-e, hogyan hangzik, amikor valaki szégyenkezésében neveti el magát?) Hisztérikus rohamot kapott; láttam, mint rángatózik a két keze, de én nem törődtem vele és egyre azt suttogtam, hogy szeretem és hogy nem kelek fel. «Engedd, hogy a ruhád szegélyét csókoljam... Engedd, hogy egész életemben imádjalak...» Nem tudok semmit, nem emlékszem többé semmire, csak arra, hogy hirtelen felzokogott és egész testében megremegett. Szörnyű hisztérikus roham volt. Hiába, túlságosan megrémítettem.

Fölemeltem és az ágyára vittem. Mikor a roham elmúlt, felült, megragadta a kezemet és így szólt: «Hagyja el, ne gyötörje magát, nyugodjék meg!» Borzasztó szomorú volt, szinte megsemmisültnek látszott és szakadatlanul sírt. Egész este nem tágitottam mellőle. Egyre azt mondogattam neki, hogy tengeri fürdőbe utazom vele, Boulogneba, még pedig nyomban, két hét múlva; hogy feltűnt nekem hangjának különös rekedtsége, hogy bezárom az üzletet, hogy el fogom adni az egészet Dobronravovnak, hogy új életbe fogok; de mindenekfölött nyomban Boulogneba kell utaznunk. Rémulten hallgatott végig. Az aggodalma szinte percről-percre nőni látszott. De én nem törődtem az aggodalmaival, csak az az egyetlen, leírhatatlan kívánság élt bennem, hogy a lábai előtt heverjek, a padlót csókoljam, ott, ahol a lába állott volt, hogy imádjam. «Semmit nem kívánok többet tőled, mondogattam egyre; nem kell felelned, egyáltalában nem kell törődnöd velem; csak azt engedd, hogy egy sarokból csodáljalak, bánj úgy velem, mintha a tulajdonod volnék, a kutyuskád...» Ő szegény, sírva fakadt.

«Pedig én már azt gondoltam, hogy nyugton fog hagyni», szólta el magát hirtelen és önkénytelenül, olyan önkénytelenül, hogy talán maga se vette észre, mit mondott. Pedig ez a néhány szó volt a legfontosabb, a legvégzetesebb, amit tőle ez este hallottam és tulajdonképpen egyetlen szava, amelyet tökéletesen megértettem. Ezek a szavak valósággal szíven találtak és mindent megmagyaráztak nekem. De addig, amíg előtte hevertem, amíg szemem rajta pihent, még mindig nem adtam fel a reményt, még mindig kimondhatatlanul boldog voltam. Ezen az estén borzasztón kifárasztottam, ezt tökéletesen beláttam, de egyre azt hittem, hogy mégis csak sikerül mindent jóvá tennem. Mire az éjszaka leszállt, már tökéletesen ki volt merülve. Arra kértem, feküdjék le, aludjék el; és tényleg, alighogy lefeküdt, nyomban el is aludt. Én azt vártam, hogy az éj folyamán félre fog beszélni; csakugyan zavaros dolgokat beszélt álmában, de nem túlságosan sokat. Az éjszaka folyamán minden pillanatban felkeltem, papucsban halkan ágya mellé lopódtam és őt figyeltem. Amikor a szegény beteg teremtést pihenni láttam azon a keskeny vaságyon, melyet három rubelért vettem, kétségbeesésemben kezemet tördeltem. Letérdeltem az ágya elé, de nem mertem álmában (tehát akarata ellenére!) a lábát megcsókolni. Imádkozni próbáltam, de alighogy imára nyílt az ajkam, nyomban felugrottam. Lukerja néhányszor bejött a konyhából és egészen elcsodálkozva nézett végig. Azt mondtam neki, feküdjön végre le ő is, holnap valami új rend fog itt kezdődni.

Magam is vakon, örülten, elszántan hittem ebben. Az öröm egészen megrészegített. Alig vártam, hogy megvirradjon. A komor előjelek ellenére sem hittem abban, hogy szerencsétlenség szakadhat reám. Ámbar a kötelék lehullott szememről, józan eszemet még mindig nem nyertem tökéletesen vissza s ez az állapotom igen sokáig eltartott, mind a mai napig. Hogyan

is tudtam volna akkoriban józan ésszel gondolkozni: hiszen még élt a feleségem, ott feküdt előttem és én előtte állottam! «Holnap, ha felébred, mindent elmondok neki és ő mindent meg fog érteni!» Így képzeltem el akkoriban a dolgot, ilyen világosnak és ilyen egyszerűnek és ezért is voltam ilyen mámoros! De leginkább az a gondolat részegített meg, hogy együtt utazom vele Boulogneba. Valami okból azt hittem, hogy Boulogne a menekvést jelenti, hogy Boulogne minden kérdést meg fog oldani, örültem feszülő türelmetlenséggel vártam a reggelt.

IX.

Most már nagyon is megértem.

Hiszen mindez alig néhány napja, hogy történt. Öt nappal ezelőtt, mindössze öt nappal ezelőtt, mult kedden. Nem, nem. Ha csak néhány percig várt volna, egészen bizonyosan eloszlattam volna azokat a sötét felhőket! Hát nem nyugodott-e meg tökéletesen? Mert másnap már nyugodtan figyelt rám, habár kissé zavartan, de mégis mosollyal az ajka körül... Egész idő alatt, ez öt napon keresztül vagy zavarban volt vagy szégyelte magát... Igaz ugyan, hogy zavarába félelem is vegyült, sőt mondhatni nagy félelem... Hiszen ezt nem akarom vitatni, nem akarok örült módjára ellentmondani; tudom, hogy félt tőlem, de hát hogyan félt volna! Hosszú idő óta elidegenedtünk, szörnyen elszoktunk egymástól s most ez a váratlan kitörés... Én azonban nem törődtem a félelmével; engem egészen elvakított mindaz az új, ami a jövőben elém ragyogott. Igaz, kétségtelenül igaz, hogy itt, e ponton, hibát követtem el. Sőt lehet, nem is egy, hanem sok hibát. Mindjárt az első reggelen, amikor mindketten felébredtünk, kora reggel (szerdára virradó reggel volt) igen nagy hibát követtem el; nyomban barátnőmmé akartam tenni. Túlságosan siettem, meggondolatlanul cselekedtem, de ez a vallomás elkerülhetetlenül szükséges volt; sőt sokkal több volt annál, amit általában vallomásnak szoktak nevezni. Olyan dolgokat mondtam el neki, amiket életem egész során önmagam előtt is eltitkoltam. Egyenesen és nyíltan bevallottam, hogy egész télen egyében se jártak gondolataim, csak azon, hogy ő szeret engem s hogy egy percig sem kételkedtem szerelmében. Kijelentettem neki, hogy a zálogüzlet csak akaraterőm megroppanásának a következménye, hogy az én elgondolásom szerint csak önkínzás és öndicsőítés. Elmondottam neki azt, hogy annak idején a színház buffetjében tényleg gyáva fickó módjára cselekedtem, amit túlzott érzékenységemnek kell tulajdonítani. Zavarba ejtett a környezet, a sok ember körülöttünk; azt kérdeztem magamtól, vajjon nem volna-e nevetséges, ha most hirtelen föllépnék a sértő ellen? Nem a párbajtól félttem, hanem attól, hogy nevetségessé találom tenni magamat... Később azonban nem akartam ezt önmagamnak bevallani s magamat is, másokat is gyötörtem ezzel; őt is gyötörtem akkoriban és általában csak azért vettem el feleségül, hogy gyötörhessem. Általában egész idő alatt úgy beszéltem, mintha lázálomban volnék. Ő szegény még a kezemet is megfogta és egyre kérlett, hagyjam abba, mondván: «Ne túlozzon... Ne gyötörje magát...» Azután újból sírva fakadt és majdnem megisméltődött a roham. Egyre kérlett, ne beszéljek többet erről a dologról és hogy egyáltalán ne gondoljak többé rá.

Én azonban alig vagy egyáltalában nem vettem ügyet a kéréseire: hiszen a tavasz járt az eszemben és a boulognei utazás! Ott ragyog a nap, éltünk új napja! Egyébről nem is beszéltem vele. Mihelyt bezártam az üzletet és mindent átadtam Dobronravovnak - azt mondtam - egész vagyonomat szétosztom a szegények között és nem tartok meg többet, csak azt a háromezer rubelt, amelyet keresztanyámtól örököltem s amellyel az üzletet megkezdtem. Ezzel a pénzzel utazunk Boulogneba, onnan aztán hazatérünk és új, munkás életet fogunk kezdeni. Ebben is maradtunk, azaz helyesebben ő nem válaszolt egy szóval sem. Csak mosolygott; nyilván csak gyöngédségből mosolygott, mert nem akart megsérteni. Hiszen magam is láttam, hogy ezek a jövőről való tervezgetések terhére estek; ne képzelje kérem, hogy olyan ostoba és önző vagyok, hogy ezt nem vettem volna észre. Mindezt hajszálnyi pontossággal megláttam és jobban tudtam, mint bárki a földön. Tökéletesen tisztában voltam kétségbeesett helyzetemmel.

Nem beszéltem másról, mint magamról és róla. Még Lukerjáról se. Azt is elmondottam neki, hogy egy ízben sírva fakadtam... Azután persze másra tereltem a beszédet és igyekeztem bizonyos dolgokról hallgatni. Közben felélénkült néha, sőt érdeklődéssel hallgatott; oh, egészen pontosan emlékszem, rá! Miért mondja, hogy vak voltam és hogy elvakultságomban nem

láttam semmit? Ha az az egy dolog nem történt volna, jóra fordulhatott volna még minden. Hiszen még három nappal ezelőtt is elmondotta nekem, mi mindent olvasott ezen a télen és szívből nevetett, amikor eszébe juttattam Gil Blasnak azt a bizonyos jelenetét a granadai érsekkel. Mennyire szívből fakadt, milyen gyermekesen csengett a kacagása! Így csak menyasszony korában nevetett, most is csak egy rövid pillanatig tartott és én milyen boldog voltam! És egyúttal mennyire megdöbbsentem! Mert ez annyit jelentett, hogy még ezen a télen is olyan lelki nyugalmat bírt találni, hogy kacagni tudott ezen a jeleneten! Tehát már korábban is megnyugodott kissé s valóban azt hitte, hogy ezután békén hagyom. «Pedig azt hittem, hogy ezentúl nyugton fog hagyni» - ezt mondotta nekem kedden. Oh, ezek a szavak valóban méltók egy tizenhat éves leányhoz! Valóban azt hitte, hogy minden a régiben marad, hogy mindegyikünk a maga külön asztalánál fog ülni hatvanesztendő koráig! S most előállok én, férji jogaimat akarom érvényesíteni - pedig a férjnek szerelemre van szüksége! Oh, ez a félreértés, oh, ez az én vakságom!

Azzal is hibáztam, hogy olyan elragadtatással néztem. Uralkodnom kellett volna magamon, mert elragadtatásom megrémítette. Hiszen össze is szedtem magamat és nem csókoltam többé a lábait. Egyetlen egyszer sem árultam el neki, hogy... szóval, hogy férje vagyok, eszembe se jutott, hiszen csak imádni akartam őt! De hát nem tudtam egyre hallgatni, hiszen az embernek beszélnie is kell néha! Hirtelen azt mondtam, hogy a vele való beszélgetés nagy élvezet nekem és hogy őt magamnál hasonlítatlanul műveltebbnek és fejlettebb szelleműnek tartom. Erre újból elpirult és zavartan válaszolta, hogy túlzok. Most már teljesen elvesztettem önuralmam és ostoba módon elárultam, hogy mennyire elragadt a multkor, amikor az ajtó mögött végighallgattam az ő szó-csatáját, az ártatlanság párbaját azzal a durva fráterrel, hogy mennyire gyönyörködtem finom értelmében, csillogó elmességében és ugyanakkor gyermeki ártatlanságában. Hirtelen megremegett, valamit hebegett arról, hogy megint csak túlzok; de egyszerre elsötétült az arca, elfödte azt a kezével és zokogásra fakadt. Most már egyáltalában nem tudtam uralkodni magamon, megint leborultam előtte s a lábait kezdtem csókogatni, mire új hisztérikus roham következett, mint kedden. Ez tegnap este történt. És másnap reggel...

Másnap reggel? Oh te örült, hiszen ez *ma* reggel volt, néhány perccel ezelőtt!

Figyeljen ide: mikor ma reggel (tehát a tegnapi roham után) a teás asztalnál találkoztunk, egészen elcsodálkoztam, olyan nyugodt volt... Igen, nyugodt volt. Pedig egész éjszaka attól féltem, hogy a tegnapi esetnek következményei lesznek. Hirtelen odaáll elé, összekulcsolja a két kezét (jól emlékszem, hiszen csak ma reggel történt) és kijelenti, hogy ő bűnös asszony, hogy ő ezt nagyon jól tudja, hogy az ő nagy bűne gyötörte a lelkét egész télen és még ma is gyötöri... hogy ő nagyon nagyra becsüli az én nagylelkűségemet... «Hűséges felesége leszek, tisztelni fogom önt...» Mire mint egy örült felugrottam és karjaimba zártam! Megcsókoltam, csókkal borítottam el az arcát, az ajkát, úgy, amint a férj hosszú távollét után a feleségét csókolni szokta. De minek is távoztam el ma reggel hazulról, hacsak két órára is, hogy kiváltam külföldi útleveleinket? Oh, Istenem! Vagy miért nem jöttem haza öt perccel előbb?!... S most itt áll ez a nagy néptömeg a kapu előtt és valamennyien olyan különös szemmel néznek engem... Oh, Istenem!

Lukerja azt mondja... ezt a Lukerját semmi áron nem engedem el a házból, hiszen ő mindent tud, tanuja volt mindannak, ami itt a télen történt, mindent látott és mindent el fog mondani, hogy mikor én eltávoztam hazulról, körülbelül húsz perccel előbb, mielőtt én hazatértem volna, ő bement a nagyságos asszonyhoz a hálószobába, hogy valamit, nem emlékszem már, hogy mit, megkérdezzen tőle; és akkor látta, hogy a szent képet (a Szűz anyának azt a képét, melyet nálam zálogba tett) kivette volt a szekrényből s az asztalra tette; ott állott előtte és úgy

látszott, hogy épp az imént imádkozott. «Mit csinál a nagyságos asszony?» «Semmit, semmit, Lukerja, menj csak! Vagy különben megállj, Lukerja», ezzel odament hozzá és megcsókolta. «Most már boldog a nagysága?» «Igen, Lukerja.» «Bizony már régen bocsánatot kérhetett volna az úrtól a nagyságos asszony... Hála Istennek, hogy most végre kibékültek.» «Jól van, Lukerja; most már mehetsz.» Ezt mondván, olyan különösen elmosolyodott, hogy Lukerja tíz perc múlva újból bejött a szobába, hogy megnézzé, mit csinál: hát ott állott a sarokban a falnak támaszkodva és a kezét a tenyerébe temette. Így állt ott elgondolkodva. «És annyira elmerült gondolataiban, hogy észre sem vette, amint a szomszéd szobából figyelem. Látom, hogy mosolyog; úgy látszik, valami jár az eszében és azon mosolyog. Egy ideig szótlanul figyeltem, azután halkán megfordultam és kimentem. Olyan különösnek látszott. Hirtelen hallom, hogy egy ablak nyílik. Erre nyomban megint bementem és mondom: «Friss idő van odakint, nagyságos asszony, nehogy meg találjon fázni!» Ekkor látom, hogy feláll az ablakpárkányra, ott áll egyenesen a nyitott ablakban, háttal felém s kezében a szentkép. A szívem verése elállott, rákiáltok: «Nagysága! Nagysága!» Ő hallja, meg is akart talán fordulni, de nem fordul meg, hanem egyet lép előre, még szorosabban a szívéhez szorította a szentképet - és lezuhant!»

Én csak azt tudom, hogy amikor a ház elé értem, teste még nem hűlt ki. Legjobban az rendített meg, hogy valamennyien engem néztek. Eleinte össze-vissza kiabáltak, később hirtelen valamennyien elhallgattak és utat nyitottak nekem. Ekkor láttam meg: ott feküdt a kövezeten, a szentképpel a mellén. Egészen homályosan emlékszem, hogy elébe álltam és szótlanul sokáig rámeresztettem a szemem. Valamennyien körülvettek és valamit mondtak. Lukerja is ott volt, de én nem láttam őt. Csak egy szürke polgáremberre emlékszem, aki egyre mondogatta nekem: Csak egy tenyérszerű vör folyt a szájából, csak egy tenyérszerű!... És megmutatta egy kövezet-kockán a vérnyomot. Úgy emlékszem, hogy újjammal megérintettem a vért, beszennyeztem újjamat a vérrel, azután hosszasan elnéztem a véres újjat (erre határozottan emlékszem); az az ember pedig egyre mondogatta: «Csak egy tenyérszerű, csak egy tenyérszerű!»

- Micsoda, csak egy tenyérszerű? - ordítottam rá hirtelen és dühösen. Azt beszélék, hogy ökölbe szorított kézzel rohantam neki...

- Őrület! Őrület! Félreértés! Hihetetlen! Lehetetlen!

X. Csak öt perccel késtem el.

Vagy talán nem? Maga talán valószínűnek tartja? Meri azt állítani, hogy az ilyesmi lehetséges? Mért halt meg ez az asszony?

Higye el, én tökéletesen megértem a dolgot. De hogy miért halt meg - ez még mindig kérdés. Visszariadt a szerelemtől és komolyan azt kérdezte önmagától: elfogadja-e avagy ne fogadja el? A kérdésre nem tudott választ találni és a halálba menekült előle. Igen, tudom, tudom. Egészen fölösleges a fejemet törnöm rajta: túlsokat ígért nekem és megijedt, hogy ígérését nem tudja majd beváltani, ezzel tökéletesen tisztában vagyok. Azonban van itt még egynéhány szörnyű motívum.

Mert az a kérdés, hogy tulajdonképpen miért is halt meg, még mindig válasz nélkül marad. Ez a kérdés szakadatlanul kalapál és zakatol agyamban. Hiszen békében hagytam volna, ha komolyan kívánta volna, hogy hagyjam békében. Viszont azonban ebben maga se hitt. Nem, nem hazudtam, nem ez volt az oka. Egyszerűen az, hogy velem szemben becsületes akart lenni; ha engem szeretni akar, akkor egész szívével kellett volna szeretnie, nem pedig úgy, amint azt a kövér kereskedőt szerette volna. De mert sokkal szűziesebb volt, sokkal tisztább, semhogy úgy szeressen, mint ahogy ezzel az a kereskedő megelégedett volna: nem akart megcsalni. Nem akart megcsalni, nem akart egész szerelem helyett fél vagy negyed szerelmet juttatni nekem. Az ilyen vágású emberek túlságosan becsületesek: ez a dolog nyitja! Egyszer ugyan megpróbáltam, hogy átfogó és mindent megértő világnézetre neveljem, maga is emlékszik úgy-e? Furcsa gondolat volt...

Csak egyet szeretnék tudni: vajjon becsült-e? Nem tudom, becsült-e vagy sem? Nem hiszem. Mégis csak különös, egész télen egyetlen egyszer sem jutott az eszembe, hogy megvet. Sőt ellenkezőleg, ennek az ellenkezőjéről voltam meggyőződve mindaddig a percig, amíg azzal a szigorú elcsodálkozással nem mért végig. Igen, igen, *szigorú* csodálkozással. Tudniillik csak ekkor értettem meg, hogy gyűlöl. Ekkor értettem meg végérvényesen, egyszersmindenkorra. De bántam is volna én, hogy megvet, hogy egész életemben megvet, csak élve maradt volna, csak élne! Még egy pár kurta órával ezelőtt, még ma reggel, itt járt és beszélgetett. Egyáltalán nem tudom megérteni hogyan vethette ki magát az ablakon? Hiszen öt perccel azelőtt eszembe se jutott volna ez a feltevés. Behívtam Lukerját. Ezt a Lukerját most már semmi áron nem engedem el a házból, semmi áron!

Az a gondolat nehezedik rám a legsúlyosabban, hogy az egész csak véletlen volt, köznapi, barbár, vak véletlen! S ez mégis csak bosszantó! Csak öt perccel, mindössze öt perccel késtem el! Ha öt perccel korábban érek haza, akkor ez a pillanat futó felhő gyanánt vonult volna el és neki soha többé eszébe se jutott volna. És végül mégis csak megértett volna mindent. Most pedig - ezek csak üres szobák s bennük újból én, egyedül! Az óra ingája ketyeg - nem indítja meg azt semmi, nem sajnál az semmit. Egész egyedül vagyok, nincsen senkim - ez az én szerencsétlenségem!

Egyre fel és alá járok. Tudom, tudom, egészen fölösleges külön megmondania: nevetségesnek látja, hogy a véletlenre kenem a hibát, hogy az öt perc késedelem miatt jajgatok. Pedig hiszen ez oly nyilvánvaló! Jól gondolja meg: még egy sor írást se hagyott hátra, egy darab papirost se e szavakkal: «Senki sem oka haláломnak», ahogy ezt minden öngyilkos szokta. Hát nem jutott eszébe, hogy Lukerját bajba döntheti: «Hiszen az a nő egyedül volt vele otthon, tehát csak ő taszíthatta ki az ablakon!» Tényleg bevitték volna a rendőrségre, ha a szomszéd ház ablakaiból és az udvarból négy tanu nem akadt volna, aki látta, amint a feleségem a szentképpel a

kezében fölállott az ablak párkányára és onnan levetette magát. Tiszta véletlen, hogy az emberek látták. Nem, csak egy pillanat lehetett, mialatt elvesztette ítélőképességét... Hirtelen támadt, fantasztikus ötlet volt. Mert mi van azon, hogy a szentkép előtt imádkozott? Ez még nem jelenti azt, hogy azért imádkozott, mert elhatározta, hogy öngyilkos lesz. Ez az egész jelenet talán nem tartott tovább tíz percnél; mialatt a falnak fordult és a fejét kezébe temette és magán mosolygott, talán abban a percben keletkezett benne ez elhatározás. A gondolat hirtelen villant meg agyában, a feje szédülni kezdett és a kísértésnek nem tudott ellentállni.

Milyen soványka, amint a koporsóban fekszik, milyen hegyes a kis orra! A szempillái úgy simulnak az arcához, mint apró nyilacsokkák. Milyen különös, hogy így zuhant a mélybe, egyetlen tagja szét nem zúzódott, egyetlen tagja el nem tört! Csak az a «tenyérszi vér». Még csak annyi sem. Legfeljebb egy kis kávéskanálnyi. Belső zúzódás! Éppen most furcsa gondolatot támadt: vajjon lehetne-e, hogy el ne temessék?... Mert ha innen elviszik, akkor... Oh nem! Szinte lehetetlen elképzelni, hogy innen elvigyék! Pedig jól tudom, hogy el kell innen vinni - egyáltalán nem vagyok örült, nem beszélek félre; sőt ellenkezőleg, értelmem még sohasem volt ilyen éber és ilyen tiszta, mint most. De hogyan is állok e pillanatban? Újból egyedül vagyok e házban, e két szobában, egyedül a zálogtárgyak közepette. Félrebeszélék, szinte lázálomban! *Halálra gyötörtem! ez az!*

Mit törődöm a törvényeitekkel? Mi szükségem van még a ti erkölcsseitekre, szokásaitokra, az életre, az államra, a vallásra? Nem bánom, állítsatok törvény elé, ültessetek bírót elé, a törvényszék palotájában sem fogok egyebet mondani, mint azt, hogy nem ismerem be semmit. A bíró rám ripakodik: «Hallgasson, tiszt úr!» Mire én hangosan azt felelem: «Semmi jogod ahhoz, hogy tőlem engedelmességet kívánj. Miért törte össze a természet vak törvénye azt, ami nekem legkedvesebb volt? Mi szükségem van még a ti törvényeitekre? Én kilépek az emberi közösségből!» Nekem minden mindegy!

Szegény asszony vak, vak és nem hall semmit. Nem is képzeled, milyen paradicsomot varázsoltam volna körüléd. A paradicsom a lelkemben volt és én minden virágát ide ültettem volna. Jó. Nem szeretted volna. Hiszen ez sem változtatott volna a dolgon. Minden úgy maradt volna, ahogy kívántad és én nyugton hagyta volna. Úgy bántál volna velem, mintha a jó barátod volnék, mindent elbeszélte volna, mind a ketten örültünk és mosolyogtunk volna és vidáman néztünk volna egymás szemébe. És így múlt volna el életünk. Ha pedig másba szeretted volna bele - azzal sem törődtem volna. Vele sétáltál és nevetgélte volna, én pedig az utca túlsó felén a szememmel kísértelek volna benneteket... Oh mindennel kibékülnék, csak egyetlen egyszer nyitná fel újból a szemét. Csak egy pillanatra, egyetlen pillanatra! Csak egyszer nézzen még úgy rám, mint az imént, amikor elibém állott és fogadkozott, hogy hűségesebb leszek. Egyetlen pillantással mindent meg tudnék mondani neki.

Oh természet! Oh ti vak törvények! Az emberek magánosan járják a földet, ez az ő szerencsétlenségük! «Van-e e téren még egy élő lélek?» kérdi a kóbor lovag a régi orosz dalban. Én is, aki pedig nem vagyok lovag, kikiáltom a messzeségbe ezt a kérdést, de senki sem válaszol reá. Azt mondják, hogy a nap élteti a világegyetemet. Nézzétek meg a napot, amikor felkel, nem olyan-e vajjon, mint egy hulla? Minden halott, mindenütt halottak hevernek, az emberek elhagyták, körülöttük hallgatás honol - és ez a föld. «Emberek, szeressétek egymást» - ki mondta ezt vajjon? Kinek a parancsolata ez? Az inga érzéstelenül, útálatosan ketyeg. Éjjeli két óra. Kis cipőcskéi ott állnak az ágya előtt, reá várnak. Nem, komolyan kérdelem, ha holnap innen elviszik, mihez fogják?

-&-